

Dogovorena pravda

Sporazumi o priznanju ratnih zločina
na prostoru bivše Jugoslavije

Centar za nenasilnu akciju

Dogovorena pravda

Sporazumi o priznanju ratnih zločina na
prostoru bivše Jugoslavije

Uredili:

Nedžad Novalić

Davorika Turk

Centar za nenasilnu akciju

Sarajevo | Beograd, 2025.

Dogovorena pravda: sporazumi o priznanju ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije

Izdavač:

Centar za nenasilnu akciju Sarajevo|Beograd

nenasilje.org

Recenzija:

Jovana Kolarić

Fotografija na koricama:

Nenad Vukosavljević

Prijelom i dizajn:

Ivana Franović

Redaktura i lektura:

Mirjana Evtov

© Centar za nenasilnu akciju, 2025.

Objavljivanje ove knjige podržano je sredstvima nemačkog
Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ)

ISBN 978-9926-9070-0-6

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i
univerzitetske biblioteke BiH pod ID brojem 67005190

Sadržaj

Umjesto uvoda: Otkud ova publikacija? 5

I Teorija i praksa

Uspostavljanje MKSJ-a i uvođenje prakse pregovaranja o krivici, *Davorka Turk* 13

Domaći sudovi i sporazumi o priznanju krivice, *Davorka Turk* 57

Samo priznanje ima tu moć: glas onih kojih se tiče, *Davorka Turk* 115

Mediji: karika koja je nedostajala, *Nedžad Novalić* 135

Obična netranziciona pravda, *Nenad Vukosavljević* 149

II Arhiv sporazuma o priznanju ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije, *Edin Ramulić* 157

Pregledna tabela sporazuma o priznanju ratnih zločina 267

Popis često korištenih skraćenica 275

Popis citiranih izvora i literature 277

Popis intervjuisanih osoba 290

Umjesto uvoda: Otkud ova publikacija?

U srednjoj Bosni je bio lijep proljetni dan. Tamošnjoj komemoraciji ubijenim civilima, sjećanju na žrtve jednog od najvećih zločina u srednjoj Bosni, prisustvovali smo zajedno s mješovitom grupom ratnih veterana iz Bosne i Hercegovine (BiH), Hrvatske i Srbije, a u organizaciji Centra za nenasilnu akciju. Ovu neobičnu grupu nekadašnjih boraca, koji su dotad već prisustvovali na više od 20 sličnih komemoracija širom bivše Jugoslavije, lokalni su organizatori, predstavnici udruženja žrtava, primili dan uoči komemoracije. Pokazali su nam spomenik, mali muzej u blizini spomenika i lokalne bogomolje, naselje u kojem su kuće i život bili obnovljeni. U lokalnoj osnovnoj školi sjeli smo da porazgovaramo, kako bismo pojasnili zašto dolazimo, ali i čuli kako se danas živi u maloj etnički mješovitoj zajednici, šta ih u pričama o ratu boli i smeta, te kakvu bi poruku, i kome, htjeli poslati sa predstojeće komemoracije... Domaćini su zločin koji tih dana komemoriraju u više navrata nazivali **nekažnjenim zločinom**.

Iako je za ovaj zločin u srednjoj Bosni Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) osudio po komandnoj odgovornosti sedam osoba, a Sud BiH jednu,

nije nas iznenadilo što lokalna zajednica uzrok svog stradanja doživljava kao nekažnjeni zločin. U postratnom periodu na prostoru bivše Jugoslavije to je skoro uobičajena pojava uprkos sad već hiljadama presuda i osuđenih. Dugogodišnji aktivista iz Prijedora Edin Ramulić, bivši logoraš i ratni veteran, podsjetio je na pomenutom sastanku u osnovnoj školi da je za ovaj zločin ne samo osuđeno ukupno osam osoba, nego su dvije od njih i priznale počinjenje zločina, te u svojim iskazima izrazile određeno kajanje koje nikada, barem javno, nisu zanijekale.

Tokom ta dva dana u srednjoj Bosni, a i kasnije, nastavili smo razgovarati o tome zašto se ratni zločini, uprkos brojnim sudskim presudama, smatraju nekažnjenima. Otvarali smo nova pitanja i vraćali se na ona koja su nas i ranije mučila, a s kojima smo se susretali radeći na izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije. Šta je pravda za žrtve? Zašto se u našem kontekstu pod pojmom pravde skoro uvijek podrazumijeva sudska pravda? Šta bi bila stvarna zadovoljština za žrtve i može li se (pre)življena bol uopće prevazići, preraditi i smiriti? Zašto nezadovoljstvo procesuiranjem ratnih zločina i osjećaj da pravda nije zadovoljena i dalje postoje uprkos hiljadama sudskih presuda, što je broj neviđen u ljudskoj povijesti? Posebno smo se počeli zanimati za sudska priznanja počinjenih ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije, te za mogućnost da ta priznanja, skupljena na jedno mjesto, doprinesu procesu izgradnje mira.

Sama priznanja ratnih zločina bivala su tema rasprava u javnosti, doduše usputno i kratko. Primjer je slučaj Biljane Plavšić koja je pred MKSJ-om priznala počinjene ratne zločine i bila osuđena na 11 godina zatvora, a nakon sedam izašla na slobodu. Javnost i stručna zajednica intenzivno su se bavili pitanjem instituta sklapanja sporazuma i priznanja, njegovim prednostima i manama, motivima, odnosno iskrenošću takvog postupka, budući

da je Plavšić objavila memoare u kojima je skoro u potpunosti zanijekala svoje ranije priznanje. Osvrćući se na slučaj Damira Došena, koji je također pred MKSJ-om priznao počinjenje ratnih zločina u Prijedoru i bio osuđen na pet godina zatvora, a danas je aktivan član ultranacionalističkih grupa, historičar Jasmin Medić (2022.) se zapitao da li se u slučaju priznanja radi o obmani ili iskrenosti. Jedan od posljednjih primjera priznanja je i rukom pisano priznanje Radislava Krstića, bivšeg visokog oficira Vojske Republike Srpske (VRS) koji je zbog genocida u Srebrenici osuđen na 35 godina zatvora. Mada tokom suđenja nije priznao počinjenje ratnih zločina, Krstić je, odsluživši dvije trećine kazne, podnio zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu, a uz zahtjev priložio pismo u kojem priznaje učešće u genocidu i traži da mu se omogući da se pokloni žrtvama. Krstiću je zahtjev za prijevremeno puštanje odbijen, a pismo je na njegov zahtjev objavljeno.¹

Povremeni interes javnosti za ovu temu uglavnom se veže za negativne strane sporazuma o priznanju krivice, pri čemu dominira pitanje, odnosno bojazan, da se tu radi o pukoj trgovini, a da iskrenosti ima malo ili nimalo. Već na samom početku rada Suda BiH, kad su bila sklopljena samo četiri sporazuma o priznanju, predstavnici udruženja žrtava izrazili su bojazan da takvi sporazumi služe obmanjivanju žrtava. Na negativne strane tih sporazuma ukazivali su i pravni eksperti, ali su iz Tužilaštva BiH i Suda BiH smatrali da je prerano donositi zaključke (Alić, 2008.). Kampanjski interes javnosti za ovu temu najbolje se oslikava u činjenici da dosad nije postojala nikakva baza podataka o predmetima u kojima su optuženi priznali ratne zločine i sklopili sporazume s tužilaštvima.

¹ Krstićevo pismo i odluku suda vidjeti u *Prosecutor v. Radislav Krstic* (2024.).

Inicijativa Edina Ramulića o objavljivanju knjige o priznanjima zločina podstakla nas je, uz druge motive, da krenemo u istraživanje. U prvoj fazi istraživanja fokusirali smo se na komunikaciju s ukupno 21 sudom nadležnim, uz MKSJ, za suđenja u predmetima ratnih zločina u Hrvatskoj, BiH i Srbiji. Nažalost, pokazalo se da ni ovi sudovi nemaju potpun pregled predmeta u kojima su optuženi priznali ratne zločine.² Baza podataka, koja je dio ove knjige, pokazuje da je pred nekim od nadležnih sudova ukupno 105 osoba priznalo počinjenje ratnih zločina. Baza ovih podataka omogućuje daljnja istraživanja, a vjerujemo da je posebno vrijedna stoga što se prikupljena priznanja mogu koristiti za borbu protiv negiranja ratnih zločina.

Dok smo od sudova prikupljali informacije o predmetima u kojima je došlo do sporazuma o priznanju krivice, pokušavali smo razumjeti otkud je uopće nastao institut sporazuma o priznanju, kako se razvijao i čemu je služila takva praksa. Kako sami nismo pravnici, niti su pravne finese naš primarni interes, sporazume o priznanju pokušali smo razumjeti toliko koliko su sudski procesi neizostavan dio ukupnog postratnog naslijeđa na ovim prostorima. Tek kada se – barem djelimično – shvati kompleksni pravni sistem u kojem su se odvijala ta suđenja, donekle postaju jasnije frustracije i nezadovoljstva sažeta u priče o „nekažnjenim zločinima“. Mi kojima pravo nije domaći teren najčešće zamišljamo pravni sistem kao *matematički* problem, pa očekujemo da su pravila jasna i stroga, a konačni rezultat precizan. U matematici je zbir dva broja uvijek isti. No, kada se pobliže pogleda pravna praksa, pa i ona sklapanja sporazuma o priznanju

² Tako nam je Kantonalni sud Livno, BiH, prvobitno odgovorio da pred tim sudom nije bilo takvih priznanja. Tek su nakon dodatnog upita odgovorili da je i pred tim sudom jedna osoba priznala počinjenje ratnih zločina.

krivice, postaje jasno da je nužna drukčija percepcija sudova i prava uopće.

Kada se radi o procesuiranju odgovornih za ratne zločine, iskustvo s prostora bivše Jugoslavije predstavlja posebnost. Ne samo da je MKSJ prvi međunarodni tribunal ustanovljen nakon Drugog svjetskog rata, nego su i lokalni sudovi, naročito oni u BiH, procesuirali vanredno veliki broj osoba. Toliki broj procesuiranih nije viđen ni prije, ali ni poslije. U svijetu u kojem je Međunarodni sud pravde (ICC) pod direktnim nasrtajima najmoćnijih zemalja, poduhvat da se procesuira toliki broj odgovornih čini se još vanrednijim povijesnim događajem. Iako je moguće biti kritičan spram ideje da se cjelokupan proces suočavanja s naslijeđem rata – kod nas i drugdje nazivan najčešće tranzicionom pravdom – skoro isključivo bazira na sudskoj pravdi i suđenjima odgovornima za ratne zločine, naslijeđe koje su ostavili sudovi i suđenja predstavlja vrijedan materijal.

Ova publikacija predstavlja pokušaj da se taj materijal – odnosno onaj njegov dio koji se odnosi na osobe koje su pred sudovima priznale počinjenje ratnih zločina – otrgne od zaborava i ponudi kao alat koji može koristiti u borbi protiv negiranja nečije patnje, u borbi protiv negiranja utvrđenih činjenica, ali i onima koji žele dublje analizirati sve ili neke od predmeta u kojima je došlo do sporazuma o priznanju krivice. Većina onih koji su priznali ratne zločine nisu svoja priznanja ni negirali niti ih kasnijim činjenjem doveli u pitanje. Šta više, postoje i pojedinci koji su ratne zločine priznali tek nakon suđenja i odslužene kazne,³ čime je otklonjena sumnja o trgovini

³ Jedan od primjera je i Esad Landžo koji je pred MKSJ osuđen za ratne zločine na području Konjica. Iako tokom suđenja nije priznao zločine, Landžo je svoju odgovornost priznao nakon odslužene kazne. O tome je snimljen i dokumentarni film *Neoprošteno* (2024.).

zarad manje kazne prisutna u slučajevima priznanja datih tokom suđenja. Naravno, u širem kontekstu posmatrano, naše je iskustvo relevantno i kao putokaz: šta i kako treba ili ne treba raditi, na šta obratiti posebnu pažnju, šta je nedostajalo u procesu suočavanja s ratnim naslijeđem...

Posebnu zahvalnost dugujemo nemalom broju ljudi s kojima smo razgovarali pripremajući ovu publikaciju. Njihov doprinos mnogo je veći od onoga što može pokazati citiranje njihovih uvida i razmišljanja, naročito kad se ima u vidu da s nekima od njih već godinama sarađujemo na izgradnji mira. Popis intervjuisanih osoba, uz njihovo kratko predstavljanje, nalazi se na kraju ove publikacije.

Ova knjiga je i svojevrsna posveta Edinu Ramuliću, najneumornijem borcu za pravdu kojeg smo sreli na ovim prostorima. Njegova hrabrost, ustrajnost i pravdoljubivost inspiracija su za mnoge. I mi smo među njima.

Za tim CNA
Nedžad Novalić

I Teorija i praksa

Uspostavljanje MKSJ-a i uvođenje prakse pregovaranja o krivici

Davorka Turk

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) prvi je *ad hoc* međunarodni sud ustanovljen nakon epiloga Drugog svjetskog rata, institucija koju je UN-ov Savjet bezbjednosti osnovao u maju 1993. godine. U to su vrijeme razmjere razaranja i zločina već bile velike, a nacionalne pravosudne institucije funkcionisale slabo ili nikako, te se nije vjerovalo da su one sposobne ili spremne iznijeti suđenja za ratne zločine.

MKSJ je dobio ovlasti za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine (*Ažurirani statut MKSJ*, 2009: 1). Ovo se odnosi na teške povrede Ženevskih konvencija, kršenja zakona i običaja ratovanja, genocid i zločine protiv čovječnosti. Prema odredbama čl. 9 Statuta MKSJ-a, njegova nadležnost imala je primat nad nadležnošću državnih krivičnih sudova. Statutom je utvrđeno da je sjedište MKSJ-a u Den Haagu, da će se troškovi Suda pokrivati iz redovnog budžeta UN-a, da će radni jezici Suda biti engleski i francuski, te da će godišnji izvještaj o radu Suda njegov predsjednik podnositi UN-ovom Savjetu bezbjednosti i Generalnoj skupštini

UN-a (*Ažurirani statut MKSJ*, 2009: 1). Na prijedlog Savjeta bezbjednosti, izbor sudija u sudska vijeća vršila je Generalna skupština, glavno savjetodavno tijelo Ujedinjenih naroda. Predsjednik Međunarodnog suda, kojeg su stalni sudije birali iz svojih redova, bio je član Žalbenog vijeća i predsjedao njegovim postupanjima. Najveća kazna koju je MKSJ (Tribunal) mogao dosuditi jest doživotni zatvor.

Postupak je bio nov svima koji su imali veze s Tribunalom, jer takvo međunarodno tijelo nije bilo uspostavljeno još od sudova u Nürnbergu i Tokiju 1946. godine. Međutim, za razliku od ovih sudova kojima su ratni pobjednici omogućili pristup svjedocima i dokazima, kao i hapšenje optuženih ratnih zločinaca (Del Ponte, 2008.), MKSJ je dokumente i dokaze tek trebao sakupiti. Ured tužioca nije raspolagao vlastitim sudskom policijom koja bi progonila okrivljenike, a sud nije bio ovlašten da kazni države koje odbiju saradnju.

Kada su početkom 1990-ih osnovani MKSJ i Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKSJ)¹, izvorna verzija Pravilnika o postupku i dokazima nije dopuštala mogućnost nagodbe o priznanju krivice. Tvorci Pravilnika MKSJ smatrali su pregovaranje o krivici krajnje neprikladnim u kontekstu međunarodnog kaznenog progona (Turner, 2016: 227), iz razloga koje ćemo izložiti nešto kasnije. Promjena u stavu uslijedila je nakon slučaja Dražena Erdemovića.

Erdemović je bosanski Hrvat. Čim je izašao sa službenja vojnog roka u JNA, mobiliziran je u Armiju RBiH,

¹ Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR) osnovan je 1995. godine, sa zadaćom da krivično progoni osobe odgovorne za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području Ruande i susjednih država u periodu od 1. januara do 31. decembra 1994. Ovaj je Tribunal imao sjedište u Arushi u Tanzaniji, a ured u Kigaliju, u Ruandi.

potom se priključio HVO-u i konačno završio u Vojski Republike Srpske, kao pripadnik 10. diverzantskog odreda. Po struci mašinobrar, no bez radnog iskustva. Supruga mu je bila trudna. Po padu Srebrenice je njegovoj jedinici bilo naređeno da ode na farmu Branjevo, gdje su učestvovali u egzekuciji više od 1.000 muškaraca i dječaka. Istog dana je Erdemović, zajedno s još nekim članovima svoje jedinice, odbio naredbu da učestvuje u drugom masakru nekoliko kilometara dalje, u Domu kulture Pilića (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1997.). Nastojeći stupiti u kontakt s Međunarodnim sudom, Erdemović je svoju priču na koncu povjerio jednoj novinarki i, slijedom događaja, početkom marta 1996. godine uhapšen u Beogradu i ubrzo potom prebačen u MKSJ. Bio je optužen za zločin protiv čovječnosti, te kršenje ratnih zakona i običaja (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1996: 2).

Prema riječima tužioca Marka Harmona, koji se s Erdemovićem sastao u pritvorskoj jedinici, odmah je bilo jasno da ovaj želi sarađivati. „Stoga sam g. Erdemoviću i njegovom braniocu usmeno ponudio otprilike ovo: izjašnjavaње o krivici po bilo kojoj od tački optužnice, saradnja s tužiocem, a tužilaštvo će pri izricanju kazne preporučiti da kazna ne smije premašiti deset godina. G. Erdemović je nakon savjetovanja s braniocem prihvatio ponudu i priznao krivicu za zločin protiv čovječnosti, odbačena je optužba za ubistvo kao kršenje ratnih običaja i dobio je deset godina.“ (Harmon, 2017.).

Erdemović se potom žalio na ovu kaznu, pa je Žalbeno vijeće njegov predmet vratilo Pretresnom vijeću na novi postupak, držeći da Erdemović nije bio u potpunosti informisan o svojoj izjavi o krivici. Naime, iako je njegovo priznanje krivice bilo bezuslovno, s obzirom na to da zauzvrat nije tražio ništa, Žalbenom vijeću je bilo očito da on nije u potpunosti razumio posljedice svog priznanja krivice. Postupak koji je uslijedio i formalno je utvrdio

legitimitet Sporazuma o priznanju krivice u kontekstu Međunarodnog suda. Erdemovićev primjer je ilustrativan jer se upravo kroz izdvojena mišljenja sudija Žalbenog vijeća raspravlja o samom institutu Sporazuma o priznanju krivice i mogućnosti njegove primjene na MKSJ-u. Standardi i zaštitni mehanizmi za prihvaćanje sporazuma o priznanju krivice artikulirani u ovom žalbenom postupku potvrđeni su izmjenama i dopunama pravila postupanja i dokaza.

Kad je u Pravilnik o postupku i dokazima MKSJ-a uveden Sporazum o priznanju krivice, MKSJ je bio u petoj godini svog postojanja. Rat u BiH bio je završen, ali obim zločina još uvijek nije bio poznat. Predmeti koji su se našli pred Tribunalom bili su veliki i složeni, a postupci dugotrajni i skupi. Često su uključivali po nekoliko optuženika, desetke ili stotine svjedoka, kao i hiljade stranica dokumenata (Harmon, 2017.). Povrh toga i teškoće pri dobijanju informacija od domaćih pravosuđa.

Navedene poteškoće tumačile su se kao razlozi zbog kojih se odustalo od prethodno izričito negativnog stava prema uvođenju sporazuma o priznanju krivice na MKSJ-u. Naime, s obzirom na to da je Tribunal stvoren prije svega kao retributivni mehanizam, dotad se smatralo da niko ne bi trebao imati imunitet od kaznenog progona za zločine poput genocida, mučenja, ubistava, seksualnog nasilja, bezobzirnu destrukciju, progone i druge nehumane akte (*Ažurirani statut MKSJ*, 2009: čl. 2-5).

Povećanom broju kompleksnih slučajeva visokog profila koje je trebalo procesuirati slijedio je pritisak međunarodne zajednice, posebno SAD-a, na Tribunal da ubrzaju rad i predvide njegov svršetak do 2010. godine. S obzirom na veliki broj postupaka, ograničene kapacitete i vijek trajanja, glavno opravdanje za uvođenje sporazuma o priznanju krivice na MKSJ, bilo je upravo očuvanje resursa i vremena.

Šta je pregovaranje o krivici?

Sporazumi o izjašnjavanju o krivici češće se koriste u akuzatornim sistemima anglosaksonskog prava nego u inkvizitornim sistemima kontinentalnog prava, a zbog različitih uloga koju sudije, tužioci i branioci imaju u ta dva sistema. Ali, čak i u sistemima krivičnog pravosuđa gdje se sporazumi o izjašnjavanju o krivici koriste često, njihova je primjena rjeđa kada se radi o teškim krivičnim djelima.

MKSJ, odnosno međunarodni krivični postupak koji se tamo provodio, trebao je u znatnoj mjeri predstavljati stapanje ova dva različita pravna sistema. Koncept priznanja krivice i sporazuma o priznanju krivice bili su poznati pravnicima koji su radili u okviru opšteg običajnog prava – američkim, engleskim i australijskim tužiocima, koji su činili najveći dio Ureda tužioca. Međutim, mnogi advokati odbrane došli su iz građanskog prava i nisu im bili poznati sporazumi o priznanju krivice i izjašnjavanju o krivici (Harmon, 2017.).

Krivični postupak u američkom pravnom sistemu strukturisan je u obliku takmičenja. Stranke u postupku imaju odgovornost da istraže činjenice, zakone i propise, te predstave slučaj na način koji najviše ide u prilog njihovoj strani. Postupak se provodi ispred tijela – u najvećem broju slučajeva porota – koje ima zadatak utvrditi činjenice. Tipično krivično suđenje stoga sadrži brojne prigovore na dokaze, dugačak proces izbora porote, složene upute poroti i argumente koji te upute potkrepljuju, zahtjeve za izuzeće i mnoštvo taktičkih manevara koje preduzimaju advokati u cilju interesa svojih klijenata (Combs, 2002: 18). Ovakvo suđenje pruža optuženiku sva sredstva da ospori dokaze, ali je takav postupak skup i dugo traje, što praktično znači da si suđenje može „priuštiti“ samo mali broj optuženika. Zbog toga se otprilike 90 posto svih američkih krivičnih slučajeva rješava

priznanjem krivice osiguranim kroz sporazum o priznanju krivice (Combs, 2002: 19). Pregovaranje o priznanju krivice koncentriše ogromnu moć u rukama tužilaca koji, kako bi učinkovito pregovarali, moraju imati široko diskreciono pravo nad gotovo svim sudskim odlukama, i koji postizanjem dogovora s optuženima o kazni koja će biti izrečena uvelike preuzimaju ulogu sudije – kako u određivanju krivice, tako i u izricanju kazne (Combs, 2002: 22). Pregovaranje o krivici sa osumnjičenim može se dogoditi u fazi prije podizanja optužnice ili sa optuženim tokom faze nakon podizanja optužnice (Harmon, 2009.).

U jurisdikcijama običajnog prava većina je pregovora o priznanju krivice eksplicitna, odnosno tužilaštvo i odbrana otvoreno se cjenkaju o ustupcima koje optuženik treba primiti. Dakle, pregovara se o kazni ili o optužnici. Kada se radi o pregovaranju o kazni, tužilac će preporučiti konkretnu kaznu koju će sud gotovo sigurno nametnuti. Kada se pregovara o optužnici, tužilaštvo će pristati da ne procesuirati određene zločine ili će odbaciti dio optužnice. Pregovaranje o krivici može biti i implicitno: bez obzira na to postoji li izričito pregovaranje, u mnogim je jurisdikcijama uspostavljeno da sudije izriču blaže kazne nakon priznanja krivice nego nakon osude na suđenju (Combs, 2002: 10).

U jurisdikcijama građanskog prava pregovaranje o priznanju krivice viđeno je kao nekonzistentno s principom obaveze procesuiranja i dužnošću suda da nezavisno istraži činjenice u datom predmetu. Kontinentalni krivični postupci obično nisu adversarni, što podrazumijeva da su strukturisani u obliku istrage koju vodi sudija, na temelju dosijea – kolekcije pisanih materijala koje sastavljaju službenici koji su istraživali slučaj (Combs, 2002: 30). Dosije se u cijelosti stavlja na raspolaganje okrivljenom ili njegovom braniocu i trebao bi sadržavati sve dokaze relevantne za predmet. Uloga branioca daleko je ograničenija nego

npr. u SAD-u, a glavninu ispitivanja u pravilu obavlja ili sudija ili predsjednik sudskog vijeća koji je u postupku utvrđivanja materijalne istine ovlašten da potakne sva pitanja relevantna za optužbu. Sama ideja da bi strane mogle razriješiti slučaj na neformalan i sporazuman način u oštroj je suprotnosti s ovakvim postupkom. Pravila dokazivanja su krajnje jednostavna u odnosu na ona u pravosudnom sistemu SAD-a i oslanjaju se više na dokumentirane dokaze nego na dugotrajno iznošenje usmenog iskaza. Budući da su svi učesnici upoznati s dokazima, postupak se može usredotočiti na relevantna pitanja, pa suđenja u kontinentalnom pravnom sistemu u prosjeku traju puno kraće od suđenja u SAD-u (Combs, 2002.).

Zemlje koje imaju kontinentalni pravni sistem sve do relativno skoro nisu imale prijeke potrebe pribjegavati rješenjima koja će biti alternativa suđenjima. Alternative su se počele pojavljivati s porastom stopa kriminala, posebno sitnog kriminala i složenog finansijskog kriminala, te sve većeg približavanja akuzatornih i inkvizitornih sistema. Konvergencija dijelom proizlazi iz sve većeg broja predmeta, što vodi posuđivanju institucija i praksi koje bi mogle olakšati ovaj teret (Combs, 2002: 43-44). Tako se nekako dogodilo i kad je u pitanju uvođenje prakse Sporazuma o priznanju krivice na MKSJ-u.

MKSJ su činili sljedeći organi (*Ažurirani statut MKSJ*, 2009: 11):

- Sudska vijeća – tri pretresna i jedno žalbeno – u kojima se glavna odgovornost sudija sastoji u razmatranju iskaza i izvođenju dokaza, donošenju odluke o tome hoće li optuženik biti osuđen ili oslobođen optužbe, te u izricanju kazne optuženicima kojima je dokazana krivica. Stalni sudije imaju i važnu regulatornu funkciju, oni sastavljaju i usvajaju temeljne zakonske dokumente suda, uključujući pravila o postupanju i dokazima, kao i pravila u vezi s pritvorom okrivljenika. Sastav žalbenog vijeća isti je na Sudu za bivšu

Jugoslaviju i na Međunarodnom krivičnom sudu za Ruandu

- Tužilac – odgovoran je za provođenje istrage i procesuiranje odgovornih osoba za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1. januara 1991.
- Registar/Sekretarijat – tijelo odgovorno za administraciju i pružanje usluga MKSJ-u. To se odnosi na administrativne poslove službe koje opslužuju rad Tribunala, uključujući prevođenje dokumenata i vođenje sudskog postupka. Sekretarijat evidentira i arhivira dokazni materijal, pruža pravnu pomoć i vodi interventne programe, pruža pomoć i zaštitu svjedocima i upravlja pritvorskom jedinicom zatvora u Scheveningenu (UN, 2015.).

Početni postupci na Tribunalu slijedili su strukturu akuzatornog postupka, odnosno dopuštali strankama da u predstavljanju svog predmeta djeluju s visokim stupnjem autonomije. Međutim, u nastojanju da se postupak skрати, izmjenom pravila se uvodi više inkvizitornih elemenata kontinentalnog prava. Stranke su i dalje primarno odgovorne za pripremu svojih predmeta, ali su u pretpretresnoj fazi dužne pretresnom vijeću i protivničkoj strani dostaviti značajnu dokumentaciju, koja smanjuje iznenađenje i omogućava pretresnom vijeću da ograniči broj svjedoka i skрати vrijeme potrebno za njihovo ispitivanje. Sudije preuzimaju kontrolu u načinu i redoslijedu ispitivanja svjedoka i iznošenja dokaza, „kako bi ispitivanje svjedoka i izvođenje dokaza učinkovito doprinijelo utvrđivanju istine, te se izbjeglo nepotrebno trošenje vremena“ (Combs, 2002: 76).

Način na koji MKSJ i MKSR zamišljaju i prakticiraju pregovaranje o priznanju krivice odražava njihov jedinstveni spoj nekontradiktornih i kontradiktornih postupaka (gdje je svakoj stranci zajamčeno pravo na izjašnjavanje) i svrhe zbog koje su ti sudovi osnovani.

Elementi pregovaranja o krivici

Raspravljajući o uslovima Erdemovićevog izjašnjavanja o krivici, Žalbeno vijeće je istaknulo prednost priznanja krivice kad su u pitanju brzina ili efikasnost suđenja, ali naglasilo da to ne smije ugrožavati ili negativno uticati na zahtjeve pravde. Ovo uključuje odgovarajuću brigu o zaštiti žrtava i svjedoka, ali i temeljna prava optuženog. Ako optuženi, izjasnivši da se osjeća krivim, odluči da se odrekne prava na suđenje, takvo se odricanje može prihvatiti samo pod strogim uslovima (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1997b: t. 8). Izdvojena mišljenja sudaca Žalbenog vijeća dovest će do formulacije **Pravila 62bis** – Potvrdno izjašnjavanje o krivici (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002: 52) u Pravilniku o postupku i dokazima. Ovo pravilo predviđa:

- (i) da je priznanje krivice učinjeno dobrovoljno, to jest ne smije biti iznuđeno prijetnjama, nagovaranjem ili obećanjima. Žalbeno vijeće je istaknulo da se priznanje krivice smatra dobrovoljnim pod uslovom da je okrivljenik „mentalno sposoban da razumije posljedice izjašnjavanja o krivici“ (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1997b: t. 10).
- (ii) da je priznanje krivice informisano – da se daje s punom svijesću o pravnim posljedicama koje iz toga proizlaze, odnosno o pravima kojih se okrivljenik odriče u vezi sa suđenjem. Sud mora potvrditi i to da optuženik razumije da sporazum nije obavezujući na sudu, što podrazumijeva da optuženik može dobiti i doživotnu kaznu – maksimalnu koja može biti izrečena na međunarodnim kaznenim sudovima. Ukoliko optuženik potvrdi da je razumio optužbe i njihove krivične posljedice, to će vjerovatno biti dovoljan dokaz da je priznanje krivice bilo informisano (Turner, 2016: 235).

- (iii) da priznanje krivice ne smije biti dvosmisleno – ne smije se dozvoliti da optuženi prizna krivicu i u isti mah poništi priznanje tvrdeći da je djelo počinio u samoodbrani, činjeničnoj zabludi ili iz nekog trećeg razloga koji bi ga oslobodio krivice (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1997c: t. 10).
- (iv) da postoje dovoljne činjenične osnove za priznanje krivice, odnosno zločin i učešće optuženika u zločinu, bilo na temelju nezavisnih indicija ili toga što između strana nema bitnih neslaganja u pogledu predmetnih činjenica (MKSJ, 2002: 52). Tada Raspravno vijeće može donijeti zaključak o krivici i uputiti Registar da odredi datum pretresa za izricanje kazne (Cook, 2005: 481). Drugim riječima, sud može utvrditi činjeničnu osnovu samo na temelju sporazuma stranaka. Ovo pravilo učinkovito omogućuje strankama da se bave „pregovaranjem o činjenicama“ (Turner, 2016: 236).

Praksa MKSJ-a bila je da sporazum o priznanju krivice formalizira u pisanom obliku koji jasno pokazuje da optuženi posve razumije posljedice potvrdnog izjašnjavanja o krivici, da su mu potpune informacije o tome blagovremeno predočene, da je optuženikovo izjašnjavanje nedvosmisleno i dato dobrovoljno, i da za njega postoje dovoljne činjenične osnove.

Što se tiče Erdemovićevog slučaja, Žalbeno vijeće je donijelo zaključak da njegovo inicijalno izjašnjavanje o krivici nije bilo informisano – Sud nije bio uvjeren da je Erdemović bio svjestan prava kojih se odriče: prava na suđenje, prava da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno i prava da dokaže svoju nevinost. Sud je smatrao i da postoji značajna razlika između zločina protiv čovječnosti, za koje se Erdemović izjasnio krivim, i kršenja zakona i običaja ratovanja, tačke optužnice koja je povučena. Optuženik nije bio primjereno informisan o tome da je

zločin protiv čovječnosti puno ozbiljniji zločin i da za sobom povlači puno ozbiljniju kaznu (Turner, 2016: 234).

Erdemović se 14. januara 1998. godine ponovo pojavio pred sudom i prihvatio izjavu o krivici po jednoj optužbi: za ubistvo i kršenje zakona i običaja ratovanja. Ovom je tačkom obuhvaćeno identično ponašanje koje je služilo kao činjenična osnova za njegovo prijašnje izjašnjavanje o krivici. Njegovom drugom priznanju krivice² slijedio je pisani sporazum o priznanju krivice, podnesen 18. januara 1998. godine, što je prvi pisani sporazum o priznanju krivice u istoriji Tribunala (Harmon, 2017.).

Dodatni set pravila usvojen je kako bi se regulisali postupak priznanja krivice i pregovori između optuženika i tužioca. **Pravilo 62ter** (Postupak za sporazum o izjašnjavanju o krivici) usvojeno je 2001. godine i glasi:

- (A) Tužilac i odbrana mogu se sporazumjeti da će, nakon što se optuženi potvrdno izjasni o krivici po optužnici ili po jednoj ili više tačaka optužnice, tužilac pred Pretresnim vijećem postupiti na sljedeći način ili načine:

² Bitni elementi sporazuma o priznanju krivice bili su: (a) Optuženi će se potvrdno izjasniti o krivici po tački 2, krivično djelo kršenja zakona i običaja ratovanja, uz puno razumijevanje razlike između te optužbe i alternativne optužbe za zločin protiv čovječnosti, kao i posljedica svog izjašnjavanja; (b) Izjašnjavanje optuženog o krivici je zasnovano na njegovoj krivici i njegovom prihvaćanju potpune odgovornosti za djela sa kojima se tereti; (c) Strane su se složile oko činjenične osnove navoda protiv optuženog, a posebno o činjenici da je postojala prinuda; (d) Strane su, uz puno poštovanje isključive nadležnosti Pretresnog vijeća za izricanje kazne, preporučile da bi kazna zatvora od sedam godina bila odgovarajuća kazna u ovom predmetu, imajući u vidu olakšavajuće okolnosti; (e) U svjetlu pristanka optuženog da se izjasni krivim po tački 2, Tužilac se složio da ne nastavi sa krivičnim gonjenjem po alternativnoj tački zločina protiv čovječnosti (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1998: 18).

- (i) zatražiti da se optužnica shodno tome izmijeni;
 - (ii) iznijeti stav da je primjerena neka konkretna kazna ili raspon kazne;
 - (iii) ne usprotiviti se zahtjevu optuženog za izricanje konkretne kazne ili raspona kazni.
- (B) Pretresno vijeće ne obavezuje nijedan od sporazuma navedenih u stavu (A).
- (C) Ako strane postignu sporazum o izjašnjavanju o krivici, Pretresno vijeće će zatražiti da se taj sporazum objavi na otvorenoj sjednici ili, ako mu je podastrt valjani razlog, na zatvorenoj sjednici, u trenutku kada se optuženi potvrdno izjasni o krivici u skladu sa pravilom 62(vi) ili kad zatraži da svoje izjašnjavanje promijeni u potvrdno (*Pravilnik o postupku i dokazi-ma*, 2002: 52-53).

Sudije ne učestvuju u pregovorima o sporazumu o krivici između strana u postupku. Ukoliko pregovori o sporazumu o izjašnjavanju o krivici između strana ne uspiju, razgovori vođeni između njih ostaju povjerljivi i na njih se niko ne može pozvati u mogućem sudskom postupku.

Dodatne odredbe *Pravila 62ter* ukazuju na to da sudije zadržavaju kontrolu nad implementacijom sporazuma o priznanju krivice – prema odredbi B *Pravila 62ter*, Pretresno vijeće nije obavezano nikakvim sporazumom između tužioca i okrivljenog, niti tužilac može, nakon što su optužbe potvrđene, te optužbe povući ili promijeniti bez pristanka suda. No, općenito je prihvaćeno da, ukoliko se nastavi s ovom praksom, optuženici u zamjenu za priznanje krivice moraju dobiti blažu kaznu. Stoga je u većini slučajeva vijeće slijedilo sporazum stranaka (Turner, 2016: 237).

Sporazumi o priznanju krivice **moraju biti pisani i moraju biti otkriveni na javnoj sesiji u sudnici** (Turner, 2016: 231). Sud ima zadatak da pregleda sporazum kako bi osigurao da je priznanje dato dobrovoljno a spora-

zum pošten i u saglasnosti s interesima pravde, uključujući interese žrtava. Ukoliko Pretresno vijeće nije zadovoljno uslovima sporazuma ili smatra da prava optuženog nisu adekvatno zaštićena, može odbaciti potvrdno izjašnjavanje o krivici jer nije u interesu pravde. Kako bi se sačuvali integritet suda i prava optuženika, propisane su i određene zaštitne mjere i mehanizmi, ali su zbog brojnosti slučajeva i nedostatka resursa i sami sudije često bili zainteresovani za ubrzanje predmeta ročištima koja nisu uspijevala smisleno ispitati činjenice predmeta ili dobrovoljnost priznanja krivice (Turner, 2016.).

Ponovljeni proces će 1998. godine dovesti do sklapanja sporazuma s Erdemovićem i ustanoviti procedure koje će rezultirati s ukupno 19 sporazuma o priznanju krivice pred MKSJ-om. Sporazum je u predmetu *Erdemović* uključivao **pregovore oko odmjeraavanja kazne**. To obično podrazumijeva prijedlog za fiksnu zatvorsku kaznu ili neki vremenski raspon zatvorske kazne. Suština ovih pregovora je u tome da optuženik zna stav tužioca u pogledu kažnjavanja prije nego što prihvati odgovornost za zločin ili zločine za koje se izjašnjava krivim (Harmon, 2017.). Kako smo već naglasili, preporuka proizašla iz ovakvih pregovora nije obavezujuća na sudu (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002: 53).

Prva nagodba proizašla iz pregovora optuženika i tužilaštva bila je nagodba Stevana Todorovića u slučaju Šamca. U ovom predmetu tužilac nije pregovarao samo o kazni, već je uveo i koncept **pregovaranja o izmjeni optužnice**. To znači da je tužilac pristao da neke zločine ne uključi u optužnicu, odnosno odbaci neke optužbe koje su već dio optužnice, kako bi se postiglo da osumnjičenik prizna krivicu.

Stevan Todorović je, zajedno s još četvoricom, bio optužen za zločine počinjene u sklopu etničkog čišćenja Bosanskog Šamca i Odžaka u sjevernoj BiH. Kao načelnik

policije Bosanski Šamac, Todorović je učestvovao u preuzimanju opštine i deportaciji i zatvaranju nesrpskog stanovništva. U svojstvu načelnika policije učestvovao je u ubistvima, seksualnim napadima i premlaćivanjima. Bio je optužen po 27 tačaka za zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija, te kršenja zakona i običaja ratovanja (MKSJ, n.d.).

Todorović se izjasnio da nije kriv po ovim tačkama optužnice i za suđenje se pripremao zajedno sa saoptuženima. Ali je za razliku od njih imao argument za pregovaranje – Todorović je po dolasku u Hag zatražio dokazno ročište za ispitivanje zakonitosti njegovog hapšenja.³ Dok je ovaj postupak bio u toku pred Žalbenim vijećem, Todorović i Tužilaštvo sklopili su sporazum o priznanju krivice i Todorović se, u skladu s tim sporazumom, izjasnio krivim po jednoj tački optužnice – za progon kao zločin protiv čovječnosti. Obećao je svjedočiti i protiv svojih saoptuženih i u drugim postupcima, te povukao zahtjev za osporavanje zakonitosti hapšenja (Combs, 2002: 119).

Tužilaštvo je sa svoje strane povuklo preostalih dvadeset i šest tačaka optužnice i pristalo Pretresnom vijeću preporučiti zatvorsku kaznu od pet do dvanaest godina. Ovo se moglo činiti značajnim tužilačkim ustupkom, no Todorović je u činjeničnoj osnovi pisanog priznanja zločina za koje se izjasnio krivim priznao sva ubistva, premlaćivanja, seksualno zlostavljanje, mučenje i deportacije uključene u onih 26 odbačenih tačaka. Pravi ustupak pri odmjeravanju kazne Todoroviću bilo je obećanje Tužilaštva da neće tražiti kaznu veću od dvanaest godina zatvora. Tužilaštvo je na izricanju presude Todoroviću istaknulo da bi bez sporazuma o priznanju krivice Todorović vjerovatno bio osuđen na kaznu u rasponu od 15 do 25 i više godina zatvora (Combs, 2002: 121).

³ Todorović je tvrdio da su ga otela četvorica maskiranih otmičara, koji su govorili srpski, i izručili ga SFOR-u (Bogati, 1999.).

Na pretresu za izricanje kazne, njegova je saradnja s Tužilaštvom okarakterisana kao značajna, uz napomenu da je optuženik objelodanio krivična ponašanja „za koje istražitelji inače ne bi znali“ i pristao svjedočiti protiv svojih ranijih saoptuženika, kao i u drugim postupcima. Uz saradnju sa Tužilaštvom, koja se smatra najvažnijim faktorom ublažavanja kazne, Pretresno vijeće je uzelo u obzir i potvrdno izjašnjavanje optuženog o krivici, njegovo izraženo kajanje zbog zločina, kao i pitanje njegove smanjene uračunljivosti. Osuđen je na 10 godina zatvora (*Tužilac protiv Stevana Todorovića*, 2001.).

Nedosljednost u izricanju kazni

Kada je u pitanju raspon kazni za djela zločina protiv čovječnosti ili genocida, međunarodni kazneni sudovi nemaju puno smjernica, odnosno već postojeće, prethodne sudske prakse koja bi omogućila temeljni okvir za izricanje kazni. A unutar ovog okvira problem predstavlja i izricanje kazni za identična djela optuženicima s različitim nivoom odgovornosti.

Međunarodni krivični sudovi, kao institucije koje je stvorio međunarodni pravni sistem i koje djeluju unutar njega, predstavljaju kombinaciju različitih pravnih sistema, što formira prilično širok konstitucionni okvir iz kojeg oni moraju razviti mnoge aspekte materijalnog i proceduralnog prava. Istovremeno ne postoji zakonodavno tijelo koje bi im moglo dati smjernice, kao što je to slučaj u državnim pravnim sistemima (Chifflet et al, 2012.). Dosljednost u odmjeravanju kazni može se procijeniti samo komparativno, a poređenje između relativno malog broja – ponekad vrlo različitih slučajeva – teško može biti od pomoći.

Uprkos zahtjevima Tužilaštva da se na temelju funkcija i svrha kažnjavanja u pravnom sistemu Međunarodnog suda postave obavezujuće smjernice za odmjeravanje kazni (*Tužilac protiv Ante Furundžije*, 2000: 238), Žalbena vijeća su opetovano tvrdila da o kazni treba odlučivati prema činjenicama svakog pojedinog slučaja i individualnoj krivici počinitelja.⁴ Pri tome bi kazne izrečene u sličnim slučajevima pojedincima sličnim po rangi i nivou odgovornosti trebale biti uporedive, pa prema tome i od pomoći u budućim slučajevima (Chifflet et al, 2012: 145). Je li zaista bilo tako?

Iskreno pokajanje ili obično trgovanje

„Značajna saradnja osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude“ (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002: Pravilo 101 (B) (ii)) jedina je olakšavajuća okolnost izričito navedena u pravilima MKSJ-a koja se odnose na odmjeravanje kazne. Ova saradnja uključuje svjedočenje (ili obećanje svjedočenja) u korist optužbe u drugim predmetima, te priznanje određenih činjenica na

⁴ „Žalbeno vijeće primjećuje da je praksa Međunarodnog suda u pogledu odmjeravanja kazni još uvijek u ranoj fazi. Različita sudska vijeća izrekla su nekoliko kazni, koje su sada podložne žalbi, izrečene su samo tri pravomoćne presude... Tako da je prerano govoriti o 'kaznenom režimu' u nastajanju i koherentnosti u praksi izricanja kazni koje označava. Istina je da su određena pitanja u vezi s odmjeravanjem kazne sada obrađena u dubinu; međutim, druga pitanja još uvijek nisu adresirana. Vijeće nalazi da, u ovoj fazi, nije moguće identificirati uspostavljeni 'kazneni režim'. Umjesto toga, potrebno je posvetiti dužnu pažnju relevantnim odredbama Statuta i Pravilnika koji uređuju odmjeravanje kazne, kao i relevantnu jurisprudenciju ovog Tribunala i MSKR-a, i naravno okolnosti svakog slučaja.“ (*Tužilac protiv Ante Furundžije*, 2000: 237).

sudu. Pravila nalažu da se pri odmjeravanju kazne u obzir uzmu sve olakšavajuće kao i otežavajuće okolnosti, težina krivičnog djela i specifičnih okolnosti osuđenika, te sudska praksa u pogledu zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji, kao i vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002: Pravilo 101 (B)). Pravila, međutim, ne daju nikakve upute o komparativnoj „težini“ kaznenih djela u nadležnosti Suda, niti ukazuju na to koje bi „specifične okolnosti“ mogle biti relevantne za odmjeravanje kazne (Combs, 2002: 79).

Ovi su faktori definisani vrlo široko, a sudska vijeća imaju široko diskreciono pravo da odrede kako će ih primijeniti na određene činjenice koje su im predložene (Chifflet, 2012: 147). Prethodna odluka o kazni može, doduše, predstavljati smjernicu ako se odnosi na isto krivično djelo počinjeno u okolnostima koje su u znatnoj mjeri slične; inače je Pretresno vijeće ograničeno jedino odredbama Statuta i Pravilnika (*Tužilac protiv Ante Furundžije*, 2000: 250). Očekivati je da jedine nagodbe o priznanju krivice koje bi javnost bila u stanju prihvatiti budu one koje su iskrene i date bez prisile ili trgovanja. Takvim se vjerovatno kvalificira priznanje krivice Dražena Erdemovića, posebno kada se radi o saradnji s Tužilaštvom MKSJ-a.

Erdemović je Tužilaštvu dao informacije o četiri kriminalna događaja s kojima Tužilaštvo dotad nije bilo upoznato – o smaknućima po kratkom postupku u Srebrenici i Vlasenici, pokoljima na farmi Branjevo u Pilici gdje je ubijeno oko 1.200 civila, te društvenom domu u Pilici, gdje je ubijeno oko 500 civila. Tužilaštvo je na osnovu ovih informacija provelo istragu na licu mjesta kojom je potvrđena istinitost Erdemovićevih navoda. Erdemović je Tužilaštvu uz ove lokacije dao i imena i identitete brojnih počinitelja ovih krivičnih djela (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1996b: 317). Kao svjedok je svojim

iskazom dao ključni doprinos raspravama, održanim u skladu s *Pravilom 61* Pravilnika, u predmetu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, koje su rezultirale izdavanjem međunarodnih tjeralica.

Erdemovićeva saradnja s Tužilaštvom označena je značajnim faktorom u ublažavanju njegove kazne. Tužilaštvo je pohvalilo njegove napore da se preda Međunarodnom sudu, njegovo priznanje krivice i izražavanje kajanja, kao i prihvatanje odgovornosti za zločine (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1996b: 315). S tim se složilo i Pretresno vijeće pri izricanju kazne.

Bez obzira na to što se nepostojanje garancije da će priznanje krivice za sobom nužno povući i blažu kaznu moglo smatrati argumentom u korist prakse nagodbe o priznanju krivice, **samo priznanje se gotovo uvijek tretiralo kao olakšavajuća okolnost**, čak i kad se dogodilo relativno kasno u postupku.

Primjer za ovo je postupak koji se protiv Duška Sikiriće, Damira Došena i Dragana Kolundžije vodio zbog zločina u logoru Keraterm. Priznanje je došlo nakon što je suđenje već otpočelo i nakon što je dovršeno izvođenje dokaza optužbe – koje je trajalo 33 sudska dana i obuhvatilo 34 svjedoka. Krivicu je prvi priznao Kolundžija, a za njim i Došen i Sikirica.

Kao i u predmetu Todorović, koji je u smislu priznanja krivice ovome prethodio, svaki od optuženika je na izricanju presude dao izjave u kojima se izražava kajanje, a Tužilaštvo je i ovdje, kao u slučaju Todorović, pristalo preporučiti kazne u određenim vremenskim rasponima. Razlika je bila u tome što optuženici Sikirica, Došen i Kolundžija nisu obećali saradnju s Tužilaštvom (Combs, 2002: 124-125).

U slučaju Todorović uspostavljen je primjer poželjne prakse – Todorović se izjasnio krivim prije početka suđenja te je Pretresno vijeće, uočivši uštede koje je na taj

način prikupio Međunarodni sud, zaključilo kako „...potvrдно izjašnjavanje o krivici ima gore opisanu javnu korist samo ukoliko se dogodi prije početka suđenja optuženom. Nepotrebno je reći da, ako se dogodi u kasnijoj fazi postupka, ili čak po završetku suđenja, dobrovoljno priznanje krivice Međunarodnom sudu ne štedi vrijeme i ne isključuje napor povezan s dugotrajnom istragom i suđenjem.“ (*Tužilac protiv Stevana Todorovića*, 2001: 81).

Pretnesno vijeće u predmetu Sikirica, Došen i Kolundžija stoga je moralo obrazložiti odstupanje od ovog principa.

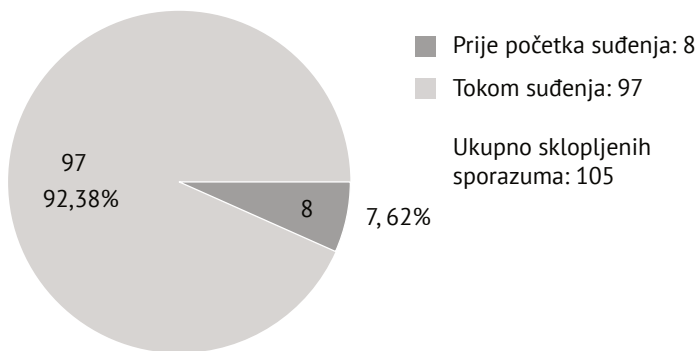
U svakom od pojedinačnih slučajeva Pretresno je vijeće, razmatrajući faktore relevantne za odmjerenje kazne, istaknulo da je **odluka o potvrdnom izjašnjavanju o krivici faktor koji se prvenstveno mora uzeti u obzir**. U presudi se obrazlaže kako potvrдно izjašnjavanje o krivici olakšava posao Međunarodnog suda, štedeći mu vrijeme i napor koji zahtijevaju dugotrajna istraga i suđenje, ali je za Pretresno vijeće korisno **bez obzira na trenutak u kojem se iznese**, jer direktno doprinosi jednom od temeljnih ciljeva Međunarodnog suda: njegovoj funkciji utvrđivanja istine.

Shodno tome, „optuženom koji se prije početka suđenja izjasni da je kriv po optužbama kojima se tereti, obično će se potvrдно izjašnjavanje o krivici maksimalno uzeti u obzir, dok će se onom koji se izjasni da je kriv u bilo kojem trenutku tokom suđenja to priznanje uzeti u obzir u određenoj mjeri, ali ne u onoj mjeri u kojoj bi se uzelo da se izjasnio da je kriv prije početka suđenja“ (*Tužilac protiv Sikirice, Došena, Kolundžije*, 2001: 148-150). U ovom konkretnom slučaju, Sikirici i Došenu je priznanje uzeto u obzir do određene mjere, dok je Kolundžijino priznanje maksimalno uzeto u obzir jer se „za razliku od saoptuženih, izjasnio da je kriv prije početka izvođenja dokaza odbrane, mada nakon što je optužba završila sa iznošenjem

svojih dokaza“ (*Tužilac protiv Sikirice, Došena, Kolundžije*, 2001: 228). Svoj trojici je sudsko vijeće kao olakšavajuću okolnost prihvatilo iskreno kajanje, a razlike u izrečenim kaznama rezultat su klasifikacije težine zločina i toga jesu li optuženici nastojali ičim ublažiti uslove u kojima su se nalazili zatočenici logora Keraterm.

Za razliku od pukog potvrdnog izjašnjavanja o krivici (*Pravilo 62bis* Pravilnika), sporazum o izjašnjavanju o krivici (*Pravilo 62ter* Pravilnika) ima i dvije negativne pojave (*Tužilac protiv Dragana Nikolića*, 2003: 122). Prije svega, lako je zamisliti da **optuženi priznaje krivicu samo zato što će zauzvrat dobiti manju kaznu**. Postoji i drugi problem, priznanje se odnosi samo na **činjenice navedene u sporazumu, koje ne moraju uvijek biti odraz cjelokupne dostupne činjenične i pravne osnove**. Temeljem odredbi, optuženici MKSJ-a smatraju da priznaju krivicu i otkrivaju činjenice samo za one tačke optužnice koje ostaju u optužnici. Ovo javnost može razumjeti kao potiranje razmjera zločina, jer je na ovaj način moguće iskriviti opseg činjenica koje bi se inače mogle utvrditi u redovnom postupku.

Vrijeme sklapanja sporazuma:

Iako saradnja optuženog s tužiocem može dovesti do novih informacija ili uvida u prethodno neistražena područja, sporazum će nužno ograničiti istorijski zapis u odnosu na ono što bi se o određenom predmetu moglo saznati tokom redovnog sudskog postupka. Sudije, međutim, podsjećaju na to da sud nije konačni arbitar istorije, već je njegova zadaća osigurati da pravda bude zadovoljena, i to pred očima javnosti (*Tužilac protiv Dragana Nikolića*, 2003: 122).

Nagodbe o optužnici kontraverznije su zbog zabrinutosti da bi mogle zamagliti istinite činjenice slučaja i punu mjeru krivice optuženog. Odluka da se odbace optužbe koje su sastavni dio optužnice može se donijeti iz različitih razloga; uobičajeni su nedostatak dokaza van razumne sumnje ili nedostatak svjedoka. Međutim, kako ćemo vidjeti u slučaju Plavšić, na tu odluku mogu utjecati i neki drugi faktori, posebno ako se radi o optužbama protiv visoko pozicioniranih dužnosnika.

Kajanje

Kajanje je jedan od faktora kojem treba posvetiti posebnu pažnju s obzirom na to da sigurno ima učinak na konačan ishod presude, a posebno zbog njegove izuzetno subjektivne prirode (Tieger, 2003: 778).

Oslanjanje na kajanje optuženika kao olakšavajući faktor započelo je već s predmetom Erdemović. S obzirom na to da je od prvog pojavljivanja na sudu konzistentno izjavljivao da je kriv, Erdemović u ponovljenom postupku nije želio svjedočiti. U dokazni materijal su uvršteni transkripti s prethodnih rasprava, kao i psihijatrijska i psihološka evaluacija iz prethodnih postupaka. Jedini svjedok koji je usmeno svjedočio pred Pretresnim vijećem bio je

Jean-René Ruez, zadužen za istragu Tužilaštva o padu Srebrenice. Ruez je imao prilike da u sklopu istraga Tužilaštva izbliza prouči optuženog, te posvjedočio da su osjećaji žaljenja i kajanja optuženika nesumnjivo autentični i stvarni (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1998: 14). Svoju odgovornost, ali i žaljenje, Erdemović je opetovano izražavao i kao svjedok u predmetima Karadžić i Mladić, kao i u raspravama u svom predmetu:

„Prije svega, poštovani Sude, želim reći da mi je žao svih žrtava, ne samo tih žrtava što su stradale na tom imanju tad, nego svih žrtava, nema veze koje su nacionalnosti, koje su stradale u bivšoj Bosni i Hercegovini“ (*Tužilac protiv Dražena Erdemovića*, 1996b).

Pretresno vijeće je u obzir uzelo i postojanost njegove grižnje savjesti, očitovanoj u njegovoj volji da se bez pogovora preda Međunarodnom sudu kako bi odgovarao za svoja djela, kao i u činjenici da je izjavio da se osjeća krivim, što ga je dovelo u situaciju da bude osuđen. Ukratko, činilo se da Erdemovićevo ponašanje odražava klasičan slučaj duboke samoosude i žaljenja zbog svojih postupaka, i kao takvo je i označeno kao istinski olakšavajući faktor u ovom predmetu, čime je uspostavljen implicitni standard za slučajeve koji su uslijedili (Tieger, 2003: 780).

U predmetu Todorović vijeće je već izričito odredilo da „izraženo kajanje mora biti iskreno“ (*Tužilac protiv Stevana Todorovića*, 2001: 89) da bi ga pretresno vijeće prihvatilo kao olakšavajući faktor pri određivanju kazne. Po mišljenju pretresnog vijeća, kod Todorovića je izraženo kajanje, kao i želja da doprinese pomirenju u BiH, bilo potkrijepljeno činjenicom da je priznao krivicu i sarađivao s Tužilaštvom. Njegovo su kajanje zato ocijenili iskrenim i uzeli u obzir kao olakšavajuću okolnost.

Procjena vjerodostojnosti kajanja optuženika proizlazi, naizgled, iz jednostavnog poređenja objektivnih okolnosti, primjerenih ili neprimjerenih „istinskom kajanju“,

uz procjenu ponašanja optuženika. Međutim, kajanje može značiti različite stvari u različitim jurisdikcijama i vjerovatno će biti povezano sa tim kako određeno društvo doživljava kaznu i iskupljenje (Tieger, 2003: 785). Tvorci i rani praktičari Tribunala uglavnom su se koristili krivičnim pravom liberalnih država, gdje se pri izricanju kazne kajanje i isprika rutinski uzimaju u obzir. Kajanje bi u tom smislu trebalo ukazati na nečiji (bolji) karakter, manju vjerovatnost recidiva i veći potencijal za rehabilitaciju (Diggelman, 2016.). Iako ne postoje empirijski dokazi koji bi poduprli ovu korelaciju, optuženici koji se kaju vjerovatnije će dobiti blaže kazne, dok će optuženici koji se ne kaju vjerovatno dobiti strože kazne (Zhong et al., 2014: 40). U kontekstu društvenih odnosa, smatra se da izražavanje kajanja može za počinitelje i žrtve imati snažne iscjeljujuće učinke pomirenja⁵, posebno u slučaju masovnih zločina, budući da omogućava reafirmaciju postojećih društvenih normi (Zhong et al, 2014.).

Dešavalo se, ne jednom, čak i kad to nije zaista bilo slučaj, da vijeća ustanove da se pod određenim okolnostima i samo potvrdno izjašnjavanje o krivici može smatrati pokajanjem. Međutim, priznanje krivice i saradnja s Tužilaštvom faktori su koji mogu postojati nezavisno od istinskog kajanja (Tieger, 2003: 782).

O tome, kako se uglavnom smatra, najbolje svjedoči predmet Biljane Plavšić. Optužena je sukcesivno zauzimala predsjedničke pozicije u BiH, bila je članica Predsjedništva SR BiH, potom prva članica Predsjedništva Republike BiH, te potpredsjednica, a potom i predsjednica Republike Srpske (1996–1998.). Plavšić je optužena da je učestvovala u progonu bosanskih Muslimana, bosanskih

⁵ Ako su okolnosti povoljne, izrazi iskrenog kajanja i primjerene isprike u načelu imaju potencijal za značajno poboljšanje odnosa između počinitelja i žrtava – a time i za promicanje pomirenja (Diggelman, 2016: 1080)

Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 opština, jer je podržavala kampanju etničkog razdvajanja koja je imala za posljedicu smrt hiljada civila i izuzetno brutalno protjerivanje hiljada i hiljada ljudi iz bosanskohercegovačkih opština (MKSJ, n.d.b).

Konsolidovana optužnica protiv Biljane Plavšić i Momčila Krajišnika potvrđena je u februaru 2001. godine. Plavšić je optužena za individualnu i komandnu odgovornost po osam tačaka optužnice: genocid, saučesništvo u genocidu, zločine protiv čovječnosti (progone, istrebljenje i lišavanje života, deportaciju i nehumana djela) i kršenje zakona i običaja ratovanja (ubistvo), (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 2). Iako je inicijalno tvrdila da nije kriva, u oktobru 2002. godine izjasnila se krivom po tački tri, za progone kao zločin protiv čovječnosti. U zamjenu za potvrdno izjašnjenje o krivici po ovoj tački, Tužilaštvo je pristalo da povuče sve ostale tačke optužbe, te su one i odbačene odlukom Pretresnog vijeća od 20. decembra 2002. godine (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 5). Plavšić je tom prilikom ponovila priznanje krivice i pročitala izjavu koju će mnogi kasnije smatrati kontraverznim priznanjem.

„Iako sam više puta bila upoznata sa navodima o surovim i neljudskim postupcima protiv nesrba – odbila sam da se sa time suočim, ili čak da ih provjerim. U stvari, ja sam se potpuno predala govorenju o nevinim srpskim žrtvama ovoga rata. Ovaj svakodnevni rad potvrdio je moje uvjerenje da se borimo za svoj opstanak, i da je u ovoj borbi međunarodna zajednica naš neprijatelj. I tako sam ja jednostavno poricala te navode, čak ih i ne provjeravajući. Ostala sam sigurna u svom uvjerenju da Srbi nisu sposobni da učine nešto tako. U ovoj opsesiji da više nika-da ne postanemo žrtve – dopustili smo sebi da postanemo počinioci“ (MKSJ, n.d.b: 4).

Među odbačenim tačkama optužnice bila je i ona za genocid. Carla Del Ponte, glavna tužiteljica, u svojim će memoarima kasnije napisati: „Moja temeljna greška bila je u tome što od nje nisam tražila da se u pisanom obliku obveže da će svjedočiti protiv ostalih optuženika (Krajišnik, Karadžić, Mladić, Milošević). Smatrala sam da je dovoljno da mi to usmeno obeća, ali ona me prevarila. Činilo se da je moj osobni odnos s Plavšić, unatoč glupostima koje je govorila o nadmoćnosti svoga naroda, srdačan i da joj mogu vjerovati. Ponavljam, bila je to moja greška. U trenutku izricanja presude ustala je, a zatim pročitala izjavu prepunu uopćenih *mea culpa*, bez navođenja bilo kakve pojedinosti kojom bi pokazala da nije posrijedi obično trabunjanje. Tužiteljstvo je na kraju zatražilo kaznu od 25 godina zatvora. Nakon što joj je sudsko vijeće dosudilo 11-godišnju kaznu, uložila je žalbu“ (Del Ponte, 2008: 162).

Čini se da je zamka u koju je upala Carla Del Ponte zapravo faktor na koji je trebalo računati. Iako je na Tribunalu vodeći položaj bio otežavajući faktor, Tribunal je ponekad očito „ima(o) poteškoća s izricanjem najstrožih kazni obrazovanim ljudima, koji dolaze pred sudsko vijeće kao inteligentni, dobro odjeveni i artikulisani u svom izlaganju. Kako drugačije objasniti priličnu razliku u presuđenim godinama zatvora kakva je ona koja postoji između Darija Kordića, Momčila Krajišnika i Biljane Plavšić?“ (Chifflet et al, 2012: 151). Treba voditi računa i o tome da se procesi u koje su uključeni visoki vojni i politički funkcioneri uglavnom svode na dokazivanje, odnosno pronalaženje pravne veze između optuženih i počinjenih zločina. U nastojanju da se suđenja ubrzaju, **promjena pravila dokazivanja na MKSJ-u** davala je prednost **uvođenju pisanih dokaza, pisanih iskaza svjedoka**, činjeničnih nalaza iz prethodnih suđenja i slično, zbog čega se stvarnost ovih zločina činila apstraktnom, a njihove užasne posljedice nevidljive. **Predmeti koji uključuju**

izravno učešće osuđenih u (razmjerno) ograničenom broju zločina redovno su rezultirali nesrazmjerno visokim kaznama, ukoliko ih uporedimo s predmetima u kojima su osuđenici bili odgovorni za organizovanje ili provođenje kampanja progona koje su dovele do vrlo velikog broja žrtava (Chifflet et al, 2012: 157), ali oni sami nisu bili prisutni na terenu.

Dakle, uprkos težini krivičnih djela, masovnosti i razmjerama progona, broju ubijenih, deportovanih i prisilno protjeranih, krajnje nehumanom postupanju prema zatočenicima (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 52) i razmjerama bezobzirnog razaranja imovine i vjerskih objekata⁶, te uprkos tome što su otežavajućima po optuženu istaknuti njezin rukovodeći položaj, ranjivost žrtava i izopačenost počinjenih zločina, presuda odražava priču o „dobro obrazovanoj ženi zatečenoj događajima, sada delikatnoj starici koja uviđa svoje pogreške“ (Chifflet et al, 2012: 149).

Iako su njen visoki položaj ocijenili otežavajućim faktorom, Pretresno vijeće je ocijenilo i da „optužena nije bila

⁶ Rezultati kampanje prisilnog protjerivanja bili su zastrašujući: u 37 opština navedenih u optužnici, oko 850 sela u kojima su živjeli Muslimani i Hrvati fizički su uništena i više ne postoje. Nestale su čitave porodice, a udio nesrba u tim opštinama pao je sa 726.960 (53,97%) 1991. godine na 235.015 (36,39%) 1997. godine. Kao posljedica kampanje ubijanja registrovano je 1.100 događaja masovnih ubistava ljudi i 320 potencijalnih lokacija gdje bi se ta tijela mogla nalaziti. U 37 opština navedenih u optužnici postojalo je ukupno 408 zatočeničkih objekata gdje su ljudi bili prinudno zatvoreni i podvrgnuti teškom fizičkom i psihičkom zlostavljanju, uključujući teška premlaćivanja, kao i nepodnošljive uslove života s nedovoljno hrane i bez ikakvih higijenskih uslova. Bezobzirno razaranje kulturnih objekata ilustrovano je razaranjem kulturnih spomenika i sakralnih objekata u oko 29 od navedenih 37 opština, uključujući razaranje više od 100 džamija, dva mekteba i sedam katoličkih crkava (MKSJ, n.d.b: 5).

u redovima najvišeg rukovodstva – na tom nivou su bili drugi. Nije ona bila začetnik plana koji je doveo do tog zločina, i u njegovom provođenju ona je imala manju ulogu od drugih“ (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 57). Iako je Plavšić preuzela odgovornost za svoje postupke, navela je da je ta odgovornost „isključivo njena“ i „ne proteže se na druge vođe koji imaju pravo da se brane“ (Combs, 2003: 933). U istom je smislu kategorički odbila da s Tužilaštvom sarađuje davanjem podataka ili svjedočenjem u drugim slučajevima. Tužilaštvo to njeno odbijanje nije ni spomenulo pri izricanju presude.

Pretnesno vijeće je zaključilo da se „može reći“ (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 73) da je Plavšić pokazala da se kaje već samim tim što se izjasnila krivom. To njeno priznanje i kajanje su, uz „značajnu uštedu vremena i sredstava međunarodne zajednice ostvarenu njenim prihvatanjem krivice prije suđenja“, predstavljali su osnovu da optuženoj snize kaznu. Dodali su i to da će ovo izjašnjavanje o krivci imati značaj za „utvrđivanje istine o zločinima i postizanje pomirenja u bivšoj Jugoslaviji“ (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 73). Smatrajući da je Biljana Plavšić „u znatnoj mjeri pridonijela tome da se Dejtonski sporazum prihvati i sprovede u Republici Srpskoj“ (*Tužilac protiv Biljane Plavšić*, 2003: 93), Pretresno vijeće je olakšavajućim okolnostima pridružilo i dobrovoljnu predaju, ponašanje nakon sukoba i dob.

Svakako da je priznanje visokorangirane optuženice imalo neke reputacijske koristi po Tribunal (Combs, 2003.), percepciju i kritike njegovog legitimiteta. Međutim, sudovi mogu identificirati emocionalnu komponentu kajanja – osjećaje krivice i srama – samo kroz posredne dokaze ili oslanjajući se na izjave optuženih. Praksa da se zaključak o iskrenosti kajanja donosi samo na bazi priznanja krivice koristi i sudu i počiniteljima, ali ne i žrtvama (Diggelman, 2016.).

Dijametralno suprotno od Biljane Plavšić, postupio je Milan Babić.

Babić je prvi put kontaktirao sud u oktobru 2001. godine, kada je saznao da je u jednoj od optužnica podignutoj protiv Slobodana Miloševića (septembar 2001.) naveden kao saizvršilac u zločinima počinjenim u Hrvatskoj. Pristao je da razgovara s Tužilaštvom u svojstvu osumnjičenog. Nakon tih razgovora je pristao da svjedoči u predmetu Milošević, što je i učinio u novembru 2002. godine. Svjedočenje je trajalo dvanaest dana i Babić je najprije svjedočio kao zaštićeni svjedok, a posljednja dva dana na otvorenoj sjednici (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 3).

Optužnica protiv Babića potvrđena je 17. novembra 2003. godine. Teretila ga je, kao učesnika zločinačkog poduhvata, za planiranje, pripremu ili izvršavanje progona hrvatskog i drugog nesrpskog civilnog stanovništva u Krajini, u Hrvatskoj, od avgusta 1991. do februara 1992. godine. Bio je optužen za progon (zločini protiv čovječnosti), ubistvo, okrutno postupanje, bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom i uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim obrazovanju ili religiji (kršenje zakona ili običaja ratovanja), (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 4).

Ubrzo po podizanju optužnice, Babić se predao sudu, a sporazum o izjašnjavanju o krivici sklopio je s Tužilaštvom u januaru 2004. godine. U prvoj verziji ovog sporazuma, Babić je priznao da je pomagao i podržavao zločine progona koje su počinili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, kako je terećen u čl. 1 Optužnice. Sporazum o izjašnjavanju o krivici promijenjen je nekoliko dana kasnije, kada je Babić pristao da prizna krivicu kao saizvršilac u udruženom zločinačkom poduhvatu (MKSJ, n.d.c: 3).

Iako je Tužilaštvo tvrdilo da Babić „nije imao *de facto* kontrolu nad snagama (ni vojnim ni policijskim) koje su činile zločine“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 54) nego ograničenu ulogu u udruženom zločinačkom poduhvatu, Pretresno vijeće nije pristalo na takvu interpretaciju. Zaključili su da je „formulisao, promovisao i podsticao stvaranje i sprovođenje politike SDS u SAO Krajini, odnosno RSK“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 24) i učestvovao u sastancima s rukovodstvom Srbije, SFRJ i bosanskih Srba na kojima je ta politika definisana. Kao regionalni politički vođa, koristio je resurse SAO Krajine za provođenje udruženog zločinačkog poduhvata, a svojim govorima i nastupanjima u sredstvima javnog informisanja pripremao srpsko stanovništvo da prihvati djela progona kao sredstvo za ostvarenje svojih ciljeva. Dozvolivši da se kampanja progona nastavi, on je pojačao njene posljedice. Vijeće je konstatovalo da to što je Babić bio i ostao na visokom političkom položaju tokom kampanje progona predstavlja otežavajuću okolnost (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 61).

U prilog mu je išlo da nije porekao ozbiljnost zločina koje je počinio i u vezi s kojima je priznao krivicu (MKSJ, n.d.c: 5). Pretresno vijeće je njegovo priznanje krivice ocijenilo izuzetnim i zbog toga što je prihvatanjem činjenica i krivice povećana vjerovatnoća da će protiv njega biti podignuta optužnica. U svojstvu osumnjičenog je s istražiteljima vodio opsežne razgovore, tokom kojih je priznao svoju odgovornost. Izjavio je sljedeće:

„Svakako da je jedna trajna kampanja, medijska, iz Beograda i proizvodjenje događaja od Slobodana Miloševića u Hrvatskoj proizvodila takvo javno mnjenje. Ali sad, kad gledam unazad na te događaje, ja sam svestan da sam i ja, zbog toga što sam podlegao toj svojoj taštini, uticao na neki način da postoji takvo javno mnjenje. Možda bih ga mogao nazvati etno-egoizam, što sam verovatno i ja sam

postao, etno-egoista, čovek kome je stalo bilo isključivo do interesa naroda kome sam pripadao a da su moje emocije postale, i osećanja, postala manja i kad sam postao manje osetljiv i zanemario interese ali i patnje drugog naroda, u to vreme hrvatskog naroda.“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 70)

Njegovo priznanje krivice bilo je detaljan opis događaja u kojima je učestvovao i izraz iskrenog kajanja. To Babića izdvaja od svih ostalih optuženika koji su pred ovim Tribunalom priznali krivicu. Osim Dražena Erdemovića, svi ostali su krivicu priznali nakon dužeg boravka u pritvoru, uoči suđenja, kada je postalo jasno da Tužilaštvo ima nepobitne dokaze o njihovoj krivici (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 67). Babić je prvi optuženi u istoriji ovog Međunarodnog suda za kojeg nije bilo potrebno izdavati nalog za hapšenje. On je kajanje izrazio već u inicijalnom razgovorima s istražiteljima Tužilaštva, a potom i pred Pretresnim vijećem, kad se izjasnio krivim.

„Izlazim pred ovaj Tribunal sa dubokim osećajem sramote i kajanja. Dozvolio sam sebi da učestvujem u progonu najgore vrste protiv ljudi samo zato što su oni bili Hrvati, a ne Srbi. Nevini ljudi su bili proganjani, nevini ljudi su nasilno isterani iz svojih kuća i nevini ljudi su ubijani. Čak i nakon šta sam saznao šta se dogodilo ćutao sam o tome. Još gore, nastavio sam sa službom i kroz moje vlastite aktivnosti postajao lično odgovoran za nehumane postupke koji su pogodili nevine ljude.

Ovi zločini i moje učešće u njima nikada ne mogu biti opravdani. Ostajem bez reči kada treba da izrazim dubinu moga kajanja za ono što sam učinio i za uticaj moga greha na druge. Mogu samo da se nadam da iznoseći istinu, priznanjem krivice i izražavanjem mog kajanja mogu poslužiti kao primer onima koji još pogrešno veruju da takva nečovečna postupanja mogu ikada biti opravdana. Samo

istina može dati šansu srpskom narodu da se rastereti kolektivne sramote.

Samo priznanjem krivice ja mogu preuzeti odgovornost za sve pogrešno što sam uradio“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 83).

Babić se sâm ponudio da razgovara s Tužilaštvom. Tom prilikom je ponudio niz korisnih informacija i važnih dokumenata. Usto je potvrdio i autentičnost velikog broja dokumenata koji su već bili u posjedu Tužilaštva i time mu prištedio velika sredstva i trud koji bi inače bio potreban za njihovo pribavljanje ili verificiranje. Dobrovoljno je svjedočio u postupku u predmetu Milošević, uprkos činjenici da time sebe inkriminira. Njegovim 12-dnevnim svjedočenjem izvedeno je mnogo izravnih dokaza i dobijen detaljan uvid u donošenje odluka, funkcionisanje i planiranje učesnika UZP-a okupljenih oko Slobodana Miloševića, koji do tada nije omogućio ni jedan svjedok insajder. Njegovo je svjedočenje na taj način osvijetlilo okolnosti samog početka sukoba u Hrvatskoj 1991. godine, te razne faze u razvoju političkih događaja koji su doveli do izbijanja tog sukoba. Kvantiteta i kvaliteta dokaza koje je Babić pribavio bili su „od ključnog značaja“ za dokazni postupak Tužilaštva i znatno su smanjili potrebu za provođenjem daljnjih istraga i izvođenjem dodatnih dokaza (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 73).

Ovaj postupak jedan je od rijetkih u kojemu se ispiti-
vao **uticaj priznanja krivice na žrtve**. Naime, dr. Mladen Lončar, psihijatar s iskustvom rada sa žrtvama ratnih zločina, na traženje Tužilaštva je za sud pripremio stručni izvještaj koji se bavio uticajem ratnih trauma na tjelesno i mentalno blagostanje četiriju različitih skupina svjedoka, od kojih su svi bili dio ove optužnice. U izvještaju se procjenjuje učinak priznanja krivice Milana Babića na ljude koji pripadaju skupini žrtava, kao i skupini počinitelja, uključujući doprinos ovog priznanja pomirenju.

Dr. Lončar je radio u Medicinskom centru za ljudska prava u Zagrebu, u sklopu kojeg je pružao psihosocijalnu pomoć žrtvama, te prikupljao od njih izjave i dokumente o povredama humanitarnog prava. Budući da je i sam jedno vrijeme bio zatočen u logoru u Begejcima, u Vojvodini, posebnu je pažnju u izvještaju posvetio zatočenicima kninskih logora, utvrdivši njihov broj, najčešće oblike nasilja kojemu su bili izloženi, kao i psihološke poremećaje koje su razvili kao posljedicu zatočenja. Informacije je prikupljao i tokom posjeta izbjegličkim centrima, kao i pogođenom području, u kontaktu sa žrtvama i povratnicima, te opisao traumatska iskustva žrtava raseljavanja i deportacije. U svom je svjedočenju temeljito obrazložio učinak traume na psihosocijalno stanje pojedinca i posljedice koje to može imati za društvo. Drugi dio njegovog izvještaja i svjedočenja odnosio se na percepciju priznanja krivice Milana Babića na žrtve na hrvatskoj, ali i srpskoj strani. Svoje ocjene je temeljio na obilasku pogođenih područja od 2004. godine do nedugo prije suđenja, gdje je lično razgovarao sa žrtvama. Istaknuo je da službena istraživanja ne postoje, ali da je Babićevo priznanje većina žrtava s kojima je on razgovarao doživjela pozitivno.

„Nakon priznanja krivice g. Babića, možemo reći da se njegov utjecaj na hrvatske žrtve mogao opisati na sljedeći način: počinitelj je konačno dobio ime i prezime, pa je krivica individualizirana. Stoga su negativne emocije koje se iskuse prema drugoj etničkoj skupini smanjene i konačno mogu potpuno nestati. Žrtve su dobile određenu satisfakciju, time što je potvrđeno da su zločini počinjeni, što će reći da je njihov status žrtve službeno priznat, i to je proces koji pozitivno utječe na hrvatske žrtve“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004b: 110-111).

Što se tiče hrvatskih Srba, dr. Lončar je istaknuo da je razgovarao najviše sa Srbima iz urbanih sredina, ali je

imao kontakte i sa Srbima koji su se vratili na svoja ognjišta. Ti su razgovori vođeni u mješovitim selima, uglavnom na području Banije u Hrvatskoj.

„Još jednom napominjem da ne postoji službena statistika. Nije bilo službenog snimanja niti istraživanja, dakle sve je to rezultat razmjena u ovim intervjuima, ali ono što mogu reći je da nisam sreo niti jednog Srbina koji je imao negativan stav prema priznanju krivice gospodina Babića. Ono što sam primijetio i kod Srba u Hrvatskoj je da se među njima osjetio određeni osjećaj olakšanja. Priznanje krivice gospodina Babića i poruka koja je time poslana, da se treba usredotočiti na univerzalne ljudske emocije, vodila je do činjenice da Srbi sada ne osjećaju kolektivnu krivicu, već je ta krivica individualizirana i pripisana osobi“ (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004b: 112).

Svjedok je stoga bio uvjeren da će ovo priznanje krivice imati pozitivan utjecaj na obje populacije.

Pretnosno vijeće je na koncu zaključilo da Babićevo priznanje krivice, njegova značajna saradnja s Tužilaštvom, izražavanje iskrenog kajanja, kao i porodične i lične prilike predstavljaju faktore na temelju kojih je primjereno izreći blažu kaznu (*Tužilac protiv Milana Babića*, 2004: 97).

Odbrana je, uz podršku Tužilaštva, zatražila da Babićeva kazna ne pređe 11 godina, pozivajući se pritom na slučaj Plavšić, osuđene na 11 godina zatvora iako se njeno priznanje krivice, kajanje i (ne)saradnja nisu mogli mjeriti s Babićevim. Sudsko je vijeće, međutim, smatralo da u Babićevom slučaju predložena kazna ne postiže svrhu kažnjavanja, niti pravdu, pa je – držeći se principa da je težina zločina najvažniji faktor pri odmjerenju kazne – osudilo Babića na 13 godina zatvora.⁷

⁷ Ovo je tek treći slučaj u sudskoj praksi Tribunala u kojem je optuženi koji je priznao krivicu dobio kaznu dužu od maksimalne

Milan Babić, koji se obavezao svjedočiti i u sljedećim predmetima pred Tribunalom, sam je sebi presudio 2006. godine, u zatvorskoj ćeliji. Nekoliko dana ranije svjedočio je u procesu protiv Milana Martića.

„Pravda za žrtve“?

Svjedočenje dr. Lončara o pozitivnom uticaju Babićevog priznanja na hrvatske žrtve, ali i na Srbe u Hrvatskoj, rijedak je izvještaj o **uticaju priznanja krivice na žrtve zločina**. U polju tranzicione pravde⁸ generalno se pretpostavlja da suđenja počinocima masovnog kršenja ljudskih prava imaju umirujući uticaj na žrtve. Međutim, literatura o psihološkim učincima koje suđenja imaju na žrtve zločina općenito, a posebno na žrtve kršenja ljudskih prava, gotovo da nije postojala⁹, a to kako žrtve percipiraju legitimitet i rad Suda uveliko je zavisilo od

kazne koju su preporučili tužitelji. Tužilaštvo je za Momira Nikolića predložilo kaznu u rasponu od 15 do 20 godina, a sudsko vijeće ga osudilo na 27 godina. Preporuka Tužilaštva u slučaju Dragana Nikolića bila je da mu se izrekne maksimalna kazna od 15 godina zatvora, a osuđen je na 23 godine zatvora.

⁸ Tranzicionom se naziva jer ovi procesi imaju proizvesti „tranziciju iz rata u mir i demokratsku tranziciju“. Ovaj koncept obuhvata ciljeve „liberalizacije, uspostave demokracije i vladavine prava, krivično-pravno i administrativno i povijesno utvrđivanje počinjenih zločina“. Mehanizmi tranzicione pravde mogu biti retributivni i restorativni (Delaye, 2015: 52).

⁹ „Terapeuti, advokati i naučnici promatrali su pojedine preživjele, a sami preživjeli su govorili o svojim iskustvima. Većina ovih zapažanja samo su isječci – jedan paragraf u članku, anegdota u govoru, komentar u intervjuu – koji izvještava o odgovoru određene žrtve suđenja ili predlaže generalizaciju o tome kako žrtve reaguju na suđenja“ (O'Connell, 2005: 316).

toga kako legitimitet i rad Suda percipira njihova šira društvena zajednica.¹⁰

Ovdje nemamo prostora baviti se istorijatom razvoja prava koja se žrtvama krivičnih djela garantuju u okviru državnih pravosuđa i sistemu međunarodnog prava, s obzirom na to da je krivično pravo većinom usmjereno na vezu krivičnog djela i njegovog počinitelja.¹¹ Interes krivičnog prava za zaštitu žrtava, smanjenje štete i posljedica nastalih krivičnim djelom obuhvaćen je kasnije konceptom **restorativne pravde**, koji se primjenjuje ne samo u državnim zakonodavstvima nego i u međunarodnom pravu koje se odnosi na međunarodna krivična djela, kao što su kršenja ratnih zakona i običaja.

MKSJ se i danas smatra osnovnim mehanizmom tranzicione pravde koji je međunarodna zajednica nametnula zemljama bivše Jugoslavije. Insistiranje na, prije svega,

¹⁰ Reakcije na presude iz Haga uglavnom su bile podijeljene po etničkim linijama, a takva je bila percepcija i samog Suda, „dobar je kad procesuirao ratne zločine drugih grupa, i loš kad donese presudu za nekog iz naše etničke grupe. Tu se, grubo rečeno, iscrpljuju kompletne percepcije Haga“ (I. Lovrenović, u Orentlicher, 2010: 40).

¹¹ Postoji nekoliko međunarodnih ugovora o krivičnom pravu jedinstvenih po tome što ne samo da državama i međunarodnim organizacijama pružaju temelj za primjenu univerzalne jurisdikcije za krivični progon počinitelja, nego zahtijevaju i da se takve osobe krivično gone i da izrečena kazna bude razmjerna težini zločina. Među njima su četiri Ženevske konvencije iz 1949., Ženevska konvencija iz 1948. godine koja zahtijeva krivični progon i razmjerno kažnjavanje za zločin genocida, te Konvencija o mučenju iz 1984. godine koja zahtijeva krivični progon i razmjernu kaznu za one koji počinju zločin mučenja. Odredbe ovih ugovora upućuju na to da je obaveza krivičnog progona i izvršenja „učinkovitih kazni“ koje „uzimaju u obzir njihovu tešku prirodu“ apsolutna, što znači da kod ovih kaznenih djela nije dopušteno davanje amnestije, imuniteta, simboličkih kazni ili pomilovanja (Scharf, 2004: 1074).

retributivnom odgovoru, proizlazi iz imperativa utvrđivanja **individualne odgovornosti**¹², kao sredstva odvratanja od budućih zločina i osiguranja potrebe žrtava za odmazdom i kaznom (Kerr, 2007: 379). Ovaj glavni cilj trebalo je da obuhvati i „priznanje patnje žrtvama, ustanovljavanje činjenične istine o tome šta se desilo i zašto, kompenzaciju za počinjene zločine, te sprečavanje budućih sukoba i poticanje društvenog izlječenja“ (Delaye, 2015: 52). Iako se pomirenje kao cilj ne spominje izričito u Rezoluciji 827 kojom je Tribunal osnovan, Generalna skupština UN-a je u Rezoluciji od 17. decembra 1996. godine istaknula „važnost i hitnost rada Međunarodnog suda kao elementa procesa pomirenja u Bosni i Hercegovini i regiji“ (UN, 1997: 66).

Zašto je to uopšte važno? Suđenja na *ad hoc* sudovima pokušavaju pomiriti nekoliko međusobno isključujućih ciljeva: učinkovito procesuirati optuženike ali i uspostaviti istorijski zapis prošlih događaja širi od onoga potrebnog za osudu optuženog, pridržavati se ograničenog pravnog postupka uz istovremenu brigu o patnji pojedinačnih žrtava, te svesti račun događaja iz prošlosti pokušavajući na taj način pridonijeti izvjesnijoj budućnosti (Dembour et al, 2004.).

Zbog toga, u potrazi za pravdom, **zahtjevi prava mogu zaobići individualnost žrtve**. Da bi se optuženiku sudilo u razumnom roku, Tribunal se mora pridržavati

¹² Tribunal se nije bavio odgovornošću međunarodne zajednice, UN-a ili drugih nacionalnih ili internacionalnih grupa za njihovu ulogu u nasilju masovnih razmjera u bivšoj Jugoslaviji. „Rezolucija je usmjerena na rješavanje specifične situacije s ciljem postizanja specifičnog rezultata: privođenje pravdi osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji. Ni Rezolucija ni Statut koji se usvajaju stoga nemaju za cilj uspostavljanje novih normi ili presedana međunarodnog prava“ (UN, 1993: 37).

sudski nametnutih vremenskih ograničenja. Unutar tih ograničenja sudjelovanje žrtava ograničeno je na ulogu svjedoka.

S obzirom na to da je zadatak Tribunala bio, između ostalog, utvrditi i detaljno dokumentovati što se dogodilo u relevantnom razdoblju, dokazi koji su se prikupljali nisu se morali neposredno odnositi na osobu optuženika i često su nadilazili potrebu utvrđivanja kaznenog djela (Dembour et al, 2004: 167). U tom je nastojanju **davanje iskaza žrtava bilo svedeno na interese i potrebe postupka**. Tribunal je postupno usvojio postupke za ubrzavanje izvođenja dokaza, zbog čega su mnogi iskazi žrtava bili podneseni u pisanom obliku (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002.).¹³ To je često značilo da se svjedoci ili uopšte ne pojavljuju na sudu, ili se pojavljuju samo kao svjedoci na unakrsnom ispitivanju. **Nisu mogli zahtijevati advokata** prilikom davanja iskaza, **niti su imali pravo pristupa dokazima** prezentiranim tokom suđenja. Usto žrtva **nije mogla zahtijevati da bude obaviještena o toku postupka, niti je imala pravo primati reparacije ili naknadu za gubitak** (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002.).¹⁴ Jedina jamstva koja su Statut i Pravila osiguravali žrtvama odnosila su se na zaštitne mjere za one koji su za optužbu bili instrumentalni svjedoci (Mekjian et al, 2005.).

To znači da su možda bili izabrani da za potrebe izvođenja dokaza ispričaju dio svog iskustva stradanja i

¹³ Kroz postupke utvrđene Pravilom 92bis ili Pravilom 89 (F).

¹⁴ Pravilo 106, Naknada štete žrtvama (usvojeno 11. februara 1994.) predviđa da „Žrtva ili osobe koje putem žrtve potražuju nadoknadu mogu u skladu s relevantnim nacionalnim zakonima pred nacionalnim sudom ili drugim nadležnim tijelom pokrenuti postupak za dobijanje nadoknade.“ (izmijenjeno 12. novembra 1997.).

gubitka, ali i da su, u velikom broju slučajeva, bivali prekinuti „kada njihovi narativi, ono što čini priču o njihovom stradanju, postane irelevantno za ocjenu krivice optuženika“ (Dembour et al, 2004: 158), odnosno prisiljeni da na pitanja odgovaraju isključivo odrečno ili potvrdno. „Tribunal nije tu da podijeli njihovu bol“ (Dembour et al, 2004: 160), nego da prikupi činjenice koje pravo određuje važnim za svrhu postupka. Davanje iskaza podložno je tempu i interesu onih koji imaju moć postavljati pitanja (Tužilaštvo, odbrana i sudije) i nije idealan prostor za suočavanje s vlastitom traumom; upravo suprotno (Dembour et al, 2004.).

Masovna kršenja ljudskih prava razlikuju se od 'običnih' zločina u tome što ta kršenja, između ostalih, vrše društvene i političke institucije zadužene da svojim građanima jamče sigurnost, poput policije i vojske, odnosno onih koji bi trebali istražiti ili spriječiti ponavljanje zločina (O'Connell, 2005.). U takvim slučajevima, pretrpljena trauma najčešće rezultira teškim psihičkim posljedicama, a društvena šutnja o kršenjima ljudskih prava izolira preživjele, bilo da se radi o poricanju, odnosno želji onih koji su podržavali određeni režim i nasilje koje je proizveo da „ostavimo prošlost iza sebe“, „selektivnoj društvenoj pažnji prema ratnim zločinima, uvjerenju sugrađana da su žrtve same krive za svoje patnje ili kombinaciji takvih faktora“ (O'Connell, 2005: 311). Ako društvo ipak odluči da se obračuna s nasiljem iz prošlosti osnivanjem *ad hoc* sudova, davanje iskaza ne bi smjelo biti dodatno iskušenje za one koji su već pretrpjeli strašne patnje.

Jedan od argumenata koji se u literaturi navodi kao prednost sporazuma o izjašnjavanju o krivici jest da su saslušanja o kazni koja prate ove sporazume (a koja ne postoje u kontekstu suđenja) mogla ponuditi blaže platforforme za glas žrtava. Budući da su svjedočili o poznatim događajima, žrtve se u takvim okolnostima nije unakrsno

ispitivalo i osporavalo, a moglo im se dati više vremena da ispričaju svoje priče jer se glavni dio rasprave odnosio na težinu zločina i posljedice za žrtve (Clark, 2009.). Tako se i u nekim presudama moglo naći da izjave o krivici štede svjedoke¹⁵, odnosno da priznanje krivice oslobađa svjedoke nužnosti svjedočenja, „kao i stresa koji time može nastati“ (*Tužilac protiv Stevana Todorovića*, 2001: 80). Ovo se posebno naglašava kao praktična korist u slučajevima kada optuženi prizna krivicu u ranoj fazi postupka. Logika je u tome da tokom unakrsnog ispitivanja odbrana strateški može dovesti u pitanje vjerodostojnost žrtava, ionako zabrinutih za vlastitu i sigurnost svojih porodica, zbog susreta s optuženim i ponovnog proživljavanja traume. Ukoliko je proces pregovaranja o priznanju krivice proveden kako to propisuje Pravilnik i u skladu s mandatom Suda, zaštita prava i interesa žrtava trebala bi biti zajamčena – s obzirom na to da priznanje može poslužiti kao potvrda iskaza žrtava, oni više ne bi morali dokazivati vlastitu patnju.

Dojma smo da je u takvom tumačenju sve stvar interpretacije. Sporazum o priznanju krivice može imati nekoliko prednosti koje se, ukupno, mogu smatrati povoljnijima po žrtve: optuženik u pregovaranju može iznijeti neke informacije do kojih bi Sud eventualno došao uz znatne napore i sredstva, što je posebno značajno ako se radi o lokacijama posmrtnih ostataka žrtava (Harmon, 2009.), priznanja krivice mogu povećati brzinu i izvjesnost kazne, odnosno osigurati barem neki oblik retribucije za veliki broj osoba koje bi inače u potpunosti izbjegle

¹⁵ „Potvrдно izjašnjavanje o krivici štiti žrtve od toga da moraju ponovno proživljavati svoja iskustva i tako ponovno otvarati stare rane“ (*Tužilac protiv Dragana Nikolića*, 2003: 121).

kaznu (Turner, 2016: 241) i stvarna krivica optuženog više se ne može dovesti u pitanje.¹⁶

Ono što se u ovakvoj interpretaciji ne spominje jest da, kada je postupak redovan, a suđenje javno, sud i javnost mogu dobiti detaljniju i potpuniju sliku i evidenciju prošlih događaja.¹⁷ Kad je u pitanju potvrdno izjašnjavanje o krivici, optuženici priznaju krivicu i otkrivaju činjenice samo za one tačke optužnice koje po sporazumu ostaju u optužnici, odnosno **priznanje se odnosi samo na činjenice navedene u sporazumu**. Dokazi koje Tužilaštvo posjeduje, ali se ne odnose na priznanjem obuhvaćene tačke optužnice, u tom slučaju neće biti predstavljeni pred Sudom. "(J)avni zapisnik u tom predmetu može biti

¹⁶ Iz presude Momiru Nikoliću moguće je donekle razaznati motive sudskog vijeća da prihvati sporazum o priznanju krivice. „Iako je u mnogim dijelovima svijeta 'Srebrenica' postala gotovo sinonim za masovna zvjerstva, Pretresno vijeće je bilo mišljenja da u bivšoj Jugoslaviji možda postoje određena područja na kojima činjenica da su tu počinjeni zločini nije u potpunosti prihvaćena ili se čak osporava. Prema tome, ne postoje temelji za pomirenje. Pretresno vijeće je ocijenilo da činjenica da je Momir Nikolić priznao zločine koji su počinjeni nakon pada Srebrenice i svoju ulogu u njima, te ulogu bosanskih Srba učesnika udruženog zločinačkog poduhvata, predstavlja značajnu potvrdu da su ti zločini doista počinjeni i ko je odgovoran za njihovo počinjenje. Takva potvrda može doprinijeti utvrđivanju istine na svim područjima i u svim zajednicama u bivšoj Jugoslaviji. Sve dok takvi zločini ne budu priznati, ne mogu se poduzeti koraci da se za njih uputi izvinjenje ili traži oprostaj za svoju ulogu u njihovom počinjenju, ma kako velika ili mala ona bila. Stoga je pretresno vijeće to uzelo u obzir kao značajan faktor u prilog prihvatanju potvrdnog izjašnjavanja o krivici“ (*Tužilac protiv Momira Nikolića*, 2003: 76).

¹⁷ Presuda koja bi uslijedila nakon punog suđenja sadržavala bi činjenične nalaze, izjave svjedoka, službene dokumente, forenzičke dokaze i fotografije mjesta zločina.

nepotpun ili u najmanju ruku otvoren za pitanja, jer javnost neće znati da li su navodi odbačeni zbog nedovoljnih dokaza ili naprosto zato što su bili 'moneta za potkusurivanje'“ (*Tužilac protiv Momira Nikolića*, 2003: 63).

Autentičnost i iskrenost kajanja ne bi smjela biti svedena na „puke govorne činove s pregovaračkom vrijednošću“ (Diggelmann, 2016: 1086). Jedan od najvažnijih faktora koji utiču na **kvalitet pravde** koju žrtve doživljavaju predstavlja osjećaj da treba postojati **pravedan omjer između izrečene kazne i težine počinjenog zločina**. Po ovom mjerilu, sve kazne koje je MKSJ izrekao bile su razlog za razočaranje, a u pravilu čak ni one kraće nisu odslužene u cijelosti. Odražavajući praksu standardnu u Evropi, gdje je svoje kazne služila većina osumnjičenih koje je osudio MKSJ, i Tribunal je dosljedno odobravao prijevremeno puštanje na slobodu optuženika koji su odslužili dvije trećine kazne. Nezadovoljstvo se stoga posebno odnosi na smanjenje kazni izrečenih optuženicima koji su priznali krivicu (Orentlicher, 2010.).

Činjenica da je MKSJ bio smješten u Den Haagu, daleko od mjesta sukoba, ograničila je njegovu vidljivost, kao i svijest i razumijevanje građana regije bivše Jugoslavije o njegovim postupcima i odlukama. Radni jezici i internetska stranica Tribunala koja dugo vremena nije uključivala jezike regije, što je presude moglo učiniti potpuno nedostupnim žrtvama čija iskustva, na koncu, tvore presuđene činjenice iznesene u tim presudama. Stoga ne čudi da su osnovnim informacijama o Tribunalu, zapečaćenim i ostalim optužnicama i odlukama uglavnom manipulisali politički akteri.

Prvih godina rada Tribunala mogućnosti komunikacije s regijom bile su ograničene objektivnim ratnim okolnostima. Prvi predsjednik Tribunala Antonio Cassese i njegova nasljednica Gabrielle Kirk McDonald prihvatili su potom ulogu Tribunala kao mehanizma s važnošću i

misijom oblikovanim u osnivačkim UN-ovim dokumentima. Smatrali su da ono što se događa pred Tribunalom treba popularizirati, jer je u protivnom nemoguće ostvariti njegovu širu društvenu misiju onemogućavanja narativa negiranja zločina (Hodžić, 2020.). Tako je nastao *Outreach program* Tribunala, koji je postao operativan u oktobru 1999. godine. Program je bio namijenjen predstavljanju rada Tribunala prije svega članovima civilnog društva i novinarima, ali je uključivao i aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o presudama u ratom posebno pogođenim zajednicama¹⁸ (Orentlicher, 2010.). Bio je to prilično velik posao za program ograničenog dosega i resursa koji zavise od donacija, te je pitanje koliko je uopšte mogao demontirati već uspostavljene pogrešne percepcije i utvrđene predrasude o radu Suda. Odgovor na to pitanje nismo dobili jer su sljedeći predsjednici suda – poput Claudea Jorde ili Theodora Merona – imali konzervativnija gledišta na funkciju Tribunala i vidjeli ga isključivo kao sudsku instituciju, čije bi presude trebalo da govore same za sebe. Time je stvoren određeni vakuum koji su ispunili **političari, potpuno fokusirani na to da minimiziraju bilo kakav društveni učinak suđenja.**¹⁹

¹⁸ Te su aktivnosti bile usmjerene na upoznavanje sa slučajevima i dokazanim činjenicama, u direktnim susretima sa lokalnom zajednicom, kroz različita predstavljanja, tribine i diskusije (UN, 2010: 18-19).

¹⁹ „I u tom kontekstu stvaraju narativ koji je kao uragan, kao ciklon, do te mjere su moćni da sve ovo što je kasnije došlo, bilo kakva informacija koja se pojavila sa suđenja, osim na tom nivou mahale, ulice, nekih malih mikro zajednica, gdje se u principu tačno zna šta se dogodilo, i ta suđenja se odvijaju uz neku vrstu prešutnog prihvatanja tih činjenica. Čim to izdigneš na malo viši nivo politike, ti narativi koji postoje o tome sve usišu, jednostavno obesmisle do kraja. Koje god suđenje da imaš, šta god da se događa, čim dođe na politički nivo, to više nema nikakve veze sa činjenicama, nego s političkom manipulacijom“ (Hodžić, 2020.).

Dakle, osnovne dileme i problemi u pogledu sporazuma o priznanju krivice, a na osnovnu iskustva MKSJ-a, mogu se sažeti u sljedećim tačkama:

1. Potvrдно izjašnjavanje o krivici štedi Sudu vrijeme i napor povezan s drugim istragama, te ima javnu korist samo ukoliko se dogodi prije početka suđenja optuženom. Ipak, raspravna su vijeća priznanje krivice ocijenila korisnim bez obzira na trenutak u kojem se iznese, jer ono, prema interpretaciji Suda, direktno pridonosi jednom od temeljnih ciljeva Međunarodnog suda: njegovoj funkciji utvrđivanja istine.

2. Sporazumi o priznanju krivice štede svjedoke utoliko što ne moraju svjedočiti i dokazivati vlastitu patnju. Presuda je izvjesna, a javno priznanje stradanja žrtava i preuzimanje odgovornosti za djelo može biti osnova za pomirenje. No, priznanje se odnosi samo na činjenice navedene u sporazumu, koje ne moraju uvijek biti odraz cjelokupne dostupne činjenične i pravne osnove. To žrtvama može ostaviti utisak da se njihovom patnjom trguje i da se potiru razmjere zločina. S obzirom na to da je na ovaj način moguće iskriviti opseg činjenica koje bi se inače mogle utvrditi u sudskom postupku, istorijski zapis ostaje nepotpun.

3. Procesi u koje su uključeni visoki vojni i politički funkcioneri uglavnom se svode na dokazivanje pravne veze između optuženika i počinjenih zločina. S obzirom na to da je promjena pravila dokazivanja na MKSJ-u davala prednost uvođenju pisanih dokaza, pisanih iskaza svjedoka, činjeničnih nalaza iz prethodnih suđenja i slično, stvarnost ovih zločina činila se apstraktnom, a njihove užasne posljedice ostajale su nevidljive. Zato su predmeti koji uključuju izravno učešće osuđenika u ograničenom broju zločina rezultirali nesrazmjerno visokim kaznama u poređenju s predmetima koji uključuju osuđenike koji nisu bili prisutni na terenu ali su odgovorni za organizo-

vanje ili provođenje kampanja progona koje su dovele do vrlo velikog broja žrtava.

4. Žrtve nisu mogle zahtijevati advokata prilikom davanja iskaza niti imale pravo pristupa dokazima prezentiranim tokom suđenja. Žrtva nije mogla ni zahtijevati da bude obaviještena o toku postupka, niti je imala pravo primati reparacije ili naknadu za gubitak. Žrtva ili osobe koje putem žrtve potražuju nadoknadu upućene su da, u skladu sa relevantnim državnim zakonima, pred državnim sudom pokrenu postupak za dobijanje nadoknade.

Neke od nerazjašnjenih napetosti između različitih funkcija Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, kako ćemo vidjeti u nastavku, uticale su i na praksu državnih sudova.

Domaći sudovi i sporazumi o priznanju krivice

Davorka Turk

Kako je ranije navedeno, saradnja država u regiji bivše Jugoslavije sa MKSJ-om, osim što je već bila predviđena Daytonskim sporazumom, postala je uslov njihovih pregovora za članstvo i pristupanje EU. Ako je osnovna uloga Suda bila da predstavlja političku polugu, onda ne treba čuditi što se njegov integritet kao nepristranog instrumenta pravednosti dovodio u pitanje. Već je postojao jaz između onoga što je MKSJ navodno predstavljao i načina na koji se doživljavao u regiji (Kerr, 2007.).

Međutim, MKSJ nije bio zamjena za državne sudove u regiji; njegova je nadležnost bila paralelna, a ne isključiva. To znači da su se postupci u predmetima ratnih zločina u regiji vodili i na domaćim sudovima za vrijeme i nakon oružanog sukoba.

Ukoliko postoji mogućnost da se domaća suđenja za ratne zločine odvijaju pošteno i nepristrano, smatra se da su „takva krivična gonjenja transparentnija i pristupačnija lokalnom stanovništvu, te da mogu ojačati vladavinu prava, pridonijeti izgradnji mira i izgraditi povjerenje javnosti u zakon i mir“ (Garbett, 2012: 71). Međutim, lokalni, državni sudovi u zemljama bivše Jugoslavije nisu bili

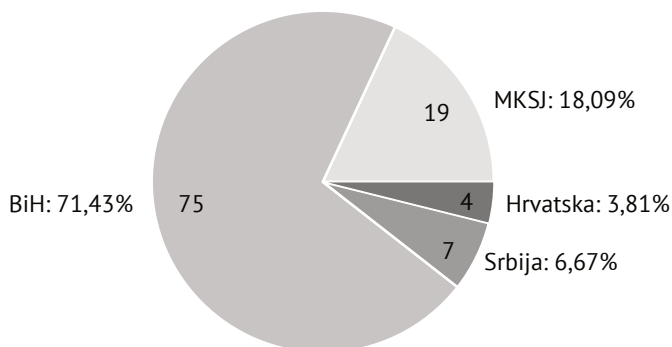
smatrani vjerodostojnima u krivičnim gonjenjima ratnih zločina; njihove istrage bile su neučinkovite, a odluke dvojbene i javnost nije imala povjerenje u pravosudni sistem. U BiH je u vrijeme uspostave MKSJ-a bjesnio rat, a pravosuđe pretrpjelo gubitak kvalifikovanih pravnika, fizičko uništenje i nedostatak odgovarajuće opreme i objekata, čime je bitno umanjena sposobnost sudova da učinkovito provode pravdu. Gubitak mnogih prijeratnih sudija rezultirao je time da su u sudstvu i u tužilaštvima dominirale etničke većine, a sudije i tužioci nisu imali iskustva (Organizacija za evropsku sigurnost i suradnju, citirano u Orentlicher, 2010: 109).

Iako je Statut Tribunala otpočetka predvidio komplementarnu ulogu lokalnih sudova, odnos Tribunala prema domaćim sudovima počeo se mijenjati od 1996. godine. U skladu sa strategijom o okončanju rada Suda¹, rezolucijama Savjeta bezbjednosti broj 1503 (UN, 2003.) i 1534 (UN, 2004.). određeno je da će Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju usmjeriti svoje djelovanje na krivične procese protiv najodgovornijih osoba, dok će predmete protiv **srednje i niže rangiranih pojedinaca proslijediti državnim sudovima** (Kerr, 2007.). MKSJ je zatvoren 31. decembra 2017. godine. Ukupno je procesuirao 161 osoba, od kojih je 90 osuđeno a 19 oslobođeno, dok je 13 predmeta proslijeđeno državnim pravosuđima, dva na ponovno suđenje pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove, a 37 postupaka je obustavljeno, uglavnom zbog smrti osumnjičenih (ICTY, 2022.).

Uz podsticanje UN-ovog Savjeta bezbjednosti i podršku međunarodne zajednice u BiH, Srbiji i Hrvatskoj

¹ U izjavi predsjednika Un-ovog Savjeta bezbjednosti od 23. jula 2002. godine stoji da će MKSJ do 2004. godine završiti sve istrage, do 2008. godine sve prvostepene radnje i do 2010. godine završiti s radom (UN, 2002.).

ustanovljeni su specijalizirani mehanizmi za krivično gonjenje i suđenja u vezi s ratnim zločinima. Savjet bezbjednosti je 2010. osnovao Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove, koji ima mandat da obavlja više ključnih funkcija Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSJR) i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

- Broj sporazuma sklopljen pred MKSJ: 19
- Broj sporazuma sklopljen pred sudovima u BiH: 75
- Broj sporazuma sklopljen pred sudovima u Srbiji: 7
- Broj sporazuma sklopljen pred sudovima u Hrvatskoj: 4

Ukupan broj sporazuma o priznanju ratnih zločina: 105

Bosna i Hercegovina

U slučaju BiH, Rimskim sporazumom iz 1996. godine utvrđena su *Pravila puta*, čiji je cilj bio **zaustaviti proizvoljna hapšenja**. *Pravila puta* lokalnim tužiocima propisuju obavezu da predmetne spise dostave na pregled u Tužilaštvo MKSJ-a. Niko u BiH nije smio biti uhapšen pod optužbom za ratne zločine ukoliko Tužilaštvo MKSJ-a nije prethodno utvrdilo vjerodostojnost optužbi. Tako su Rimskim sporazumom regulisana hapšenja i podizanje optužnica protiv osoba za koje su u lokalnom pravosudnom sistemu postojali navodi o počinjenju ratnih zločina (UN, n.d.). Ustupanje i prihvatanje predmeta koji su se vodili pred Haškim tribunalom omogućeno je pak izmjenama državnog zakonodavstva.

U BiH su od 1992. godine, pa slijedom, na snazi bili Krivični zakon SFRJ iz 1976. godine, Krivični zakon Federacije BiH iz 1998. godine, te Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko Distrikta iz 2000. godine. Rascjepkanost nadležnosti za procesuiranje ratnih zločina onemogućavale su sustavni progon počinilaca ovih krivičnih djela na cijelom teritoriju BiH (Šimić, 2013.).

Tužilaštvo BiH, kao institucija nadležna za zastupanje predmeta ratnih zločina koji se procesuiraju pred Sudom BiH, osnovano je 2003. godine. Zajedno sa Zakonom o Tužilaštvu BiH, Visoki predstavnik je nametnuo i novi **Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku BiH**. Oslanjajući se na međunarodne norme i presedane, zakoni uključuju glavne međunarodne zločine (genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin i kršenje zakona i običaja rata) i uspostavu nadležnosti Suda BiH za primjenu krivičnog materijalnog prava u vezi s ovim krivičnim djelima.

Ovo je važno reći s obzirom na to da je zakonodavac u BiH propisao da se ovaj zakon može primjenjivati i **retroaktivno**, na događaje koji su se dogodili u razdoblju

od 1992. do 1995. godine i koji su se, sve do 2003. godine i donošenja Krivičnog zakona BiH, procesuirali prema različitim krivičnim zakonima koji su vrijedili u teritorijalnim cjelinama BiH. Odredbe koje su se odnosile na krivična djela ratnih zločina bile su preuzete iz Krivičnog zakona SFRJ iz 1976. godine a taj zakon, koji je važio u vrijeme počinjenja djela, bio je povoljniji za počinioce (Šimić, 2013.) utoliko što nije poznavao krivična djela protiv čovječnosti niti regulisao pitanje komandne odgovornosti. Sud BiH je utvrdio da u slučajevima ovih krivičnih djela nije obavezna primjena zakona blažeg za počinioce, kao što je to slučaj u drugim okolnostima², zbog čega su mnogi koji su tokom godina pred Sudom BiH osuđivani za ratne zločine tvrdili da zakon nije jednak za sve.

Dio reformi predviđen strategijom o okončanju rada MKSJ-a odnosi se na uspostavu **Posebnog odjela za ratne zločine unutar Suda BiH**, koji je imao nadležnost

² Kada je u pitanju progon počinitelja ratnih zločina, sve su zemlje regije bile u sličnoj situaciji, s obzirom na primjenjivost Krivičnog zakona SFRJ iz 1976. godine. Za razliku od BiH, Hrvatska i Srbija, koje su u svoje krivične zakone uvele nova rješenja, poput komandne odgovornosti, nisu predvidjele njihovu primjenu na krivična djela počinjena prije stupanja na snagu tih izmjena krivičnih zakona. Za retroaktivnu primjenu Krivičnog zakona iz 2003., BiH se odlučila, smatra Goran Šimić, prvenstveno iz praktičnih razloga, odnosno zbog rascjepkanosti nadležnosti i nepostojanja Vrhovnog suda koji bi u cijeloj zemlji harmonizirao praksu u predmetima ratnih zločina. Iako je za ovo, naizgled jednostavno rješenje, nominalno postojalo opravdanje, ovakva je praksa otvorila mnoga druga pitanja, poput toga što je primjenjivo međunarodno pravo u kontekstu pravosudnog sistema BiH (Šimić, 2012: 75), ili pitanje neravnopravnog položaja optuženih u pritvorskoj jedinici Suda BiH, u odnosu na druge sudove u regiji.

nad predmetima u skladu s *Pravilom 11 bis*³ Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a, predmetima u kojima Tužilaštvo MKSJ-a još nije bilo podiglo optužnice i predmetima koji su se nalazili u lokalnim sudovima ali ih je zbog osjetljivosti trebalo suditi na nivou državnog suda (OSCE, 2010.). U svom odlučivanju i presuđivanju u predmetima ratnih zločina, Odjel za ratne zločine djelovao je kao jedinstveni 'internacionalizirani' odjel. Sud BiH, odnosno Odjel 1 (Posebni odjel za ratne zločine) osnovan je kao dio sudskog sistema BiH, ali uz međunarodno učešće. U Posebnom odjelu su zajedno radili domaći i međunarodni tužioci i sudije⁴, s tim da se funkcija međunarodnih sudija i tužilaca postepeno ukidala (Orentlicher, 2010.) do 2012. godine, kad je konačno ukinuta.

Osim zbog geografske blizine pogođenih zajednica i lakšeg pristupa svjedocima, ove promjene su bile važne i zato što su se suđenja odvijala na maternjem jeziku sudionika i bila otvorena javnosti. Osnivanje Posebnog odjela trebalo je garantovati da će se procesuiranje predmeta ratnih zločina odvijati u skladu s međunarodnim standardima, čemu je imala služiti obuka domaćih tužilaca i

³ Pravilom 11 bis Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ određivani su uslovi ustupanja predmeta, u što se ubrajalo i da država u koju se optuženi šalje ima adekvatan zakonski okvir koji predviđa krivičnu odgovornost i primjerenu kaznu za međunarodne zločine, da ta država osigura pravično suđenje i da neće biti izrečena smrtna kazna. Ukoliko neka država ne procesuiru ustupljeni predmet pravično i efikasno, taj će se predmet vratiti na MKSJ. Kako bi se efikasnost i pravičnost domaćih tijela pravosuđa mogla ocijeniti, Tužilaštvo MKSJ može uputiti promatrače da u ime Tužilaštva prate postupke pred domaćim sudovima (OSCE, 2010: 8).

⁴ Međunarodni tužioci bili su dio i Posebnog odjela za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju.

sudija.⁵ U pragmatičnom smislu, Odjel za ratne zločine ukupno će saslušati mnogo veći broj slučajeva nego MKSJ, pritom zahtijevajući mnogo manje sredstava od međunarodnih donatora (Garbett, 2012: 71).

U BiH su prvi sporazumi o priznanju krivice sklopljeni na Kantonalnom sudu u Sarajevu 2003. godine, godinu prije uspostavljanja Posebnog odjela za ratne zločine. Premda se, prema novom ZKP-u BiH, s optuženima za ratne zločine sporazum o priznanju krivice mogao sklopiti i bez odobrenja MKSJ-a, nagodbi s Enesom Šakrakom i Mustafom Hotom prethodile su konsultacije sa sudom u Hagu. Istraga protiv Šakra i Hote započela je nakon što je stigla saglasnost haškog Tužilaštva da se njihovo procesuiranje prepusti sarajevskom kantonalnom sudu (Mijatović, 2003.). Optuženi su, kao pripadnici 9. motorizovane brigade 1. Korpusa Armije RBiH, učestvovali u ubistvima više od 30 civila i mještana sela Grabovica kod Mostara, među kojima se nalazio veći broj staraca i žena, te jedno malodobno dijete. Šakrak je pogubio Ljubicu Zadro i njenu četverogodišnju kćer Mladenku, a Hota jedan stariji bračni par. Sporazum o priznanju krivice inicirali su branioci dvojice optuženih u zamjenu za niže zatvorske kazne (Mijatović, 2003.).

U presudi Enesu Šakraku navodi se da je pisani Sporazum o priznanju krivice između zamjenika kantonalnog tužioca te osumnjičenog i njegovog branioca, sačinjen **prije podizanja optužnice**. Tek je potom Kantonalno tužilaštvo podnijelo optužnicu sudu. Sudija za prethodno

⁵ U intervjuu sudija Davorin Jukić (2021) je izjavio: „Ja sam imao sreću te je u prvom Vijeću bio bivši sudija Haškog tribunala, tako da sam od njega mnoge te stvari pokupio i prihvatio. [...] Mi smo prošli gro nekih seminara, nas desetak je možda prošlo te seminare gdje su nas naše kolege iz drugih sistema – nama je to novina bila, sporazum o priznanju krivnje – mi smo iz jednog sistema uskočili u drugi koji nije bio baš jednostavan.“

saslušanje prihvatio je sporazum kao i prijedlog kazne koji je sadržavao, te je određeno zakazivanje glavnog pretresa za izricanje kazne. S obzirom na to da je sudsko vijeće u cijelosti prihvatilo sporazum o priznanju krivice, prihvatilo je i prijedlog kazne zatvora u trajanju od deset godina.

Šakraku je u olakšavajuće okolnosti uračunata dob, jer je u trenutku izvršenja djela bio mlad, to da je porodični čovjek i to „da je izrazio iskreno kajanje i priznao krivicu“ (*Presuda Enes Šakrak*, 2003: 4). Sud je ocijenio da nije bilo otežavajućih okolnosti. Svakako da je sud bio uvjerenja da je izrečena sankcija srazmjerna težini djela i stepenu odgovornosti optuženog kao počinioca, ali presuda ne sadrži uslove sporazuma o priznanju krivice, a oba su suđenja, i Šakraku i Hoti, bila zatvorena za javnost (Mijatović, 2003.). Ti se uslovi i njihovo ispunjavanje pojavljuju u drugim izvorima – novinskim člancima, godišnjim izvještajima OSCE-a o suđenjima za ratne zločine i drugim publikacijama – gdje se navodi da je Šakrak pristao „svjedočiti u predmetima ratnih zločina koji budu kasnije vođeni“ (OSCE, 2005: 53). I jest svjedočio, u Hagu i pred Kantonalnim sudom u Mostaru. Potonje svjedočenje se odnosi na suđenje njegovim saborcima, dok je pred MKSJ-om svjedočio u predmetu protiv generala ARBiH Sefera Halilovića kojem se sudilo po komandnoj odgovornosti za zločine u Grabovici i Uzdolu. Tom prilikom je Šakrak rekao da su haški istražitelji prvi koji ga ispituju o ovom zločinu, te opisao što su on i njegovi saborci činili tog 8. i 9. septembra 1993. godine, i po čijem naređenju. U presudi Haliloviću se ističe da je Enes Šakrak naveo da je odlučio da iznese istinu o ubistvu porodice Zadro, jer se kaje zbog onoga što je učinio (*Tužilac protiv Sefera Halilovića*, 2005: 459). Sefer Halilović je oslobođen optužbe, jer Tužilaštvo nije uspjelo dokazati van razumne sumnje da je on zaista zapovijedao operacijom koja je odnijela toliko civilnih života, niti je Pretresno vijeće bilo uvjerenjeno da su

se zločini u Grabovici i Uzdolu dogodili u okviru planirane vojne operacije. Nepobitno je, međutim, utvrđeno da su na području Grabovice i Uzdola u septembru 1993. godine određene jedinice – 9. i 10. brigada, 2. samostalni bataljon i Samostalni prozorski bataljon – izvodile borbene operacije, a u vezi s ovim zločinima utvrđen je niz drugih nepobitnih činjenica.

Ispitujući lokalne percepcije učinaka MKSJ-a u BiH,⁶ Diane Orentlicher je u julu 2009. godine, nekoliko godina nakon što je Sefer Halilović oslobođen optužbi, imala priliku razgovarati s Josipom Drežnikom i Dragom Zadrom. Među grabovičkim žrtvama nalaze se Drežnjakova majka i otac, a Zadro je ostao bez majke, oca, brata, snahe i četverogodišnje nećakinje (Orentlicher, 2010.). U intervjuima su obojica istaknuli da su polagali nade u Tribunal: „Očekivali smo da će biti osuđen, da će presuda biti donesena, da će pravda biti zadovoljena“ (Drežnjak u: Orentlicher, 2010: 127). Halilović je na sljedećim izborima postao poslanik u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, a žrtve koje vjeruju da je on odgovoran za smrt njihovih rođaka gledale su ga „na TV-u, u medijima, svaki dan“ (Drežnjak u: Orentlicher, 2010: 127). Zadro kaže da je u osudama bh. sudova našao „bar nešto, malu utjehu“ (Zadro u: Orentlicher, 2010: 127). Čini se da su nedvojbeno svjesni koliko je važno da je neko od počinitelja svjedočio o zločinu. Međutim, prema njihovim riječima, pred bh. sudovima su osuđena još trojica vojnika koje je Šakrak optuživao za učestvovanje u zločinu, ali oni

⁶ Pravni program Otvorenog društva 2006. godine započinje trogodišnji projekat ispitivanja lokalnih percepcija učinka MKSJ-a na bivšu Jugoslaviju, s fokusom na BiH i Srbiju. U studiji *Da neko ko je kriv bude kažnjen* ispituje se kako u BiH percipiraju učinak i djelotvornost MKSJ-a, prije svega oni koji su preživjeli zločine, te kako se percipira sposobnost domaćih kapaciteta da osiguraju krivičnu odgovornost za ratne zločine (Orentlicher, 2010.).

„još nisu odslužili kaznu“ zato što za njih „nema mjesta u zatvoru“.⁷

I optuženi Mustafa Hota izjasnio se krivim za zločin u Grabovici, za ubistvo starijeg bračnog para Marić, ali je u njegovom slučaju – za razliku od Šakrakog – sporazum o priznanju krivice sklopljen, kako je to i zamišljeno, **nakon što je optužnica potvrđena** i optuženik upoznat s optužbama koje mu se stavljaju na teret. Na pretresu za izricanje kazne, Kantonalni sud u Sarajevu u cijelosti je prihvatio sporazum o priznanju krivice, kao i predloženu sankciju – kaznu zatvora u trajanju od devet godina. U presudi se ne navodi je li Hota pristao i na kakve ustupke Tužilaštvu, niti smo takve podatke mogli pronaći drugdje. Hota je narednih godina nekoliko puta protestovao, zajedno s drugim osuđenima za ratne zločine, zahtijevajući položaj i status kakav imaju ratni zločinci čija je krivica dokazana u Hagu. Zahtijevali su da se i njima, kao i haškim osuđenima, zakonski omoguće skraćivanje kazne i pomilovanje.⁸ U intervjuu koji je 2012. godine, po

⁷ Ovu je informaciju Diane Orentlicher saznala u razgovoru sa Josipom Drežnjakom, predsjednikom Udruge hrvatskih stradalnika „Grabovica ‘93“, 18. jula 2009. Istraživačica je potvrdila ovih navoda potražila u razgovoru s Davidom Schwendimanom, međunarodnim tužiocem u Posebnom odjelu za ratne zločine Tužilaštva BiH. Tužilac je potvrdio da je uobičajeno da osobe koje su prvostepeno osuđene za ratne zločine ostanu na slobodi do donošenja drugostepene presude, „jer su bosanski zatvori popunjeni do posljednjeg mjesta“. Ali navodi su se odnosili, još jednom se napominje u tekstu, na trojicu vojnika čije su presude potvrđene na drugostepenom sudu (Orentlicher, 2010: 203, fusnota 88o).

⁸ „Za jedno ubistvo dobivamo veću kaznu od onih što su u Hagu suđeni za ubojstvo na desetine, stotine i hiljade silovanih, mučenih, maltretiranih! Nemamo pravo na pomilovanje, skraćenje kazne. U Hagu, nakon izrečene presude, odmah se skine trećina kazne. Predstavnici Haškog tribunala su nam rekli kako oni

izlasku iz zatvora, dao Dnevnom Avazu, Hota je izjavio da „ratne zločine niko nije privatno činio. Da li sam ja mogao sam, dječak sa Bašćaršije, otići u Grabovicu u najvećem jeku rata? Ja neću ni u koga uprijeti prstom kada je Grabovica u pitanju. Bože sačuvaj! Ja ni pred Sudom o tome nisam htio pametovati. Nisam želio ni protiv koga svjedočiti“ (u: Dučić, 2012.). Istaknuo je da je očekivao tri, a dobio devet godina zatvora. Odlukom predsjednika FBiH Živka Budimira, Hota je uslovno pušten na slobodu nekoliko mjeseci prije isteka devetogodišnje kazne (Dučić, 2012.).

Ovo su prvi poznati domaći slučajevi sklapanja sporazuma o priznanju krivice u postupku za ratne zločine nakon donošenja novog ZKP-a BiH (OSCE, 2005: 53). Potom su, u predmetima ustupljenim u skladu s *Pravilom 11bis*, postignuta još dva sporazuma – u predmetu *Mejakić i ostali* i u predmetu *Paško Ljubičić* (OSCE, 2010.).

Optužnicom Tužilaštva BiH koja je od MKSJ-a preuzeta kao potvrđena, te prilagođena odredbama ZKP-a BiH, optuženi Dušan Fuštar je, zajedno sa Željkom Mejakićem, Momčilom Grubanom i Duškom Kneževićem, u julu 2006. godine optužen za zločin protiv čovječnosti. Fuštar je bio komandir smjene u zatočeničkom logoru Keraterm, koji su snage bosanskih Srba sredinom 1992. godine formirale u krugu fabrike keramičkih proizvoda na istočnom kraju Prijedora. Nadzirao je jednu od tri smjene stražara koje su radile u logoru. Optuženi se, kao i njegovi saoptuženi, opetovano izjasnio da nije kriv, u prvom stupanju pred sudom u Hagu, kao i nakon što je optužnica preuzeta i podignuta na Sudu BiH.

Pred MKSJ-om su Željko Mejakić, Momčilo Gruban i Dušan Fuštar terećeni na osnovu individualne i ko-

nemaju ništa s našim sudstvom, kako je sve do domaćih vlasti“ u: Bećirović (2004.).

mandne krivične odgovornosti, za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, zločine protiv čovječnosti, te kršenja zakona i običaja ratovanja. Duško Knežević je za navedena djela bio optužen na osnovu individualne krivične odgovornosti. Sva četvorica optuženih prebačeni su u BiH u maju 2006. godine. Nakon što su na pretresu za izjašnjavanje o krivici izjavili da nisu krivi, suđenje optuženima pred Sudom BiH počelo je u decembru 2006. godine (MKSJ, n.d.d.).

Po završetku dokaznog postupka optužbe i prije početka izvođenja dokaza odbrane optuženog Fuštara, tužilac Tužilaštva BiH s jedne i optuženi Fuštar i njegovi branioci s druge strane, u martu 2008. godine, **više od godinu i po od početka suđenja**, zaključili su sporazum o priznanju krivice, koji je sudu dostavljen zajedno sa **izmijenjenom optužnicom**. Izmijenjenom optužnicom od 21. marta 2008. godine Dušan Fuštar optužen je za progon na političkoj, rasnoj, nacionalnoj i vjerskoj osnovi, kao dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, i to kao sopočinilac po komandnoj odgovornosti. Sporazum o priznanju krivice sadržavao je i prijedlog sankcije – kaznu zatvora od devet godina. Postupak protiv Fuštara razdvojen je od ostalih (*Presuda Dušan Fuštar*, 2008: 1).

Na pretresu za razmatranje sporazuma o priznanju krivice, tužilac je istaknuo da se izmijenjenom optužnicom Fuštaru više ne stavlja na teret lično aktivno učestvovanje u ubistvima ili maltretiranju logoraša u Keratermu. Kao osobito olakšavajuću okolnost Tužilaštvo je navelo priznanje optuženog, njegovo kajanje za počinjenje djela, te to što se obavezao na buduću saradnju s Tužilaštvom. Kao dodatni argument za predloženu kaznu od devet godina zatvora, tužilac je naveo kazne izrečene na MKSJ-u počinioćima krivičnih djela za koje se tereti i Dušan Fuštar u predmetu protiv Duška Sikirice i dr. (IT-95-8), a

koje su takođe donesene na temelju sporazuma o priznanju krivice (*Presuda Dušan Fuštar*, 2008: 4). Predmetni sporazum, po navedenoj izmijenjenoj optužnici Tužilaštva BiH, Sud je u cijelosti prihvatio.

Nakon što je odslužio dvije trećine kazne, Fuštar je 15. juna 2010. godine pušten na uslovnu slobodu (International Crimes Database, n.d.). Podatke o tome je li kasnije zaista sarađivao s Tužilaštvom BiH nismo našli. Ostalim optuženicima iz predmeta Mejakić i drugi, onima koji nisu priznali krivicu, izrečene su više kazne. Za zločine protiv čovječnosti u logorima Omarska i Keraterm u Prijedoru, Željko Mejakić je osuđen na 21, Momčilo Gruban na 11, a Duško Knežević na 31 godinu zatvora.

Stvari su se slično odvijale i u predmetu Paško Ljubičić⁹, koji je, kao i prethodni, MKSJ ustupio Sudu BiH.

⁹ Paško Ljubičić bio je zapovjednik Četvrte bojne Vojne policije HVO-a od januara 1991. do jula 1993. godine i pomoćnik načelnika Uprave Vojne policije HVO-a u Operativnoj zoni Središnja Bosna. Optužen je da je, djelujući individualno i u saradnji sa pripadnicima Vojne policije HVO-a koji su bili pod njegovim zapovjedništvom i kontrolom, te sa drugim pripadnicima HVO-a, planirao, poticao, zapovijedao, počinio ili na druge načine pomogao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje zločina protiv čovječnosti putem progona bosanskih Muslimana na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, na području općina Vitez i Busovača. Optuženi se dobrovoljno predao vlastima u Hrvatskoj 09. novembra 2001. godine, a u MKSJ je sproveden 21. novembra 2001. godine. U aprilu 2006. godine Vijeće za prosljeđivanje MKSJ je, u skladu sa *Pravilom 11bis* Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, donijelo odluku o prosljeđivanju predmeta protiv Paška Ljubičića vlastima BiH. Optuženi je dana 22. septembra 2006. godine prebačen iz Scheveningena u BiH (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 4).

Ljubičić se protivio prosljeđivanju predmeta Sudu BiH, te je preko svoga branitelja tražio prepuštanje predmeta sudovima u Hrvatskoj. Inače, Paško Ljubičić je, sve do smjene vlasti u

Optuženi se inicijalno nije želio izjasniti o krivici, pa je Sud konstatovao da optuženi poriče krivicu. Glavni pretres je započeo 11. maja 2007. godine, a tužilaštvo je **izmijenjenu optužnicu**, zajedno sa sklopljenim sporazumom o priznanju krivice, podnijelo sudu 24. februara 2008. godine, gotovo godinu dana od početka suđenja. Sporazum o priznanju krivice nije sadržavao prijedlog sankcije. Tužilaštvo je predlagalo devet, a odbrana osam godina. Vijeće je Pašku Ljubičiću dosudilo deset godina zatvora (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 2).

Vrijedi istaknuti da je Tužilaštvo, osim što je kao posebno olakšavajuću okolnost imalo u vidu priznanje optuženog i izraženo kajanje za počinjena djela, smatralo da „otvoreno i javno priznanje krivnje od strane optuženog često više zadovoljava žrtve i zajednicu nego što je to slučaj kada se vodi sudski postupak“ (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 4). Teško je reći na temelju čega je Tužilaštvo izvelo taj zaključak, osim u slučaju da se pozivaju na sadržaj Aneksa A Sporazuma o priznanju krivice, zaključenog između optuženog i Tužilaštva BiH 24. aprila 2008. godine, koji opisuje događaje u Ahmićima i u kojem Ljubičić priznaje sve okolnosti zločina.¹⁰

Hrvatskoj 2000. godine, bio na platnom spisku Ministarstva obrane RH, kao pripadnik Prvog gardijskog zdruga, zaduženog za osiguranje predsjednika Tuđmana („Ratni zločinci na platnom spisku ministarstva obrane“ (Sabalić, 2000.).

¹⁰ Naime, u Aneksu Sporazuma (pod tačkom 26) optuženi navodi: „U vrijeme početka napada na dan 16. travnja 1993. godine, većina muslimanskih stanovnika sela Ahmići bili su civili ili slabo naoružani pripadnici Armije RBiH“. Pod tačkom 27. Aneksa navodi: „Tijekom napada 16. travnja 1993. godine, vojnici HVO-a, uključujući i pripadnike Četvrte bojne Vojne policije pod mojim zapovjedništvom, koristili su, između ostalog, i granate, eksploziv i zapaljivu municiju kako bi izvršili napad na ciljeve u Ahmićima. Mete njihova napada su bili vojni ciljevi, te kuće, vjerski objekti,

Prilikom odmjeravanja kazne, i sudsko vijeće je istaknulo da „kada se optuženi izjasni krivim na način i pod okolnostima koje svjedoče o bezrezervnom prihvatanju lične odgovornosti, to zasigurno može biti znak iskrenog kajanja. Vijeće cijeni da je priznanje krivice od strane optuženog, zajedno sa njegovim ponašanjem nakon događaja iz izmijenjene optužnice, pokazuju da se on iskreno kaje“ (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 21). Ljubičić je, navodi se u presudi, pristao „u potpunosti, istinito i cjelovito otkriti tužiocu ili drugoj ovlaštenoj službenoj osobi Tužilaštva BiH ili MKSJ sve što mu je poznato o svim drugim pitanjima za koja Tužilaštvo BiH ili MKSJ budu zainteresovani“ (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 21).

Međutim, teško da je to sporazumno priznanje krivice s Ljubičićem postignuto na kraju procesa, kad su predstavljani svi dokazi i izložena svjedočenja, za žrtve ovih zločina moglo imati išta sadržajnije značenje nego kajanje Miroslava Brale zvanog Cicko, pripadnika HVO-ve jedinice Džokeri, kojem je kao jednom od neposrednih počinilaca zločina u Ahmićima suđeno pred MKSJ-om.

Ovdje se radi o slučajevima nadređenog i podređenog, koji se odnose na isti zločin, počinjen u Ahmićima 16. aprila 1993. Iako se radi o istom ratnom zločinu i 116 civilnih žrtava, koje su posljedica naredbe koju je jedinici Džokeri, svojstvom svoga čina, izdao Paško Ljubičić, u

stoka i ljudi.“ Naveo je i kako su najmanje 103 osobe ubijene tokom napada na Ahmiće, te da su prilikom napada ubijane i žene i djeca, a neki civili zarobljeni u kućama i zapaljeni. Optuženi je naveo i da, u skladu s naredbom, HVO nije napadao kuće u vlasništvu hrvatskih porodica. Pored toga, naveo je da su učesnici u tom napadu digli u zrak džamiju u Donjim Ahmićima i mektef – mesdžid u Gornjim Ahmićima. U Aneksu se navodi i to da su muslimanske kuće i privredni objekti u Ahmićima spaljivani i idućih dana, nakon 16. aprila 1993. godine (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 21).

njegovoj presudi je u prvi plan došao njegov odgovorni položaj¹¹, dok je u predmetu Miroslava Brale prije svega bila istaknuta brutalnost zločina (*Tužilac protiv Miroslava Brale*, 2007: 33). Ljubičić je osuđen na 10, a Bralo na 20 godina zatvora.

Iz ovog poređenja se nameće zaključak da nadređeni položaj sud tretira kao olakšavajuću okolnost u odnosu na okolnosti u kojima su našu „obični“ vojnici. Nadređeni su *samo* odgovorni za ratne zločine velikih razmjera i to ih iz nekog razloga čini prihvatljivijima od ljudi koji se u ratu ne bi našli da nije bilo upravo tih odgovornih, koji su planirali i poticali takve akcije. Na to nam je posebno ukazao Jasmin Mesić (2021.), tužilac Tužilaštva USK, koji je u regiji ostvario najveći broj sporazuma o priznanju krivice za ratne zločine:

„Srednji nivo komandne odgovornosti aboliran je u ovoj državi. Niko to ne ganja. A vjerujte da su to najgori... O tome niko ne vodi računa. Ovdje samo ko koga klepi, što je napravio i to je to. A ko mu je omogućio da on dolazi da to radi? Jednom došao, pa drugi put, pa vidi izgori jedna kuća, pa druga, pa treća. Gdje si ti da zaštitiš to selo?“

Kako smo nastojali obrazložiti ranije, pregovaranje o priznanju krivice može koristiti pravosudnom sistemu ukoliko se sporazumi sklope u ranoj fazi postupka, što nije bio slučaj s predmetima Fuštar i Ljubičić koji su Sudu BiH ustupljeni u skladu s Pravilom 11bis. U oba su ova predmeta sporazumi s optuženima zaključeni više od godinu dana nakon početka glavnog pretresa, kada je Tužilaštvo već iznijelo sve dokaze optužbe i saslušalo sve svjedoke.

¹¹ Vijeće je ocijenilo da je van razumne sumnje dokazano da je optuženi bio odgovoran za prenošenje naredbe svojim podređenima da se napadne selo Ahmići, te da je isto i učinio, potpuno svjestan posljedica koje će nesumnjivo proizaći iz ispunjenja ove naredbe (*Presuda Paško Ljubičić*, 2008: 20).

Prednosti koje može donijeti institut sporazuma o priznanju krivice time su znatno umanjene. Ukoliko uz to nedostaju i druge moguće koristi u vezi s priznanjem krivice – da okrivljenik iznese činjenice na pretresu s kojeg javnost nije isključena, da otkrije lokacije nestalih osoba, da sarađuje u drugim istragama ili iskaže iskreno kajanje – priznanje nije uvjerljivo. Kad uz sve to imamo pregovaranje o tačkama optužnice, postavlja se pitanje je li se od određenih tačaka optužnice odustalo kako da bi optuženi priznao krivicu. Iako zakon o krivičnom postupku izričito ne zabranjuje pregovaranje o tačkama optužnice¹², kao i na MKSJ-u, osnovni princip ostaje da je tužilaštvo obavezno preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo.

U sporazumima o priznanju krivice zaključenim na Sudu BiH kasnije je došlo do određenih pomaka kad su u pitanju **uslovi mogućnosti sporazuma o priznanju krivice**. Damir Ivanković je zajedno sa Zoranom Babićem, Gordanom Đurićem, Miloradom Radakovićem, Miloradom Škrbićem, Ljubišom Četićem, Dušanom Jankovićem i Željkom Stojnićem, bivšim pripadnicima Stanice javne

¹² Pregovaranje o krivici, kao pravni institut, ima različite oblike, među kojima su najčešći: (1) pregovaranje o pravnoj klasifikaciji djela, koje obuhvata pregovaranje da se odustane od date pravne kvalifikacije ili blaža pravna kvalifikacija djela; (2) pregovaranje o krivičnopravnoj sankciji, koje obuhvata pregovaranje o vrsti i dužini krivičnopravne sankcije; i (3) pregovaranje o činjeničnom opisu krivičnog djela, koje obuhvata pregovaranje o činjenicama koje će biti predložene pred sudom. Praćenje sudskih postupaka pokazalo je da se pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji djela koristi samo u veoma ograničenom broju praćenih pretresa i to uglavnom na pretresima pred Sudom BiH u kojima su učestvovali međunarodni tužioci. Čini se da velika većina praktičara zastupa stanovište da proces pregovaranja ne obuhvata pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela ili činjeničnom opisu krivičnog djela (OSCE, 2006: 8).

bezbjednosti Prijedor i interventnog voda tadašnje milicije, optužen da je 21. augusta 1992. godine na Korićanskim stijenama učestvovao u strijeljanju 200 civila iz Prijedora. Optužnica im je potvrđena u januaru 2009. godine. U toku glavnog pretresa, u junu 2009. godine, Tužilaštvo BiH podnijelo je Sudu sporazum o priznanju krivice, te predložilo da se Ivankovićev postupak razdvoji od ostalih. Ivanković se sporazumom obavezao da će dati iskaz kao svjedok u predmetu koji se nastavio voditi protiv preostalih sedam optuženih, ali i u drugim predmetima koji se tiču zločina počinjenih tokom 1992. godine na području Prijedora, Travnika i Skender-Vakufa (*FENA*, 2009.). Tužilaštvo se saglasilo da mu se za ovo krivično djelo izrekne kazna zatvora u rasponu koji Sud odmjeri, od osam do petnaest godina zatvora (*Presuda Damir Ivanković*, 2009: 4). Ivanković je tom prilikom izjavio:

„Želim priznati da sam počinio zločin. Želim da se ovo završi. Niko mi ništa nije obećao zbog ovog priznanja, riječ je o čistoj savjesti“ (*FENA*, 2009.).

S obzirom na to da je njegovo svjedočenje u navedenom predmetu postavljeno kao uslov sporazuma o priznanju krivice, Sud je odlučio da će se **sporazum između optuženog i tužilaštva razmatrati nakon što** Ivanković bude **svjedočio protiv ostalih optuženih** za zločin na Korićanskim stijenama. Svojim svjedočenjem Ivanković je opisao redoslijed događaja i direktno inkriminisao one koji su sa njim bili optuženi. Na kraju svjedočenja je ponovio da se kaje zbog nedjela i uputio izvinjenje porodicama žrtava.¹³ Nakon njegovog svjedočenja, sud je prihvatio sporazum o priznanju krivice. Tokom pretresa je tužiteljica kao olakšavajuće okolnosti istaknula koopera-

¹³ „Želim iskreno da kažem svoje kajanje. Žao mi je za sve što se uradilo... Iskreno mi je žao svih žrtava i porodica koje su izgubile svoje najmilije“ (*BIRN BiH*, 2009.).

tivnost koju je optuženik iskazao s haškim istražiteljima još u periodu od 2002. do 2003. godine, kada je stupio u kontakt s istražiteljima i svjedočio ne skrivajući svoje učešće, te javljanje Tužilaštvu BiH 2006. godine, radi procesuiranja (*Presuda Damir Ivanković*, 2009: 8). Vijeće mu je izreklo kaznu od 14 godina zatvora. Sud je njegovo kajanje prihvatio u svjetlu činjenice da je on još od 2002. godine u predmetima pred Haškim tribunalom svjedočio ne samo o ovom, nego i o drugim dešavanjima na prostoru BiH u ratnom vremenu. Sud je pri odmjerenju kazne kao olakšavajuću okolnost uzeo i njegovu jednako značajnu saradnju s Tužilaštvom BiH (*Presuda Damir Ivanković*, 2009: 13).

Ubrzo potom je krivicu za isti zločin priznao i Gordan Đurić. I on se obavezao svjedočiti protiv drugih optuženih, i u njegovom slučaju je razmatranje sporazuma o priznanju krivice koji je potpisao s Tužilaštvom bilo odgođeno do ispunjenja uslova svjedočenja. Državno tužilaštvo tvrdi da je prije sklapanja sporazuma „informiralo oštećene s područja Prijedora“ (*BIRN BiH*, 2009b). Ovo je jedan od rijetkih sporazuma koji je sudsko vijeće inicijalno odbilo, zbog toga što je optuženi navedenim sporazumom priznao krivicu za sve radnje navedene u činjeničnom opisu optužnice, dok je u svom iskazu odstupio od činjeničnih navoda iz optužnice kojima je opisan način izvršenja krivičnog djela. Tužilaštvo BiH dostavilo je Sudu novi sporazum, predloživši raspon kazne od sedam do deset godina zatvora (*Presuda Gordan Đurić*, 2009: 5). Đurić je osuđen na osam godina. Nakon Đurića je krivicu za isti zločin priznao i Ljubiša Četić.

Misija OSCE-a redovno je pratila suđenja za ratne zločine, pa tako i postupke u vezi sa zaključenjem sporazuma o priznanju krivice.¹⁴ Izvještaj o problemima koje su uočili

¹⁴ OSCE je u periodu od januara 2004. do augusta 2005. pratio

u praktičnoj primjeni pregovaranja o krivici objavili su 2006. godine. U približno 5% praćenih predmeta sporazum o priznanju krivice osumnjičeni su potpisali **prije potvrđivanja optužnice**, nemajući puni uvid u pribavljene dokaze tužilaštva, kao što smo imali prilike vidjeti i u predmetu Enesa Šakraka. Ova praksa nije izričito zabranjena odredbama ZKP-a BiH jer se pretpostavlja da u tom slučaju osnovu za pregovaranje predstavljaju navodi protiv osumnjičenog sadržani u naredbi o provođenju istrage (OSCE, 2006: 13). Optuženima se dopuštalo da o sporazumu o priznanju krivice pregovaraju i nakon što su se već izjasnili krivim, pa se postavlja pitanje o čemu se onda pregovara i na kojim osnovama optuženi pregovara (OSCE, 2006: 13-14).

U ovome, kao i u mnogo čemu drugome, iznimka je Kantonalni sud u Bihaću. Kantonalni sudovi u Mostaru i Sarajevu bili su najaktivniji do iznenadnog pada u prilivu novih predmeta 2007. godine, kada primat u tom smislu preuzima Kantonalni sud u Bihaću na kojem su potpisana 23 sporazuma o priznanju krivice i postignuto 17 presuda (Kantonalni sud u Bihaću, 2020.). Nijedan sporazum o priznanju krivice nije razmatran nakon što se optuženi izjasnio krivim, ali bilo je obustavljanja istraga zbog nedostatka dokaza. Ovakvi rezultati najvećim su dijelom zasluga tadašnjeg kantonalnog tužioca Jasmina Mesića. Upitan o motivima, rekao nam je da mu je glavni poticaj za zaključivanje sporazuma bilo nastojanje da što prije oslobodi tužilačke i sudske kapacitete „da bi se išlo dalje“.

ukupno 3045 pretresa u 1660 predmeta na 51 sudu na teritoriji cijele BiH. Od navedenog broja pretresa, njih 305 se odnosilo na pretrese za razmatranje sporazuma o priznanju krivice, na Sudu BiH, kantonalnim, odnosno okružnim sudovima i 30 općinskih, odnosno osnovnih sudova. Na svakom se pretresu može razmatrati više sporazuma o priznanju krivice ako se predmet odnosi na više osumnjičenih, odnosno optuženih osoba (OSCE, 2006: 8).

Do ovoga je zaključka došao razmatrajući dužinu procesa suđenja za ratne zločine, broj zločina koje je potrebno procesuirati i nužnost da se zaštiti žrtve, posebno tamo gdje su oštećeni pretrpjeli neku vrstu torture.

„Uvijek sam se vodio time da su u ovim predmetima svjedoci ključni dokaz. To su dokazi subjektivne prirode, jedno je kad vi razgovarate sa svjedokom u nekoj ležernijoj atmosferi ili ako dobijete izjavu od agencije za provođenje zakona, i ako još niste ni vidjeli svjedoka..., sve se to treba održati i na suđenju. Vi možete imati čist predmet pa da izgubite. Tamo gdje sam zaista procjenjivao da bi bilo cjelishodno da se nešto brzo odradi, da će ta presuda biti. Ona nikad neće biti adekvatna težini zločina, da smo jasni“ (Mesić, 2021.).

I drugi praktičari s kojima smo razgovarali slažu se s tim da je svrha priznavanja krivice shvatanje počinjenog krivičnog djela (Samardžić, 2021.), da se postupak što prije završi, da se ljudi što manje maltretiraju (Jukić, 2021.). Silovanje u ratu svakako je ratni zločin, a na koji će se način okvalificirati, kao zločin protiv civila ili zločin protiv čovječnosti, zavisi od toga šta se može dokazati. „Mi smo imali čovjeka koji je šuster, imao je tri razreda osnovne škole, silovanje u okviru zločina protiv čovječnosti. Šta on zna šta je širok sistematski napad, treba to dokazivati, njegov umišljaj, svijest, pa da je njegova radnja bila baš za to, za širok sistematski napad...“ (Jukić, 2021.).

Na suđenju, u izvođenju materijalnih dokaza koji su ponuđeni i do kojih se dođe u direktnom ili unakrsnom ispitivanju, činjenice se utvrde mnogo bolje, dublje i šire. Kad je sporazum o priznanju krivice u pitanju, izvršilac zločina uvijek prođe blaže nego kad mu se presudi nakon izvođenja dokaza (Baždarević, 2021.). U Tužilaštvu BiH nam potvrđuju da se, po pravilima ZKP-a, u postupku koji sud provodi povodom sporazuma o priznanju krivice na glavnom pretresu ne izvode dokazi. Ali naglašavaju da to

za tužilaštvo ima i svojih prednosti u odnosu na suđenje, jer se „(i) svjedoci saslušavaju direktnim i unakrsnim ispitivanjima, kada izađu na vidjelo nedosljednosti svjedočenja, nepouzdanost i nekredibilnost svjedoka“ (Bulić, 2021.). Kao prednosti zaključenja sporazuma o priznanju krivice navode povećanje efikasnosti krivičnog postupka, brže rješavanje predmeta, smanjenje troškova, uštedu na vremenu, obezbjeđivanje ključnih dokaza za druge krivične postupke i izbjegavanje nepotrebnih zakonskih formalnosti za očuvanje i zaštitu osnovnih prava subjekata u krivičnom postupku (Bulić, 2021.). I sudije i tužioci imaju interes da se sporazum zaključi.

Naši sagovornici se slažu da je u većini slučajeva **glavni motiv osumnjičenih da stupe u pregovore** o uslovima priznanja krivice i zaključenja sporazuma – umanjenje kazne. Iskrenost priznanja nije stvar slobodne procjene – primjenjujući određene odredbe ZKP-a na sudu je da ocijeni je li priznanje dato bez pritiska (Jukić, 2021.). Što se iskrenosti pokajanja tiče, naši sagovornici u to većinom ne vjeruju ili ne smatraju relevantnim. Zakon ne traži da optuženi izjavi da li se kaje, jer „kajao se ili ne kajao, ti si to djelo napravio. I tebi se zato sudi. I tebi će biti izrečena kazna, sankcija. Al' to je jedan, da kažemo, adet (običaj), jedna dobra stvar kad se ovdje desi“ (Mesić, 2021.). Naši sagovornici se slažu i u tome da u perspektivi razmatranja sporazuma o priznanju krivice nedostaje ugovor oko kojeg se dogovaraju tužilaštvo i optuženi, a sa kojim se oštećeni suglasio (Jukić, 2021.), odnosno pogodba: „ona ima transakcijsku prirodu, ja tebi manju kaznu, ti meni priznanje“ (Hodžić, 2020.). Upravo zbog toga što je u ovim procesima nemoguće izbjeći određenu vrstu transakcije, neki od naših sagovornika pridružuju se ocjeni da je pogodba u direktnoj suprotnosti s misijom suda – da utvrdi činjenice o onome što se dogodilo. Transakcijama bilo kakve vrste tu ne bi smjelo biti mjesta, jer transakcija sama po sebi znači manju kaznu, odustaja-

nje od nekih tačaka optužnice da bi se došlo do priznanja krivice, manje činjenica, manje mogućnosti svjedocima da svjedoče, manje dokumenata koji se uvode u suđenju, i to samo po sebi problematizira kaznu kao instrument za postizanje te pogodbe (Hodžić, 2020.).

U većini sporazuma upadljivo nedostaje **primjena klauzule o saradnji s tužilaštvom**, a najčešće će upravo to biti jedini mjerljivi pokazatelj 'iskrenosti' pokajanja. U praksi ne postoji mehanizam koji bi optuženog prisilio na poštovanje klauzule o saradnji nakon što mu se jednom odredi sankcija; ono što tužilaštvo može ostvariti u procesu pregovaranja može jedino određujući uslove sporazuma.¹⁵ Ipak, u Tužilaštvu BiH potvrdili su nam da postoji više slučajeva u kojima su optuženi koji su se obavezali na otkrivanje dokaza zaista doveli do rasvjetljavanja sudbine nestalih u barem dva predmeta (Korićanske stijene i Drvar), kao i više slučajeva u kojima su se lica s kojima su zaključeni sporazumi o priznanju krivice obavezala da svjedoče i ostala dosljedna u svojim svjedočenjima (Bulić, 2021.).

Jasmin Mesić, tužilac Tužilaštva Unsko-sanskog kantona, kaže da je na zaključenje sporazuma o priznanju išao, između ostalog, i zbog pronalaska tijela nestalih. „Ja sam nalazio tijela. Nalazio sam tijela čak dok su oni bili u fazi istrage, zato sam išao na sporazum. Zato što mi je priznao sve kako je bilo, šta je bilo i onda plus na to mi pokažu gdje su, šta su, kakva on ima saznanja. Pa sam ih

¹⁵ „Ima jedan primjer zaključenog sporazuma o priznanju krivice u kom je optuženi priznao krivicu i izrazio kajanje i pristao na kaznu zatvora i obavezao se da će svjedočiti u drugim postupcima, ali je nakon odlaska na izdržavanje kazne pokazao da se ne kaje za ono za što je priznao krivicu, i u pripremama za njegovo svjedočenje u drugim postupcima pokazao je kako nije siguran u ono što bi prema njegovim prethodnim izjavama značilo inkriminaciju za druga lica“ (Bulić, 2021.).

znao izvoditi na lice mjesta, i čak sam i nalazio tijelo; pojedinačnih slučajeva je bilo“ (Mesić, 2021.).

Najveći broj sporazuma predočava se sudu samo u usmenom obliku u toku postupka, i ukoliko se razmatranje klauzule o saradnji ili odbijanju sporazuma ne provodi pred sudom, sudije rijetko utvrđuju da li su osumnjičeni u potpunosti razumjeli svoje obaveze u vezi s klauzulama o saradnji, kao i to da li su osumnjičeni „dobrovoljno i svjesno“ zaključili sporazum, kao što je predviđeno članom 231. ZKP-a BiH (OSCE, 2006: 14). Često se dešava da optuženi nisu u cijelosti obaviješteni o svom **pravu da im se postavi branilac po službenoj dužnosti**, odnosno da se branilac ne postavlja bez obzira na to što za to postoji utvrđena potreba. Neke sudije smatraju da branilac nije neophodan u toku pregovaranja o priznanju krivice i pretresa za razmatranje sporazuma, jer nemaju dojam da osumnjičeni trpe štetu uzrokovanu nedostatkom stručne pomoći. Zbog značaja prava kojih se osumnjičeni odriče u postupku, zabrinjavajućom se smatra i pojava da neke sudije predlažu optuženima da pregovaraju o krivici, čime se dovodi u pitanje poštovanje pretpostavke nevinosti koja mora biti garantirana svakom osumnjičenom, odnosno optuženom (OSCE, 2006: 14).

„Ja sam tužilac i za ovoga i za onoga bez obzira u kojoj procesnoj situaciji. Znači, osumnjičeni može imati interesa, ako je već kriv, da gleda neku svoju šansu da dobije manje. Ali ja sam dužan prema njemu na osnovu zakona da budem otvoren. Nema šume ni planine na kojoj ja nisam bio, nema sela ni štale u koju ja nisam ušao, gdje je bilo vezano za zločine. Zašto? Puno mi je to pomoglo kroz poznavanje terena, i to mi puno omogućava u razgovorima i pregovorima o krivnji... kad ja njemu kažem o selu njegovom, pa pitam za kuma onoga, pa pitam za popa onog što je bio, pa u krušik se ulazilo preko tamo... više čovjek, čiji si ti brat? Misli da sam ja iz tog sela..., ne zna

on dokle ja idem, to su ta taktiziranja. Formalno su većinom oni predlagali (sporazum), ali inicijacija ta je bila i od tužioca“ (Mesić, 2021.).

Ukoliko postoji, povjerenje javnosti u rad tužilaštva najveća je pomoć koju to tužilaštvo može imati.

„Jedan osumnjičeni za silovanje, kad je čuo da sam ja tužilac i kad sam mu rekao da postoji i ova mogućnost, za sporazumijevanje o krivici i molio ga, 'nemojte mi se ništa izjašnjavati, obzirom da je ovo teško djelo morat ćemo ići s pritvorom, evo vama vi izaberite advokata pa ćemo razgovarati. Samo da vi znate da ima i to'. Došao je kolega advokat, jedan od najuglednijih advokata sa ovog područja, ja sam ih ostavio da razgovaraju. Zove advokat, kaže, 'ovo nisam doživio koliko radim. Ja mu vičem da za sada ćuti pa ćemo vidjet šta ćemo'. 'Ma ja neću da ćutim, ja hoću čovjeku da kažem istinu kako je bilo'. I nema, čovjek je od A do Ž rekao šta je bilo i kako je bilo i sporazumom se to završilo. Oštećena je isto upoznata s tim. On se zaista kajao, kaže 'ne mogu proći tim dijelom grada, sve mi se vratiti, pogriješio sam'... Iskreno kajanje. I to znači za žrtvu. Jer kad vi imate nekoga, uporno viče 'nisam, nisam, nisam', pa idete na suđenje pa to suđenje završi pa nisu to ni drakonske kazne. Pa izaći će taj čovjek danas-sutra, a vi ste sami. Da mi odmah tu priču skratimo, nisu to neke specijalne mjere zaštite... Ovo je zemlja kakva jeste“ (Mesić, 2021.).

Izraženo pokajanje će se čuti u sudnici, ali uglavnom ne izlazi iz sudnice, osim ako su na suđenju prisutni mediji. U tom slučaju će riječi pokajanja biti zabilježene u završnoj riječi optuženog. Na naše pitanje zašto se to razlikuje u odnosu na svojevrsnu ritualnu praksu priznavanja krivice na MKSJ-u, gdje osumnjičeni čita prethodno sastavljenu izjavu kajanja, tužilac nas je još jednom podsjetio „da to nije taj kalibar izvršilaca, to je obično

prost narod. Nisu to sad neki vojskovođe ili ovo ili ono. To su obični ljudi“ (Mesić, 2021.).

Kao poseban problem ističe se **rješavanje imovinskopравnih zahtjeva u sporazumima o priznanju krivice**, s obzirom na to da se ova mogućnost zaštite prava oštećenih ne primjenjuje dovoljno (OSCE, 2006: 2). Kako smo ranije napomenuli, kad su u pitanju postupci koji su se vodili pred MKSJ-om, žrtve nisu mogle tražiti nadoknadu za gubitak ili pravo na reparacije na MKSJ-u, već je statutom bilo predviđeno da **žrtve traže nadoknadu u skladu s relevantnim državnim zakonima pred državnim sudovima**.¹⁶ Domaći pravni okvir predviđa da oštećeni može tražiti nadoknadu štete u krivičnim postupcima tako što će ispuniti zahtjev za odštetu u sklopu krivičnog postupka koji se u domaćem pravu naziva „imovinskopравni zahtjev“. Poglavlje XVII ZKP-a BiH reguliše da se zahtjevi za odštetu mogu podnijeti tokom istrage ili tokom suđenja, sve do kraja glavnog pretresa, odnosno izricanja krivičnopravne sankcije pred sudom. U slučaju da zahtjev nije podnesen, sud mora poučiti žrtve o njihovom pravu na rješenje imovinskopравnog zahtjeva ili čak u rješenju zahtjeva zaključiti izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi optuženom, ukoliko za to postoji pouzdana osnova (*Zakon o kaznenom postupku Federacije BiH*, 2003: poglavlje XVII, član 209, stav 5). U uputama koje je OSCE načinio za potrebe ostvarivanja prava žrtava i svjedoka, nedvojbeno se navodi da u slučaju da tužilac i optuženi sklope sporazum o priznanju krivice, sud mora o tome obavijestiti žrtve. Nakon iznošenja svih dokaza, a prije donošenja presude,

¹⁶ Pravilo 106.: „Žrtva ili osobe koje putem žrtve potražuju nadoknadu mogu u skladu s relevantnim nacionalnim zakonima pred nacionalnim sudom ili drugim nadležnim tijelom pokrenuti postupak za dobijanje naknade“ (*Pravilnik o postupku i dokazima*, 2002.).

trebalo je da žrtve imaju pravo na završnu riječ u predmetu, kao i na žalbu na presudu u dijelu koji se odnosi na odluku o imovinsko-pravnom zahtjevu. Naposljetku, **sud je samo izuzetno i iz opravdanih razloga** mogao uputiti oštećene da svoj imovinskopravni zahtjev ostvare u parničnom postupku (OSCE, 2013.).

Iako su po odredbama člana 211. ZKP-a tužioci dužni prikupiti dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom uz krivično djelo, kao i – zajedno sa sudom – ispitati osumnjičenog o činjenicama vezanim za prijedlog imovinskopravnog zahtjeva, u većini slučajeva **oštećeni su za rješavanje imovinskopravnog zahtjeva upućivani na parnični postupak**, uz obrazloženje da podaci krivičnog postupka ne pružaju dovoljan osnov za potpuno ili djelomično presuđenje imovinskopravnog zahtjeva (*Zakon o kaznenom postupku Federacije BiH*, 2003, poglavlje XVII, član 212, stav 3 i stav 4).

U većini praćenih predmeta **oštećeni nije bio prisutan** na pretresima za razmatranje sporazuma o priznanju krivice. Jedan broj tužilaca istaknuo je da, ako se pregovori o priznanju krivice odvijaju za vrijeme istrage, oni pokušavaju osigurati mišljenje oštećenih prije finalizacije sporazuma (OSCE, 2006: 27). Naši sagovornici upozoravaju na promjenu relevantnog zakona i razlike koje postoje od predmeta do predmeta. **U nekadašnjem ZKP-u, oštećeni je bio stranka u postupku, dok po važećem zakonu imovinskopravni zahtjev u ime oštećenog može podnijeti samo osoba koja je ovlaštena da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku** (*Zakon o kaznenom postupku Federacije BiH*, 2003, poglavlje XVII, član 208, stav 1), što bitno povećava cijenu ostvarivanja ovog zahtjeva i zbog toga ograničava samu tu mogućnost.¹⁷ Uz to, taj pravni savjetnik može

¹⁷ „Kod nas je svaki pristup na ročište 500, 600 maraka, e sad, kad ste vi branilac, da li biste nekom sugerisali da s nekim napravite

jedino da „posmatra, nešto zabilježi, pa dok se to završi... Oštećene strane ili stranke uopšte nisu adekvatno zaštićene u ovom postupku, prije svega zbog toga što advokati nemaju pravo na aktivnu ulogu tokom trajanja suđenja“ (Badžarević, 2021.). S time se slaže i Goran Šimić, profesor međunarodnog krivičnog prava i tranzicijske pravde. „Elementarni nedostatak je što ni u Tribunalu ni pred Sudom BiH zakon ne predviđa učešće žrtava, odnosno oštećenih, u sporazumijevanju krivičnih djela. Zapravo, tužilac trguje braćom, sestrama, tijelom, dušom, životima žrtava sa osobom koja je počinila te zločine, i na kraju ZKP, u članu 231, kaže da će sud samo na kraju obavijestiti osobu da je takav sporazum postignut“ (Šimić, 2021.). Šimić smatra da, što se tiče imovinskopravnog zahtjeva, **u zakonu stoji da postoji jasna obaveza tužioca da oštećenoj osobi asistira**, odnosno da za nju prikuplja dokaze kojima bi ona mogla potkrijepiti svoj imovinskopravni zahtjev.

Budući da je to adhezijski postupak tj. radi ekonomičnosti sudovanja pridružen glavnom, tužioci su dugo vremena smatrali da je najvažnije da riješe krivični predmet, jer se ta osuđujuća presuda mora prihvatiti i u mogućoj građanskoj parnici, a onda je to „95 posto završen predmet“.¹⁸ Međutim, kod velikog broja takvih suđenja ošteće-

sporazum, dolazite tri godine i naplaćujete pristup od 500, 600 maraka? Tu je potrebna stručna osoba, da li je to branilac, advokat koji će imati neku naknadu, da zna usmjeriti oštećenog, upoznat ga s njegovim pravima, a neće biti motivisan nekim naknadama i slično“ (Jukić, 2021.).

¹⁸ „Pogotovo kad je riječ o žrtvama torture, mučenja, silovanja, da bi se izbjegla retraumatizacija tih ljudi. Šta je meni problem ako donesem naredbu za neuropsihijatra, neuropsihijatrijsko psihološko vještačenje kombinovano da bi utvrdilo posljedicu. Šta mi fali da odmah utvrdim i koje je ona pretrpila duševne bolove, patnje, ... da bi oni morali platiti štetu. Onda će taj vještak odraditi istovremeno i ovu posljedicu i ovo što je potrebno za odštetni

na osoba pred sudom nastupa sa zaštićenim identitetom i pod pseudonimom koji se ne otkriva čak ni u presudi. „Kada takva osoba dobije takvu presudu i želi pred građanskim sudom da pokrene parnicu za nadoknadu štete, ona to ne može uraditi pod pseudonimom. Dakle, u BiH vi ne možete podnijeti anonimnu tužbu za naknadu štete pred građanskim sudom, nego se morate identificirati pred sudom kao tužitelj s punim imenom i prezime- nom, i svoj identitet morate otkriti osobi koju tužite, a što zapravo veliki broj žrtava u stvarnosti ne želi“ (Šimić, 2021.).

Iz Tužilaštva BiH su nam potvrdili da se prilikom pre- govaranja o uslovima za priznanje krivice poštuje praksa pozivanja oštećenih da se izjasne o uslovima za priznanje krivice, imovinskopравnom zahtjevu i slično.¹⁹ Istaknuli su da postoji izražen problem u slučajevima kad se krivično djelo odnosi na više stotina oštećenih i gotovo je nemoguće animirati najbliže srodnike oštećenih koji su

zahtjev. Dokazi su isti. Sve ono što bi mi tamo provodili, odmah ćemo tu riješiti. Prošao sam tu cijelu proceduru da bih pomogao oštećenoj. Znači, uključili smo i tu besplatnu pravnu pomoć, odnosno advokata koga ona hoće da zastupa taj interes“ (Mesić, 2021.).

¹⁹ Sud mora oštećenom skrenuti pažnju na imovinskopравni zahtjev, posebno ako ovaj nema uza se stručnu osobu koja bi se opredijelila za taj odštetni zahtjev. „Ako i ima, ako mi trebamo provesti tri godine utvrđujući njegov odštetni zahtjev, mi ga uputimo na parnicu, uglavnom se to radi. Ako ima dovoljno materijala, sud presudi“ (Jukić, 2021.).

Jedno vrijeme je postojala služba pri Ministarstvu pravde, s idejom da stručna lica usmjeravaju oštećene, daju im instrukcije i obavještavaju o njihovim suštinskim pravima po ZKP-u, kada je u pitanju imovinskopравni zahtjev. Ipak, u ovakvim slučajevima prevladava nužnost racionalizacije resursa, te služba i dalje postoji, ali više ne obavlja ovu funkciju. U Ministarstvu pravde BiH postoji ured za pružanje besplatne pravne pomoći.

najčešće rasuti po cijelom svijetu. U tom slučaju se prakticira da se animira odgovarajuće udruženje građana koje svojim aktivnostima pokriva događaje koji su predmet krivičnog postupka (Bulić, 2021.). Odlučivanje o imovinskopravnoj koristi u situaciji gdje postoji 150 žrtava, „to bi značilo pozivanje svih tih ljudi da podnesu zahtjev, da ova druga strana osporava, i dovelo do toga da bi eventualno proces mogao da traje duže nego što traje samo suđenje da bi se utvrdila njegova krivica. Gdje su bile pojedinačne radnje, sud je po pravilu donosio odluke i o imovinskopravnom zahtjevu“ (Samardžić, 2021.). Goran Šimić smatra da bilo kakve konsultacije s nevladinim organizacijama, udruženjima ili pojedincima o uslovima sporazuma zapravo predstavljaju nezakonitu praksu, jer nisu predviđene zakonom, te da to tužioci rade „na svoju ruku“ (Šimić, 2021.).

Tužilaštva u Banjaluci, Bihaću i Tuzli smatraju da njihovom radu značajno pomaže saradnja s udruženjima koja zastupaju ili pomažu žrtvama. Povjerenje koje se ostvari u takvim kontaktima može tužiocima pomoći da stupe u kontakt sa svjedocima i osiguraju njihovo prisustvo pred sudom. Ipak, većina tužilaca nije imala uspostavljene kontakte sa udruženjima žrtava, od kojih mnoga pokazuju nespremnost da surađuju s tužiocima druge etničke pripadnosti (OSCE, 2011: 69). O interesima oštećenih i sud mora voditi računa, upozorava Davorin Jukić, i za to postoje mehanizmi poput održavanja statusne konferencije prije početka glavnog pretresa. Statusna konferencija je prilika da se o raspoloživim mogućnostima upoznaju sve stranke u postupku, pa tako i oštećeni. Ukoliko postoji mogućnost dogovora, postupak će se vjerojatno efikasnije završiti i oštećeni mogu očekivati ostvarenje svog imovinskopavnog zahtjeva puno prije nego u slučaju suđenja. Korištenje ovog mehanizma postalo je rjeđe nakon što su zabilježeni slučajevi da se

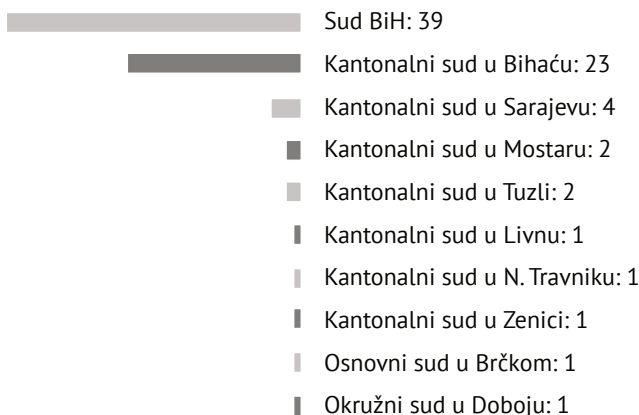
ovaj proces zloupotrebljava za odgađanje krivičnog procesa (Jukić, 2021.).

Po iskustvima iz prakse većine naših sagovornika, bilo da se radi o sudijama ili tužiocima, **oštećene najviše zanima da se krivični postupak što prije okonča**, odnosno odredi kazna za određeno krivično djelo zato što oštećenog to „oslobađa obaveze da dolazi na suđenje, da ponovno sve to proživljava, to su ogromne traume koje žrtve ponovno proživljavaju na ovim suđenjima, izloženi naročitim, direktnim ispitivanjima“ (Samardžić, 2021.). Odnosno, oštećenima je sporazum o priznanju krivice prihvatljiv onoliko koliko utiče na brže okončanje postupka i da se, shodno tome, ranije krene u eventualno rješavanje imovinskopravnog zahtjeva. Suđenje će, naprotiv, trajati „nekoliko godina po žalbi, to je ogroman period kroz koji žrtve sve prolaze i svaki dan iščekuju kako će biti, šta će biti. Prema tome, nemojte smatrati da ako je sankcija ispod (očekivanog) minimuma, da je to nešto protiv žrtava“ (Samardžić, 2021.).

Iako se novijim evropskim direktivama nastoji osigurati zaštita žrtava, smanjenje štete i posljedica nastalih krivičnim djelom (Šimić, 2017: 156), pravni položaj žrtve u krivičnom postupku unutar bh. pravosudnog sistema nije se poboljšao, a žrtve ratnih zločina imaju isti tretman kao i žrtve drugih krivičnih djela za koja se predviđa zatvorska kazna. Svođenjem učešća žrtve u kaznenom postupku tek na ulogu svjedoka, praktično se onemogućava snažnija pozicija žrtve u postupku i ostvarivanje navedenih zahtjeva (Šimić, 2013: 27-28).

Čini se da postoji opšte slaganje da nema te krivične sankcije koja može pružiti zadovoljštinu ljudima koji su na okrutan način izgubili najbliže članove porodice. Ako ne zatvorske kazne izrečene onima koje smatraju odgovornima za pretrpljenu bol i gubitak, šta bi im onda moglo pružiti određenu satisfakciju, utjehu ili priznanje?

Broj sklopljenih sporazuma pred sudovima u BiH

Ukupan broj sklopljenih sporazuma o priznanju ratnih zločina pred sudovima u BiH: 75

Pravosuđa svih država u regiji bila su podvrgnuta reformama koje su trebale normirati osnovu za efikasniji krivični postupak, te uključile širenje polja primjene pojednostavljenih oblika postupanja u krivičnom pravu, „i to pre svega preko tri moguća vida – sporazumijevanja javnog tužioca i okrivljenog, skraćenog krivičnog postupka i načela oportuniteta krivičnog gonjenja“ (Bejatović, 2013: 14). Ove su skraćene forme u pravilu namijenjene suđenjima za jednostavnije krivične slučajeve, s obzirom na to da lakša i srednje teška krivična djela čine većinu u ukupnoj strukturi kriminaliteta. Pojednostavljeni oblici postupanja dovode do rasterećenja sudova, pa bi odatle trebali doprinijeti i povećanju kvaliteta suđenja za teže krivične slučajeve (Bejatović, 2012.). U skladu s tim su zemlje u regiji dobile nove Zakone o krivičnom postupku – BiH 2003., Hrvatska 2008., a Srbija 2011. godine, s tim da su

neki od ovih zakonskih tekstova pretrpjeli jednu i više izmjena i dopuna, što se prije svega odnosi na Srbiju i BiH (Bejatović, 2012: 103).

Srbija

Saradnja sa sudom u Hagu bila je uslov političke rehabilitacije Srbije, bilo da je riječ o mogućnosti otvaranja pregovora o pristupanju Evropskoj uniji ili pak direktnoj i posrednoj finansijskoj pomoći neophodnoj za nužne strukturne reforme, odnosno „proces demokratizacije i stabilizacije Srbije“ (Orentlicher, 2008: 26). Ocjene tog procesa bile su uslovljene percipiranim problemima – mogućim antagoniziranjem znatnog dijela javnosti (s obzirom na preovladavajuću percepciju MKSJ-a tokom Miloševićeve vladavine), popularnošću optuženih ratnih zločinaca, bojazni da bi dokazi izvedeni u krivičnim procesima mogli povećati ranjivost Srbije u tužbi za genocid pokrenutoj protiv Srbije i Crne Gore, te otporom sigurnosnih snaga koje su uglavnom ostale nereformisane i izvan demokratske kontrole (Orentlicher, 2008.).

Nakon šoka koji je u javnosti izazvao atentat na premijera Zorana Đinđića, uslijedilo je razdoblje značajnih političkih reformi koje su uključivale slamanje organizovanog kriminala i obnavljanje saradnje sa MKSJ-om.²⁰ Ni taj se proces nije odvijao pravolinijski, ali s vremenom se poboljšavao pristup svjedocima i dokumentima, kao i transfer određenog broja optuženih lica u Hag (Orentlicher, 2008.).

U skladu s prethodno izvršenom procjenom da sudovi u Srbiji nemaju kapaciteta za provođenje potencijalno

²⁰ 2002. godine usvojen je Zakon o saradnji s MKSJ-om.

velikog broja suđenja za ratne zločine²¹, promjena je uslijedila poticajem na izradu novog zakona i stvaranje posebnog suda za ratne zločine. Iako je tada važeći Krivični zakon Jugoslavije propisivao krivična djela ratnih zločina, nije uključivao odredbu o zločinima protiv čovječnosti, niti moderne razvoje unutar međunarodnog krivičnog prava. Ovo se odnosi na „druga djela“ uključena u čl. 3 Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948.²² ili čl. 4 MKSJ-ovog statuta o zabrani genocida (Ellis, 2004: 170).

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine usvojen je 2003. godine. Odnosi se izričito i na „teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava izvršena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine koja su navedena u Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju“ (*Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine*, 2003, čl. 2). Ovim Zakonom osnovano je **Tužilaštvo za ratne zločine** i predviđeno osnivanje **Veća za ratne zločine** pri Okružnom (kasnije Višem) sudu u Beogradu. Zakon je predvidio i osnivanje Službe za otkrivanje ratnih zločina koja je, iako ustanovljena pri MUP-u, trebala postupati po zahtjevima **glavnog tužioca za ratne zločine**. Iako u trenutku osnivanja Veća za ratne zločine u zakonu nisu bile predviđene mjere za zaštitu svjedoka, Zakon o programu zaštite učesnika u

²¹ U periodu od 1991. do 2003. godine u Srbiji je održan manji broj suđenja za ratne zločine, uz ozbiljne sumnje u pogledu pravilnog vođenja ovih postupaka. Ovu je ocjenu donijela Organizacija za evropsku bezbjednost i suradnju (Ellis, 2004: 167).

²² Član III. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida uključuje sljedeća kažnjiva djela: (a) genocid; (b) planiranje izvršenja genocida; (c) direktno i javno podsticanje na izvršenje genocida; (d) pokušaj genocida; (e) saučesništvo u genocidu (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 1948.).

krivičnom postupku iz 2006. godine donio je niz mjera koje su imale poslužiti sveobuhvatnijoj zaštiti svjedoka, između ostalog omogućujući i promjenu prebivališta, identiteta i korištenje pseudonima (HRW, 2007: 3). Danas zakon uključuje i Službu za pomoć i podršku oštećenim i svjedocima u okviru Višeg suda u Beogradu, te Posebnu pritvorsku jedinicu za osumnjičene za ratne zločine.

Iako MKSJ nije imao formalnu ulogu u osnivanju ovih pravosudnih institucija, na rad Veća za ratne zločine značajno su uticali prijenos znanja²³, dokaza i informacija, te pristup bazi podataka MKSJ-a. Najopipljivija manifestacija prijena znanja MKSJ-a bila je u obliku proceduralnih inovacija, u rasponu od mjera zaštite svjedoka do statusnih konferencija usmjerenih na poboljšanje učinka sudskih postupaka, koje su naposljetku inkorporirane i u novi Zakonik o krivičnom postupku (Orentlicher, 2008.).

Zahvaljujući prvenstveno pritisku vlade SAD-a, a uprkos znatnoj materijalnoj pomoći međunarodne zajednice, novi je sud za ratne zločine bio isključivo domaći, bez međunarodnih stručnjaka koji bi u njegovom radu učestvovali kao sudije, tužioci ili branioci (Ellis, 2004: 189).

Zakon o krivičnom postupku u Srbiji u međuvremenu je pretrpio nekoliko izmjena, od kojih za potrebe ove publikacije najznačajniju predstavljaju odredbe ZKP-a iz 2011. godine kojima se institut Sporazuma o priznanju krivičnog djela primjenjuje i za izuzetno teška krivična djela – organizovanog kriminala i ratnih zločina.²⁴ Sa

²³ MKSJ je učestvovao u programima obuke srpskih tužilaca i sudija za ratne zločine (Orentlicher, 2008: 50).

²⁴ U odnosu na prethodni ZKP iz 2009. godine i ograničenu mogućnost primjene za krivična djela za koje je propisana kazna zatvora do 12 godina.

ciljem primjene pojednostavljenih i učinkovitijih procesnih formi, odredbama ZKP-a predviđene su tri vrste sporazuma koje mogu zaključiti javni tužilac i okrivljeni: 1) Sporazum o priznanju krivičnog dela (čl. 313-319); 2) Sporazum o svedočenju okrivljenog (čl. 320-326) i Sporazum o svedočenju osuđenog (čl. 327-330). Sporazum o priznanju krivičnog djela novi je naziv za Sporazum o priznanju krivice određen ZKP-om iz 2009. godine. Druga dva sporazuma, koja predstavljaju osnovu da se iskaz okrivljenog-osuđenog lica iskoristi kao dokaz optužbe protiv drugih optuženih lica, zapravo su varijante „zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka“ (Bejatović, 2012: 107). Sporazumom o svjedočenju određuju se vrsta, mjera ili raspon kazne u zamjenu za svjedočenje, pri čemu je moguće okrivljenog osloboditi ili odustati od gonjenja. Neophodno je da je okrivljeni u potpunosti priznao da je učinio krivično djelo i da je značaj njegovog iskaza za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnog djela pretežniji od posljedica djela koje je počinio (Bejatović, 2023: 217).²⁵ Pod određenim uslovima i osuđeno lice može zaključiti sporazum o svjedočenju.

Za razliku od ovog potonjeg, svjedoka-okrivljenog i svjedoka-osuđenog, koji prihvata da svjedoči protiv drugih lica okrivljenih za izvršenje krivičnog djela, **okrivljeni koji priznaje krivicu nije obavezan da svjedoči protiv drugih lica.** Sporazum o priznanju krivičnog djela javni tužilac i okrivljeni mogu zaključiti od donošenja

²⁵ Primjer ove prakse nalazimo u slučaju Sotin 2013. godine, kada je dotad okrivljeni Žarko Milošević sporazumom o svjedočenju okrivljenog dobio status okrivljenog saradnika i sporazumio se sa Tužilaštvom za ratne zločine na kaznu zatvora od devet godina. Iako Sud nije uvažio njegovo svjedočenje, tumačeći da njegovi navodi nisu potkrijepljeni i drugim dokazima, ovo je prvi predmet ratnih zločina u Srbiji koji je rezultirao pronalaskom nestalih osoba (Fond za humanitarno pravo, 2017: 151).

naredbe o provođenju istrage, pa do završetka glavnog pretresa (*Zakon o krivičnom postupku*, 2011, čl. 313, st. 1). Sporazum mogu predložiti ili javni tužilac ili okrivljeni i njegov branilac. Sud nema nikakva prava u pogledu iniciranja sporazuma, pregovaranja i zaključivanja sporazuma. Sud sporazum može odbaciti, odbiti ili prihvatiti. Uslovi prihvatanja sporazuma u skladu su s prethodnom praksom MKSJ-a, kao i s praksom sudova u BiH. To podrazumijeva da je okrivljeni svjesno i dobrovoljno priznao krivična djela koja su predmet optužbe, da je svjestan svih posljedica zaključenog sporazuma i prava kojih se odriče, da postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti s priznanjem okrivljenog da je učinio krivično djelo, te da je kazna ili druga krivična sankcija predložena u skladu s krivičnim ili drugim zakonom (*Zakon o krivičnom postupku*, 2011, čl. 317, st. 1, tač. 4; Bejatović, 2023: 211).

U dopisu koji nam je dostavljen iz Tužilaštva za ratne zločine ističu da je za okrivljene jedan od najznačajnijih motiva za priznanje krivičnog djela umanjeње kazne, a za Tužilaštvo smanjenje troškova postupka. Zapaža se da je prednost sporazuma u ubrzanju krivičnog postupka, a nedostatak su moguće sumnje u pravičnost postupka, s obzirom na to da se efikasnost ne smije poistovjećivati s brzinom krivičnog postupka, niti s njegovim konačnim ishodom (Tužilaštvo za ratne zločine, 2021.).

Jedno od prvih priznanja u Srbiji bilo je ono vojnog rezerviste Danila Tešića u vezi s ratnim zločinima na Kosovu 1999. godine, o čemu je u produkciji televizije B92 snimljen dokumentarni film *Kad pališ, pali bolje* (B92: 2004.). Tešić je, ubrzo po počinjenju zločina, priznao vojnim vlastima da je ubio dvojicu kosovskih civila Albanaca nakon čega su, isključivo na osnovu njegovog iskaza, pokrenuti istraga i suđenje. Tešić je pred Vrhovnim vojnim sudom osuđen na sedam, a Mišel Seregi, drugi vojnik koji je učestvovao u strijeljanju, na pet godina

zatvora. Vrhovni sud Srbije ukinuo je potom pravosnažnu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje (Fond za humanitarno pravo, 2012: 74). U ponovljenom suđenju pred Okružnim sudom u Nišu optuženici su svoje priznanje povukli, a kazne su im na kraju prepolovljene – nakon godina suđenja (*Presuda Tešić/Seregi*, 2016: 3).

Prvi sporazum o priznanju krivičnog djela Tužilaštvo za ratne zločine sklopilo je s Milanom Škrbićem, za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u mjestu Sanica (opština Ključ, BiH).²⁶ U ovom je slučaju Tužilaštvo za ratne zločine Srbije preuzelo krivično gonjenje od Kantonalnog tužilaštva u Bihaću (Fond za humanitarno pravo, 2013: 43, fusnota 113). Škrbić je dugo vremena bio nedostupan organima gonjenja u BiH. Nakon raspisivanja međunarodne potjernice, „a zahvaljujući dobroj saradnji policijskih i obavještajnih agencija BiH i Srbije, putem međunarodne pravne pomoći, Škrbić je pronađen i ispitivan kao osumnjičeni od strane istražnih organa Srbije. Time su stvoreni uslovi i da se okonča istraga, a samim tim i podigne ova optužnica.“²⁷ Saradnja sa Tužilaštvom BiH bila je presudna i u slučaju Dragana Maksimovića.²⁸ Viši sud u Beogradu u junu 2018. donio je presudu kojom je

²⁶ Raniji sporazumi koje je Tužilaštvo za ratne zločine sklopilo s okrivljenima odnose se na pomaganje u skrivanju haških optuženika (Fond za humanitarno pravo, 2013: 43).

²⁷ Jasmin Mesić, tužilac Tužilaštva Unsko-sanskog kantona u izjavi za *BIRN BH* (2012.).

²⁸ U obrazloženju optužnice protiv Dragana Maksimovića navodi se da je „Tužilaštvo BiH, preko Ministarstva pravde BiH i Ministarstva pravde Republike Srbije, ustupilo krivično gonjenje pokrenuto protiv okr. Maksimović Dragana iz Malog Zvornika, za krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. KZ SRJ, pravosudnim organima Republike Srbije, s obzirom na to da je okrivljeni Maksimović Dragan državljanin Republike Srbije i da ima prebivalište na teritoriji Republike Srbije“ (*Optužnica protiv Maksimović Dragana*, 2017.).

prihvatio sporazum o priznanju krivičnog djela (ratni zločin protiv civilnog stanovništva u mjestu Caparde, opština Kalesija, BiH) koji je Maksimović sklopio sa Tužilaštvom za ratne zločine Srbije, i osudio ga na šest godina i dva mjeseca zatvora (Fond za humanitarno pravo, 2019: 128).

Priznanja krivice mogu imati višestruku korist, kako je pokazao još jedan dobar primjer **regionalne saradnje**, suđenje Đuri Tadiću. Njega se teretilo da je zajedno sa saizvršiocima počinio ratni zločin protiv civilnog stanovništva u mjestu Duljci (općina Bihać, BiH). Ovdje su kao svjedoci ispitana četvorica saizvršilaca – Jovan i Zoran Tadić, Zoran Berga i Željko Babić, koji su pred Kantonalnim sudom u Bihaću priznali krivicu za ovo krivično djelo. Dokazni je postupak, i pored većeg broja svjedoka, završio u roku od šest mjeseci (Fond za humanitarno pravo, 2013: 17-19). Stoga je prevladala ocjena da bi se češćom primjenom ovog procesnog instituta znatno skratilo trajanje krivičnih postupaka, a TRZ i sudovi rasteretili u radu i dobili mogućnost da više vremena posvete rješavanju složenijih predmeta (Fond za humanitarno pravo, 2013: 43). Međutim, iako se događalo da se kao svjedoci optužbe pojave osobe koje su ranije sklopile sporazum o priznanju krivice²⁹, na njihova se svjedočenja nije moglo bezrezervno računati. Tako je npr. Zoran Kenjalo, koji je s Tužilaštvom BiH sklopio sporazum o priznanju krivice (predmet Bosanski Novi II) i nagodio se na kaznu zatvora u trajanju od pet godina, pojavivši se kao svjedok optužbe na suđenju Milenku Karlici i Željku Novakoviću sve

²⁹ Na primjer, svjedok optužbe u slučaju Štrpci bio je Mićo Jovičić koji je zaključio sa Tužilaštvom BiH sporazum o priznanju krivice za istovrsno krivično djelo, i osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od pet godina, koju je izdržavao u Srbiji (Fond za humanitarno pravo, 2021: 82, fusnota 245).

porekao i priznao da je lagao prilikom davanja iskaza Tužilaštvu BiH (Fond za humanitarno pravo, 2023: 193).

Nasuprot gore pobrojanih koristi, sasvim suprotan primjer predstavlja priznanje Brane Gojkovića 2016. godine. On je optužen da je, zajedno s drugim pripadnicima 10. diverzantskog odreda VRS-a, izvršio ubistvo više stotina civila iz Srebrenice na ekonomiji Branjevo u blizini Zvornika. U trenutku kada je pokrenut ovaj postupak Brane Gojković je Tužilaštvu već bilo dobro poznato ime.³⁰ Bosna i Hercegovina je još 2010. godine raspisala međunarodnu potjernicu za Gojkovićem. Te iste godine je Fond za humanitarno pravo (FHP) podnio krivičnu prijavu za genocid u Srebrenici protiv više pripadnika 10. diverzantskog odreda – uključujući i Gojkovića – koji su tada živjeli u Srbiji i bili dostupni državnim organima. Ulogu ovog odreda, kao i ulogu Brane Gojkovića u zločinu opisanom u optužnici, ali i u zauzimanju Srebrenice, Fond za humanitarno pravo je objelodanio javnosti 2011. godine (Fond za humanitarno pravo, 2011.).

Tužilaštvo, međutim, nije preduzelo nikakve radnje sve do primitka zahtjeva koji im je za izručenje Gojkovića uputila Bosna i Hercegovina budući da Gojković nije imao državljanstvo Srbije i da je djelo bilo izvršeno na teritoriji BiH, gdje su se nalazili svjedoci i drugi dokazi. Potom Tužilaštvo za ratne zločine Srbije, umjesto da s Gojkovićem sklopi sporazum o svjedočenju okrivljenog i tako doprinese procesuiranju saizvršilaca, odlučuje s njim sklopiti sporazum o priznanju krivice, „kojim se ne doprinosi značajno borbi protiv nekažnjivosti, niti informisanju javnosti (budući da preko 15 godina postoje javno dostupne informacije o ulozi Brane Gojkovića u genocidu

³⁰ Brane Gojković pojavljuje se već u svjedočenju Dražena Erdemovića pred MKSJ-om, kao onaj koji mu je zaprijetio da će, u slučaju da odbije da učestvuje u strijeljanju, i sam biti ubijen (Fond za humanitarno pravo, 2011: 15, fusnota 73).

u Srebrenici), niti zadovoljenju porodica žrtava“ (Fond za humanitarno pravo, 2017: 119). Gojković je osuđen na deset godina zatvora.³¹ Protiv ovakvog razvoja događaja oštro je reagovalo i Tužilaštvo BiH.³²

Do presude Gojkoviću već se uvriježilo da Sud, prilikom donošenja presude o potvrđivanju sporazuma o priznanju krivičnog djela, umjesto detaljnog obrazloženja samo pobroji članove ZKP-a na osnovu kojih je utvrdio da sporazum sadrži sve elemente propisane zakonom, ispunjene zakonske pretpostavke u pogledu dokaza koji su priloženi uz sporazum, te kazne koja je u skladu s krivičnim zakonom, ni na koji način ne obrazlažući ovakve zaključke³³ (Fond za humanitarno pravo, 2017: 120). To je posebno problem kada je presuda niža nego minimalna

³¹ Poređenja radi, Sud BiH je za isto krivično djelo osudio četvoricu optuženih na ukupno 112 godina zatvora zbog zločina protiv čovječnosti (Franc Kos 35 godina, Stanko Kojić 32, Zoran Goronja 30, Vlastimir Golijan 15 godina zatvora). Druga dva člana te jedinice, Marko Boškić (Sud BiH) i Dražen Erdemović (MKSJ) priznali su krivicu i prvi je osuđen na deset, a drugi na pet godina zatvora (Fond za humanitarno pravo, 2017: 119).

³² „Posebno smo nezadovoljni činjenicom da osumnjičeni u okviru sporazuma nije svedočio u predmetima protiv drugih osumnjičenih, što je obaveza prilikom sporazumnih priznanja u BiH, te da je sporazum sklopljen ubrzo nakon što je iz BiH upućen zahtev za izručenje. Predstavnici porodica žrtava iz Srebrenice takođe su kontaktirali Tužilaštvo BiH i izrazili nezadovoljstvo navedenim sporazumom o priznanju krivice“ (Džidić i Ristić, 2016.).

³³ Odluku o kazni u ovom predmetu treba uporediti sa kaznom od devet godina zatvora izrečenom okrivljenom saradniku u predmetu Sotin, za ubistvo 16 civila, mada je okrivljeni saradnik otkrio masovnu grobnicu sa posmrtnim ostacima žrtava i pridonio utvrđivanju krivične odgovornosti drugih okrivljenih za učešće u streljanju 13 hrvatskih civila (Fond za humanitarno pravo, 2017: 120).

zapriječena kazna, u kojem slučaju moraju postojati osobito olakšavajuće okolnosti koje bi sud morao i obavezno obrazložiti. „Iz navoda suda koji se svodi samo na konstataciju da je kazna primerena težini izvršenog dela, kao i ličnosti optuženog kao izvršioca, zaista se ne može zaključiti da li su ispunjeni uslovi za primenu odredbi o ublažavanju kazne, a samim tim i proveriti da li je kazna u skladu sa zakonom“ (Fond za humanitarno pravo, 2020: 145). Potonja ocjena odnosi se na presudu kojom je Viši sud u Beogradu prihvatio sporazum o priznanju koji je okrivljeni Ramadan Maljoku³⁴ zaključio s Tužilaštvom za ratne zločine. Maljoku je za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest mjeseci, dok je za ovo djelo propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje pet godina (Fond za humanitarno pravo, 2020: 145).

Kao poseban problem uspostavila se anonimizacija optužnica, što je najčešće rezultiralo time da u presudama budu redigovana imena optuženog i saizvršilaca, čak i ako su njihovi podaci već dugo poznati javnosti (Fond za humanitarno pravo, 2017: 121).

Kao i u slučaju njihovih bosanskohercegovačkih kolega, u Tužilaštvu za ratne zločine Srbije smatraju da sklapanje sporazuma doprinosi ostvarivanju **pravde za žrtve**, s obzirom na to da je od izvršenja ratnih zločina prošlo između 20 i 30 godina. Ističu da pokretanje i vođenje krivičnog postupka pred prvostepenim, a kasnije vrlo

³⁴ Ramadana Maljokua se teretilo da je kao pripadnik Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) na području Gornje Nerodimlje kod Uroševca 21. juna 1999. godine predvodio četiri uniformisana i naoružana lica, te zajedno s njima fizički zlostavljao više civila srpske nacionalnosti, među kojima su bile i žene. Primjenjivali su na njih mjere zastrašivanja, tjelesno povređivanje i protivzakonito ih zatvorili.

vjerovatno i žalbenim sudom, uz izvjesnost mogućeg ponavljanja sudskog dijela postupka, sve uz dodatni protok vremena, može prouzrokovati realno mogući „gubitak svjedoka, dokaza i oštećenih“ i realnu opasnost da poslije toliko vremena oštećeni ne dočekaju pravdu, a „istina o učinjenom ratnom zločinu zapravo nikada i ne postane zvanična i ‘sudska istina’“ (Tužilaštvo za ratne zločine, 2021.). To je, sa stanovišta Tužilaštva za ratne zločine, osnovni razlog zbog kojeg se ono opredjeljuje za sklapanje Sporazuma o priznanju krivičnog djela u slučajevima koje procijeni opravdanim, a sporazum prihvatljivim i optimalnim rješenjem.

Prava oštećenih osoba, međutim, kako smo već imali prilike vidjeti u slučaju bh. krivičnog procesnog zakonodavstva, ni ovdje nisu adekvatno zaštićena. Prije svega, prema ZKP-u ne postoji obaveza da se oštećene obavještava o pregovaranju o krivici, niti poziva na ročište o sporazumu o priznanju. Ukoliko uopšte saznaju da presuda postoji, oštećeni nemaju pravo žalbe protiv odluke suda o sporazumu (Bejatović, 2023: 215), osim u pogledu troškova krivičnog postupka i dosuđenog imovinskopravnog zahtjeva (*Zakon o krivičnom postupku*, 2011: čl. 50).³⁵

Oštećeni (žrtve) u predmetima ratnih zločina u Srbiji mogu angažovati punomoćnike koji ih predstavljaju i aktivno učestvuju u sudskom postupku. Do 15. 1. 2012.

³⁵ „Među pravima koja oštećenom omogućuju aktivnu ulogu u postupku su prava da: prisustvuje ispitivanju svedoka i veštaka u istrazi; predloži tužiocu da postavi određena pitanja osumnjičenom, svedoku ili veštaku; na glavnom pretresu posle uvodnih izlaganja ukratko obrazloži svoj imovinsko-pravni zahtev; predlaže izvođenje novih dokaza, kao i da ponovi predloge koji su ranije odbijeni; postavlja pitanja optuženom, svedoku, veštaku i stručnom savetniku; predloži dopunu dokaznog postupka; održi završnu reč i odgovori na završnu reč branioca i optuženog“ (Fond za humanitarno pravo, 2014b: 76).

godine, zastupnik oštećenog mogla je biti bilo koja osoba koju oštećeni ovlasti da ga zastupa u postupku. Međutim, primjenom novog ZKP-a oštećeni tužilac može angažovati punomoćnika samo iz reda advokata (*Zakon o krivičnom postupku*, 2011: čl. 50, stav 1, tačka 3 i član 56). Osim što je takvo rješenje za većinu oštećenih nedostupno već zbog toga što bi takvu uslugu morali skupo platiti, ovakvo zakonsko rješenje ne uvažava specifičnost predmeta ratnih zločina u kojima oštećeni, u najvećem broju slučajeva, dolaze iz drugih država i etničkih grupa. Razumno je pretpostaviti da, zbog zločina koje su počinile srpske snage, oštećeni imaju nisko povjerenje u institucije Republike Srbije, uključujući i TRZ (Fond za humanitarno pravo, 2014: 76).

Odredbom člana 313. stav 6. ZKP-a propisano je da, „ako ovlašćeno lice iz člana 253., stav 1. ZKP nije postavilo **imovinskopravni zahtev**, javni tužilac će ga pre zaključenja sporazuma pozvati da podnese zahtev“ (Tužilaštvo za ratne zločine, 2021.). U svakom od predmeta Tužilaštva za ratne zločine „oštećeni su bili obavešteni o istim. S njima je kontaktirala Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima, kojim putem su obavešteni o svim svojim pravima koje imaju u krivičnom postupku“.³⁶ Međutim, uprkos postojanju zakonskih mogućnosti, Sud je bez izuzetka oštećene upućivao da svoje imovinsko-pravne zahtjeve ostvare u parničnom postupku. Oštećeni su u tome pomagale organizacije za ljudska prava, pokrećući postupke u ime žrtava. Njihove tužbe najčešće

³⁶ „Kontakti su ostvarivani putem elektronske pošte, putem brojeva telefona koji su pribavljeni od Službe za otkrivanje ratnih zločina MUP-a RS, na osnovu kontakta sa opunomoćenicima i na osnovu saradnje sa tužilaštvima u regionu shodno međunarodnim potpisanim memorandumima o saradnji.“ (Tužilaštvo za ratne zločine, 2021.).

su bile odbijene zbog navodne zastarjelosti prava na potraživanje štete (Fond za humanitarno pravo, 2014b: 77).

Hrvatska

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Hrvatska se 2001. godine obavezala na reformu pravosuđa i unapređenje temeljnih prava, preuzevši pritom čitav niz zadataka vezanih uz neistražene ratne zločine. Ispunjavanje navedenih obaveza, poglavlje 23 (*Pregovarački put*, n.d.), proces demokratizacije i funkcionisanja pravnih institucija pratile su međunarodne organizacije za ljudska prava koje su o tome redovno informisale javnost³⁷, kao i Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju koja je o svojim zapažanjima izvještavala vladine institucije³⁸ (Teršelič, 2014: 41).

Na tu potrebu su upućivali dotad zamijećeni obrasci u suđenjima za ratne zločine u Hrvatskoj: nesrazmjerno veliki broj predmeta pokrenutih protiv pripadnika etničke srpske manjine³⁹, korištenje grupnih optužnica u kojima

³⁷ Ovo se odnosi na izvještaje Amnesty Internationala i Human Rights Watcha, a na regionalnoj razini izvještaje čiju je pripremu koordinirao Fond za humanitarno pravo.

³⁸ U Hrvatskoj je do kraja 2007. djelovala OEES-ova terenska misija, a od 2008. do 2011. Ured OEES-a u Zagrebu. Po isteku njegova mandata (31. decembra 2011.), donesena je odluka o okončanju 15-godišnje terenske prisutnosti OEES-a u Hrvatskoj. Na donošenje odluke o zatvaranju Ureda svakako je utjecalo i okončanje pristupnih pregovora RH sa EU, posebno ispunjavanje obveza Hrvatske vezanih za poglavlje 23 pristupnih pregovora, kao i potpisivanje pristupnog ugovora s EU (OEES, n.d.).

³⁹ Tokom 2002. godine, za usporediva krivična djela, OEES je utvrdio da je dvadeset osam od trideset pet osoba uhapšenih zbog ratnih zločina u Hrvatskoj bilo srpske nacionalnosti. „Dok savršena simetrija u broju optuženih za ratne zločine iz dve etničke

se ne navodi konkretna uloga optuženog u izvršenju navedenog zločina⁴⁰, pribjegavanje suđenjima *in absentia* (u odsustvu optuženog)⁴¹, te osuđujuće presude protiv etničkih Srba tamo gdje navodi optužbe nisu potkrijepljeni dokazima⁴² (Human Rights Watch, 2004: 2).

grupe – srpske i hrvatske – ne bi nužno odražavala stvaran broj izvršenih zločina, disproporcija u broju postupaka krivičnog gonjenja protiv Srba u poređenju sa Hrvatima (odnos je 5:1, u prosequi) je tako veliki da to snažno ukazuje na diskriminaciju“ (Human Rights Watch, 2004: 12-13).

⁴⁰ Optužnice su često podizane protiv većeg broja optuženika kojima se stavlja na teret da su kao supočinitelji počinili kazneno djelo genocida ili kazneno djelo ratnog zločina. No, iz optužnica nije vidljiv konkretan doprinos svakog od optuženika u počinjenju toga djela, što je pretpostavka da bi se u kaznenom postupku, izvan razumne sumnje, mogla utvrditi odgovornost svakog od supočinitelja (Kastratović, 2014: 81).

⁴¹ Pred sudovima u Republici Hrvatskoj za kaznena djela ratnih zločina u razdoblju od 1992. do 2000. osuđeno je 578 osoba, od čega 497 u odsutnosti, što predstavlja udio od 86% okrivljenika. Postupci su vođeni pred tada još postojećim vojnim i okružnim sudovima, a poslije pred županijskim sudovima. Ukupno su donesene 134 presude u odsutnosti. Najveći broj takvih presuda donio je sud u Sisku (23 presude), potom u Zadru i Osijeku (21 presuda) (Čalić-Jelić, 2014: 135).

⁴² U skladu s pozitivnim zakonskim propisima, uglavnom su odmjeravane najviše kazne zatvora koje su vrlo često bile odraz tadašnje političke klime koja je neminovno utjecala i na stajališta sudaca, ali i nemogućnosti sudskog vijeća da utvrdi olakotne okolnosti u svezi s pojedinim okrivljenikom. U mnogim presudama protiv većeg broja okrivljenih, svi okrivljenici u pojedinom predmetu osuđeni su na istu zatvorsku kaznu. Tako je na primjer u presudi iz 1993. za zločine počinjene u Gospiću, povodom optužnice protiv 15 okrivljenika, sud osudio trojicu okrivljenika na 20 godina zatvora, a ostalih 12 na 15 godina. U predmetu istog suda, presuđenog 1994. za zločin na području

Osnivanjem Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK) 2001. godine, zakonodavac je istrage u domeni korupcije povjerio novom uredu u sklopu državnog odvjetništva, međutim ništa slično nije preduzeto u vezi s procesuiranjem ratnih zločina. Istražni zahtjevi su dugo ostali u nadležnosti svih županijskih državnih odvjetništava, a suđenja su se mogla voditi pred bilo kojim županijskim sudom.

Zakon o primjeni Statuta MKSJ-a i progonu za djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, usvojen 2003. godine, dopustio je korištenje dokaza izvedenih pred MKSJ-om u postupcima pred domaćim sudovima, kao i prijenos predmeta ratnih zločina sa mjesno nadležnih županijskih sudova na županijske sudove u četiri najveća grada – Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu (*Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava*, 2003: čl. 12). S obzirom na kadrovske kapacitete županijskih sudova u Osijeku, Rijeci i Splitu, u odjele za ratne zločine imenovani su gotovo svi sudije krivičnih i istražnih odjela tih sudova. Isti su postupali i u „uskočkim“ predmetima, za koje su također bila nadležna isključivo četiri navedena županijska suda, te u ostalim krivičnim predmetima (Teršelič, 2014: 49).

Opsežna reforma krivičnog procesnog zakonodavstva u Hrvatskoj započeta 2002. trajala je do 2008. godine, kada je donesen novi Zakon o krivičnom postupku. Ovim je zakonom državni odvjetnik dobio znatne ovlasti u provođenju i istrazi, kao i tokom samog krivičnog postupka. Kad su u pitanju skraćene forme krivičnog postupanja, koje su se ovim reformama nastojale proširiti, upravo je

Korenice, sud je 15 optuženika osudio na 15 godina zatvora (Čalić-Jelić, 2014: 138).

državni odvjetnik taj koji ima pravo i dužnost „pregovaranja i sporazumijevanja s okrivljenikom o priznanju krivnje i sankciji“ (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava IV, čl. 38, st. 7). Naime, državni odvjetnik odlučuje o potrebi vođenja redovitog ili skraćenog postupka, u kreiranju politike kažnjavanja te zaštite interesa oštećenika i žrtve (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava XXV, čl. 524, st. 1).

Članovima 359. i 360. ZKP-a predviđene su dvije različite ustanove postupka: **očitovanje okrivljenika o krivici i pregovaranje stranaka o uslovima za priznanje**. Očitovanje okrivljenika pred optužnim vijećem o krivici jednosmjerno je i bezuslovno (čl. 359⁴³), njime se ne postiže i sporazum o sankciji. S druge strane, očitovanje okrivljenika da je kriv u smislu čl. 360 rezultat je pregovaranja o uslovima za to priznanje krivice, koje uključuje nagodbu o sankciji.

Predmet sporazumijevanja s okrivljenikom mogu biti samo uslovi priznanja krivice, te vrsta i mjera krivično-pravne sankcije koja bi bila izrečena (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava XIX, čl. 360, st. 1). Sam postupak pregovaranja o uslovima priznanja krivice nije detaljno propisan ZKP-om. U osnovi, riječ je o međusobnom usaglašavanju obaveza, odnosno uzajamnih radnji (priznavanje krivice) i proturadnji (ponuda blaže vrste ili manje mjere krivičnopravne sankcije), odnosno ustupaka s ciljem postizanja okončanja postupka na obostrano prihvatljiv način (Bubalović, 2013: 276).

Kako su pregovaranje i sporazumijevanje s okrivljenikom o priznanju krivice i sankciji nove ovlasti, Zakonom o državnom odvjetništvu (*Zakon o kaznenom postupku*,

⁴³ Ako se okrivljenik pred vijećem izjasnio da je kriv (čl. 350, st. 6), a nije postignut sporazum o sankciji, vijeće će potvrditi optužnicu i odmah je sa spisom dostaviti sudskoj pisarnici radi određivanja rasprave, osim ako ne postoje razlozi za obustavu postupka.

2009) propisano je da upute za sporazumijevanje o sankciji s okrivljenikom daje glavni državni odvjetnik.⁴⁴ Državno je odvjetništvo u tom smislu 17. februara 2010. godine objavilo *Naputak o pregovaranju i sporazumijevanju s okrivljenikom o priznanju krivnje i sankciji*. Ova uputa državnog odvjetništva objavljena je, kako se ističe u Naputku, u svrhu transparentnosti, kako bi drugi učesnik u pregovorima znao što može očekivati tokom pregovora i na šta je državni odvjetnik ili zamjenik koji pregovara ovlašten, te kada njegove izjave obavezuju državno odvjetništvo (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, n.d.).

Uputa propisuje da pregovaranje može započeti na prijedlog okrivljenika ili državnog odvjetnika. Ako za tim postoji interes, prvi **pregovori mogu početi čak i prije formalnog pokretanja postupka**, tokom prethodnog krivičnog postupka, ali i nakon početka krivičnog postupka, sve do trenutka do kojeg Zakon o krivičnom postupku dopušta donošenje presude po sporazumu stranaka.

Ukoliko okrivljenik predloži sporazumijevanje, državni odvjetnik ili njegov zamjenik moraju procijeniti da li bi njegovo priznanje krivice omogućilo da se izbjegne rasprava i brže riješe drugi predmeti, skрати očekivano vrijeme vođenja krivičnog postupka od optužbe do pravomoćne presude, u znatnoj mjeri uštedi na troškovima postupka, a žrtve i druge osjetljive svjedoke poštedi od negativnih učinaka javnog iznošenja iskaza na raspravi, te

⁴⁴ „Glavni državni odvjetnik daje naputke za sporazumijevanje o sankciji s okrivljenikom. Napucima se propisuje način vođenja pregovora, pisani oblik i sadržaj sporazuma čiji je sastavni dio izjava za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka, te način izračunavanja umanjene zakonske kazne koja bi se trebala primijeniti u konkretnom slučaju. Napucima se mogu propisati slučajevi u kojima se državni odvjetnici ne mogu sporazumijevati o donošenju presude na temelju sporazuma stranaka“ (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010.).

da li bi priznanje omogućilo primjenu mjera upozorenja ili zamjenu kazne zatvora radom (na slobodi) za opšte dobro i/ili otkrivanje drugih kaznenih djela ili drugih počinjenja kaznenih djela.⁴⁵

Iako u zakonu o tome nema posebnih odredbi, Naputak propisuje da državni odvjetnik (ili njegov zamjenik) u svim slučajevima kad ocijeni da bi sporazum mogao biti neprihvatljiv za žrtvu ili oštećenika i da bi to moglo imati negativne posljedice u javnosti, **o svojoj odluci obavijesti žrtvu, odnosno oštećenika.**⁴⁶ Naime, prema

⁴⁵ Ovi uslovi propisani su člankom 74. Zakona o državnom odvjetništvu (*Zakon o državnom odvjetništvu*, 2009.).

Naputak propisuje da prije donošenja odluke o pregovaranju „treba pomno razmotriti predmet, razmotriti dokaze koje ima u spisu, razmotriti sve okolnosti, ali i sve moguće posljedice sporazumijevanja... Bezrazložno odustajanje od pregovaranja sigurno može utjecati na gubitak povjerenja od strane osumnjičenika, a posebno njegovog branitelja, jer je upitno da li će taj branitelj i u drugom slučaju htjeti pregovarati. Upravo iz navedenog razloga državni odvjetnik, a posebno zamjenik državnog odvjetnika ne treba odmah na početku pregovaranja iznijeti sve svoje uvjete, posebno ne ponuditi izricanje najniže sankcije, dakle one ispod koje državno odvjetništvo ne može ići“ (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010: 4).

⁴⁶ Prava oštećenika u krivičnom postupku obuhvaćena su člankom 47. ZKP-a koji propisuje da oštećenik ima pravo: 1) služiti se vlastitim jezikom i na pomoć prevoditelja, 2) podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, te privremenih mjera njegova osiguranja, 3) imati opunomoćenika, 4) upozoravati na činjenice i predlagati dokaze, 5) prisustvovati dokaznom ročištu, 6) prisustvovati raspravi i sudjelovati u dokaznom postupku, te iznijeti završni govor, 7) razgledati spise i predmete, 8) podnijeti žalbu pod uvjetima propisanim ovim Zakonom, 9) podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu sukladno odredbama kaznenog zakona, 10) biti obaviješten o odbacivanju kaznene prijave, ili odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona, 11) preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika, 12) zatražiti povrat u prijašnje stanje, 13) biti

odredbama ZKP-a, žrtva i oštećenik imaju posebna prava. Članak 43. ZKP-a propisuje da **žrtva**, između ostalog, **ima pravo da u krivičnom postupku učestvuje kao oštećenik**, a u slučaju krivičnih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet i više godina, **ima pravo na savjetnika** na teret budžetskih sredstava **prije davanja iskaza** u krivičnom postupku, **kao i pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva** (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava V, čl. 43).

Protivljenje žrtve ili oštećenika ne sprečava državnog odvjetnika u zaključivanju sporazuma. Iako se u Napatku ističe kako su „često reakcije žrtve i oštećenika na bilo kakav sporazum s osumnjičenikom/okrivljenikom negativne“, osnovni kriterij postizanja sporazuma ostaju korisnost i ispunjeni zakonski uslovi. „U svim onim drugim slučajevima u kojima oštećenik ima samo imovinskopravni zahtjev, u kojima žrtva nije teško traumatizirana, izvješćivanje nije potrebno“ (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010: 6).

Osumnjičenik mora imati branioca, posebno kada je pregovaranje u interesu postupka radi otkrivanja drugih krivičnih djela ili drugih počinjenja krivičnog djela.

Umanjenje sankcije generalno treba slijediti politiku kažnjavanja za određeno krivično djelo, ali se povinuje potrebama postupka. U predmetima u kojima sklapanje sporazuma omogućava daljnje otkrivanje drugih krivičnih djela ili drugih počinjenja krivičnih djela, državni odvjetnik ima interes da sporazum sklopi „i pod uvjetom dogovaranja sankcije na donjoj granici sankcije koja se, uz ublažavanje za to djelo, može izreći.“⁴⁷ Ova se procjena

obaviješten o ishodu kaznenog postupka (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava V., čl. 47).

⁴⁷ „Umanjena sankcija ne bi trebala biti manja od dvije trećine očekivane sankcije odnosno kazne za koju državni odvjetnik smatra da bi ju mogao ostvariti u redovnom ili skraćenom

treba temeljiti na uobičajenim sankcijama koje se izriču za pojedino krivično djelo „na području tog državnog odvjetništva, ali i sankcija koje se najčešće izriču za pojedino kazneno djelo u Republici Hrvatskoj, pri čemu treba posebno cijeniti osobu samog osumnjičenika, kao i sve olakotne i otegotne okolnosti koje postoje u konkretnom slučaju“ (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010: 9).

Prema izvještajima državnih odvjetništava, na izricanje vrste i mjere sankcije najčešće i najznatnije uticale su ove olakšavajuće okolnosti: priznanje, neosuđivanost, loše imovinsko stanje počinioca u slučaju izvršenja pojedinih krivičnih djela, mala imovinska korist ostvarena izvršenjem djela, odnosno mala šteta koja je počinjena, smanjena uračunljivost, mladost, poodmakla životna dob, te ponašanje nakon izvršenog krivičnog djela (kajanje i slično). Najčešće otegotne okolnosti su: višestruka osuđivanost, značajno pogoršanje zdravlja oštećenika, zlostavljanje oštećenika, osobita upornost i bezobzirnost u izvršenju djela, stjecanje veće koristi izvršenjem djela i slično (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010: 9-10).

Nakon uspješno okončanih pregovora, izjavu potpisuju državni odvjetnik⁴⁸ s jedne i okrivljenik i njegov brani-

postupku. Izuzetno u slučajevima u kojima je dokazivanje posebno složeno, bilo zbog velikog broja osumnjičenika/okrivljenika ili teškoća u pribavljanju dokaza (potreba za međunarodnom pravnom pomoći i slično), umanjena sankcija ne bi trebala biti manja od jedne polovine očekivane sankcije“ (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2010: 9).

⁴⁸ Ovlast pregovaranja o krivici i sankciji imaju i zamjenici državnog odvjetnika, ali su prije potpisivanja izjave za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka dužni o tome obavijestiti državnog odvjetnika. U tom postupku državni odvjetnik postupi po čl. 74-75 *Zakona o državnom odvjetništvu* (Bubalo, 2013: 275).

lac s druge strane. Potpisana izjava predaje se optužnom vijeću, pri čemu mora sadržavati: opis krivičnog djela koje je predmet optužbe, izjavu okrivljenog o priznanju krivice za to krivično djelo, sporazum o vrsti i mjeri kazne ili druge sankcije ili mjere, sporazum o troškovima krivičnog postupka i očitovanje okrivljenika o podnesenom imovinskopравnom zahtjevu (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava XIX, čl. 360, st. 4).

Nakon što primi pisanu izjavu za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka, vijeće odlučuje o potvrđivanju optužnice. Ako potvrdi optužnicu, vijeće će odlučiti o prihvaćanju izjave za donošenje presude na temelju sporazuma stranaka i optuženiku presudom izreći predloženu, odnosno ugovorenu sankciju ili mjeru (Republika Hrvatska, 2008: glava XIX., čl. 361, st. 2). Iz navedenog proizlazi da se presuda na temelju sporazuma stranaka donosi **bez prethodnog potvrđivanja optužnice, dakle prije početka krivičnog postupka** (Bubalo, 2013: 277).

Vijeće neće prihvatiti sporazum ako njegovo prihvaćanje nije u skladu s odmjeraivanjem kazne propisane zakonom ili ako sporazum i inače nije zakonit. U tom slučaju vijeće rješenjem odbija sporazum i nastavlja s ispitivanjem optužnice. Protiv rješenja o odbijanju sporazuma žalba nije dopuštena. Same stranke mogu odustati od prijedloga sporazuma do donošenja presude, u kojem slučaju se prijedlog sporazuma i svi ostali podaci izdvajaju iz spisa i ne mogu se razgledati ni upotrijebiti kao dokaz u postupku (*Zakon o kaznenom postupku*, 2008: glava XIX, čl. 362, st. 1 i 2).

Presuda na temelju sporazuma stranaka može se pobijati samo zbog bitne povrede odredbi krivičnog postupka (čl. 468) i povrede krivičnog zakona (čl. 469) (Bubalo, 2013: 278).

Iako način i mogućnosti sporazumijevanja o krivici propisuju upute državnog odvjetništva, u slučaju priznanja krivice Josipa Bikića za zločine počinjene u Lori u Splitu desilo se sasvim suprotno. Prvi proces za zločine počinjene u Lori pokrenut je 2002. godine. Optužnica Županijskog državnog odvjetništva u Splitu teretila je optužene pripadnike 72. bojne vojne policije HV-a da su u razdoblju od marta do septembra 1992. u Vojno-istražnom centru (vojnom zatvoru) Lora u Splitu bez ikakvog pravnog osnova držali veći broj zatočenih civilnih osoba, uglavnom srpske nacionalnosti, zbog sumnje da su učestvovali u neprijateljskim djelovanjima protiv RH. Predmet optužnice bio je da su osmorica vojnih policajaca, kršeći pravila međunarodnog prava, ubijali i mučili civilne osobe, nečovječno postupali prema njima i nanosili im velike patnje i ozljede tjelesnog integriteta i zdravlja, odnosno da su time počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva (*Presuda Tomislav Duić i dr.*, 2002: 28).

Presudom sudskog vijeća Županijskog suda u Splitu 20. 11. 2002. sva osmorica optuženika su oslobođena optužbe. Josip Bikić se nalazio u bijegu i sudilo mu se u odsustvu, a na suđenju je izložena odbrana koju je 2001. godine dao pred sucem istražiteljem Županijskog suda u Splitu (*Presuda Tomislav Duić i dr.*, 2002: 16). Rješenjem Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 25. marta 2004. godine ova oslobađajuća presuda je ukinuta i predmet vraćen na ponovni postupak (Documenta, 2023.).

U ponovljenom postupku, u martu 2006. godine, optuženici Tomislav Duić, Tonči Vrkić, Davor Banić, Miljenko Bajić, Josip Bikić, Emilio Bungur, Ante Godić i Anđelko Botić proglašeni su krivima i nepravomoćno osuđeni na kazne zatvora od šest do osam godina. Josip Bikić osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od šest godina. Iste godine presuda je postala pravomoćna (Documenta, 2023.).

Suđenje je izazvalo veliku pažnju medija i bilo popraćeno veteranskim protestima i pozivima na nepriznavanje sudske odluke (Ivančić, 2021.).

A onda se Josip Bikić 18. 11. 2008. godine, „nakon što je saznao da ga traže tijela kaznenog progona, dragovoljno prijavio i stupio na izdržavanje kazne“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 2) po prethodnoj presudi Županijskog suda u Splitu. Šest mjeseci kasnije je preko svog branioca podnio sudu zahtjev za obnovu pravomoćno dovršenog krivičnog postupka. U obnovljenom postupku se izjasnio da se osjeća krivim po svim tačkama optužbe, a u odbrani „naveo da u potpunosti priznaje počinjenje kaznenog djela na način kako mu je to optužnicom Županijskog državnog odvjetništva u Splitu stavljeno na teret, kazao je da se zbog toga kaje i da želi iskoristiti svoje zakonsko pravo da daljnju obranu više ne iznosi, kao i da ne odgovara na eventualna pitanja“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 4). Nakon što je proveden dokazni postupak, vijeće za ratne zločine zaključuje da je priznanje konzistentno s drugim dokazima izvedenim u postupku, odnosno da je optuženi počinio kazneno djelo upravo na način i uz pravnu kvalifikaciju kako mu je to optužnicom stavljeno na teret. U postupku nisu utvrđene nikakve nove okolnosti „koje bi dovele u sumnju pravilnost utvrđenja suda iz prethodnog postupka, kako onih koji se tiču samog činjeničnog stanja, tako i onih koji se odnose na stupanj krivnje, odnosno ubrojivost optuženika“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 9). Vijeće je ocijenilo da je Bikićevo priznanje iskreno i potpuno.

Međutim, postojanje olakotnih okolnosti utvrđeno je u bitno drugačijoj mjeri nego u prethodnom postupku. „Naime, optuženik se, kada je saznao da ga pravosudni organi RH traže, sam predao i dragovoljno otišao na izdržavanje zatvorske kazne, da bi potom na glavnoj raspravi u potpunosti priznao počinjenje kaznenog djela, te je

izrazio iskreno kajanje i žaljenje zbog svog učina, što ima posebnu težinu kada se zna da je, na taj način, prvi put u ovom postupku neko od optuženika priznao počinjenje kaznenog djela ratnog zločina“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 9). Tom su prilikom istaknuli, pozvavši se na praksu „hrvatskih, ali isto tako još i više Međunarodnog kaznenog suda u Hagu“, da se „**optuženikovo priznanje počinjenja kaznenog djela osobito cijeni kao olakotna okolnost** koja ima bitan utjecaj na izbor vrste i mjere kazne, kao i kasnije na eventualnu odluku o njegovom uvjetnom otpustu“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 9).

Tako je i bilo, sud je u olakšavajuće okolnosti optuženiku ubrojio „da je on u vrijeme počinjenja ovog kaznenog djela bio mlada osoba, da je bio sudionik Domovinskog rata i nositelj brojnih odlikovanja, a uz sve to bio je i ranjen. U međuvremenu isti se oženio i zasnovao obitelj, te je otac dvoje malodobne djece“ (*Presuda Josip Bikić*, 2009: 10). Sud je stoga zaključio da postoje osnove da se okrivljenom kazna ublaži ispod minimuma propisanog za krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, smatrajući takvu kaznu primjerenom stupnju krivične odgovornosti okrivljenog. Umjesto na šest, osuđen je na četiri godine zatvora, a u kaznu mu je uračunato i vrijeme provedeno u pritvoru i na izdržavanju kazne.

Još jednom valja ponoviti da su posljedice optuženikovog ponašanja bile teške i rezultirale smrću dviju osoba, a njegovo priznanje nije dovelo ni do kakvih novih saznanja niti optužbi, s obzirom na to da se okrivljeni pozvao na svoje pravo da daljnju odbranu ne iznosi i da ne odgovara na eventualna pitanja. Na presudu se niko nije žalio, što ju je nakon isteka roka žalbe učinilo pravomoćnom (Dokument, n.d.).

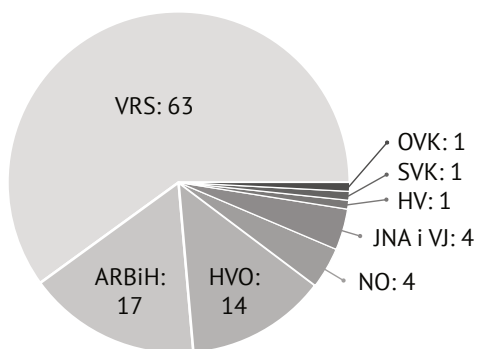
Nakon ponovljenog postupka je Tonči Majić, predsjednik Dalmatinskog komiteta za ljudska prava, izjavio da je priznanje krivice Josipa Bikića zaista „jedan novi i

neočekivani element, posebno za one koji i dalje uporno zatvaraju oči pred tim da se u Lori išta desilo“ (Vežić, 2010.). Mada su suđenja za zločine u Lori inače bivala medijski popraćena i društveno osporavana, nakon ovog priznanja nije bilo znatnijih medijskih objava, a ni analitičkih članaka.

Među medijskim natpisima je ostalo zabilježeno da je Bikić krajem 2011. godine prijavljen policiji jer je u alkoholiziranom stanju remetio red i mir. U tom času je bio na uslovnom otpustu (*Index.hr*, 2011.).

Valja napomenuti i da su poginuli pripadnici one iste 72. bojne Vojne policije HV-a dobili u Lori spomenobilježje. Visoko je tri metra i sastoji se od tri monolitna stupa koji čine slovo H koje predstavlja „Hrvatsku, heroje i hrabrost“ (Vojna policija, n.d.). Stoga se moramo složiti s našim sagovornicima koji smatraju da su priznanja važna, „jer svjedoče o emancipaciji države, njenih institucija“. No, zasad se pokazalo da se takve „geste poduzimaju iz čiste nužde. One nisu posljedica promjene vladajuće paradigme, već truda da se izostanak te promjene kamuflira“ (Ivančić, 2021.).

Broj osoba koje su sklopile sporazum shodno političkim i vojnim strukturama kojima su pripadale tokom rata

- Vojne/policijske/političke strukture Republike Srpske (VRS): 63
- Vojne/policijske/političke strukture Republike BiH (ARBiH): 17
- Vojne/policijske/političke strukture Herceg-Bosne (HVO): 14
- Vojne/policijske/političke strukture Autonomne pokrajine Zapadna Bosna (Narodna odbrana, NO): 4
- Vojne/policijske/političke strukture Savezne Republike Jugoslavije (JNA i VJ): 4
- Vojne/policijske/političke strukture Republike Hrvatske (Hrvatska vojska, HV): 1
- Vojne/policijske/političke strukture Republike Srpske Krajine (SVK): 1
- Vojne/policijske/političke strukture Kosova (OVK): 1

Ukupan broj sporazuma o priznanju ratnih zločina: 105

Samo priznanje ima tu moć: glas onih kojih se tiče

Davorka Turk

U pripremi ove publikacije razgovarali smo s mnogim ljudima – s tužiocima, sudijama, advokatima, ali i s onima koji imaju iskustvo svjedočenja pred MKSJ-om i/ili domaćim sudovima, s predstavnicima udruženja žrtava, aktivistima i drugima koji su nastojali dati svoj doprinos suočavanju s prošlošću u kontekstu masovnih zločina, prije svega na području BiH, te Hrvatske i Srbije. Željeli smo uvrstiti iskustva domaćih aktera i dileme koje su im se u samoj sudskoj praksi javljale u vezi sa sporazumima o priznanju ratnih zločina, što se prvenstveno odnosi na praksu MKSJ-a, a potom i domaćih sudova. Bili oni sudije ili tužioci, ili pak predstavnici udruženja žrtava, svjedoci, istraživači i novinari, njihov glas je odraz sada već višedecenijskog iskustva sa suđenjima za ratne zločine i samog učinka tih suđenja na procese koji se u javnosti najčešće opisuju kao tranziciona pravda. Kako kontekst u mnogo-me određuje iskustva i percepciju, važno je spomenuti da su suđenja za ratne zločine kao retributivni element koncepta tranzicione pravde imala temeljnu i predominantnu

ulogu u procesu suočavanja s ratnim naslijeđem na području bivše Jugoslavije. Uz MKSJ, koji je osnovan u jeku rata, domaći su sudovi u BiH, Hrvatskoj i Srbiji do 2025. godine procesuirali za ratne zločine oko 2.000 osoba.¹ Toliki broj procesuiranih čini ove prostore jedinstvenim u globalnim okvirima, pa su time značajnija i iskustva ljudi iz ovog regiona. Upravo nam je zato bilo važno da s domaćim akterima razgovaramo o dilemama koje je donijela praksa sklapanja sporazuma u predmetima ratnih zločina. Krenuli smo od pitanja da li – iz sadašnje perspektive – na praksu sklapanja sporazuma gledaju pozitivno ili negativno, šta su konkretni pozitivni doprinosi ove prakse, a šta njihni propusti i gdje ih je bilo najviše. No, kako se satisfakcija za žrtve često navodi kao cilj mnogih akcija, pa i samih sudskih postupaka, naše je centralno pitanje bilo: šta za žrtve uopšte može biti satisfakcija?

Krunski dokaz da se nešto desilo

Teufik Kulašić bio je zatočen u Keratermu, a potom i u Trnopolju kod Prijedora. Bio je jedan od prvih povratnika u Prijedor i svjedok u više predmeta ratnih zločina. Po njemu, priznanja koja su došla kao posljedica sporazuma predstavljaju određenu vrstu satisfakcije uz dozu gorčine koju sa sobom nosi sam proces sklapanja sporazuma i pogađanja o visini kazne.

¹ Iako sudovi i države imaju baze podataka o osobama kojima je suđeno za ratne zločine pred određenim sudom ili u nekoj zemlji, jedina objedinjena baza svih presuda za ratne zločine izrečenih pred svim sudovima i u svim zemljama predstavljena je javnosti 2023. godine i dostupna na internetu (*War Crimes Trials Database*). I Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (VSTV) je 2024. godine objavilo bazu svih sudskih presuda na svim sudovima u BiH. Ova baza je značajna jer je upravo u BiH bilo najviše procesa za ratne zločine.

„Već je prošlo dvadeset godina, ali priznanje je jedna satisfakcija za nas koji smo svjedoci svega toga što se desilo – da se to ipak desilo. Bez obzira na to što su nekada te naše izjave o patnjama i gubicima tretirane kao da mi to izmišljamo, ta priznanja dolaze iz usta onih koji su to radili, i kažu da je to istina. S druge strane, poslije dvadeset i nešto godina, pričati o tome i priznavati samo da prođu jeftinije, da kažnjavanje njih koji su direktni učesnici bude što manje. Ja sam svjestan da ne mogu vratiti svoga rahmetli brata, on je ubijen, ali je činjenica da je prema žrtvama izuzetno nepoštena ta šema ubijanja civila i tog nekakvog priznavanja da se to desilo da bi dobio manju kaznu“ (Kulašić, 2021.).

Protok vremena utiče na očekivanja porodica ubijenih, naglašava Hasan Nuhanović, čija je porodica ubijena u genocidu u Srebrenici. „Naša očekivanja su bila mnogo veća tih prvih godina nakon Dejtona, ali su ta očekivanja splasnula kako je vrijeme prolazilo, i na kraju kako svi starimo, umiru i svjedoci, umiru i preživjeli, i optuženi...“ (Nuhanović, 2020.).²

Edin Ramulić, bivši logoraš, ratni veteran i aktivista iz Prijedora, godinama radi na istraživanju i dokumentovanju ratnih zločina, na saradnji sa sudovima i pronalaženju svjedoka. Kao mirovni aktivista je iskusio i to šta konkretne presude znače i kakve posljedice imaju u društvu. Edin

² Hasan Nuhanović je kao prevodilac u Nizozemskom bataljonu stacioniranom u Potočarima preživio srebrenički genocid, ali su mu otac, majka i brat bili ubijeni nakon što je civile koji su potražili utočište u UN-ovoj bazi u Potočarima Nizozemski bataljon izručio snagama bosanskih Srba pod komandom Ratka Mladića, kojem se sudilo pred MKSJ-om. Nuhanović je zbog ubistva svoje porodice pokrenuo u Nizozemskoj građansku parnicu protiv nizozemske države, čiji je Vrhovni sud 2013. godine presudio da se postupci Nizozemskog bataljona mogu pripisati državi.

smatra da u kontekstu sveprisutnog poricanja i negiranja počinjenih zločina priznanja imaju posebnu snagu, bez obzira na moguće prisustvo elemenata „trgovine“ zarad dobijanja manje kazne. Po njemu je ključno da informacije o ovim priznanjima dopru do šire zajednice – jer bi se tek tada ostvario njihov puni efekat.

„**Samo priznanje ima tu moć**, to je još jedan pokazatelj da su se stvari zaista desile, jer to tvrdi onaj ko je to i uradio. Valjda će se barem zločincima dodatno povjerovati da su oni to uradili. Osnovni je problem što se uvijek misli, i ima dovoljno argumenata da se kaže, da su priznali samo da dobiju manju kaznu. Međutim, to su ljudi koji su u nekom momentu, kad su bili suočeni sa svim što im je predočeno kao dokaz protiv njih, oni su odlučili da priznaju i na tome ustrajali. Od ovih što su presuđeni, iz Prijedora ih ima nekoliko, oni nisu uradili ništa da pokažu da su u tome bili neiskreni. Većina njih živi neki povučeni život, bar ovi što su priznali. Tako da je to dobar argument da su se ti ljudi promijenili“ (Ramulić, 2025.).

Da li su se ljudi promijenili ili nisu duboko je individualno i u mnogome zavisi od društvene klime, napominje Refik Hodžić, novinar i istraživač koji je za Međunarodni krivični sud za Jugoslaviju radio kao glasnogovornik i koordinator aktivnosti kojima se rad MKSJ približavao javnosti u BiH. Ističe da priznanje ima posebnu moć u okolnostima u kojima se ratni zločini i dalje definišu kao patriotski čin.

„Puno je teže ljudima koji se, kad odsluže kaznu, **vraćaju u narativnu strukturu gdje je zločin za koji su osuđeni, koji su priznali, definisan kao patriotski čin i dio je nekakvog nacionalnog mita** i svega toga. Onda samo po sebi postaje gotovo neizvedivo da dođeš do neke katarze kada ti se govori kako je to što si ti uradio, ti si u stvari morao, i tako... da si ti heroj, to što si uradio je herojski čin i tako dalje. Pa ti se onda otopi, kopni i taj

kapacitet koji imaš zbog, ne znam ni ja, noćnih mora i svega što te tjera na priznanje krivice“ (Hodžić, 2020.).

(Ne)bitna je iskrenost

Pitanje iskrenosti pokajanja jedno je od centralnih pitanja kada god se razmatra ova tema. Kako je nemoguće proniknuti u um optuženih, pitanje iskrenosti se može provjeravati tek posredno, prvenstveno po tome da li su oni koji su priznali to svoje priznanje na bilo koji način naknadno opovrgnuli ili umanjili, te da li su sarađivali s tužiocima kako bi otkrili druge počinioce ili neke bitne informacije. Kemal Pervanić, bivši logoraš koji je preživio zatočenje u logoru Omarska i nakon rata osnovao mirovnu organizaciju, ističe simboličku važnost priznanja i smatra da pitanje iskrenosti, koliko god važno, u ovom slučaju nije centralno:

„Vjerovatno kod nekoga jeste bilo iskreno, nekome je proradila svijest, a neko je vjerovatno dobio savjet od advokata, reci ovako i dobićeš manju kaznu, ali bitan je simbolizam. Nije uopšte bitno da li je to bilo iskreno ili neiskreno, **simbolizam tog priznanja je puno bitniji**“ (Pervanić, 2020.).

Refik Hodžić ističe upravo „upotrebnu“ vrijednost priznanja za iskorake ka budućnosti. Po njemu se simbolizam priznanja prije svega odnosi na činjenicu da počinioci zločina potvrđuju da zločin *jesu* počinili.

„To se može upotrijebiti višestruko, jer ni na jednoj strani nije postojalo nikakvo razumijevanje, inicijativa niti projekat suočavanja s prošlošću, zarad ostavljanja te prošlosti i iskoraka ka budućnosti bez opterećenosti onim što se dogodilo. To vrijedi i za, uslovno rečeno, bošnjačku stranu, a u tom kontekstu, ako ćemo gledati, Tribunal i

presude Tribunala korištene su isključivo i samo za uspostavljanje jedne vrste moralne supremacije Bošnjaka, kao najveće žrtve; u odnosu na Srbe i Hrvate – što je neupitno u svakom smislu i kada se radi o broju žrtava i kada se radi, na neki način, o odsustvu sistematske politike genocida koja je postojala u političkim projektima Srba i Hrvata. Međutim, to se pokazalo dugoročno destruktivnim jer su oni Bošnjaci reducirali ulogu Tribunala isključivo na to da potvrdi tu vrstu moralne supremacije, a bez ikakvog razmišljanja i inicijative da se to iskoristi za ozdravljenje i integraciju društva, dakle da se iskoristi za jedan razgovor, dijalog koji će dovesti do priznanja i do oprosta, na kraju krajeva. I šta se onda tu događa? U takvom kontekstu, naravno da **izrečene kazne postaju na neki način valuta** te moralne supremacije: što je veća kazna, to je veći zločin. Činjenice i ono što se govorilo, i šta se utvrđivalo i, uzmi bilo koga od tih velikih bošnjačkih političara, bilo koga, oni pojma nemaju šta su presude Tribunala rekle, oni apsolutno nemaju nikakve ideje o tome šta je tu u stvari najbitnije, oni su tu priču sveli samo na da li je potvrđen genocid ili nije, koliko je ko godina dobio“ (Hodžić, 2020.).

Edin Ramulić kaže da je politika diktirala pristup u kojem se na osuđujuće presude gleda kao na kontinuitet nepravde spram „našeg naroda“. Priznanja su taj koncept narušavala i zato nisu bila dobrodošla, niti im je davano dovoljno prostora u javnosti. Edin navodi i konkretan primjer.

„Na primjer, u istom danu kad je Dušan Fuštar priznao krivicu na Sudu BiH³, još su trojica Srba osuđena za Jajce.

³ Fuštar je tokom 1992. godine bio vođa stražarske smjene u logoru Keraterm. Putem pravila 11bis Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a, prebačen je iz pritvorske jedinice u Hagu na Sud BiH. Prihvatilo je krivicu po izmijenjenoj optužnici koja mu više nije

Svi su mediji u Republici Srpskoj – štampani, portali i javni servis – objavili da su ta trojica osuđena. Niko nije objavio da je ovaj priznao krivicu, samo su prešutjeli. **To što smo mi izgubili je kreiranje javnosti putem nezavisnih medija**“ (Ramulić, 2025.).

I Kemal Pervanić smatra da je važno ukazati na to da živimo **u klimi u kojoj oni koji su na vlasti poriču zločine**.

„Ako mi biramo te ljude, onda mi njih pratimo i slušamo. I onda pripadnik te zajednice ili većina pripadnika neće istraživati šta se sve desilo na Haškom tribunalu gdje imaš desetine hiljada dokaza i gdje su transkripti ogromni, da traže detalje, osim ako se specifično ne bave tim predmetom. **Onda je jako bitno ako neko iz te zajednice prizna krivicu**. To je jako, jako bitno za zajednicu koja je bila oštećena“ (Pervanić, 2020.).

Priznanja, iako imaju određenu moć, ipak su ograničenog dometa jer im se suprotstavlja moćna mašinerija koja oblikuje diskurs u kojem se sve presude i sudske činjenice predstavljaju kao nešto neobjektivno, laž, kao nešto što je usmjereno protiv „našeg“ naroda, smatra Refik Hodžić. Takav pristup stvara, podsjeća Hodžić, neku vrstu uragana koji sve usisava, pa se i priznanja posmatraju u kontekstu toga da je neko morao da prizna da bi dobio manju kaznu pa se zločini, iako postoji priznanje, i dalje opravdavaju na uobičajen način (Hodžić, 2020.).

Slično nam je rekla i Dragica Tomić, predsjednica Udruge poginulih, umrlih i nestalih hrvatskih branitelja iz Trusine, gdje je, prema podacima Suda BiH, 16. aprila

stavljala na teret lično aktivno učestvovanje u ubistvima ili maltretiranju zatočenika. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti i osuđen na devet godina zatvora.

1993. godine ubijeno 19 civila i trojica zarobljenih pripadnika HVO-a. Zločin je priznala Rasema Handanović, koja je sudjelovala u ubistvu strijeljanjem civila i ratnih zarobljenika. Tužilaštvo se u ovom slučaju sastalo s predstavnicima porodica ubijenih i upoznalo ih s mogućnošću sklapanja sporazuma s optuženom.

„Pitali su obitelji poginulih da li su oni saglasni da u ovom slučaju smanje krivicu Rasemi Handanović, da bi ona rekla istinu o onome što se desilo. Tu su se obitelji složile i onda se krenulo dalje u proces“ (Tomić, 2020.).

Rasema Handanović je i prije nego što joj je izrečena presuda svjedočila u predmetu *Memić i ostali*, „sa ispoljenom jasnom namjerom da to čini i u ubuduće na zahtjev Tužilaštva i na način na koji se obavezala i kako je to detaljno predviđeno sporazumom o priznanju krivnje“, navodi se u presudi (*Presuda Rasema Handanović*, 2012: 76). Međutim, nisu zabilježeni pokušaji da se srođnicima ubijenih prenese njeno izvinjenje porodicama i kajanje navedeno u presudi, nije bilo nikakvih izjava niti pokušaja da se stupi u kontakt s oštećenom stranom.

Dragica Tomić ističe kako je ona lično doživjela priznanje Raseme Handanović, kao i to kakve su bile reakcije drugih članova porodica ubijenih.

„Moje osobno mišljenje je da je bila hrabra da to kaže, da to prizna. S druge strane, to priznanje nekima drugima nije odgovaralo, tako da u ovom slučaju mislim da gospođa Handanović možda nije imala priliku. Možda nije imala priliku da se izjasni javno, da dođe“, smatra Dragica (Tomić, 2020.).

Ništa nije dovoljno

Kemal Pervanić ponovo ističe značaj koji priznanja, pored neke lične satisfakcije, imaju na društvenom nivou, posebno u kontekstu budućih generacija. Preživjeli, ističe Pervanić, teško da mogu biti „100 posto zadovoljni“, jasno je da je njihova bol nenadoknadiva i da im izgubljene članove porodice ništa ne može vratiti, ali su priznanja značajna kada dođe trenutak da se razmišlja o tome kakvo društvo želimo u budućnosti.

„Za mene kao pojedinca, ali istovremeno i kao člana društva, bilo bi dobro da čujem nekoga ko je bio umiješan u te zločine da to i kaže, da objasni: Učestvovao sam iz tog i tog razloga, kajem se, ili izvinjavam se. Međutim, što se mene tiče, ipak je bitnija ta **historijsko-pravna strana**. Već duži niz godina razmišljam o **posljedicama tih priznanja za buduće generacije**. Mi koji smo to preživjeli, mi u većini slučajeva, šta god da se desi, nikada nećemo 100% biti zadovoljni, jer mi smo još uvijek na neki način osjetljivi na te stvari. Evo npr. kad je u pitanju Srebrenica, neko je bio osuđen za genocid, je li bio Karadžić, je li bio Beara, nije bitno. Nakon te presude, bila je u pitanju doživotna robija, jedna je majka rekla, neki novinar ju je intervjuisao i ona je rekla: Ništa nije dovoljno! Ali čak i da nekog od tih zločinaca osude na smrt ili da ih strijeljaju, opet bi mi imali taj osjećaj, zato što mi u tom trenutku shvatimo, kao što je ta majka i supruga shvatila da **nijedna presuda ne može vratiti ubijene članove porodice**. Zato je taj lični stav, ta lična perspektiva za mene manje važna nego ova druga perspektiva, ta historijsko-pravna perspektiva. Ako hoćemo da razmišljamo o tome kakvo društvo hoćemo da imamo nakon svega toga, onda **moramo da razmišljamo o mladim generacijama i o budućim generacijama**. Sudstvo kao sudstvo nije savršeno, pravo kao pravo nije savršeno, mi moramo da prihvatimo rad tih institucija, da se njihov rad – ako smo nezadovoljni

– podigne na neki bolji, viši nivo, ali moramo da prihvatimo te institucije, njihov rad i njihove odluke“ (Pervanić, 2020.).

Iako preveliko ili isključivo oslanjanje na sudove kao mehanizam tranzicijske pravde očigledno ima manjkavosti, presude i sudski utvrđene činjenice predstavljaju za žrtve i dalje temelj, često jedini koji imaju. Hasan Nuhanović presude vidi kao bitne jer ostaju kao trag onoga što se desilo (Nuhanović, 2020.). Edin Ramulić smatra da ne bismo imali ništa da nije bilo sudova koji su se bavili ratnim zločinima, a institut priznanja predstavlja korak dalje u tom procesu. Ključni aspekt sporazuma o priznanju je činjenica da nakon priznanja nema spora da se zločin dogodio (Ramulić, 2025.).

Pored toga što sprečavaju negiranje zločina, priznanja koriste i skraćanju postupka i prikupljanju dokaza protiv drugih lica, napominje Ramulić.

„Uvijek je bilo da moraju ponuditi nešto što će biti korisno tužilaštvu, bar kod nas u BiH. Ali problem je što se to koristilo samo u tom trenutku. Kada odu na izdržavanje kazne, budu zaboravljeni i **nikada se taj drugi potencijal priznanja nije iskoristio**. U Omarskoj nemamo nijedno priznanje, a sva su tijela pronađena⁴, a u Keratermu su svi priznali a mi još tragamo za tijelima. Dakle, to pokazuje da se nije insistiralo kod počinilaca da kažu gdje su tijela, da kažu ko je došao po tijela, gdje je

⁴ Tijela osoba koje su bile zatočene u Omarskoj pronađena su u masovnim grobnicama na više lokaliteta u Prijedoru i okolini, posebno u grobnicama Stari Kevljani i Kevljani. Lokacije grobnica nekada su otkrivali povratnici na osnovu slijeganja tla, ili lovci koji su na nepristupačnim područjima uočavali određene tragove. Bilo je i slučajeva da su lokacije otkrivali mještani Srbi koji nisu lično učestvovali u smaknućima ali su imali informacije o mogućim lokacijama grobnica.

moguće da su odvežena. Tako da se to priznanje nije kapitaliziralo. Ako on odluči da izigra sporazum, neće mu biti povećana kazna, ni za to ima ikakve sankcije. I to jeste manjak, **taj sporazum – kad se potpiše – nije nikakva garancija da će se ispoštovati**“ (Ramulić, 2025.).

Refik Hodžić ukazuje i na perspektivu sudova, šta sudovi vide kao korist sporazuma o priznanju. Kako je i ranije navedeno, uglavnom se radi o uštedi resursa, a iz sudske perspektive prava riječ za ovaj institut, prema njemu, bila bi pogodba.

„Ako uzmeš korijene te prakse, ona dolazi prije svega iz SAD-a, gdje se tako rješava preko 80% svih slučajeva u sudovima. I to smanjenje kazne je, kako da kažem, to je pogodba. Trebalo bi da i mi koristimo tu riječ. Ona ima transakcijsku prirodu, to je ‘ja tebi manju kaznu, ti meni priznanje’. Gotovo, idemo dalje. I nemoguće je izbjeći takvu vrstu transakcijske prirode u takvom odnosu gdje je taj institut usvojen na Tribunalu, što se direktno kosi s misijom Tribunala, a to je da utvrdi činjenice o onome što se dogodilo. Tako da **tu nema mjesta transakcijama bilo kakve vrste** jer transakcija sama po sebi znači manju kaznu, odustajanje od nekih tačaka optužnice kako bi se došlo do priznanja krivice, **znači manje činjenica, znači manje mogućnosti svjedocima da svjedoče, znači manje dokumenata koji se uvode u suđenju** i to samo po sebi problematizira kaznu kao instrument za postizanje te pogodbe“ (Hodžić, 2020.).

Dugoročni efekti priznanja „utjecat će na javno mnijenje i na budućnost i ostaju kao **vječni trag, ne mogu se dovesti u pitanje** i mislim da se neće dovesti u pitanje u nekoj daljnjoj budućnosti”, kaže Hasan Nuhanović napominjući da bi bilo važno da porodice ubijenih neki dio pravde osjete za svog života kako bi cijeli sistem uopšte imao smisla (Nuhanović 2020.).

Kada se povede polemika o institutu sporazuma o priznanju krivice, njegovim dometima i ograničenjima, skoro uvijek se navodi slučaj Biljane Plavšić i njenog priznanja. Refik Hodžić ističe da je njeno priznanje ipak posebno značajno i ima ogroman potencijal, te da visina zatvorske kazne ne bi trebala biti isključivi fokus.

„Biljana Plavšić u svom tekstu priznanja izgovara jednu vrlo bitnu činjenicu. [...] Ona prvi put s pozicije nekoga ko je u stvari oblikovao tu politiku govori o tome kako su oni izgubili svaku ljudskost u nakani da spriječe da se srpskom narodu desi ono što mu se dešavalo u Drugom svjetskom ratu, da su oni to uradili drugima prije nego što bi drugi to njima mogli to da urade. Naravno, ona tu govori i neke druge stvari, ali to se sve sklanja u stranu i u Sarajevu, uslovno rečeno u bošnjačkoj javnosti, niko ne govori o tome, nego svi govore da je ona dobila 12 godina i kako to nije adekvatno. I sav **potencijal toga da ti u potpunosti onemogućiš negiranje** i kažeš: evo vidi, Biljana Plavšić priznaje ono što mi svi znamo da ste uradili i da se desilo, hajmo sad o tome da pričamo, da to raščlanimo. To dok je još postojala mogućnost za to, ali ne, nego samo to '12 godina! 12 godina!' i naravno, kada Plavšić kasnije izađe s tim negiranjem svog priznanja, onda se do kraja poništava potencijal njenog priznanja za bilo šta. Politika se u principu te 2006., 2007., 2008. vratila na postavke iz 1992. godine i tadašnje strateške ciljeve, te Plavšićkino poricanje onoga što je Tribunal utvrdio treba gledati kroz tu prizmu. Međutim, bošnjačka javnost apsolutno nikada nije spoznala potencijal onoga što se pred Tribunalom događalo za integraciju BiH i za ozdravljenje društva, što je u osnovnom interesu Bošnjaka u BiH“ (Hodžić, 2020.).

Pervanić, osvrćući se na slučaj Biljane Plavšić i neke druge slične, ističe da uopšte nije bitno što je Plavšić dobila manju kaznu i što je priznanje opovrgnula:

„Bitno je da je ona optužena za ratne zločine u okviru jednog institucionalnog pravnog sistema, u ovom slučaju međunarodnog pravnog sistema, znači to nije urađeno ovdje pa da neko može da kaže: to je osveta, to je nepravedno ili šta ja znam... **I da je ona svoje zločine formalno-pravno priznala.** A je li ona nakon toga promijenila mišljenje, nije li promijenila mišljenje... Mi imamo slučajeve, ali ne razgovaramo s tim ljudima da je neko neiskreno priznao, evo pričali smo, Landžo.⁵ On nije priznao na sudu, ali je nakon suđenja priznao da je bio umiješan u ratne zločine. Ali i od ovih što jesu priznali na sudu, možda neiskreno, ne znamo pošto ne razgovaramo s njima, možda se neko pokajao nakon toga“ (Pervanić, 2020.).

Čini se da se svi slažu u tome da nijedna krivična sankcija ne može pružiti zadovoljštinu ljudima koji su na okrutan način izgubili najbliže članove porodice. Šta je to što bi im moglo pružiti određenu satisfakciju, utjehu ili priznanje, ako to ne može visina zatvorske kazne za one koje se smatra odgovornim? Refik Hodžić navodi primjer s jednog od suđenja gdje je došlo do sporazuma o priznanju krivice i gdje su žrtve prvenstveno tražile da optuženi otkrije gdje su tijela njihovih najmilijih.

„Mislim da u stvari samo to, u smislu vrijednosti iskrenog pokajanja, zaista vrijedi direktnim žrtvama. Nisam siguran da imamo mehanizme koji bi mogli to da ocijene u nekom širem društvenom kontekstu. Anglosaksonsko pravo ne interesuje je li (priznanje) iskreno ili nije.

⁵ Esad Landžo je 1998. godine na MKSJ-u osuđen na 15 godina zatvora za ubistvo i mučenje srpskih zarobljenika u logoru Čelebići, općina Konjic. Po svršetku izdržavanja kazne, Landžo je iskoristio priliku da se 2015. vrati u Konjic i pokuša da se lično izvini svojim žrtvama. O tome je snimljen i film *The Unforgiven: A War Criminal's Remorse* (Šimić, 2023.).

Njih samo interesuje da se prizna krivica. Priznaš tri dogovorene tačke optužnice, dobiješ kaznu i zdravo, doviđenja. Nema tu ulaska u bilo kakvu dubinu. To što si ti priznao krivicu, ko tu garantuje da si ti iskren, niti me, na kraju krajeva, interesuje jesi li ti iskren, mene interesuje šta to znači za zajednicu“, kaže Hodžić i podsjeća na studiju Instituta Max Planck o tome šta Nikolićevo priznanje⁶ znači žrtvama iz Vlasenice, kao i šta znači za širu zajednicu. „I oni doslovce idu, istražuju, prave tu studiju, a onda se na to sve se traži da žrtve kažu šta bi da čuju od Nikolića, a u tom trenutku se još ne zna gdje su im djeca, gdje su im najbliži, i tu dolazi do jedne konkretne stvari, žrtva kaže **želim da mi kaže gdje su moji pokopani**. Mislim da je to jedan od najjačih trenutaka u historiji Tribunala, kada se on obraća toj ženi na tom ročištu o kazni.⁷ Dva sina su joj odveli i Nikolić joj govori gdje su i šta se desilo. Mislim da je to, za mene, bio pristup koji bih mogao da uzmem kao ispravan u kontekstu ovih predmeta, tada ta priznanja imaju nekog smisla. Dok sve ostalo, zaista... na neki način mi je čak i degutantno razmišljati o tome da li je Damir Došen bio iskren u svom priznanju. Čitaju one izjave koje im je neko drugi napisao, to je sve travestija, perverzija tog postupka“, ističe Hodžić.

⁶ Dragan Nikolić je bio upravnik zatočeničkog logora Sušica, koji su 1992 godine osnovale srpske snage u opštini Vlasenica, BiH. U vrijeme dok je bio upravnik logora učestvovao je u stvaranju i održavanju atmosfere terora i sistematskog sadizma za bošnjačke i druge nesrpske zatočenike. Lično je ubio devet ljudi, a druge zatočenike mučio i premlaćivao, dok su žene svih starosnih dobi trpjele seksualno nasilje i zlostavljanje.

⁷ Radi se o Habibi Hadžić, koja je i sama bila zatočena u Vlasenici, a kojoj je Dragan Nikolić u sudnici otkrio gdje bi se mogli pronaći posmrtni ostatci njenih sinova (*Remember Sušica Crimes*, 2024.).

Potreba za drugim oblicima pravde

Edin Ramulić smatra da se odgovor na pitanje 'šta bi bila zadovoljština za žrtve?' razlikuje od osobe do osobe, jer njihove potrebe bitno određuje situacija u kojoj su se našli nakon rata. Nakon rata su se mnogi preživjeli i njihove porodice vratili u svoja mjesta, gdje su danas manjinska zajednica, što bitno određuje i njihov položaj i šta je ono što smatraju prioritetnim.

„Postoji čitav sistem mjera, ali nije za svakoga isto. Nekome je važno da bude uveden u prava. Ako se neko ponovno vrati, pogotovo kao pripadnik manjinske zajednice, na primjer u Prijedoru, može vidjeti da postoji čitav sistem nekih privilegovanih mjera za boračke kategorije. A ovom povratniku sve nedostupno. On čeka u redu, prednost imaju porodice poginulih boraca, a on kao porodica logoraša nema nikakve prednosti. Nekome bi samo to bio neki čin, da dobije prava, a to ne može dati sud. **Čitav sistem mjera da se ljudi izjednače, da svi imaju jednaka prava bez obzira u kojem dijelu žive, kom dijelu geografije, kojem narodu, identitetu pripadaju.** To je nemoguće riješiti zato što se svako drži svojih, postoji kontinuirana nepravda i to je onda vrlo teško bilo čime kompenzirati“ (Ramulić, 2025.). S vremenom su čak i ta statusna prava postala irelevantna, ali simbolične reparacije postaju sve važnije, ističe Ramulić. „Postoje jedni spomenici, a drugi ne postoje; žrtve ratnog zločina obično nemaju pravo da u svom gradu imaju svoje spomenike. Mislim da je to sad najbolnija tačka koju ljudi prihvataju. Mi u Prijedoru imamo najveći broj osuđenih za ratne zločine, ali to nije nikakav argument za spomenik žrtvama rata⁸ i nije nikakav argument da se prestanu

⁸ Predstavnici udruženja žrtava u Prijedoru već godinama traže od gradskih vlasti postavljanje spomen-obilježja za 102 prijedorske djece, žrtve rata. Usprkos i unatoč opstrukcijama gradskih vlasti,

praviti murali za vojne jedinice, da se oni slave, da u zvaničnoj vlasti proslavljaju sve te dane policije, brigada... Tako da su ovakve reakcije više usmjeravanje nekog bijesa i nemoguće je to zadovoljiti visinom kazne“ (Ramulić, 2025.).

Ramulić podsjeća i da su u Prijedoru obilježena sva tri logora, ali nijedan drugi logor na prostoru Republike Srpske nije obilježen.

„Je li to što je najveći broj procesuiranih? Ili zato što ima najviše priznanja? Znači, ne možemo reći da nije. Mi nismo nikada imali problem da pristupimo tim mjestima, pogotovo u Keraterm možemo u bilo koje doba dana ili noći, i u Trnopolje, Omarska je malo specifična situacija. To je ta snaga priznanja Darka Mrđe.⁹ Mi smo nakon njegovog priznanja tražili i dobijali sredstva od opštine za komemoraciju na Korićanskim stijenama“, ističe Ramulić.

Naši sugovornici iz sudstva i tužilaštva, kao i advokati obrane ističu da je najveća vrijednost priznanja **izvjesnost kazne**, i da je to zapravo najveća satisfakcija žrtvama, da je nekome suđeno i da je taj neko osuđen za zločin koji je počinio. Takva izvjesnost ne postoji kad se radi o suđenjima po uobičajenom postupku. Ako prihvatimo tu interpretaciju, onda najvažnije postaje **pitanje neujednačenosti kaznene politike**.

porodice žrtava i dalje insistiraju na institucionalnoj podršci svom zahtjevu.

⁹ Darko Mrđa je tokom 1992. godine bio pripadnik tzv. „interventnog voda“ specijalne policijske jedinice bosanskih Srba u Prijedoru. Zajedno s drugim pripadnicima interventnog voda, lično je učestvovao u izvođenju, čuvanju, sprovođenju, strijeljanju i ubistvu više od 200 nenaoružanih muškaraca na Korićanskim stijenama. Samo 12 muškaraca je preživjelo taj pokolj. Mrđa se složio da će sarađivati s Tužilaštvom, a njegovo je izjašnjavanje o krivici pomoglo da se utvrdi istina o zločinima počinjenim nad nesrbima.

„Nikada nije bilo izjednačene politike i toliko ima odskakanja. Od toga da za isto kazneno djelo nekoga oslobode, a nekome natovare možda i previše. Na Sudu BiH je zakonski minimum za ratne zločine deset godina zatvora, to je ono, **ili si ratni zločinac ili nisi**, ako si ratni zločinac, onda ne možeš ti nikakve olakšavajuće okolnosti dobiti; nije trebalo ići ispod tog minimuma od deset godina. Trebalo bi da ti umjesto 15 dobiješ 10 godina zatvora, a ne umjesto 10 da dobiješ pet. A Tribunal je još gori, mi imamo bar taj zakon, a Tribunal nije imao nikakve minimume“ (Ramulić, 2025.).

Govoreći o visini kazne i pitanju lične satisfakcije, Edin Ramulić se osvrće na primjer priznanja za zločine počinjenje u logoru Keraterm u kojem je bio zatočen i njegov otac.

„Tako ovo priznanje za Keraterm, recimo, je li sad neka puna satisfakcija za mene što je čovjek odgovoran za smrt mog oca – Dragan Kolundžija, koji je u Keratermu bio komandir straže – dobio tri godine zatvora? S tim da je više od dvije godine bio u pritvorskoj jedinici, znači nije proveo ni dan u zatvoru i bukvalno ga se pušta na slobodu iz pritvorske jedinice. Damir Došen, isto priznanje, dobio je pet godina, a u pravom zatvoru proveo samo osam mjeseci“ (Ramulić, 2025.).

Kad je u pitanju sporazum o priznanju krivice, sud je po zakonu dužan da konsultuje oštećene, ali nije obavezan da uvaži njihovo mišljenje. Uz to je rok predviđen za kontakt i konsultaciju s oštećenima veoma kratak i praktično ga je nemoguće ispoštovati. U praksi se onda to najčešće odvija tako da se kontaktira udruženje žrtava, ako postoji, i to najčešće telefonski, ističe Ramulić.

„Mi smo kod svakog konsultovanja rekli OK, mi se slažemo ako će to pomoći, ako će to dovesti do pronalaska tijela. Svejedno ako se i protivimo, jer **ako se oštećena**

strana protivni, to nema nikakvog uticaja, apsolutno ne može osporiti sporazum. Zakon je predvidio tu ulogu, ali ona nema nikakvu formalnu težinu. Praksa je još gora, najčešće oštećena strana ne bude ni obaviještena o presudi, nema nikakvog napora da se oni obavijeste“ (Ramulić, 2025.).

Slično je i sa imovinskopравnim zahtjevom, koji se najčešće upućuje na parnični postupak. Iako zakon predviđa da sud treba osigurati prikupljanje dokaza za rješavanje imovinskopравnog zahtjeva, sudovi to po pravilu ne rade, pozivajući se na zakonsku iznimku da nisu u obavezi prikupljati dokaze ako bi to odugovlačilo postupak. Kritički se osvrćući na ovu praksu, Ramulić ukazuje na činjenicu da se u ogromnom broju slučajeva radi o potrebi dodatnog angažmana jednog sudskog vještaka, jer se skoro uvijek radi o nematerijalnoj šteti. Većina oštećenih ne angažuje advokata, ali čak i ako ga imaju, mogućnosti za djelovanje su mu minimalne i uglavnom se tiču podnošenja zahtjeva za odštetu. Edin Ramulić ističe da je **priznanje jedina tačka gdje se porodicama, kao oštećenoj strani, daje još neka dodatna uloga, zato što porodice trebaju biti konsultovane i izjaviti da li su saglasne sa zaključenim sporazumom.**

Šta se moglo uraditi da se historijske činjenice prikupe i na druge, vansudske načine, da se prikupe svjedočenja ili da se činjenice sa suđenja prenesu javnosti? Ko je to trebao uraditi?

Hasan Nuhanović ukazuje na važnost postojanja alternativna, odnosno formi izvan suda.

„Suočavanje s prošlošću ima razne oblike, što uključuje **utvrđivanje istine putem nekih drugih formi, izvan suda.** Ali sudska istina ne smije biti dovedena u pitanje, sudska istina bi trebalo da bude istina o kojoj se ne bi smjelo i ne bi trebalo raspravljati; govorim o pravosnažnim presudama“ (Nuhanović, 2020.).

Refik Hodžić smatra da bi **priznanje krivice imalo efekat u zajednici**, onaj koji mi na neki način smatramo ljekovitim, „to mora biti priznanje onoga što se dogodilo i priznanje sopstvene odgovornosti za počinjene zločine. To **priznanje mora da bude javno**, i **mora da na neki način bude isto tako priznato i od drugih članova zajednice**, kako bi imalo neki širi efekat“ (Hodžić, 2020.).

Kemal Pervanić, govoreći iz ličnog iskustva rada s mladim ljudima, govori o manjku dubljih diskusija, te dominaciji jednostranih i pojednostavljenih narativa.

„Tu imate ono 'oni su to nama napravili'. I što je još gore, kad su u pitanju mlađi ljudi koji ne znaju da je većina tih prijateljstava, tih dobrih međuljudskih odnosa koji su postojali prije rata, stvarno bila iskrena. Sad se govori 'oni su se pretvarali, oni su uvijek bili ovakvi, oni bi to ponovo uradili.' Na neki način, što je za mene zastrašujuće, **nema nikakve refleksije što se tiče ličnih stavova**, što se tiče tog dijela naše historije, da se ljudi zapitaju kako bi oni sami reagovali u toj situaciji, pa **da počnemo propitivati sami sebe**. Kad govorimo o mladim naraštajima, na neki je način prisustvo te mržnje – veće. Ja ovo ponekad istaknem – taj stav je veoma kontroverzan – da mržnje među mladima ima više nego među nama koji smo to preživjeli, upravo zato što mladi nemaju lično iskustvo onog života koji je postojao prije toga“ (Pervanić, 2020.).

Refik Hodžić kaže da u našim društvima nije nikada uložena nikakav napor da se dođe **do one vrste katarze koju priznanja krivice mogu da proizvedu**.

„Jer ti moraš da pogledaš u kojem se kontekstu to moglo desiti. U onom kontekstu u kojem bi lideri, ljudi koji oblikuju društveni život, od političara do vjerskih vođa izašli i rekli: Mi moramo da se suočimo sa onim što smo počinili jedni drugima i da tražimo oprost, da priznamo zlo koje smo nanijeli svom komšiji. U takvom bi

kontekstu priznanja krivice bila katarzična i tada ne bi bilo bitno je li ih neki medij prenio ili nije; svi bismo znali jer bi na nivou diskursa ljudi bili podignuti kao bitni za ono što je proces u zajednici, a to je svojevrsno ozdravljenje. Toga nije bilo“ (Hodžić, 2020.).

Hasan Nuhanović, razmišljajući o tome **šta je uopšte pomirenje**, kaže da ono za njega ima vrlo opipljivu formu u slobodi da prođe svojom Vlasenicom, a da ga ne bude strah.

„Pomirenje je jedan apstraktan pojam, može da bude važno, i to je tema o kojoj se može pričati, ali najmanji efekat nečega što bi se moglo nazvati pomirenjem, minimalni efekat, da ja mogu da prođem Vlasenicom a da me ne bude strah, ali i da ne strahujem kako ću reagovati ako na ulici sretnem tog i tog čovjeka. Apsolutno je ponižavajuće i ne bi trebalo da se očekuje ni od koga, ni od mene i ni od koga drugog, da u jednoj lokalnoj zajednici od samo par hiljada stanovnika bude u situaciji da prođe gradom i sretne osobu koja je najvjerojatnije počinilac ubistva njegovog oca, majke, brata. Mislim da je takva situacija 25 godina nakon rata i dalje prisutna u brojnim zajednicama, i da onda pomirenje kao pojam, apstraktan, gubi svaki smisao. Znaš gdje jedino ne gubi smisao? Pa ne gubi smisao samo u tome da me tu najvjerojatnije niko neće ubiti, ali to je djelimično zato što je Tribunal radio svoj posao, što postoji policija, i što je prošlo 25 godina od rata, ali najmanje je to zbog toga što su neki ljudi priznali zločine i što imamo na desetine pravosnažnih presuda za genocid“ (Nuhanović, 2020.).

Mediji: karika koja je nedostajala

Nedžad Novalić

Uloga medija u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije tematizirana je u raznim publikacijama i iz različitih uglova.¹ Mediji su imali važnu ulogu u jugoslovenskoj krizi, raspadu Jugoslavije i ratovima koji su uslijedili. Nemali broj medija je širenjem dezinformacija, straha i mržnje, uz jasno označavanje *neprijatelja*, bio dio ratnih napora i često su upravo takvi medijski izvještaji bili prethodnica zločinima na terenu. Bilo je, svakako, i medija koji su se opirali takvim trendovima i ostali vjerni suštini te profesije.

Kada se govori o suđenjima za ratne zločine i medijima, povremeno se čuju kritike zbog toga što niko od novinara i drugih medijskih radnika iz bivše Jugoslavije nije odgovarao za ratno huškanje, širenje mržnje i podsticanje na zločine. Za razliku od Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) nije imao predmete u kojima su optuženi bili

¹ Vidjeti, naprimjer Thompson (1995.). Danas su dostupni i memoari mnogih novinara i urednika, na primjer: Jakić (2013.), Kurspahić (2003.), Pejić (2013.).

novinari. Sve je ostalo na povremenim naučnim konferencijama i izjavama da bi odgovorni za ratno huškanje morali odgovarati i da ne bi smjeli ponovo obnašati značajne funkcije u medijima. Tako je, na primjer, Nezavisno društvo novinara Vojvodine 2009. godine podnijelo krivične prijave bez navođenja imena počinitelaca upravo zbog krivičnog djela podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina, što je otvorilo višegodišnju istragu koja nikada nije dala konkretne rezultate u vidu podizanja optužnica i sudskih presuda. Produkt ovakvih nastojanja na kraju je tek nekoliko publikacija i dokumentarnih filmova o ulozi novinara i medija u ratnom huškanju.²

S druge strane, uloga medija u postratnom periodu u kontekstu suočavanja s prošlošću i izgradnje mira nije tako jasno dokumentovana i istražena. Dio medija nesumnjivo je imao pozitivnu ulogu utoliko što su se među prvima bavili istraživanjem ratnih zločina koji su bili tabuizirani i tako na domaće sudske institucije vršili pritisak da pokrenu sudske postupke. Primjeri medija koji su u jednom trenutku predvodili ove procese jesu *Feral Tribune* u Hrvatskoj, *Dani* i *Nezavisne novine* u BiH, te *Vreme* i *B92* u Srbiji.

Kako je i sam proces suočavanja s prošlošću na postjugoslavenskim prostorima imao uspone i padove, ti trendovi su se odražavali i u medijima i njihovom doprinosu suočavanju s prošlošću. O ratu i suđenjima za ratne zločine jednostrano su i dalje izvještavali naročito javni televizijski servisi i mediji pod direktnom ili indirektnom kontrolom države. Nužno je uočiti da i tu imamo uspone i padove. Edin Ramulić – aktivista, bivši logoraš i novinar iz Prijedora – smatra da je period do 2003. godine u *mainstream* medijima, posebno javnim televizijskim emiterima, obilježen medijskim mrakom o ratnim zločinima.

² Na primer Boljević i dr. (2011.) i *Godine koje su pojeli lavovi* (2010.).

Trend otvaranja medija za tabuizirane teme ratnih zločina započet početkom 2000-ih trajao je, prema Ramuliću, cijelu deceniju, a potom su ponovo ušli u fazu regresije kojoj svjedočimo i danas. Periodizaciju medija i njihovog doprinosa suočavanja s prošlošću slično vidi i Refik Hodžić (2020.).

Mediji i suđenja

U priči o medijima i procesu suočavanja s prošlošću zasebnu temu predstavlja to kako su mediji izvještavali sa suđenja za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije. Sudije i tužioci nisu percipirali medije kao važne posrednike u prenošenju informacija običnim ljudima jer su polazili od pretpostavke da presuda, po krivičnom pravu, mora govoriti sama za sebe, a da bi se njihovim javnim istupima mogli dovesti u pitanje njihova nezavisnost i nepristranost. To nepovjerenje između sudstva i medija ostat će aktuelno godinama.

Kako je već ranije objašnjeno, u početku je bilo zamišljeno da MKSJ ima širu ulogu, jer se vjerovalo da će suđenja za ratne zločine doprinijeti procesima suočavanja s prošlošću i pomirenju na prostoru bivše Jugoslavije. Ali je uočljivo da u toj prvoj fazi nije postojala nikakva medijska strategija za MKSJ. Između Haga i zemalja bivše Jugoslavije ispriječila se ne samo geografska udaljenost nego i jezička barijera. Nepovjerenju u MKSJ doprinijeli su faktori kao ograničena dostupnost prijevoda na lokalne jezike, sudske procedure strane za lokalni kontekst i minimalan broj ljudi koji je imao pristup Internetu, a nisu pomogli ni dominantni narativi – koje su kreirale političke elite – o tome da Tribunal sudi *samo našima*.

I na samom Tribunalu je uočeno da ga ljudi na prostoru bivše Jugoslavije percipiraju krajnje negativno.

„I dalje je postojala percepcija da je Tribunal obavljen misterijom. Smatran je bezličnim, udaljenim i ravnodušnim, previše usko fokusiranim i suviše legalističkim u svom svjetonazoru. Mnogi su bili mišljenja da Međunarodni sud utiče na njihove živote, a od njih ne prima nikakve povratne informacije. Pa ipak, mnogi su izrazili želju za veći pristup Tribunalu, kako kroz njegovu sudsku praksu, tako i putem neposrednih predstavnika stacioniranih u regionu“, prisjeća se Gabrielle Kirk McDonald, bivša predsjednica Tribunala (MKSJ, 2016.).

Tako je 1999. godine, punih šest godina nakon osnivanja Suda, osnovan program *Outreach*. Cilj mu je bio da adresira upravo one ključne probleme koje je navela Gabrielle Kirk McDonald. Tribunal je sve dokumente počeo intenzivno prevoditi na jezike naroda s prostora bivše Jugoslavije, pokrenuta je produkcija dokumentarnih filmova, izdavane razne publikacije, održavane konferencije s ciljem da se rad Tribunala, sudski utvrđene činjenice i izjave svjedoka predstave žrtvama i njihovim porodicama, ali i generalno mladima.

Godinu ranije (1998.) bila je pokrenuta nezavisna novinska agencija SENSE³, čiji je primarni zadatak bio da prati rad MKSJ-a, odnosno suđenja pred MKSJ-om. Agencija SENSE je okupila prepoznatljiva i cijenjena novinarska imena s prostora bivše Jugoslavije, a 2000. godine pokrenula i *TV Tribunal* – redovne sedmične TV-izvještaje sa svih suđenja. Emisija je ustupana javnim servisima i lokalnim televizijama, te tako postala dostupna najširem krugu publike.

I *Outreach* i otvaranje medijima bili su svojevrsno priznanje da šira društvena misija Tribunala, kojoj su čelni

³ Agencija SENSE izvještavala je iz Haga sve do 2017. godine. Danas egzistira kao SENSE Centar za tranzicijsku pravdu i čuva cjelokupnu arhiv Agencije.

ljudi Suda stremili od početka, nije moguća bez saradnje s medijima i lokalnim zajednicama. Nizom aktivnosti i programa Tribunal se pokušao uhvatiti u koštac prvenstveno s negiranjem presuda i utvrđenih činjenica. Refik Hodžić, koji je koordinirao aktivnosti programa *Outreach*, kaže kako se zapravo relativno brzo odustalo od ideje da se Tribunalu daju šira društvena misija i odgovornost.

„U stvari dolazimo do toga da Tribunal u nekom trenutku nakon Gabrielle (Kirk McDonald) prestaje time da se bavi. Kao, to nije naš posao, presude govore same za sebe, nemamo mi šta time da se bavimo, to je posao drugih ljudi i društava itd. Što stvara jedan vakuum koji, naravno kao što znamo, popunjavaju političari. Političari koji su u potpunosti fokusirani na to da minimiziraju bilo kakav društveni učinak tih suđenja“ (Hodžić, 2020.). Hodžić pojašnjava da se kasnije, pri samom kraju rada Tribunala, shvatilo koliko je važna aktivnija borba protiv negiranja, ali da je ključna šansa propuštena tokom prve decenije 2000-ih. I Goran Šimić, pravni ekspert i profesor, smatra da je Tribunal u prvih petnaestak godina mogao učiniti više na tom polju. Iskoraci su učinjeni tek na samom kraju, odnosno u vrijeme kada je posao MKSJ-a preuzeo Rezidualni mehanizam (Šimić, 2021.).

Većina suđenja pred Haškim tribunalom bila je prilično dobro medijski popraćena. Tome je doprinijela i veća otvorenost Tribunala, ali i činjenica da od početka 2000-ih počinju suđenja visokorangiranim vojnim i političkim dužnosnicima koji su sami po sebi izazivali interes javnosti. Sam način odvijanja suđenja, kad se poredi sa suđenjima u regionu, pružao je medijima dotad neviđene mogućnosti. Sva su se suđenja snimala i prenosila na internetskoj stranici Suda, unakrsna ispitivanja su nudila dramski efekat, svjedočenja su prevedena na lokalne jezike, a kao svjedoci se pojavljivali zvaničnici iz samog vrha

svjetske i regionalne političke scene... Čak je i kombinacija dva pravna sistema činila suđenja atraktivnijim za praćenje – čineći od sudnice dramsku pozornicu. Možda to najupečatljivije pokazuju izjave koje su optuženi čitali u sudnici nakon sklapanja sporazuma o priznanju krivnje. Te kratke, sažete i direktne poruke koje u sudnici čitaju osobe priznajući svoju odgovornost za počinjene ratne zločine bile su izuzetno efekatan materijal za medije, posebno televiziju koja je u to vrijeme bila primarni izvor informisanja. Zahvaljujući intenzivnom medijskom praćenju suđenja, jedan dio optuženih je sudnicu shvatio kao govornicu sa koje će širiti svoju politiku i poruke. Umjesto fokusiranja na vlastitu odbranu, dio optuženih se fokusirao na odbranu vlastitih politika i opravdanje počinjenih ratnih zločina, što je bilo posebno vidljivo na suđenju Vojislavu Šešelju.

Lokalni mediji, međutim, uglavnom nisu sebi mogli priuštiti da imaju stalne dopisnike iz Haga koji bi svakodnevno pratili rad Tribunala. Javni televizijski emiteri koje je snažno kontrolisala politika uglavnom su o suđenjima u Hagu izvještavali jednostrano, kao megafon političkih elita koje su nastojale Tribunal prikazati kao neobjektivan i usmjeren protiv jednog naroda ili države. Edin Ramulić se sjeća kako su sa suđenja Slobodanu Miloševiću izvještavali javni emiteri u BiH: jedan emiter je detaljno izvještavao dok traje iznošenje dokaza Tužilaštva, a prestajao kad počne iznošenje dokaza odbrane, dok je drugi emiter, potpuno zanemarujući dokaze Tužilaštva, počinjao izvještavati tek kad Milošević počne iznositi svoju odbranu (Ramulić, 2025.).

Iako se o samim dometima i utjecaju Haškog tribunala uveliko raspravlja, ostaje činjenica da je ogroman broj ljudi s prostora bivše Jugoslavije imao priliku da vidi kako izgleda sudnica, da vidi optužene, sudije i način na koji se

vode unakrsna ispitivanja, audiovizuelnu zaštitu svjedoka i slično. Sa suđenjima u regionu bilo je znatno drukčije.

Sudovi u regionu

Domaći sudovi u BiH, Hrvatskoj i Srbiji zadržali su do danas praksu u kojoj se na medije i javnost općenito ne gleda blagonaklono već ih se često otvoreno doživljava kao neprijatelje. Ključna razlika je u tome što domaći sudovi nikada nisu ni smatrali da njihov rad ima širu društvenu ulogu.

Sudija Suda BiH Davorin Jukić kaže da je za njega neprihvatljivo da oni kao sudije idu u lokalne zajednice, a sudija Suda BiH Darko Samardžić dodaje kako bi se takvim angažmanom nužno „stavili na jednu stranu“.

„Odmah se stavljate na jednu stranu. Na taj način, te naše odluke su takve kakve jesu, one su javno objavljene i to je naš stav. I ako smo rekli da je tu počinjen zločin, on je počinjen i nema potrebe da se tu više na bilo koji način eksponiramo“, pojašnjava sudija Darko Samardžić svoje viđenje uloge suda (Jukić i Samardžić, 2021.).

Izvjestavanje o suđenjima za ratne zločine pred sudovima u regionu uglavnom je prepušteno nevladinim organizacijama kakve su *Documenta* u Hrvatskoj, *Fond za humanitarno pravo* u Srbiji i *Balkanska istraživačka mreža* (BIRN) u BiH. Ove organizacije svoje izvještaje sa suđenja šalju svim medijima koji ih prenesu ako imaju mogućnost, odnosno ukoliko postoji interes. Sami mediji uglavnom ne prate suđenja za ratne zločine, ili ih prate isključivo na samom početku (izjašnjenje o krivici) ili na samom kraju (izricanje presude). To, uz često pristrasno izvjestavanje, znači da se široj javnosti plasiraju parcijalne informacije, dok joj sam tok suđenja najvećim dijelom

ostaje nepoznat. Sve to uzrokuje da, na primjer, dio javnosti ostane ogorčen nekom oslobađajućom presudom zato što pogrešno smatra da Sud time negira da je zločin uopće počinjen. Međutim, iz toka suđenja i same presude moglo bi se vidjeti da sud potvrđuje da je zločin neosporno počinjen, ali da za njega, prema tumačenju suda, nisu odgovorni optuženi.

Denis Džidić, direktor BIRN-a BiH, kaže da medijsko praćenje suđenja za ratne zločine nije na nekom posebno visokom nivou.

„Ne bih da to zazvuči kao nefer kritika medijima, jer sam svjestan činjenice da su ti procesi dugotrajni, da ima ogroman broj suđenja, ogroman broj ročišta... Iskreno, ta ročišta i nisu toliko zanimljiva kada dođu do nekih vještaka i izrazito tehničkih pitanja – ima tu puno statusnih konferencija... Ono što stoji kao kritika jeste da tome ne pridaju pažnju naši glavni javni emiteri, koji se u tom smislu ne razlikuju mnogo od nekih komercijalnih medija, sve se svodi na kratke informacije, kada se podižu optužnice, kada počinju suđenja i kada se donose presude – isto je za suđenja u Hagu i pred Sudom BiH. Jednostavno se tada nekako senzacionalistički bubne ta cifra, broj godina na koji je osuđen taj i taj, ili da je neko oslobođen, ili da je neko priznao i to je početak i kraj toga. Tog istog dana imamo neke političke reakcije i gotovo, ne vidimo da se na osnovu tih utvrđenih činjenica rade neki dokumentarci, neki širi analitički prilozi... Ponavljam da je to naročito problematično kod javnih emitera, a među javnim emiterima bih posebno izdvojio problematičnost načina na koji RTRS izvještava: vrlo pristrasno, vrlo nacionalistički, na osnovu određenih političkih narativa izrazito kritičkih prema pravosuđu“, pojašnjava Džidić (2021.).

Džidić ukazuje na činjenicu da ni sami sudovi nisu dovoljno otvoreni za medije i da im nizom svojih pravila u stvari otežavaju izvještavanje.

„Mislim da je *outreach* Suda BiH i Tužilaštva BiH katastrofalan; njihovi su odjeli za komuniciranje sa javnošću primjeri kako s javnošću ne treba komunicirati. To je antagoniziranje medija, to je neodgovaranje u kratkom roku i odbijanje da se dostave bilo koje informacije koje bi trebale biti javno dostupne. Jednostavno to se sve reflektuje kroz činjenicu da je javnost prepuštena generalno političkim narativima“, kaže Džidić (2021.).

Na slične probleme ukazuje i Marina Kljaić iz Fonda za humanitarno pravo koji prati suđenja za ratne zločine u Srbiji. Anonimizirane optužnice i presude može razumjeti samo neko ko izuzetno dobro poznaje predmet. Problem je i nefunkcionalna internetska stranica Suda na kojoj je presude vrlo teško ili nemoguće pronaći, kao i to što Sud i Tužilaštvo neredovno šalju saopćenja o postignutim sporazumima o priznaju krivice... „Te presude kojima se potvrđuju sporazumi o priznanju krivice, a sporazum može se zaključiti od podizanja optužnice pa sve do završetka glavnog pretresa i uglavnom se zaključuju pre i početka glavnog pretresa, tako da faktički javnost u Srbiji uopšte nema saznanje da su takve presude i donele“, dodaje Kljaić (2020.).

Vesna Teršelić iz *Documente* kaže da je o presudama u predmetima ratnih zločina javnost u Hrvatskoj slabije informisana nego javnost u BiH.

„U Hrvatskoj nije to radila niti jedna televizija, ni javna ni privatna. Javnost je pretežno bila lošije informirana sve do trenutka zaključnih riječi optužbe, izricanja presude, kako prvostupanjskih, tako pravomoćnih. Mislim da čak ni za vrijeme trajanja postupaka za granatiranje Dubrovnika i zločina vezanih za Miodraga Jokića, ili pak zločina počinjenih unutar okupiranog područja u takozvanoj Republici Srpskoj Krajini vezanih uz Milana Babića, ljudi nisu čak ni primijetili duže od neke kratke novinske vijesti. U prilikama kada se recimo na godišnjici

zločina objavljuju duži tekstovi, kad u organizacijama za ljudska prava pa i u Documenti pripremamo neki osvrt, mi uvijek spominjemo i počinjene zločine i donesene presude i priznanja. Međutim, to kao da ipak ostane u nekoj fusnoti javne svijesti“, kaže Teršelič (2021.).

Mada sudovi u regionu imaju različite prakse, uglavnom je zabranjeno unositi kamere u sudnicu, pa se može desiti da lik optuženog nikada ne bude prikazan u javnosti iako suđenje može trajati godinama. Sudovi koji snimaju suđenja imaju niz ograničenja kada je u pitanju ustupanje audio-vizualnog materijala. Optužnice su često anonimizirane do neprepoznatljivosti, a dugo vremena uopće nisu bile dostupne medijima.⁴ Nakon izricanja u sudnici, do objave presude na stranici sudova može proći i nekoliko mjeseci. Presude nekada ostaju anonimizirane i nakon objavljivanja, tako da su krajnje nerazumljive, osim uskom krugu ljudi koji je sve vrijeme pratio dotični predmet.

„U zemlji o kojoj se u izvještaju Europske komisije o napretku kaže da je jedan od ključnih problema dovođenje u pitanje sudski utvrđenih činjenica, da je revizionizam postao masovan i slično, vi nemate na bilo koji način nastojanja da se te sudske utvrđene činjenice na neki način puno bolje i proaktivnije komuniciraju. Ili da se recimo priznanja krivice – posebno onaj dio gdje je svaki od tih optuženih pred Sudom BiH iznio određena kajanja, izvinjenja, što su suštinske poruke koje na vrlo elementarnom ljudskom nivou mogu pomoći društvu da na neki način prihvati određene stvari – iskoriste kao jedna vrsta

⁴ BIRN BiH je dugo vodio javnu kampanju zalažući se da potvrđene optužnice budu dostupne javnosti u BiH, što je konačno postala praksa od početka 2022. godine. A Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH izradilo je 2024. posebnu bazu u kojoj su dostupne sve presude na svim sudovima u BiH.

kontranarativa s obzirom da ljudi svakodnevno imaju priliku slušati određenu političku propagandu koja se tiče negiranja, osporavanja, tog famoznog 'ali', dodaje Džidić (2021.).

Jasmin Mesić, nekadašnji tužilac za ratne zločine u Tužilaštvu Unsko-sanskog kantona, ukazuje na važnost koju mediji i općenito animiranje javnosti mogu imati u procesuiranju odgovornih za ratne zločine. Iz svog iskustva na poslu tužioca svjedoči da su mediji bili važan faktor.

„Na stotine, na hiljade zločinaca i osumnjičenih hoda po cesti, a niko ništa. Žrtva zna da se to desilo i postavlja sama sebi pitanje: pa što neće niko to da radi, zbog čega to stoji, šta je? To je ona faza koja je u meni kulminirala i zaključio sam da se tu mora pod hitno nešto uraditi, i to u što većoj mjeri. I potom je postalo jasno da, ako se to što se radi ne iznese u javnost, niko znati neće. Ja sam u to vrijeme imao jako veliku podršku javnosti. Praktično kantonalna, federalna, državna televizija, oni su sve te informacije popratili. Čim SIPA javi da se nekog gore u Sarajevu uhapsilo, odmah bi se tu stvorile kamere, televizija... Šta je dobro u svoj toj priči? Ja mislim da sam jedan od tužilaca koji su procesuirali najveći broj predmeta u regiji, na području bivše Jugoslavije. Svako malo televizija, SIPA hapsi, sudnice pune, sudi se, što je onda, dakle, imalo nekog pozitivnog efekta“, kaže Jasmin Mesić (2021.).

Karika koja nedostaje

Iako su motivi za sklapanje sporazuma o priznanju krivice bili različiti, od skraćivanja postupka do neizlaganja žrtava svjedočenju, u mnogim slučajevima se, direktno ili indirektno, spominje i širi utjecaj koji takva priznanja mogu

imati na društvo, u smislu priznavanja činjenica, izgradnje povjerenja i borbe protiv negiranja zločina. Naravno, taj je utjecaj na društvo teško *izmjeriti*, ali je očigledno bilo vrlo malo sistemskog i sistematskog rada na tome da informacije o priznanjima dođu do lokalnih zajednica, porodica žrtava ili zajednice iz koje potiče počinitelj. Hasan Nuhanović, čiji su roditelji i brat ubijeni u genocidu u Srebrenici, gdje je on radio kao UN-ov prevodilac, bio je svjedok na više suđenja i smatra da je jedno od mogućih rješenja bilo i da se napravi poseban televizijski kanal koji bi pratio suđenja.

„Naravno, Tribunal je udaljen 2.000 kilometara od BiH, dostupnost tih informacija bila je ograničena na onih par medijskih vijesti i to je, po meni, jedan od razloga što nije bilo velikog efekta među pripadnicima naroda iz kojeg potiče taj koji je priznavao zločine“, kaže Nuhanović (2020.).

Edin Ramulić ukazuje na činjenicu da je u nekim predmetima gdje je bio sklopljen sporazum sud pri određivanju visine kazne kao posebno olakšavajuću okolnost uzimao **javno** kajanje optuženog. Takav primjer je i predmet Dušana Fuštara pred Sudom BiH (*Presuda Dušan Fuštar*, 2008: 26). Bilo je i presuda u kojima se nedvosmisleno tvrdi da će priznanje doprinijeti pomirenju u lokalnoj zajednici, kao na primjer u presudi Ljubiši Četiću.⁵

„Ali sud je njemu to uzeo kao relevantno u određivanju kazne, to je imalo svoju težinu, to da će njegovo

⁵ „Vijeće je nadalje cijenilo da će se priznanjem optuženog za djela koja mu se stavljaju na teret u puno većoj mjeri doprinijeti ne samo pomirenju na ovim prostorima nego i utvrđivanju istine o zločinima počinjenim u proteklom ratu, nego što bi to bilo sudskom presudom bez priznanja“ (*Presuda Ljubiša Četić*, 2010: str. 17).

priznanje doprinijeti pomirenju, i zato on dobije bitno manju kaznu, a to što se očekivalo nije se desilo, zajednica nije ni osjetila to priznanje, nikad nije saznala, nije čula nikakve riječi iskrenog pokajanja – bilo je nemoguće da se to desi jer za to nije bilo nikakvih mehanizama. Ja sam tad reagovao prema odjelu za informisanje u Sudu BiH, možete li vi uraditi dodatni napor da do toga dođe, a oni kažu: ne, mi smo otvoreni utoliko što mediji mogu od nas dobiti sve, ali nemamo nikakvu potrebu da mi djelujemo, mi smo na usluzi medijima, da oni mogu praviti dodatna saopštenja, da oni idu prema tim lokalnim zajednicama. Problem je u tome što sud nema nikakvih mehanizama. Tribunal je imao taj program *Outreach* koji je to pokrивao koliko je mogao, kad se relativno kasno formirao, znači Sud BiH nema ni to“, kaže Ramulić (2025.).

Pravni ekspert Goran Šimić pojašnjava da je u na tlu bivše Jugoslavije postojalo preveliko oslanjanje na sudove, dok su zanemareni drugi mehanizmi i društvene institucije.

„Sud, kad donese presudu, završava svoju zadaću. Sud ne podiže spomenike niti pravi udžbenike za škole, nije na pravosuđu da nakon presude doprinosi pomirenju u društvu. Ono što je elementarni problem za ono o čemu ovdje raspravljamo zapravo je to što mediji, škole, pa nažalost i vjerske zajednice, kućanstva, porodice i tako dalje već 25 godina u BiH – umjesto da promoviraju pomirenje i da stvaramo generacije novih boraca za mir i pomirenje u BiH – zapravo odgajaju mrzitelje; već smo 25 generacija izbacili, dakle, novih mrzitelja koji su odgojeni, zadojeni na selektivnoj istini, na pogrešnoj percepciji, na upiranju prstom u one druge itd. A kladio bih se da 99% ljudi u BiH koji pričaju o presudama za ratne zločine zapravo nikada u svom životu nisu pročitali ama baš nijednu presudu“, kaže Šimić (2021.).

Šimić upravo činjenicu da presude nisu doprle do lokalne zajednice vidi kao najveći problem sudova i presuda.

„To se u BiH nažalost nije dogodilo. Ne mogu reći da je Tribunal kriv za to, niti program *Outreach*, mislim da se radi o više faktora, gdje naprosto i *Outreach* i međunarodna zajednica i, naravno, mi lokalci u BiH, naprosto nismo uložili dovoljno napora da se takve stvari riješe i da se činjenice utvrđene u presudama objelodane i kao takve prihvate u društvu. Umjesto toga imamo prostor potpuno otvoren za manipulaciju, u kojoj su se sve strane u BiH usavršile – svima njima manipulacija ide jako dobro i sve su vrlo lake na okidaču, da upere prstom na druge, da lažu, petljaju, muljaju i lažno prikazuju broj žrtava, a kad one same trebaju napraviti neki iskorak, i govoriti o stvarnim zločinima koji su oni počinili za vrijeme rata, zapravo takva jedna introspekcija izostaje. Nažalost, 25 godina kasnije možemo konstatirati da stotine presuda koje smo donijeli i sve činjenice utvrđene o sukobima u BiH zapravo nisu našle svoj put. Jedan od razloga je svakako taj što ne idu u prilog nijednoj strani u ratu, čak ni onima koji su u tom ratu najviše stradali, ali to je nešto što ćemo morati promijeniti, inače taj konfliktni potencijal koji poslije rata nikada nije smanjen, mi, nažalost, 25 godina kasnije i dalje održavamo umjesto da se trudimo da ga ugasimo“, pojašnjava Šimić (2021.).

Obična netranziciona pravda

Nenad Vukosavljević

Priprema i popravka rata

Rat nije prirodna nepogoda koja se nepredvidivo stvara, dolazi i prolazi. Rat se pažljivo i dugo priprema, kako bi se obični ljudi doveli u stanje ljutnje, straha i očaja u kojem nasilje vide kao pravedan odgovor na nepravdu neprijatelja i kao neminovnost u koju stupaju mimo svoje volje. Predratne psihološke pripreme za opšte nasilje u kojem važe drugačija pravila nego u civilno mirnodopsko vreme, neizostavni su deo rata. Ratnim pripremama upravljaju politički donosioci odluka. Oni stvaraju podlogu za rat, šireći strah i spremnost na nasilje, utvrđivanjem neprijateljskog narativa o navodnoj kolektivnoj nepopravljivoj iskvarenosti karaktera neprijatelja i širenjem uverenja da je odbrana ne samo legitimna nego i dužnost svakog poštenog građanina. A u odbranu spada i preventivni prvi udarac.

Potom sledi rat u kojem postoji faza u kojoj ljudi osim straha mahom osećaju i početnu opijenost „sopstvenom“ moći, osećaj pravednosti i nedodirljivosti u izbezumljenoj masi, a čiji ishod, osim proklamovanog i željenog ubijanja

neprijateljskih vojnika, uvek sa sobom nosi i dela zabranjena Ženevskom konvencijom rata, a koja su deklarirana kao ratni zločin. Nekada su ta dela velikog obima, dela u kojima učestvuje veliki broj vojnika i ima puno žrtava, koja su detaljno isplanirana i dokumentovana, a za koje komande izdaju vojna i politička rukovodstva. A nekada su to dela samoinicijativnih pojedinaca. Postoji međutim i veliki međuprostor u kojem naredbodavci svesno podstiču ili ignorišu (ne sprečavaju) činjenje zločina, ali se istovremeno trude da ne ostave dokaze koji bi mogli biti korišteni da sudski nedvosmisleno identifikuju njihovu odgovornost. Najveći broj ratnih zločina iz balkanskih ratova 1990-ih može se svrstati u ovu treću grupu, namerno zamagljenih linija odgovornosti.

U posleratnom periodu se strah i mržnja nastavljaju, delom i ciljano održavaju, a zamagljenost granica odgovornosti maksimalno koristi da bi se održali jednostavni narativi u kojima se svoja strana predstavlja kao pravedna žrtva i nevoljni učesnik rata, a suprotna uvek kao agresor i zločinitelj. Dobar deo onih koji su vršili pripremu za rat jednako je uposlen na istom zadatku, da svoj rat opravda i učini da bude zapamćen kao pravednički i herojski. Možemo pretpostaviti da deo motivacije crpe i iz želje da se zaštite od odgovornosti za svoje predratno činjenje kojim su doprineli ratu i strašnom razaranju i nenadoknadivim ljudskim gubicima.

Ove tri faze – priprema, vođenje rata i postratna proizvodnja narativa (umesto utvrđivanja krivične i moralne odgovornosti) – jedna su celina ratnog konteksta, pri čemu ne treba ispustiti iz vida da su predratna priprema i postratna proizvodnja narativa sadržajno vrlo bliske, te se mogu i vremenski preklapati ako dovedu do ponovnog rata.

Trajni mir ili „pravedan i čist“ rat

Ako rat sagledavamo kao društveni fenomen koji razara-juće utiče na ljude, pokušaj da predupredimo ponavljanje rata morao bi da bude sveobuhvatan, da pokriva i predratni i postratni period, a ne da bude fokusiran samo na ratni period ili sveden samo na kršenje međunarodnog ratnog prava.

Tu se postavlja pitanje cilja kojem stremimo kada se bavimo popravljanjem stanja nakon rata. Da li je cilj dostizanje ideala „čistog“ rata u kojem nema kršenja pravila rata i humanitarnog prava, ili je cilj da se predupredi rat kao oblik ekstremne nepravde i nasilja?

Pravni mehanizmi imaju svoj domet strogo unutar prava, oni prate logiku postizanja „čistog“ rata i to im je cilj. Oni preispituju postupke u smislu standarda koji određuju da li su pravila rata prekršena i da li je počinjen ratni zločin ili nije. To što je u borbi poginulo na hiljade ljudi, što su njihove porodice ostavljene u boli i ogorčenju, ostaje potpuno na margini i van dometa pravne obrade prakse ratovanja. Što znači da se pravnim putem ne može doći do trajnog mira, a posebno je pogrešno pretpostaviti da će se on desiti sam od sebe nakon što se pravni postupci obave u celosti.

Poslednjih par decenija popularni koncept tranzicione pravde definiše osnove na kojima treba doći do uspostavljanja pravde, a to su: istina (utvrđivanje činjenične istine na osnovu nepobitnih dokaza), pravda (svedena na kažnjavanje počinilaca), reparacija žrtvama (materijalna i/ili moralna kompenzacija) i garancija neponavljanja (institucionalne reforme koje uklanjaju društvene nejednakosti u pravima, odnosno pretpostavljene uzroke nasilja). U praksi se koncept tranzicione pravde u zemljama bivše Jugoslavije pre svega oslanjao na Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ/ICTY) kao centralni element na koji se oslanjaju svi drugi. Sud je

istraživao, utvrđivao nepobitne činjenice, gonio odgovorne ukoliko su bili identifikovani, dostupni i živi, te donosio presude. U brojnim slučajevima zločina u kojima su identifikovane žrtve i poznat deo okolnosti stradanja, počinocima nije suđeno iz raznoraznih razloga i presude su izostale.

Sudske presude su vrsta moralne kompenzacije, a ona je u brojnim slučajevima izostala jer do presuda nikada nije došlo, a kada su presude i izricane, same žrtve ih nisu doživljavale kao pravedne, pa samim tim ni kao potrebnu kompenzaciju, ili su ih doživljavale kao nedovoljne. Ostaje upitno šta bi za žrtve predstavljalo reparaciju, s obzirom na to da reč „reparacija“ znači „popravka štete“. Ideja da se gubitak ljudskih života može nekako popraviti ili nadomestiti nas vodi u zabludu i stranputicu, jer svaka kompenzacija može biti samo moralna i/ili materijalna, uvek samo delimična i nikada ne može biti ispravka nepravde. **Gubitak ljudskih života je nenadoknativ**, to je istina koja mora stajati ispred svakog pokušaja da se pruži kompenzacija. Rat vodi nenadoknativim gubicima, rat je uvek zlo i nikada nije pravedan. Mnogi će se složiti da ne postoji pravedan rat, ali će svakako tražiti pravdu nakon rata. I ta potraga će se dešavati u društvu u kojem se nije došlo do onog četvrtog postulata tzv. tranzicione pravde, tj. „garancije neponavljanja“, **jer nje ne može biti ako ne postoji svest o nepravdi**, ako nepravda nije opšte poznata i prihvaćena činjenica i ne čini odrednicu za zauzimanje društvenog suda o njoj. Naziv „tranziciona pravda“ sugerise privremenost te pravde, njen cilj je postizanje kažnjavanja pod pretpostavkom odvrćanja od ponavljanja i popravljanja katastrofalnog posleratnog stanja, opšteg odsustva odgovornosti. S vremenom i uviđanjem promašaja njenog učinka i dosega, definicija tranzicione pravde se širila, da bi se u nekom trenutku ustvrdilo da je izgradnja mira u stvari deo tranzicione pravde. Ali to nije tačno, nije izgradnja mira oblik mere tranzicione pravde,

to su dva odvojena procesa koja prate posve različitu logiku delovanja i imaju različite ciljeve, mogu biti kompatibilni, ali ne moraju, jer postoje drugi koncepti ozdravljenja društva nakon sistemskih društvenih nepravdi, oni koji su po svojoj prirodi restorativnog, a ne retributivnog karaktera. Ako bih opisivao razliku, rekao bih da restorativni pristup karakteriše uklanjanje uzroka, promenu društvenih odnosa, katkad preispitivanje izgrađenih identiteta, u svojoj srži teži ozdravljenju društva, opštedruštvenom prepoznavanju, prihvatanju i pamćenju učinjenih nepravdi i njenih uzroka. Retributivni pristup je znatno površniji i time, u ograničenosti svojih mera, potencijalno lakše sprovodiv. On se oslanja na ideju kazne počinioca koja bi druge odvratila da isto ponove, sudovi svojim postupcima utvrđuju nepobitne činjenice, oslonac je na državnim institucijama i nema preispitivanja dubljih uzroka koji su doveli do nasilja velikih razmera.

Sudske presude, u percepciji javnosti, utvrđuju potpunu istinu o određenim zločinima, pa ako do pravosnažnih presuda nije došlo, samim tim je ovaj proces utvrđivanja istine nedorečen. Bizarnost polaganja nade u sudski proces kao potrebnu zadovoljštinu možda se najbolje vidi u procesu Slobodanu Miloševiću, kojem je godinama suđeno, a koji je umro pre izricanja pravosnažne presude. Neki će reći da je umro neosuđen, a neki da je umro nevin jer nije bilo presude. Ovo nam govori da je fokus sudskih procesa zapravo utvrđivanje krivice, a ne utvrđivanje istine, te da se neuspeh procesa da okonča utvrđivanje krivice doživljava kao neuspeh utvrđivanja istine, jer nema verifikacije u obliku pravosnažne presude. Potrošeni su ogromna energija, vreme, novac i emocije, a rezultat je krajnje frustrirajući.

Najviše zbog opisanih neuspeha nedvosmislenog utvrđivanja krivice za kompleksno pitanje odgovornosti koju je ponekad iznimno teško dokazati, vrednost

sporazumnog priznanja krivice potencijalno je vrlo velika. U procesu priznanja, sa stanovišta suda nije na prvom mestu kazna nego efikasan proces i utvrđivanje istine, dok je za optuženike jasan interes da dobiju umanjenu kaznu. Priznanje krivice je osnovna i ključna prednost ovog mehanizma koja društvima preostaje nakon procesa, jer se sudska priznanja posle izdržavanja zatvorske kazne ponekad i negiraju – što je svakako vrlo frustrirajuće i kontraproduktivno u smislu obezbeđivanja opšteprihvaćene istine koja sprečava pokušaje negiranja ili ponavljanja. U kojoj meri se potencijal priznanja nedela i nepravdi koristi za preispitivanje i etabliranje društvenih narativa o ratnoj prošlosti, pitanje je prenošenja poruke unutar društva i za njega svakako nisu odgovorni samo sudovi.

Dodatna dimenzija je ta da priznanja krivice sadrže činjenice koje na drugi način ne bi mogle biti utvrđene, ta istina je znatno šira, detaljnija i utemeljenija nego ona koju nedvosmisleno možemo dokazati bez priznanja, oslanjajući se na postojanje i spremnost eventualnih svedoka ili dostupnost arhiviranih dokumenata. U sudskoj logici, svakako da je ušteda resursa jedan od nezanemarljivih aspekata koji utiče i na potencijal da se u razumnom vremenskom roku obradi veliki broj zločina, kako bi i žrtve ranije dobile moralnu satisfakciju, a sud mogao da obradi više predmeta.

Pokajanje

Ipak, čini se da je najznačajniji aspekt priznanja krivice pretpostavljeno pokajanje, nedvosmisleno priznanje nepravde koju su činili i izraz žaljenja za isto. Iskreno pokajanje je promena koja nastaje usled preispitivanja sopstvene odgovornosti i prihvatanja tereta sopstvene odgovornosti. Kao oblik transformacije uma iz stanja

ratne mržnje u stanje potrage za mirom, pokajanje je potreba celokupnih zajednica. Pokajanje pojedinca je podsticaj, javni poziv drugima da učine isto, da preispitaju sebe i svoja dela, da se zapitaju koliko su oni doprineli mržnji i nasilju, koliko su je podržavali i koliki deo odgovornosti nose u sebi. Ta transformacija društva iz ratnog stanja u društvo koje nadilazi ratne podele mora biti definisana upravo procesom prepoznavanja i kritike sopstvene odgovornosti i izlaska iz pojednostavljenih šablona kolektivnih krivica. Utoliko je priznanje krivice pojedinca simbolički važno za društvo, jer ono predstavlja i poziv ostalima da se samopreispitaju.

Iz perspektive izgradnje mira postoje tri ograničenja u procesu koji sadrži priznanja krivice:

- ograničenje neobuhvatanja perioda pripreme rata i/ili zlonamerne interpretacije i opravdavanja nasilja i nepravdi;
- ograničenje na gubitak života koji je posledica samo onoga što zakoni definišu kao zločin (smrt vojnika u borbi to nije);
- ograničenje koje prati sve sudske procese, a to je ranije pomenuta primenjivost samo u slučajevima dostupnosti dokaza i počinitelaca.

Svako ograničenje izuzima jedan deo stradanja ljudi, a nakon primene sva tri ograničenja, preostali broj događaja koje možemo obraditi sudskim putem ostaje vrlo mali, ali i dalje ima potencijal simbolične vrednosti za celo društvo.

Podsticaj preispitivanja sopstvene odgovornosti, i ako ne pokajanja, a ono makar javljanje osećaja žala za opštim gubitkom ljudskih života (pa i onim na neprijateljskoj strani) otvara put za zatvaranje neprijateljstava i mržnje, prevladavanja ljudskosti i izgradnju poverenja i saradnje među suprotstavljenim zajednicama. Sigurno da sudski

postupci i eventualna pokajanja za zločine nisu jedini način izgradnje mira, ali oni mogu doprineti izgradnji mira na neposredan i lokalnoj zajednici blizak način.

Uz sve nedoslednosti, manjkavosti, sukobe različitih pravosudnih sistema i logika, praksa sporazumnog priznanja je doprinela lakšem i širem utvrđivanju istine i osvetlila pojam priznanja i pokajanja. Brojne druge kritike ovog mehanizma izvesno postoje i dobrodošle su kako bi se mogle izvući pouke za neka druga vremena i, nadam se, neke druge regione, a ne naš. Ova knjiga nudi uvid u nedoumice koje proizilaze iz prakse, te potencijal koji priznanje krivice kao koncept ima za društvo.

II Arhiv sporazuma o priznanju ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije

Priredio: Edin Ramulić

Uvodne napomene

Pred MKSJ-om, sudovima u BiH, Hrvatskoj i Srbiji ukupno je zaključeno 105 sporazuma o priznanju krivice u predmetima ratnih zločina. Predmeti okončani sporazumom o priznanju krivice pred MKSJ-om dostupni su na stranici Suda i riječi priznanja predstavljene u ovom poglavlju preuzete su sa stranice MKSJ-a, te prenesene u izvornom obliku, odnosno u službenom prijevodu. Pred MKSJ-om je ukupno 19 predmeta okončano sporazumom o priznanju krivice. Odlučili smo zadržati terminologiju kakva je korištena u presudama (npr. vojska bosanskih Srba ili Muslimani). Citati su, ako nije drukčije naznačeno, preuzeti sa stranice MKSJ i iz presuda MKSJ-a i drugih sudova.

Kada se radi o predmetima ratnih zločina procesuiranim pred sudovima u BiH, Hrvatskoj i Srbiji, Centar za nenasilnu akciju je 2020. godine svim sudovima koji su u ove tri države sudili u predmetima ratnih zločina uputio službenu molbu za dostavljanje svih presuda okončanih sporazumima o priznanju krivice. Radi se o ukupno 21 sudu, od kojih se 16 nalazi u BiH (Sud BiH, 10 kantonalnih sudova u Federaciji BiH, četiri okružna sudu u Republici Srpskoj i Osnovni sud u Brčko distriktu BiH), četiri u

Hrvatskoj (županijski sudovi u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku) a jedan u Srbiji (Viši sud u Beogradu). Zbog protoka vremena i eventualnih novih sporazuma o priznanju krivice, isti upit smo ponovili i 2025. godine. U konačnici, od 21 suda koji su sudili za ratne zločine, na 14 sudova je barem jedan predmet okončan sporazumom o priznanju krivice. Pred sudovima u BiH zaključeno je ukupno 75 sporazuma, u Srbiji je sporazumom o priznanju krivice okončano sedam predmeta, a u Hrvatskoj četiri.

Informacije o sudskim predmetima okončanim sporazumima o priznanju krivice pred sudovima u BiH, Hrvatskoj i Srbiji koje donosimo u nastavku temelje se na presudama koje su nam sudovi dostavili. Tamo gdje je bilo moguće, kao što je to slučaj Suda BiH, intenzivno smo koristili i videomaterijal objavljen na stranici Suda. U nekim predmetima je Sud BiH objavio videa sa ročišta o izricanju presude. Tamo gdje ne postoji video sa ročišta o izricanju presude koristili smo se novinarskim izvještajima, ukoliko ih je bilo. Ali za najveći broj predmeta, posebno na nižim sudovima, ne postoje ni videomaterijali sa izricanja presude niti novinarski izvještaji, a u tim se slučajevima svi podaci baziraju isključivo na sudskim presudama koje su nam dostavili sami sudovi.

Radi preglednosti, na kraju donosimo i tabelu sa popisom svih optuženika koji su zaključili sporazume o priznanju krivice. Tabela uključuje sud pred kojim je sporazum zaključen, visinu zatvorske kazne, godinu zaključivanja sporazuma, predmet za koji se optuženi teretio i vojnu formaciju kojoj je pripadao. Gdje je to bilo moguće, naveli smo i godinu rođenja osuđenih, ali u većem broju anonimiziranih presuda godina rođenja nije vidljiva.

Predmeti okončani sklapanjem sporazuma o priznanju izloženi su po sudovima pred kojima su sklopljeni i po godinama u kojima su sklopljeni, pri čemu su prvo izloženi slučajevi okončani pred MKSJ-om, a potom oni

okončani pred Sudom BiH, Osnovnim sudom u Brčko distriktu BiH, kantonalnim sudovima u FBiH, Okružnim sudom u Doboju, županijskim sudovima u Hrvatskoj i pred Višim sudom u Beogradu.

Iako postoji niz posebno zanimljivih slučajeva koji mogu biti predmet dodatnih analiza, ovdje, radi razjašnjenja da se radi o istoj osobi, valja izdvojiti slučaj Novice Tripkovića. On je prvo 2011. sklopio sporazum i priznao zločine u Foči, za šta je osuđen na osam godina zatvora. Potom je 2016. godine ponovo osuđen na osam godina zatvora za zločine u Kalinoviku, a tada nije sklopio sporazum niti je priznao ono što mu se stavljalo na teret. Tripković je 2022. godine u još jednom predmetu za ratne zločine u Foči sklopio sporazum o priznanju i ponovo osuđen na osam godina zatvora.

Priznanja krivice pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju

DRAŽEN ERDEMOVIĆ

Predmet: „Farma u Pilici, Srebrenica“

Dražen Erdemović (rođen 1971.) bio je vojnik 10. diverzantskog odreda vojske bosanskih Srba. Nakon što su srpske snage u julu 1995. godine zauzele Srebrenicu, učestvovao je u pogubljenju stotina nenaoružanih bosanskih Muslimana iz te enklave. Bio je prva osoba koja se potvrdno izjasnila o krivici pred Međunarodnim sudom, a kasnije je svjedočio u drugim postupcima pred MKSJ-om i pružio značajne i detaljne dokaze o počinjenim zločinima koji Tužilaštvu nisu bili poznati do njegovog priznanja.

U toku pretresa 20. novembra 1996. godine, Erdemović je pročitao priznanje:

„Prije svega, poštovani Sude, želio bih reći da mi je žao svih žrtava, ne samo tih žrtava što su stradale tada na tom imanju, nego i svih žrtava, nema veze koje su nacionalnosti, koje su stradale u bivšoj Bosni i Hercegovini.

Ja sam izgubio dosta dobrih prijatelja raznih nacionalnosti, sve zbog tog rata, a uvjeren sam da ti svi moj prijatelji nisu bili za rat, isto kao i ja. Uvjeren sam da nisu imali drugog izlaza. Jednostavno, to im je bilo sve. Došao je taj rat, nisu imali drugog izlaza, kao i ja.

Zbog mog slučaja, zbog svega što se desilo, ja sam sâm, bez ičijeg hapšenja, bez ičijega – kako da kažem – ispitivanja i pritiska priznao, još prije nego što sam uhapšen u Saveznoj Republici Jugoslaviji, novinarki. Tada, tom prilikom sam joj rekao da

želim da idem pred Međunarodni sud, da pomognem Međunarodnom sudu da shvati šta se u bivšoj Jugoslaviji radilo sa običnim ljudima, ovakvim kao što sam ja. Kao što je rekao gospodin Babić, u Saveznoj Republici Jugoslaviji sam isto priznao na sudu sve. Organima državne bezbjednosti sam priznao sve, isto kao i vama ovdje.

Gospodin Babić, prvi put kada je došao ovdje, rekao mi je: „Dražene, možeš li da promijeniš odluku? Ne znam šta se može dogoditi, šta će biti.“ Ja sam rekao, zbog žrtava, zbog moje savjesti, zbog moga života, moga djeteta, moje supruge, ja ne mogu da poništim ono što sam rekao novinarki i što sam rekao u Novom Sadu. Znači, zbog moje duše, zbog mog poštenja, zbog žrtava, zbog svega. Iako sam znao da će moja porodica, moji roditelji, moj brat, moja sestra imati problema zbog toga, ja nisam to htio da poništim.

Zbog svega što se desilo, jako mi je žao, ali ništa nisam mogao učiniti. Kada sam mogao, to sam i učinio. Hvala.“

Osuđen je 5. marta 1998. godine na pet godina zatvora.

DAMIR DOŠEN

Predmet: „Logor Keraterm, Prijedor“

Damir Došen (rođen 1967.) bio je 1992. godine vođa smjene stražara u zatočeničkom logoru Keraterm u Prijedoru, Bosna i Hercegovina. Dozvolio je progone i nasilje nad zatočenicima u logoru, uključujući premlaćivanja, silovanje, seksualno zlostavljanje, kao i maltretiranje, ponižavanje, psihološko zlostavljanje i ubistva. Međutim, stepen otežanja bio je ograničen u svjetlu ograničene

prirode njegovih ovlasti, a kao vođa smjene straže on je često koristio svoj položaj kako bi poboljšao užasne uslove koji su vladali u logoru.

Došen je u toku pretresa 8. oktobra 2001. godine pročitao priznanje:

„Časni Sude, na kraju ovog suđenja, za zlo koje se dogodilo u mom Prijedoru, u Keratermu, želim da zahvalim što ste mi dopustili da se čuje moj glas. Želim da kažem da sam bio u Keratermu, da su me tamo poslali kao rezervnog policajca, da sam tamo proveo dva mjeseca čuvajući nevine ljude koji su tamo bili zatvoreni.

Želim da kažem da sam u to vrijeme bio mlad, lakomislen, da sam izgubio sina, da sam se našao u haosu rata i smrti u kome se nisam snalazio. Zatvoreni ljudi su bili moj sugrađani, bili su nevini i teško su patili. Nad tim ljudima izvršen je zločin i ja sam spreman da za taj zločin pred Bogom i ljudima preuzmem moj dio odgovornosti. Pokušavao sam da im pomognem, da im olakšam, da sa njima razgovaram, da ih zaštitim. Uslovi pod kojima su oni bili zatvoreni, bili su ispod svakog ljudskog dostojanstva.

Kriv sam zato što sam pristao da budem u Keratermu. Kriv sam zato što im više nisam pomagao. Zbog toga sam kriv pred Bogom, pred tim ljudima i pred vama, časni Sude. Žao mi je svakog čovjeka koji je propatio, svake porodice koja je ostala bez svog blišnjega, svakog djeteta koje je ostalo bez oca, žao mi je svake majke koja je ostala bez sina. Želim da moje, da ove moje riječi svi čuju, posebno moje komšije koje su bile zatvorene samo zato što nisu bili Srbi.

Zlo se dogodilo, zlo se ne smije ponoviti, niti se smije zaboraviti. I svega ovoga danas sam svjestan, da čovjek, ma kako mali i nemoćan, ne smije da dozvoli da ga savlada nemoć i malodušnost, te da

čovjek mora da se bori po cijenu lične žrtve. Samo tako se može pomoći budućim generacijama da se izbore protiv nepravde i neljudskih stvari. Želim za zahvalim časnom Sudu i gospodi iz Tužilaštva za korektnost i napor da se utvrdi istina i zadovolji pravda.

Nadam se da će mi časno vijeće dati šansu da se vratim mojoj porodici i mojoj djeci, da se vratim mojim komšijama svih vjera i nacionalnosti. Nadam se da ćemo ponovo imati priliku da živimo u mom gradu Prijedoru, sa mojim sugrađanima sa kojima sam živio i družio se prije rata. Nadam se da ćemo ponovo živjeti zajedno i složno kao što smo to činili prije rata i zla koje nas je snašlo.“

Osuđen je 13. novembra 2001. godine na pet godina zatvora.

DRAGAN KOLUNDŽIJA

Predmet: „Logor Keraterm, Prijedor“

Dragan Kolundžija (rođen 1959.) je 1992. godine bio vođa smjene straže u zloglasnom zatočeničkom logoru Keraterm u Prijedoru, Bosna i Hercegovina. Logorom su upravljale snage bosanskih Srba. Kolundžija je znao da se zatočenici drže u nehumanim uslovima i da su podvrgavani premlaćivanju, silovanju, seksualnom zlostavljanju i ubijani, ali je Pretresno vijeće saslušalo mnogo dokaza o njegovim naporima da mnogim zatočenicima olakša teške uslove u logoru.

Priznanje pročitano na pretresu 9. oktobra 2001. godine:

„Dobro jutro, časni Sude. Hvala Vam što ste mi dozvolili da imam priliku kazati nekoliko riječi.

Danas, pravnički kriv sam, želim da dodam iskreno ljudsko – žao mi je. Žao mi je za sve ljude koji su bili u Keratermu i njihove familije. Cijeloga svoga života sam se trudio da ne činim drugome što ne želim sebi. Da li svojom slabošću ili odlučnošću podbacio sam u ključnom trenutku. Za postojanje logora sam saznao kada sam tamo raspoređen kao rezervni policajac. Čitavo vrijeme svoga rada sve ljude sam gledao jednako, bez obzira da li sam ih poznavao ili ne. Događaji koji će slediti pokazaće da sam bio naivan.

Istina je da sam se više puta žalio u vezi uslova života ljudi u Keratermu, ali vidim da to nije bilo dovoljno. Istina je da sam samovoljno dozvolio da ljudi poznati i nepoznati donose hranu, ćebad i lijekove ljudima koji su bili zatvoreni, ali vidim da to nije bilo dovoljno. Sprečavao sam sve vidove nanošenja zla pritvorenim ljudima, ali vidim sada da to nije bilo dovoljno. Iako se to nije dešavalo dok sam ja bio takozvani vođa smjene. Nikada nisam štitio samo one ljude koje poznajem. Uvijek sam se ponašao isto prema svim ljudima. Za svoje greške, ja sam odgovoran.

Istina je da se masakr u sobi broj 3 dogodio u noćnoj smjeni kada sam ja radio. Bog mi je svjedok da sam pokušao sve da spasim ljude, da spriječim zločin, ali nažalost protiv velikog broja naoružanih ljudi nisam uspio. Do kraja života, tu krvavu noć ne mogu zaboraviti. Isto tako, neću zaboraviti sve što se desilo mojim sugrađanima koji su nepotrebno i nepravilno bili zatvoreni u logoru Keraterm. Teško mi je kada se sjetim tih ljudi u tim uslovima i što nisam još više učinio za njih.

Nisam nikad htio da ostanem u Keratermu i nisam se složio sa uslovima, ali sam smatrao – ako ostanem, da bih mogao učiniti da se muke smanje, da zlo bude manje. Kao obični rezervni policajac, ili takozvani vođa smjene, mislio sam da sam učinio

sve što sam mogao. Prije rata sam se družio sa svim ljudima, bez obzira na naciju i vjeru. Danas ja nemam nikakvih predrasuda u tom pogledu. Sada sam svjestan da sam tada bio oruđe u tuđim rukama i zbog toga se gorko kajem. Izražavam žaljenje zbog svih djela, uključujući i ono što sam trebao da učinim, a nisam dovoljno učinio. Svjestan sam da time ne mogu pružiti nadoknadu mojim Prijedorčanima, ali se nadam da pružam doprinos nekom novom početku.

Moje pokajanje sigurno neće ukloniti ožiljke bolne prošlosti, ali se uzdam da će pomoći da rane zarastu. Još jednom se izvinjavam i žao mi je za sve što se dogodilo. Zbog budućnosti naše djece, a i sviju nas, trudiću se koliko je u mojoj moći da se ovako nešto i slično nikada više ne ponovi. Hvala Vam.“

Osuđen je 13. novembra 2001. godine na tri godine zatvora.

DUŠKO SIKIRICA

Predmet: „Logor Keraterm, Prijedor“

Duško Sikirica (rođen 1964.) bio je 1992. godine komandant obezbjeđenja u zatočeničkom logoru Keraterm, u Prijedoru u BiH. Znao je za nehumane uslove u logoru, kao i za premlaćivanja, silovanja, seksualna zlostavljanja i ubijanja zatočenika. Nije spriječio ljude izvan logora da ulaze u logor i zlostavljaju zatočenike. Ubio je jednog zatočenika u logoru tako što mu je pucao u glavu.

Priznanje Duška Sikirice tokom pretresa 8. oktobra 2001. godine:

„Prije rata u Bosni, svi smo živjeli zajedno u dobrosusjedskim odnosima, bez obzira na to ko i šta smo bili. Prijedor, za tadašnje jugoslovenske prilike, bio

je dobro mjesto za život i naravno za suživot. Ja sam imao prijateljstva od kojih su mnoga prevazilazila razna nacionalna ograničenja i razlike.

Kada je nažalost stigao rat, morali smo ići gdje nam je rečeno jer nismo imali velikog izbora: ili slušati naređenja, odbiti ih, ili dezertirati. Mene su poslali u Keraterm, mada bih u to vrijeme radije otišao u neko drugo mjesto, nego tamo, jer ići raditi u Keratermu je bila najgora stvar koja mi se mogla desiti.

Nakon događaja 1992. lično sam bio u prilici vidjeti kakve su bile posljedice na srpske izbjeglice koji su zbog sličnih događaja došli u Prijedor, te sam mogao zamisliti šta su proživljavali ljudi koji su morali napustiti Prijedor. U potpunosti razumijem da su ti događaj imali razarajuće posljedice i da i danas imaju uticaje na Muslimane, neki od kojih su bili moji prijatelji.

Nakon što sam vidio i shvatio posljedice, želim da kažem ovom vijeću da strašno žalim zbog svega što se odigralo u Keratermu dok sam ja bio tamo. Osjećam samo žaljenje za sve živote koje su izgubljeni i živote koji su narušeni u Keratermu i Prijedoru 1992. u događajima kojima sam nažalost i ja doprinio.

Naročito mi je žao što nisam imao dovoljno moralne hrabrosti i moći da spriječim neke ili sve one grozne stvari koje su se dogodile. Želio bih biti u stanju vratiti vrijeme unazad i ovaj put postupiti drugačije nego tada. Razumijem da preuzimajući odgovornost za moju ulogu u ovim događajima moram biti kažnjen i nadam se da će ovo što se desilo meni biti dobra lekcija za bilo koga i bilo gdje koji se nađe u sličnoj situaciji u budućnosti. I stvarno se nadam da će mi biti oprošteno, iako razumijem da to nekima neće biti lako.

Ujedno se nadam da će mi moja porodica oprostiti jer sam svojom nesmotrenošću i njihove živote do-

veo u nezavidan položaj. Nadam se da će ovo što se meni desilo doprinijeti bržem povratku Muslimana svojim kućama i bržem i efikasnijem pomirenju svih naroda.

Shvatam da ću, kao posljedica ovog slučaja, biti odsutan iz Prijedora duže vrijeme, ali želim da vas uvjerim, vaše visosti, da kad se jednog dana vratim kući, ja ću biti taj koji će s najvišim ubjeđenjem govoriti protiv ovakvih ludosti. Ja se nadam da ćete prihvatiti moju žalost i kajanje za sve što sam učinio i ono što nisam.

Nije mi žao samog sebe, jer znam da moram proći kroz ovo iskustvo, ali vjerujem da će vaše Visosti razumjeti kad kažem da mi je strašno žao zbog ovoga što se desilo i što ne mogu biti kod kuće uz svoju porodicu. Znam da u ovakvim stvarima nikad nije dovoljno naći prave riječi kojima mogu izraziti svoju žalost. Ali nadam se da će vaše visosti shvatiti dovoljno i donijeti pravu odluku.“

Osuđen je 13. novembra 2001. godine na 15 godina zatvora.

STEVAN TODOROVIĆ

Predmet: „Bosanski Šamac“

Stevan Todorović (rođen 1957.) je 1992.-1993. bio načelnik policije i član Kriznog štaba bosanskih Srba u Bosanskom Šamcu u BiH. Vršio je progone nesrpskih civila na političkim, rasnim i vjerskim osnovima. Tokom perioda od osam mjeseci, tukao je i mučio muškarce, te naredio i učestvovao u ispitivanju zatočenika i prisiljavao ih da potpišu lažne izjave. Izdavao je naredjenja i direktive koje su kršile pravo nesrpskih civila na jednakost pred zakonom. Stevan Todorović je pristao da sarađuje s Tužilaštvom i

pruži istinite i potpune informacije, te svjedoči u predmetu protiv svojih ranijih saoptuženika. Pretresno vijeće je uzelo u obzir njegovu želju da svoje kajanje pretvori u pozitivno djelovanje na način da doprinese pomirenju u BiH.

Priznanje u toku pretresa, 4. maja 2001. godine:

„Gospodo sudije, ja nikada u životu nisam imao želju da budem šef policije, ali možda sudbina ili splet nesretnih okolnosti doveli su me na to mjesto i to u najgore ratno vrijeme. I evo me danas, stojim pred vama, pred svjetskom javnošću i pred Bogom. Rat je pakao. Grad Bosanski Šamac, kao i policijska stanica, cijelo vreme rata su bili na samoj liniji fronta. Artiljerijske granate su skoro svaki dan padale po gradu, kao i po cijeloj teritoriji opštine. Česte pogibije, ranjavanje vojnika, civila i djece. Prisustvovao sam sahranama mojih rođaka, prijatelja i poznanika.

Ispovijesti nekih Srba koji su kroz razmjene došli iz Odžaka i Orašja...događaji su se izmjenjivali velikom brzinom i ponekad je bilo teško donijeti pametnu odluku. Veliki strah, panika, umor, stres, a ponekad i alkohol uticali su na moje postupke. U takvom stanju donosio sam i pogrešne odluke i činio pogrešne postupke. Tada nisam imao dovoljno hrabrosti i odlučnosti da spriječim dobrovoljce i lokalne kriminalce da čine zlo i da pljačkaju nesrpsko stanovništvo i za to se kajem.

Prije rata nisam planirao etničko čišćenje i progon, niti mi je bio poznat takav plan. Nakon par nedjelja rata, vidio sam da je veliki broj nesrba napustio i da i dalje napušta područje opštine Šamac. Shvatio sam, ali nisam bio dovoljno hrabar da spriječim nepravde i neljudske aktivnosti prema nesrpskom civilnom stanovništvu koje su prouzrokovale da to stanovništvo napusti područje opštine Šamac. Neki su otišli zbog straha prije sukoba, neki preko Jugo-

slavije u zapadnu Evropu, dok je jedan dio otišao kroz razmjene protiv svoje volje. Te razmjene u to vrijeme su mi izgledale kao privremeno rješenje. Ja danas shvatam da su te razmjene bile nepravilne.

U jesen 1992. godine sam shvatio da su dobrovoljci iz Srbije napravili više štete i zla nego koristi. Pošto smo ih se još uvijek plašili, tajno smo pokrenuli inicijativu da ih se riješimo i protjeramo u Srbiju. Poslije toga su bili uhapšeni i prebačeni u Vojni zatvor u Banja Luku. I te 1992. godine bio sam svjestan da su Hrvati i Muslimani nažalost mnogo patili. Zbog toga se istinski duboko kajem. Svakodnevno se Bogu molim da mi oprostí grijehe.

Ovom sudu sam pružio punu saradnju i spremam sam i ubuduće svjedočiti, kooperirati i reći sve što znam, u interesu istine i pravde. Moja želja i nada je, a to zavisi od vas, gospodo sudijske, da se vratim u ono lijepo predratno stanje, kada su svi u Bosni živjeli složeno i srećno. Ja nažalost ne mogu da promijenim prošlost. Ja želim i spremam sam, ako mi date šansu, da probam da popravim budućnost. Ako mi sudbina pruži mogućnost, ja ću se posvetiti porodici i mom potomstvu. Takođe sam spremam da svim svojim naporima u toj novoj multietničkoj Bosni pozitivno utičem na okolinu da se međuetničke rane što prije zaliječe i da ljudi i narodi treba da žive u slozi i međusobnom uvažavanju, te da na neki način iskupim svoje grijehe prema ljudima i prema Bogu.

Iako sam pred vama, gospodo sudijske, kao optuženi, ja vam zahvaljujem za pažnju, razum i na vašoj zaštiti mojih prava. Hvala vam.“

Osuđen je 31. jula 2001. godine na 10 godina zatvora.

MILAN SIMIĆ

Predmet: „Bosanski Šamac“

Milan Simić (rođen 1960.) je tokom 1992. godine bio pripadnik Kriznog štaba bosanskih Srba i predsjednik Skupštine opštine Bosanski Šamac u BiH. Zajedno s neko-licinom drugih muškaraca, lično je pretukao četvoricu zatočenika u osnovnoj školi u Bosanskom Šamcu, kao i jednog muškarca za kojeg se znalo da boluje od srčane bolesti. Nogama je udarao te muškarce u predio genitalija i tokom premlaćivanja ispaljivao metke iznad njihovih glava. Prvi je optuženi koji se dobrovoljno predao Međunarodnom sudu.

Priznanje koje je Simić pročitao u toku pretresa 22. jula 2002. godine:

„Prije svega, želim da izrazim moje iskreno žaljenje i kajanje zbog onog što sam učinio mojim sugrađanima i prijateljima u osnovnoj školi. Svjestan sam da činjenica da mi je poginuo najbolji prijatelj i da sam bio pijan ni u kom slučaju ne može biti opravdanje za ono što sam učinio. Siguran sam da ni moj pokojni prijatelj Dušan Mijanić, s kojim sam proveo nezaboravne studentske dane, ne bih našao riječi opravdanja za moj postupak. Nažalost, ja sam svega postao svjestan tek nakon toga i, iako mi je odmah bilo jasno da je nemoguće ispraviti to što sam učinio, savjest mi je nalagala da bar uputim izvinjenje ljudima kojima sam nanio bol.

To sam ja učinio, ali pored mog iskrenog žaljenja i kajanja i ličnog izvinjenja koje sam im uputio, nije me napuštao osjećaj krivice koji osjećam i danas.

Što se tiče izjave koju sam dao tužiocu, treba imati na umu da sam tu izjavu dao neposredno nakon što sam prvi dobrovoljno došao u Haag u vrijeme kada je Haški tribunal bio tabu tema u BiH i da je za mene i sam dobrovoljni dolazak bio preveliko

opterećenje, takvo da nisam imao dovoljno snage ni hrabrosti da učinim još jedan korak i odmah priznam moju krivicu.

Tim mi je draže što ste mi omogućili da još jednom ovako javno uputim izvinjenje svima njima. Hvala.“

Osuđen je 17. oktobra 2002. godine na pet godina zatvora.

PREDRAG BANOVIĆ

Predmet: „Logor Keraterm, Prijedor“

Predrag Banović (rođen 1969.) bio je 1992. godine stražar u zatočeničkom logoru Keraterm, u Prijedoru, Bosna i Hercegovina. Učestvovao je u zlostavljanju i progonu zatočenika u logoru. Učestvovao je i u ubistvu pet zatočenika preminulih od posljedica premlaćivanja, kao i u premlaćivanju 27 zatočenika pomoću palica za bejzbol, policijskih palica i kablova s gvozdanim kuglicama.

Priznanje koje je Banović izrekao na pretresu 3. septembra 2003. godine:

„Časni sude, ja sam se o svojoj krivici pred Vama nedvosmisleno izjasnio. Ta moja izjava je bila istine i iskrenoga kajanja o događajima u Prijedoru, a posebno u logoru Keraterm. O mome udjelu u tome dao sam intervju istražiocima Tribunala. Danas bih dodao samo sledeće. Hapšenje i prebacivanje u Hag moga brata i mene proživio sam sa velikim strahom i to najviše zbog toga što je propaganda uvijek širila da je Hag mjesto za tiho ubijanje Srba. Na moju sreću, brzo sam zaključio da je to posljednja laž te vrste.

Kroz dosadašnji postupak, ja sam u pritvoru doživio prosvetljenje. Sakupio sam snage da se suočim sa istinom i samim sobom. To me je i opredijelilo da

svoju izjavu o krivici promijenim. Proklinjem to vrijeme rata i mržnje. Žao mi je što tada nisam pronašao načina da izbjegnem mobilizaciju i svoje učešće u logoru. Žao mi je i svih žrtava i proklinjem svoje ruke što su na bilo koji način nanijele bol nevinim ljudima. Želio bih da se ove moje riječi, iskrene riječi, shvate kao lijek ranama i kao put ozdravljenja i pomirenja svih u Prijedoru, onako kako je bilo prije rata.“

Osuđen je 28. oktobra 2003. godine na osam godina zatvora.

DRAGAN NIKOLIĆ

Predmet: „Logor Sušica, Vlasenica“

Dragan Nikolić (rođen 1957.) bio je 1992. godine upravnik zatočeničkog logora Sušica, koji su srpske snage osnovale u opštini Vlasenica u BiH. U vrijeme dok je bio upravnik logora, učestvovao je u stvaranju i održavanju atmosfere terora i sistematskog sadizma za muslimanske i druge nesrpske zatočenike. Lično je ubio devet ljudi, a druge zatočenike mučio i premlaćivao. Pod njegovim vođstvom, žene svih starosnih doba silovane su i seksualno zlostavljane.

Dragan Nikolić je priznanje izrekao tokom pretresa 6. novembra 2003. godine:

„Časni sude, ja sam potpuno svjestan svega onoga za što se teretim, svjestan sam djela koja sam počinio. To sam i priznao, tačku po tačku koja mi je ovde pročitana. Izjasnio sam se da sam kriv. Preuzimam svu odgovornost za ta djela koja sam počinio. Kako se osjećam povodom toga što sam činio u tom periodu, za ta tri mjeseca koja sam proveo u Sušici, to jedino ja znam. Ali, ono je bitno da stvarno osjećam

veliku dozu sramote, stida, jer kao što i ovde je pomenuto, u Sušici ja sam bio s jedne strane sa oružjem, uniforma; s druge strane bile su žene koje su godina moje majke, bila su djeca, bili su moji drugovi s kojima sam godine provodio u kafeima, sportskim terenima, ljetovanjima. I zaista kad se o tome razmisli, to ostaje jedna vrsta noćne more kad se sjetite svih tih likova, svega toga što se dešavalo. Često sebi postavljam pitanje: zašto, kako? Imao sam dosta vremena, 11 godina je prošlo, ali teško mogu da nađem odgovor na to pitanje.

Ja, iskreno Vam kažem, nikada nisam osjetio neko sažaljenje prema sebi, jer nisam ja bio u godinama – 15 godina i šta ja znam – bio sam zreo čovjek. Uglavnom je to sažaljenje bio okrenuto i žaljenje prema žrtvama. Ne samo onim koje sam ja direktno povrijedio i njihovim familijama. Svi ljudi koji su bili dole u Sušici, a bilo ih je dosta, su žrtve.

Šta ja mogu da kažem povodom toga? Ja mogu da kažem da se zbog svega toga iskreno kajem. Zaista se kajem, jer ako bih samo rekao „Kajem se“ forme radi neke. Ja najbolje znam šta osjećam. Moje kajanje dolazi iz mene samog, jer veliku većinu ljudi ja sam poznavao odmalena. Zajedno smo odrasli, neki su mi bili komšije.

Iskoristiću ovu priliku da se svim tim žrtvama i onim koje sam direktno povrijedio, na čije sam živote i sudbinu utjecao, izvinim, izvinim duboko, i svim onim koji su bili u Sušici – bilo dan, bilo mjesec, bilo više vremena. Ja bih želio – pošto je ovo javno – da i te žrtve, ukoliko je moguće, osjete tu iskrenost u mom kajanju i mom izvinjenju svim njima. Čak i onim koji nisu bili u logoru Sušica, a koji se sad nalaze širom svijeta, a posljedica tog njihovog odlaska i protjerivanja je taj sukob i nemogućnost da se vrate svojim domovima, kućama i ostalom.

Ja sam svjestan, časni sude, da ću ja provesti dosta vremena u zatvoru, ali isto tako se nadam da će doći taj dan kad ću izaći. Želja mi je da se vratim u Vlase-nicu, da učinim nešto što je u mojoj moći, ukoliko to bude moguće, da se ti ljudi ponovo zbliže i da se vrate svojim kućama. Ne bih želio nijednog mo-menta da nekoga ugrozim svojim prisustvom tamo. Otići ću tamo, no ukoliko bih osjetio jednog mo-menta da nekome smetam, otišao bih. Imam gdje otići – kod mojih rođaka – ali ću se uvijek vraćati, svakog momenta. Vraćaću se dok god budem živ i dok ne vidim i ne osjetim trenutak da ne smetam tim ljudima, da bi konačno došli oni u taj grad, koji nije ni razoren, da bi počeli jedan novi život.

Ja sam priznao ovo. Ja se nadam – kao što je rekao i moj advokat, to sam i govorio – da će mojim primje-rom poći i drugi, na sve tri strane, da će to ih ohrabriti u neku ruku. Da preuzmu i oni dio odgo-vornosti, svi oni koji su učinili ta grozna djela, jer samo tako moguće je da dođe do zbližavanja naroda na tim prostorima. Za to je potrebno vrijeme, ali treba svima nama koji smo direktno učestvovali u tome da bude jasno da smo mi ipak jedan bitan faktor u tom pomirenju i suživotu. Isto tako sma-tram da i ovaj sud ima veliku ulogu u tome. Ja nastojim pomoći ovom sudu.

Žrtve nikada ne smijemo zaboraviti. Ja ne mogu da govorim u ime drugih, ja govorim u svoje ime. Među žrtvama ja sam imao zaista pravih prijatelja s kojim sam odrastao i još jednom ću ponoviti moje iskreno kajanje za sve ono što sam učinio dole. Nadam se da će mi se dati prilika da koliko-toliko učinim da njihova patnja bude manja. [...] Iskori-stiću ovu priliku, časni sude, da Vam se zahvalim što ste me saslušali i omogućili mi sve ovo da ka-žem, da Vam se zahvalim u svoje ime i u ime moje majke i moje sestre, koje su ovde – ja sam rekao da će ovo biti javno. Poručujem da su vrata moje kuće

svim tim ljudima otvorena, da mogu u svakom momentu doći, porazgovarati, bilo sa žrtvama, bilo sa nekim komšijama, koji čak nisu ni bili u Sušici.

Ja ne znam riječi reći, ali ako bi se ostalo samo na riječima ja mislim da nije dovoljno. Treba ipak nešto uraditi, a ja imam namjeru raditi na pomirenju, povratku tih raseljenih, protjeranih ljudi. To mi je i želja. Hvala Vam, časni sude, još jednom.“

Osuđen je 18. decembra 2003. godine na 20 godina zatvora.

MOMIR NIKOLIĆ

Predmet: „Srebrenica“

Momir Nikolić (rođen 1955.) bio je u julu 1995. godine pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove vojske bosanskih Srba. Nikolić se nalazio u središtu zločina počinjenih nakon pada Srebrenice. Imao je ulogu u početnim fazama planiranja operacije ubijanja, uključujući koordinaciju transporta žena i djece u Kladanj, odvajanje i zatočenje vojno sposobnih muškaraca i izbor mjesta njihovog pogubljenja. Nije učinio ništa da spriječi premlaćivanja, poniženja i ubistva hiljada bosanskih Muslimana i lično je koordinisao otkopavanje i ponovno zakopavanje tijela žrtava. Svjedočio je u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom, između ostalog na suđenjima protiv dvojice njegovih saoptuženih, Blagojevića i Jokića.

Na pretresu 29. oktobra 2003. Momir Nikolić je izrekao sljedeće priznanje:

„Časni sude, želim ovom izjavom da vam na najjednostavniji i najkraći način predočim svoje razloge zbog kojih sam se izjasnio krivim po tački pet

optužnice. Odluku sam donio sam, bez bilo kakvog pritiska, pretnje ili nagovaranja od strane mojih advokata ili Tužilaštva, da izađem pred ovaj časni sud i priznam da se u Srebrenici dogodio zločin u kojem sam i sam učestvovao i za koji očekujem adekvatnu kaznu.

Iskrenom želim da pred ovim časnim Sudom i javnim mnijenjem, a posebno bošnjačkim, izrazim svoje duboko i iskreno žaljenje i kajanje zbog zločina koji se dogodio i da se izvinim žrtvama, njihovim porodicama i bošnjačkom narodu zbog svog učešća u tom zločinu.

Svjestan sam da mrtve ne mogu vratiti, da porodicama svojim priznanjem bol ne mogu ublažiti, ali sam ovim činom želio da doprinesem da se napokon sazna potpuna istina o Srebrenici i njenim žrtvama, da državni organi Republike Srpske i svi pojedinci koji su učestvovali u zločinu slijede moj put, priznaju svoje učešće i krivicu, predaju se i odgovaraju za ono što su uradili.

Priznanjem sam želio da pomognem Sudu i Tužilaštvu da dođe do potpune istine i da svjedoče, žrtve zločina, njihove majke, braću i sestre ne izlažem novim patnjama i da ih ne podsjećam na tu užasnu tragediju.

Ja mislim, časni Sude, da moje priznanje predstavlja jedan od značajnih koraka ka izgradnji povjerenja i zajedničkog života u Bosni i Hercegovini, i nakon ovog priznanja kazne koja mi slijedi, a kada kaznu izdržim, moja je želja da se vratim u moj rodni grad Bratunac i tamo živim sa svim drugim narodima u miru i slozi kao i prije izbijanja ratnih sukoba.“

Osuđen je 2. decembra 2003. godine na 27 godina zatvora. Kazna mu je 8. marta 2006. godine smanjena na 20 godina.

DRAGAN OBRENOVIĆ

Predmet: „Srebrenica“

Dragan Obrenović (rođen 1963.) bio je u julu 1995. godine viši oficir i komandant u vojsci bosanskih Srba. Poduzimao je akcije u funkciji provođenja operacije ubijanja, te je osuđen za progone putem ubistva stotina civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i oko nje. U skladu sa sporazumom o potvrdnom izjašnjavanju o krivici, pristao je da svjedoči u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom, uključujući i suđenja koja se odnose na Srebrenicu.

Dragan Obrenović je na pretresu 30. oktobra 2003. godine kazao:

„Časni Sude. Zahvalan sam vam što ste mi pružili priliku da danas govorim. Na prostorima zemlje gdje sam rođen, pucnjevima iz vatrenog oružja obilježavalo se i proslavljalo rođenje muškog djeteta. Taj pucanj govori sve, i šta znači nova muška glava u kući i šta se od nje očekuje – snaga, zaštita, ratnik, borac – „glava kućija“ kod nas kažu. Kad su nažalost odjeknule one druge, ratne puške u Jugoslaviji, normalno je bilo da svaka muška glava obuče uniformu, uzme pušku u ruke i krene da zaštititi svoju domovinu, svoj narod, konačno svoju porodicu. To se od njega očekivalo, to je bio njegov zadatak, sveti zadatak po rođenju.

Tu nije bilo izbora – biti borac ili izdajnik. Na početku rata, izgledalo je da je rat i sve to nemoguće, da se to nama ne događa i da će se sve za koji dan riješiti i da će konačno naša generacija ipak imati šansu. Ni osjetili nismo kako smo bili uvučeni u ludilo međunarodne mržnje, kako komšija sa komšijom živjeti više nije mogao, kako se smrt naseljavala u našu blizinu i mi nismo ni primijetili da smo se navikavali na nju. Smrt je postala naša stvarnost, nažalost svakodnevica.

Ko je prije toga mogao vjerovati da užas rata može postati svakodnevica? Ko je mogao vjerovati da to može biti sastavni dio života? Užasom okruženi, mi smo se na njega navikli i tako živjeli. U tom užasu, desile su se stvari koje su radili ljudi koji se poznaju međusobom, koji se znamo i koji smo do juče živjeli, pa skoro k'o familija. U Bosni je komšija više od rođaka. U Bosni je ispijanje kava sa komšijom ritual. To smo pogazili i zaboravili. Izgubili smo se u mržnji, u brutalnosti. U tom vihoru strašne nesreće i užasa, desio se i užas, užas Srebrenice.

Ovde sam pred časnim Sudom sa željom da se čuje moj glas kajanja. Dugo sam razmišljao i jedna uvijek ista misao me prati – krivica. Grijech kao slika koja se ne miče ispred mene. Sa nelagodnošću ovu izgovaram, ovu istinu. Kriv sam za sve što sam onda učinio, bolno pokušavam da to izbrišem i da budem onakav kakav onaj put nisam bio. Kriv sam i za ono što nisam učinio, što nisam pokušao zaštititi te zarobljenike, bez obzira na privremenost moje tadašnje funkcije. Iznova postavljam ponovo sebi pitanje šta sam mogao da učinim, a šta nisam učinio. Hiljade nevinih žrtava je stradalo. Ostali su grobovi, izbjeglice, sve razoreno i nesreća opšta. Dio odgovornosti za to snosim i ja.

Ostala je nesreća na svim stranama kao opomena da se to nikad i nigdje valjda više neće dogoditi. Ovo moje svjedočenje i priznanje krivice skida odgovornost sa mog naroda, takođe. Ovo je krivica jednog čovjeka sa čistim imenom i prezimenom – Dragana Obrenovića. Ja iza toga stojim, ja sam za taj dio odgovoran. Krivica zbog kojem se kajem i zbog koje se izvinjavam žrtvama i njihovim sjenama. Biće mi drago ako ovo moje svjedočenje i kajanje doprinese pomirenju ljudi u Bosni, ako komšija ponovo stegne komšiji ruku, ako naša djeca ponovo zaigraju zajedničke igre i ako oni budu imali pravo na šansu.

Biće mi drago ako ovo moje svjedočenje pomogne familijama žrtava da ih poštedim ponovnog svjedočenja i ponovnog prolaženja kroz sve boli koje bi sigurno morali proći prilikom tih svjedočenja. Želja mi je da ovo moje svjedočenje pomogne da se ovo nikad i nigdje više ne dogodi. Ne u Bosni, nego nigdje, nigdje u svijetu. Za mene je to kasno sad, ali za djecu koja tamo u Bosni žive nije i nadam da će to biti dobra opomena.

U ovim našim ratnim stradanjima, niko nije izašao kao pobjednik. Ostali su svi da pate. Na svim stranama ostao još uvijek je bol. Pobijedila je patnja i nesreća, kao posljedica slijepe mržnje i nerazuma. Duh te nesreće ostao je još uvijek da se vijori našim napaćenim bosanskim brdima i trebaće godine da prođu da se izbrišu tragovi tog užasnog rata, da se ponovo zapuše ognjišta, a možda desetine godina da zarastu rane u dušama naroda. Ako ovo moje priznanje, svjedočenje i kajanje, ako ovo moje suočavanje sa samim sobom, doprinese bržem zarastanju tih rana, ja sam ipak obavio svoju dužnost ratnika, borca, oca i čovjeka.

Želim na kraju da se zahvalim tužilaštvu na naporu koji su uložili da se utvrdi istina i na naporu da se zadovolji pravda. Časni Sude, vama hvala što ste me pažljivo slušali kroz moje višednevno svjedočenje. Nastojao sam odgovoriti na sva pitanja koja su mi postavljena što tačnije i što iskrenije. Hvala vam.“

Osuđen je 10. decembra 2003. godine na 17 godina zatvora.

BILJANA PLAVŠIĆ

Predmet: „Bosna i Hercegovina“

Biljana Plavšić (rođena 1930.) bila je vodeća politička ličnost bosanskih Srba i prije, tokom i nakon sukoba 1992.-1995. godine zauzimala visoki položaj. Učestvovala je u progonu bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 bh. opština. Pozivajući paravojne snage iz Srbije da pomognu snagama bosanskih Srba u ostvarivanju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile, podržala je kampanju etničkog razdvajanja koja je imala za posljedicu smrt hiljada civila i protjerivanje hiljada i hiljada ljudi iz bh. opština, i to u veoma brutalnim uslovima,.

Svoje priznanje Biljana Plavšić izrekla je 17. decembra 2002. godine:

„Gospodine Predsjedavajući, gospođo Tužiteljice, branioci – zahvaljujem se što ste mi pružili priliku da danas govorim. Prije skoro dvije godine došla sam ovde kao optužena za učešće u zločinima protiv drugih ljudskih bića, pa čak i protiv čovječnosti. Došla sam iz dva razloga: da se suočim sa ovim optužbama i da poštedim moj narod – jer je bilo jasno da bi oni platili cijenu bilo čijeg nedolaska. Do sada sam imala priliku da preispitam ove optužbe, i da ih, zajedno sa mojim braniocima, provjerim i procijenim. Sada sam se uvjerila i prihvatam da su više hiljada nevinih ljudi bili žrtve organizovanog i sistematičnog djelovanja da se uklone Muslimani i Hrvati sa područja koje su Srbi smatrali svojim.

U to vrijeme, ja sam olako ubijedila samu sebe da je ovo pitanje opstanka i samoodbrane. U stvari, i više od toga – naše rukovodstvo, čiji sam bila neophodan dio – vodilo je poduhvat koji je za žrtve imao nebrojene nevine ljude. Objašnjenja samoodbrane i opstanka ne pružaju opravdanje. Na kraju, čak i

naši sunarodnici su rekli da smo u ovom ratu izgubili svoju plemenitost. Postavljaju se očigledna pitanja: ako je ova istina sada tako jasna, zašto je ja nisam vidjela ranije; i – kako su naše rukovodstvo i oni koji su ga slijedili mogli počiniti takva djela? Odgovor na oba pitanja je vjerujem – strepnja – zasljepljujuća strepnja koja je dovela do opsesije, naročito za one od nas za koje je Drugi svjetski rat živa uspomena, da Srbi više ne dopuste sebi da budu žrtve. Čineći ovo, mi u rukovodstvu smo prekršili najosnovniju dužnost svakog ljudskog bića – dužnost da se uzdrži i poštuje dostojanstvo drugih. Bili smo opredeljeni da učinimo sve što je neophodno da prevladamo.

Iako sam više puta bila upoznata sa navodima o surovim i neljudskim postupcima protiv nesrba – odbila sam da se sa time suočim, ili čak da ih provjerim. Ustvari, ja sam se potpuno predala govoru o nevinim srpskim žrtvama ovoga rata. Ovaj svakodnevni rad potvrdio je moje uvjerenje da se borimo za svoj opstanak, i da je u ovoj borbi međunarodna zajednica naš neprijatelj. I tako sam ja jednostavno poricala te navode, čak ih i neprovjeravajući. Ostala sam sigurna u svom uvjerenju da Srbi nisu sposobni da učine nešto tako. U ovoj opsesiji da više nikada ne postanemo žrtve – dopustili smo sebi da postanemo počinioци.

Čuli ste jučer, a i djelimično danas opširno o patnjama koje su ovim prouzrokovane. Ja prihvatom odgovornost za moj udio u tome. Ova odgovornost je moja – i samo moja. Ona se ne proteže na druge lidere i njihovo pravo da se brane. Ona se zasigurno ne proteže na naš srpski narod, koji je već platio visoku cijenu za postupke našeg rukovodstva. Saznanje da sam odgovorna za takve ljudske patnje i za kaljanje ugleda mog naroda, uvijek će ostati dio mene.

Postoji pravda koja zahtijeva život za svaki nevini život, smrt za svaku grešnu smrt. Za mene, naravno, nije moguće da odgovorim zahtjevima takve pravde. Ja jedino mogu da uradim ono što je u mojoj moći i da se nadam da će to biti od neke koristi - da spoznam istinu, da je kažem i da prihvatim odgovornost. Ovo će, ja se nadam, pomoći muslimanskim, hrvatskim i srpskim nevinim žrtvama da ne postanu obuzete gorčinom, koja često postaje mržnja, i koja je - na kraju - samouništavajuća.

Što se tiče mog naroda - rekla sam danas nešto ovdje o njegovom ugledu. Mislim da je stoga bitno da pojasnim o čemu govorim. Danas u Beogradu, u centru Beograda, stoji pod kupolom jedna crkva, još uvijek u izgradnji, a izgradnja je počela davne 1935. godine. Naš narod je istrajavao u izgradnji ove crkve, posvećene čovjeku, koji je - više nego iko drugi - ugrađen u biće srpskog naroda, a to je Sveti Sava.

Put koji je on slijedio bio je obilježen samouzdruženjem i poštovanjem prema svima. Veliki diplomata, koji je stekao ugled u svom narodu i u svijetu koji ga okružuje, čovjek čiji je karakter duboko usađen u srpski narod. Put i primjer Svetog Save su slijedile velike srpske vođe, čak i u današnjem vremenu, istrajno pokazujući plemenitost i dostojanstvo čak i u najtežim okolnostima. Dovoljno je samo pomenuti Vladiku Artemija Radosavljevića, koji je i dan danas glas vapijućeg za pravdu, u onome što je za Srbe postalo - pustinja Kosovo. Na nesreću, naše rukovodstvo, uključujući mene, napustilo je ovaj put tokom poslednjeg rata. Vjerujem da vam je jasno da sam se ja razišla sa tim liderima - premda prekasno. Ipak, to rukovodstvo bestidno nastavlja da traži odanost i podršku našeg naroda. To se čini izazivanjem straha, govorenjem poluistina kako bi se ubedio naš narod da je svijet protiv nas. Ali,

plodovi njihovog rada - tog rukovodstva – su jasni: grobovi, izbeglice, izolacija i ogorčenje prema cijelom svijetu, koji nas je odbacio upravo zbog tih lidera.

Neki su me upozoravali da ovo nije ni vrijeme ni mjesto da se kaže ova istina – da bi trebalo sačekati dok ostali takođe prihvate odgovornost za svoja djela. Ali, ja verujem da ne postoji mjesto ni vrijeme na kome je neprikladno reći istinu. Ja vjerujem da mi moramo da uredimo našu kuću – ostali će morati da preispitaju sebe i svoje postupke. Mi moramo da živimo u ovom svijetu, a ne u pećini. Ali, dokle god zadržimo naš identitet i naš karakter – nemamo se čega bojati.

Što se tiče mene – članovi ovog sudskog vijeća su oni kojima je data odgovornost da sude. Vi se morate truditi da u svojoj presudi nađete bilo kakvu pravdu koju ovaj svijet može da ponudi – ne samo za mene, nego i za nevine žrtve ovog rata. Ja ću, međutim, uputiti jedan apel ovom Tribunalu – sudijama, tužiocima, istražiteljima – uradite sve što je u vašoj moći da pružite pravdu za sve strane. Čineći to, možda ćete biti u mogućnosti da ostvarite misiju zbog koje ovaj Sud postoji. Hvala Vam.“

Osuđena je 27. februara 2003. godine na 11 godina zatvora.

MILAN BABIĆ

Predmet: „Republika Srpska Krajina“

Milan Babić (rođen 1956.) je 1991. i 1992. godine obavljao dužnost premijera/predsjednika vlade samoproglashene Srpske autonomne oblasti (SAO) Krajina, Hrvatska, kasnije nazvanoj Republika Srpska Krajina (RSK). Babić je učestvovao u kampanji progona usmjerenoj protiv

nesrpskog stanovništva. Bio je svjestan toga da se čine zločini kao što su zlostavljanje po zatvorima, deportacije, prisilno premještanje i uništavanje imovine, i znao da se civili ubijaju tokom prisilnog premještanja. Podržavao je i učestvovao u vojnom zauzimanju teritorija, te podsticao i pomagao nabavku oružja. Na javnim manifestacijama i u sredstvima javnog informisanja držao je nacionalističke huškačke govore, a takva propaganda je dovela do erupcije nasilja nad hrvatskim i drugim nesrpskim stanovništvom. Prije nego što je optužen, svjedočio je u predmetu Milošević kao svjedok optužbe, svjestan činjenice da time inkriminiše i sebe.

U toku pretresa 27. januara 2004. godine Babić je pročitao svoje priznanje:

„Izlazim pred ovaj Tribunal sa dubokim osećajem sramote i kajanja. Dozvolio sam sebi da učestvujem u progonu najgore vrste protiv ljudi samo zato što su oni bili Hrvati, a ne Srbi. Nevini ljudi su bili proganjani, nevini ljudi su nasilno isterani iz svojih kuća i nevini ljudi su ubijani. Čak i nakon šta sam saznao šta se dogodilo ćutao sam o tome. Još gore, nastavio sam sa službom i kroz moje vlastite aktivnosti postajao lično odgovoran za nehumane postupke koji su pogodili nevine ljude.

Žaljenje koje osjećam zbog toga je bol sa kojom moram živeti ostatak života. Ovi zločini i moje učešće u njima nikada ne mogu biti opravdani. Ostajem bez reči kada treba da izrazim dubinu moga kajanja za ono što sam učinio i za uticaj moga greha na druge. Mogu samo da se nadam da iznoseći istinu, priznanjem krivice i izražavanjem mog kajanja mogu poslužiti kao primer onima koji još pogrešno veruju da takva nečovečna postupanja mogu ikada biti opravdana. Samo istina može dati šansu srpskom narodu da se rastereti kolektivne sramote.

Samo priznanjem krivice ja mogu preuzeti odgovornost za sve pogrešno što sam uradio. Ja se nadam da svojim kajanjem mogu bar malo olakšati patnju onima koji su patili. Shvatio sam da nam neprijateljstva i podeljenost nikada ne mogu poslužiti da bolje živimo. Shvatio sam da naša pripadnost istoj ljudskoj vrsti je značajnija od bilo koje razlike između nas. Shvatio sam da samo kroz naše međusobno razumevanje i pomirenje možemo imati šansu da živimo kao ljudi u miru i tako obezbedimo bolju budućnost za našu decu i generacije koje dolaze.

Molio sam Boga da mi pomogne da se pokajem i zahvaljujem Bogu na mogućnosti koju mi je pružio da izrazim svoje kajanje. Molim moju braću Hrvate da oprostite svojoj braći Srbima. Preklinjem moj srpski narod da ostavi prošlost iza sebe i okrene se budućnosti gde će dobro, saosećanje i pravda na neki način olakšati rezultate zla u kome sam i sam učestvovao. I na kraju, bezrezervno stavljam sebe na raspolaganje ovom Tribunalu i međunarodnom pravu. Hvala.“

Osuđen je 29. juna 2004. godine na 13 godina zatvora. Izvršio je samoubistvo 5. marta 2006. godine.

RANKO ČEŠIĆ

Predmet: „Brčko“

Ranko Češić (rođen 1964.) bio je 1992. godine pripadnik Teritorijalne odbrane bosanskih Srba pored Brčkog u BiH, te pripadnik specijalnog policijskog voda u stanici policije Brčko. Jedan od zadataka bio mu je da uhapsi imenovane nesrbe i dovede ih na ispitivanje u policijsku stanicu ili u zatočenički logor Luka, gdje je zatočenike tukao, ponižavao i ubijao. Priznao je da je ubio ukupno 10 osoba, od kojih su dvije umrle usljed posljedica premlaćivanja, a

osam ubijeno iz vatrenog oružja. Ranko Češić je značajno sarađivao s Tužilaštvom i pristao da svjedoči u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom.

Na pretresu 27. novembra 2003. godine Češić je kazao:

„Hvala Vam, poštovana gospodo sudije. Najpre želim bez lažne patetike koja bi preuzrokovala bol porodicama da izrazim svoje najdublje kajanje za sva zla koja sam počinio. Riječi kao što su *kajanje* su nedovoljne da se iskaže šta čovjek osjeća, kao što sam ja. Praveći distancu vremena ovoga sad iz ove sudnice, i vremena kada se zločin desio, i vrijeme i stanje duha ovoga sad i onoga [...] je ogromno, jer sada nikad ne bih učinio takve stvari koje sam učinio i koje su se desile u toj euforiji i u tom vremenu u kojem su sva ljudska dostojanstva nestala.

Ja sam i pre suđenja priznao krivicu po tačkama za koje sam optužen i nastojao da pomognem i Tužilaštvu i Sudu da jedan mali delić istine dođe do ljudi, da se ovakve stvari ne dešavaju što sam ja činio.

Poštovana gospodo, ja bih sve učinio da mogu vratiti vrijeme koje je bilo da se ovo nije učinilo što sam ja učinio. Ali, pošto je to nemoguće, ostaje mi da se iskreno kajem za ovo što sam učinio. Mogu reći, da dodam ovome: nisam želio na ovoj raspravi da dovodim svoju rodbinu ili prijatelje da govore lepe stvari o meni, jer nisam želio da s tim još više ne zadajem bol žrtvama, kao i porodicama žrtava, i kao pijetetu poginulih.

Nadam se da će ovo moje iskreno kajanje, koje najbolje ja osjećam, pomoći da do ovoga više ne dođe. I želio bih da poručim da je nesrećan svaki narod koji doživi rat i najteže je tim ljudima koji to prožive, kojima je nanesen bol, porodicama kojima je nanesen bol. Ja mogu da poručim da ne bih želio da iko uradi ovako kao ja i, prema tome, samo mogu reći da nije samo zatvor kazna nego je teže živjeti sa

osjećajem krivice u sebi. Hvala Vam, poštovana sudijo, gospodo, što ste mi dozvolili da ovo kažem.“

Osuđen je 11. marta 2004. godine na 18 godina zatvora.

MIROSLAV DERONJIĆ

Predmet: „Glogova, Bratunac“

Miroslav Deronjić (rođen 1954.) bio je vodeća politička ličnost bosanskih Srba u bosanskom gradu Bratuncu i oko njega. Dana 8. maja 1992. izdao je naređenje bratunačkoj Teritorijalnoj odbrani (TO) i policijskim snagama u Bratuncu da napadnu i spale jedan dio obližnjeg nebranjenog sela Glogova. U tom napadu je ubijeno 65 civila Muslimana, uništeni domovi, privatna imovina i džamija bosanskih Muslimana, a znatan dio Glogove savnjen sa zemljom. Deronjić je u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom svjedočio u predmetima protiv Momira Nikolića, Radislava Krstića, Vidoja Blagojevića i drugih, kao i na suđenjima Momčilu Krajišniku i Slobodanu Miloševiću.

Deronjić je priznanje izrekao na pretresu 28. januara 2004. godine:

„Časni Sude, rođen sam u jednom malom mjestu u istočnoj Bosni koje se zove Bratunac. U tom gradu proveo sam većinu svog života. Tu sam odrastao, stekao svoje prijatelje, radio posao za koji sam se školovao, zasnovao svoju porodicu. Moj život nije se ni po čemu razlikovao od života većine ljudi koje sam poznavao. U našem susjedstvu, samo desetak kilometara udaljeno, nalazi se jedan sličan gradić koji se zove Srebrenica. Bili smo povezani brojnim vezama, koje život sam ispreplitao - poslovnim, rodbinskim, kumovskim, komšijskim. Živjeli smo

svoje obične živote, pomalo siromašni, svi zajedno, pomalo zaboravljeni od svih.

Početakom 1990-ih godina, počela se raspadati naša zajednička država koja se zvala Jugoslavija. Uskoro je počeo rat. U početku smo se nadali da možda neće stići do nas, ali veze među ljudima počele su da se kidaju. Umjesto naših života, jedine istinske vrijednosti koju smo imali, počeli smo da izmišljamo i prihvatamo druge. Umjesto običnih riječi koje smo znali, počeli smo da izgovaramo neke velike riječi: država, nacija, vjera. Oni koji su nas naučili tim riječima nisu nas ni poznavali, a mi smo vjerovali da oni to rade upravo za nas. Ubrzo smo shvatili da smo postali beskrajni redovi imena u hronikama mrtvih, nestalih, ožalošćenih.

Rat, koji nas nije mimoišao, iz nekih neobjašnjivih razloga upravo je tu ispoljio svu svoju antiljudsku i anticivilizacijsku prirodu, svu svoju brutalnost. Baš na tim prostorima odigrala se njegova najkrvavija i najstrašnija scena. Ne postoji ništa čega se nije dotakao: ljudi, njihovih dobara, svega onoga što se decenijama gradilo, čak i darova prirode na koje smo, tako siromašni, bili ponosni: šuma, izletišta, rijeka. Ne postoji način da se sve te pojedinosti opišu, niti riječi koje to mogu u potpunosti izraziti.

Kada se sve završilo, a činilo se da traje vječnost, mi koji smo preživjeli, umjesto u raju kojeg su svi obećavali, zatekli smo se u paklu. Oko nas su ostale hiljade mrtvih. Desetina hiljada uništenih domova, opustjela imanja bez ljudi, porušeni vjerski objekti, mostovi, bolnice, škole. Ostala je tuga i pusto svuda oko nas i u nama. Duboke rane koje će decenijama još da nas peku. Danas, taj grad o kome govorim i koji se zove Bratunac, nalazi se između dva groblja. Jedno je na sjevernoj i drugo je na južnoj strani. U jednom su sahranjeni jedni, a u drugom drugi, podijeljeni i u smrti.

Oba groblja nastala su za vrijeme i poslije rata. Kada se zbroje svi koji su u njima sahranjeni, ima ih duplo više nego što ima onih koji danas žive u tom gradu. To je rezultat rata. To je rezultat užasa kroz koji smo prošli. To je rezultat bezumnih političkih koncepata na koje smo pristali i u kojima smo učestvovali. Grad Srebrenica više ne postoji. Čiji je to danas grad? Srpski, muslimanski? To je grad mrtvih. Oni koji su to uradili, ubili su jedan grad. On nema svoju sadašnjost, niti svoju budućnost. Ostala mu je samo prošlost koja se mjeri vjekovima.

Postoji li veća osuda za one koji su to uradili, ma ko oni bili i kako se zvali? Danas se skrivaju, a govorili su da su heroji, govorili su da su vjernici. Kako je onda moguće da se plaše pravde zemaljske? Kako ćemo onda sa ovom pravdom koja nas sve zajedno uskoro očekuje? Teško je živjeti sa sjećanjem na sve što se dogodilo, sa osjećajem sramote i stida. U godinama koje su iza mene, u mnogim noćima bez sna, postavljao sam sebi ista pitanja - kako je moguće da smo to uradili jedni drugima, kako je uopšte moguće da smo na to pristali. Ako smo takvi kakvi jesmo, ima li nam spasa svima zajedno. Prošlo je mnogo vremena od tad i nisam našao odgovore na ta pitanja, ali znam samo jedno - ako nas istina ne može spasiti, onda nas zaista ne može spasiti ništa.

Zašto sam ja, časni Sude, rekao istinu. Ne tvrdim da je ona jedina, niti potpuna. Jedino što tvrdim je da sam rekao sve što sam znao i da je to tačno. Ona se ne sviđa mnogim, ali zar je potrebno da kažem da se ne sviđa ni meni. U brojnim intervjuima koje sam dao tužilaštvu, koji se mogu mjeriti hiljadama stranica, u četiri svjedočenja koje sam imao u ovom sudu u različitim predmetima, rekao sam sve što sam imao, uključujući istinu o sebi samom. Od prvog dana kad sam ušao u politiku daleke 1990. godine do dana kad sam iz nje definitivno izašao,

nisam prikrio ništa. Takav sam kakav jesam, šta god da to znači.

Ne mogu da se branim od sebe samoga. Prihvatio sam odgovornost za Glogovu i nisam nikoga optužio za ono zašto sam ja kriv. Svoju krivicu nisam razumio samo u pravnog smislu, već u jednom širem ljudskom smislu. Čak i ono što nisam u tom vremenu možda najbolje razumio, ili što nisam znao, bio sam dužan da znam i da razumijem.

Jer ja znam, časni sude, da sam za to sposoban. Zato je moja krivica i veća i dublja. Ja sam je u potpunosti svjestan i zato sam je priznao. Kada sam shvatio šta se zaista desilo u Glogovi, a to sam prvi put u potpunosti shvatio ovdje, slušajući neka svjedočenja preživjelih u drugim predmetima, odlučio sam bez razmišljanja da priznam svoju krivicu. Jer, šta je moj život u odnosu na živote tih nevinih žrtava. Kakva je njegova vrijednost i čime se ona može mjeriti. Nisam kalkulisao ni sa čim, pogotovo ne sa kaznom koja će bi biti izrečena, nisam o njoj razmišljao ni tada, niti o njoj razmišljam danas.

Imam previše godina i krivice da bi još i to sebi smio dozvoliti. Svoju ću kaznu prihvatiti isto onako kao što sam prihvatio svoju odgovornost, svjestan da ona ne može ni u kom smislu biti veća od one koju sam sam sebi izrekao, dozvolivši da budem u poziciji u kojoj se nalazim i koje se stidim. Svjestan da nikakva kazna ne može izmiriti moje račune sa mrtvima i sa živima. Volio sam te gradiće u istočnoj Bosni. Danas oni ne vole mene. Odrekli su me se i to je moja kazna. Ne postoji veća. Časni Sude, klanjam se sjenama nedužnih žrtava u Glogovi. Sve što sam uradio u ovom sudu, ako to išta vrijedi, poklanjam njima, u nadi da će to bar malo ublažiti bol njihovih najbližih.

Poznajem tu bol, jer je i ja nosim. Kajem se zbog progona koji sam počinio, žalim za svim žrtvama ovoga rata jer su nepotrebne, ma u kom groblju

počivale. Izvinjavam se svima koje sam ražalostio i koje sam iznevjerio. Posljednju rečenicu koju želim da kažem pred ovim Sudom, upućujem jedino svojoj porodici, svojoj djeci. Nikad u ovom ratu nisam poželio, naredio niti počinio neko ubistvo. Hvala časni Sude.“

Osuđen je 30. marta 2004. godine na 10 godina zatvora.

MIODRAG JOKIĆ

Predmet: „Dubrovnik“

Miodrag Jokić (rođen 1935.) bio je komandant 9. vojno-pomorskog sektora (VPS) Jugoslovenske ratne mornarice, koja je bila odgovorna za napad na grad Dubrovnik u južnoj Hrvatskoj i njegovoj okolini krajem 1991. godine. Vojnici pod njegovom komandom granatirali su područje Starog grada Dubrovnika (koji je na UNESCO-voj listi mjesta svjetske kulturne baštine) usljed čega su dva civila poginula, a tri ranjena. Razorene su i uništene zgrade, ustanove namijenjene religiji, dobrotvornim svrhama, obrazovanju, umjetnosti i nauci, te istorijski spomenici. Iako je, odmah po granatiranju, uputio radiogram Kriznom odboru Dubrovnika u kojem je izrazio žaljenje zbog „teške i nesrećne situacije“, te istakao da on nije naredio napad, kao komandant, Jokić nije preduzeo nužne mjere da spriječi ili zaustavi granatiranje ili da naknadno kazni odgovorne. Miodrag Jokić je u vrijeme svoje predaje bio najviši oficir JNA koji se dobrovoljno predao, a njegovo priznanje krivice je pomoglo da se skine veo šutnje koji je obavijao granatiranje Dubrovnika. Značajno je sarađivao s Međunarodnim sudom i učestvovao u političkim aktivnostima koje su imale za cilj promicanje mirnog rješenja sukoba u regiji.

Na pretresu održanom 4. decembra 2003. godine Jokić je kazao:

„Gospodine predsjedniče, gospodo sudije, časni sude, tužiteljice, zahvaljujem što ste mi omogućili da vam se obratim.

Pre dve godine, odmah nakon što je objavljena optužnica, predao sam se organima Tribunala da bih se suočio sa optužbama i da bi bila utvrđena istina. U to vreme u mojoj državi nije postajao pravni okvir za saradnju sa Tribunalom. Nijedan optuženi oficir iz Srbije nije se predao, a javno mnjenje je bilo protiv tog postupka. Sa svojim timom odbrane i uz minimalnu pomoć organa države i vojske, dugo sam i temeljno istraživao i preispitivao navode optužnice, te moju individualnu i objektivnu odgovornost. Bio sam svestan svoje komandne odgovornosti za postupke svojih potčinjenih u borbi, kao i promašaje i greške u komandovanju trupama.

Istovremeno, osećao sam potrebu da se i mi kao odgovorno društvo otvoreno i iskreno suočimo sa učinjenim ratnim zločinima. Verovao sam da je važno započeti saradnju sa Tribunalom i da, bez obzira na sve otpore i nerazumevanje javnosti, neko definitivno treba da otvori proces prihvatanja krivice, izvinjenja žrtvama i, u krajnjem cilju, ljudskog pomirenja sa okruženjem.

Časni sude, postoje dva razloga zbog kojih sam danas ovde: prvi je moje lično ubeđenje da kao komandant imam moralnu i ličnu obavezu da prihvatim odgovornost i tražim izvinjenje za postupke svojih počinjenih, čak i kada ih nisam naredio; drugi je svest o tome da je moje prihvatanje krivice i kajanje važnije od moje lične sudbine.

Šestog decembra 1991. poginulo je dvoje ljudi, troje je ranjeno i učinjena je velika šteta na civilnim zgradama i na kulturnim i istorijskim spomenicima u starom gradu u Dubrovniku. Činjenica da su ovi

životi izgubljeni u zoni moje odgovornosti ostaće urezana u moju svest celog života. Spreman sam da se sa vojničkim dostojanstvom poklonim pred svim žrtvama ovog sukoba, bez obzira na kojoj su strani. Takođe, iako sam to učinio u toku samog granatiranja radio putem, i nakon toga i lično, osećam obavezu da i ovom prilikom izrazim svoje najdublje saučešće porodicama poginulih i ranjenih, kao i građanima Dubrovnika za bol i štetu koju im je nanela jedinica pod mojom komandom. Moje žaljenje shvatam kao uslov pomirenja i zajedničkog života naroda na ovom području.

Časni sude, ja sam celog svog života bio profesionalni vojnik. Kao takav, rukovodio sam se oficirskom zakletvom trudeći se da služim na čast svojoj profesiji i svojoj zemlji. Zato danas stojim pred vama, nadajući se da će moj postupak doprineti konačnom pomirenju i zajedničkom životu naroda na ovom području, ali i stvaranju perspektive u kojoj neće biti tereta krivice za moj narod i njegovu budućnost. Zahvaljujem, časne sudije.“

Osuđen je 18. marta 2004. godine na sedam godina zatvora.

DARKO MRĐA

Predmet: „Planina Vlašić, Prijedor“

Darko Mrđa (rođen 1967.) je tokom 1992. godine bio pripadnik tzv. interventnog voda specijalne policijske jedinice bosanskih Srba u Prijedoru, BiH. Zajedno sa drugim pripadnicima interventnog voda, lično je učestvovao u izvođenju, čuvanju, sprovođenju, streljanju i ubistvu više od 200 nenaoružanih muškaraca na Korićanskim stijenama. Taj pokolj je preživjelo samo 12 muškaraca. Mrđa se složio da će surađivati s Tužilaštvom, a njegovo izjašnjava-

nje o krivici je pomoglo da se utvrdi istina o zločinima počinjenim nad nesrbima.

Na pretresu održanom 22. oktobra 2003. godine, Mrđa je izrekao sljedeće priznanje:

„Časni sude, zahvaljujem Vam na ukazanoj prilici da na kraju ovog postupka koji se vodi protiv mene kažem nekoliko riječi.

U Jugoslaviji, u državi u kojoj sam rođen, prije skoro 13 godina došlo je do tragičnog sukoba. Ja sam tad imao 23 godine. Želio sam isto kao i svi ljudi mojih godina. Želio sam prije svega mir i imao sam bezbroj planova za svoju budućnost. Zadnje što mi je palo na pamet je bio rat i krvoproliće. O ratu sam znao onoliko koliko su moji roditelji govorili, a oni su u vezi rata govorili najmanje. Nisam u to vrijeme mnogo obraćao pažnju na to. Smatrao sam da je rat nešto što je davna prošlost, nešto što se događalo prije nego što sam ja rođen.

Iskreno rečeno, do zadnjeg trenutka mislio sam da ću ja biti dio generacije koja će svoj životni vijek provesti u miru. Odrastao sam u socijalističkom sistemu, u školi su me učili o bratstvu i jedinstvu između raznih naroda koji žive u mojoj zemlji. Ipak, znao sam da su mnogi moji preci stradali u prethodnom ratu. Znao sam za logor Jasenovac. Međutim, tada sam bio ubijeđen da je to nešto što je daleko iza mene i nešto što se mene ne tiče. Živio sam mirno sa svojim komšijama Muslimanima i Hrvatima. Živjeli smo jedni sa drugima, a ne jedni pored drugih. Družili smo se, a čak i ponekad imali smo mnogo više od toga. Kao mladić imao sam djevojaka koje nisu bile Srпкиnje i nikad za to nisam dobio prijekor od roditelja.

Početkom 90-ih godina sve se naglo promijenilo. Radio i televizija, novine, sve je bilo puno govora o ugroženosti Srba, Hrvata i Muslimana – zavisno od toga, čije je sredstvo informisanja. Odjednom, po-

čeli smo da se dijelimo u načinu razmišljanja o istim stvarima. Ja to ni tada, a ni sada ne mogu objasniti i razumjeti.

Duboko vjerujući da je moj narod i da nam ponovo prijeti opasnost kao što je bio Jasenovac, ja sam se iz iskrenih patriotskih razloga javio na mobilizaciju. Bio sam mlad, zdrav i jak, a takvi su najpotrebniji svakoj vojsci. Želio sam prije svega da branim svoj narod, a zadnje što mi je padalo na pamet da napadam druge.

Kao takav, u kasno proljeće 1992. dospio sam u interventni vod prijedorske policije. U Prijedoru su se odigravale grozne stvari. Najradije bih sve to izbrisao iz svog sjećanja. Moje komšije, Hrvati i Muslimani, morali su da odu. Kao policajac, ja sam u nekoliko navrata prije 21. avgusta i pratio i obezbjeđivao konvoje kojim su Muslimani odlazili iz Prijedora. Ne mogu reći da im je bilo dobro, ali znam da ih je većina stigla živa i zdrava u onom pravcu u kojem su krenuli.

Ujutro 21. avgusta saznao sam da trebam da pratim još jedan takav konvoj. Nisam sumnjao da će se bilo šta posebno dogoditi. Međutim, nije bilo tako. Po naredbi komandira interventnog voda, koji je kasnije poginuo na bihaćkom ratištu, pa mu ne želim sada pominjati ime, izdvojili smo dva autobusa puna vojnospobnih muškaraca. Oni su ubijeni na Korićanskim stijenama, mjestu koje se nalazi između Skender Vakufa i Travnika. Ja sam učestvovao u razdvajanju i ubijanju tih nedužnih ljudi.

Iskreno se kajem. Zamolio bih za lično moje izvinjenje. Izvinuo bih se svim žrtvama i njihovim porodicama. Časni sude, želio bih da mi vjerujete na ovaj način. Nisam (to) počinio zato što sam želio, ili uživao u tome. Nisam ja mrzio ni te ljude. Uradio sam to zato što mi je naređeno da to uradim. Moj komandir, koji je inače uživao veliki autoritet i strahopoštovanje, bio je prisutan i lično izdavao ta

naređenja. U tim trenucima ja nisam imao snage da se usprotivim naređenju. Ja mogu sada dokazati šta bi se desilo da sam odbio naređenje. Uvjeravam Vas da bih i sam bio ubijen. A na Vama je, časni sude, da mi vjerujete ili ne. Svi oni, moji drugovi iz inter-ventnog voda, koji bi mogli da svjedoče o tome, i sami se za sebe boje i za svoju budućnost, i ne žele da svjedoče. Ja ih ne osuđujem zbog toga.

Časni sude, u proteklom ratu ja sam bio običan borac, bez čina i bez položaja. Bio sam na mnogim ratištima i borio se časno i pošteno. Tukao sam se sa neprijateljem, koji je bio naoružan. U tim sukobima ranjen sam tri puta. Ja nisam bio kukavica u ratu. I zbog toga mi je jako žao i teško (za) ovo što se desilo na Korićanskim stijenama. Već tada sam tražio prekomandu u drugu jedinicu, jer nisam želio da ubijam nenaoružane civile. Do kraja rata bio sam častan vojnik i nisam napravio nijednu stvar iole sličnu onome što se desilo na Korićanskim stijenama. Sada, 11 godina poslije, još teže mi pada ovaj dio moje prošlosti koju bih najradije da izbrišem, ali znam da to nije moguće. U međuvremenu sam se oženio i imam dvoje djece, i do hapšenja živio sam jedan normalan život čovjeka koji je živio od svog rada. Nikad nisam odgovarao ni za najmanji prekršaj u životu.

Ja znam da porodice ljudi koji su izgubili život 21. 08. 1992. godine u meni gledaju ubicu i da im je moje izvinjenje neiskreno. Ipak, ja želim da im se najiskrenije izvinim i spreman sam za počinjeno djelo i da dobijem i da izdržim zasluženu kaznu. Nadam se da će moje priznanje i kajanje bar malo doprinijeti tome da se ovakve stvari više ne dešavaju na našim prostorima. Nadam se da ću ovim ohrabriti i druge da učine isto što i ja, jer samo na taj način mogu skinuti dio velikog tereta koji ja nosim već ovih 11 godina. Znam da će me to pratiti i do groba. I još jednom bih zamolio za moje lično izvinjenje.

Izvinio bih se svim žrtvama i njihovim porodicama. I zahvalio bih se ovome časnom sudu što mi je dozvolio da se obratim. Hvala.“

Osuđen je 31. marta 2004. godine na 17 godina zatvora.

MIROSLAV BRALO

Predmet: „Lašvanska dolina“

Miroslav Bralo (rođen 1967.) bio je pripadnik „Džokera“, jedinice Vojne policije Hrvatskog vijeća obrane, koja je djelovala prvenstveno u regiji Lašvanske doline u srednjoj Bosni tokom 1993. godine. Miroslav Bralo je počinio niz strašnih zločina i osuđen je za ubistvo pet ljudi i pomaganje u ubistvu 14 civila bosanskih Muslimana, od kojih su devetoro bili djeca. Okrutno je silovao i mučio jednu bosansku Muslimanku i držao je zatočenu približno dva mjeseca, tokom kojih su je oni koji su je držali zatočenu zlostavljali kad su i kako htjeli. Pretresno vijeće je smatralo da je vrijedno pažnje to što je Miroslav Bralo priznao zločine za koje se nije prvobitno teretio i što je uložio napore da svoje zločine okaje angažujući se u radu za opšte dobro i pomažući u lociranju ostataka nekih od njegovih žrtava.

Miroslav Bralo je 7. oktobra 2005. potpisao sporazum o izjašnjavanju o krivici i činjeničnu osnovu, kao i svoje lično izvinjenje. U svojoj pisanoj izjavi Bralo je izjavio slijedeće:

„Ime mi je Miroslav Bralo.

Želio bih da se lično izvinim svim žrtvama koje sam povredio i svim članovima njihovih obitelji koje sam povredio onime što sam učinio. Želim da kažem da meni je iskreno žao za sve njihove patnje.

Ono što sam rekao u sudu poslednji put zaista sam i mislio: kriv sam i duboko se kajem.

Moje izvinjenje bi trebalo da ide još dalje. Trebalo bi da bude šire od zemaljske kugle. Trebalo bi da uključi izvinjenje svim žrtvama i njihovim porodicama, svim onima koji su morali da prođu kroz užas događaja koji su se desili, i znani i neznani. Želio bih da se izvinim i mnogim ljudima koji i danas žive u strahu i očaju raseljeni širom svijeta.

Činjenična osnova mojih priznanja krivice je prihvaćena. Ona je istinita. Jedna od najtežih točaka je prva ona koja govori o progonima i zločinima protiv čovječnosti. Meni je to posebno žao. Kao čovjek svjestan sam da se radi o mojim zločinima koje sam počinio tokom masakra u Ahmićima nad ljudima čiji se glas više neće čuti. Želio bih da se izvinim i u ime onih koji su počinili te stravične zločine a nisu više među živima, i svima onima koji su morali da prožive boli i patnju zarad neljudskog ponašanja u Ahmićima.

Ja sam uvijek znao da je to djelanje pogrešno, i da će svako znati da je pogrešno, i da za svako djelanje ne može biti opravdanja. Ja sam svjestan da sam se loše ponašao i ovo pismo pišem svojim riječima. Naša zlodjela su bila tako strašna – mislim i na ostale – mi smo svejedno nastavljali i pokušavali da ih opravdamo. Ja sam čak pokušavao da budem ponosan i da vjerujem da su to djela uspješna vojnika. Danas se stidim toga, stidim se svog ponašanja.

Ne. To nisu bila djela onog vojnika kakav sam ja jednom želio biti. Bio sam prisutan kada su žene i djeca ubijeni pred mojim očima. U tome času dobar vojnik u meni je nestao, utihnuo.

Bilo je trenutaka tokom tog vremena kada sam bio hrabar, ali nije bilo u meni hrabrosti da sam sebi priznao u što sam se pretvorio, i nije bilo u meni dovoljno hrabrosti da zaštitim one čije se živote

trebalo spašavati. To bi bila prava hrabrost u to vrijeme.

Trebalo je da prođe mnogo godina da bih ja razumio i nakon toga i prihvatio svoju odgovornost za svako od svojih djela. Razmišljajući danas o svojim postupcima, osećam jedino ogromno žaljenje i molim se da se takvo zlo nikada više ne ponovi na ovome svijetu.

Tribunal mora da se bavi s mnogim lažima. Ja vjerujem da je jedini put napred se kaže istina i da se prestane sa poricanjem istine. Mislim da nisam lagao, ali sam bio onaj koji je sve poricao pogotovo pred samim sobom.

Mora jednom biti kraj zataškavanja zločina. Porodice bi trebalo da odboluju svoje bližnje i da znaju istinu iskreno. Nadam da će sve strane sarađivati u potrazi za istinom i čineći tako skratice agoniju mnogih obitelji.

Mogao bih reći nek svako ide svojim putem, ali ja u to više ne vjerujem. Rekao bih svakome da smogne hrabrosti i obrati se svom susjedu, razgovara sa sudom i na taj način počne graditi mir. Onome ko govori istinu, vjerovati će susjed i sud.

Kada sam se našao na tribunalu u novembru prošle godine, odmah sam znao da prva optužnica ne govori o svemu. Želio sam da kažem cijelu istinu o svojim zločinima, iako sam znao da ono najgore znam samo ja. Toliko, a, i više ja sam dužan.“

Osuđen je 7. decembra 2005. godine na 20 godina zatvora.

IVICA RAJIĆ

Predmet: „Stupni Do, Vareš“

Ivica Rajić (rođen 1958.) je 1993. godine bio komandant jedinica snaga bosanskih Hrvata u Kiseljaku u BiH. Komandovao je snagama koje su napale i opljačkale selo Stupni Do, što je rezultiralo smrću najmanje 37 civila bosanskih Muslimana i uništenjem sela. Snage pod njegovom komandom izvršile su napad i na obližnji gradić Vareš, gdje su zatočile oko 250 muškaraca bosanskih Muslimana, fizički i psihički zlostavljale njihove porodice i druge stanovnike, te seksualno zlostavljale žene. Rajić je znatnoj mjeri sarađivao s Tužilaštvom, dostavio i potvrdio vjerodostojnost ključnih dokumenata, te potvrdio brojne važne činjenice.

Na pretresu 7. aprila 2006. godine Rajić je kazao:

„Časni sude, zahvaljujem vam što ste mi dali priliku da u ovom susretu sa istinom konačno i ja progovorim nekoliko riječi o sebi i ratu u kojem sam sudjelovao, o njegovim uzrocima, tragičnim posljedicama i mojoj stvarnoj ulozi u događajima koji su me doveli pred ovaj sud. Rođen sam u zemlji u kojoj je u vrijeme moga odrastanja, odgajanja i školovanja stvarano uvjerenje da su konačno, sretno i pravedno riješeni svi razlozi koji su kroz povijest uzrokovali međusobne sukobe malih naroda koji su joj pripadali. Dobro se sjećam svojih mladalačkih razmišljanja da pripadam sretnoj generaciji, koja se nikad neće susresti sa ratom i kako je pošten rad i odgovoran odnos prema sebi i društvu garancija za sretnu budućnost.

Živeći sa takvim uvjerenjima, a svjestan siromaštva obitelji kojoj sam pripadao, još kao srednjoškolac sam se izborio za vojnu stipendiju, koja mi je pružila mogućnost daljeg školovanja. Upisao sam prestižnu zrakoplovno-tehničku vojnu akademiju,

gdje sam u svojoj specijalnosti ostvario najbolji uspjeh. Znanje i status koji sam stekao, poznavanje vrlo sofisticirane radarsko-računarske tehnike, te silna želja za stalnim dokazivanjem u struci, otvoralo mi je veliku životnu perspektivu. Uz sve to, jedna vrlo hrabra i odlučna djevojka druge vjere i nacionalnosti, sa sličnim uvjerenjima i ambicijama, postala je moja supruga. Stvorili smo obitelj bez predrasuda, uzor za generaciju.

U ono vrijeme činilo se da ništa ne može biti bolje i ljepše. A onda dođoše neka vremena teškog nacionalnog i vjerskog raslojavanja širokih razmjera, koje nije ostavljalo puno mogućnosti za izbor. Munjevito širenje rata prisililo me da prihvatim poziv mojih susjeda i prijatelja i pomognem u organiziranju odbrane našeg najmalobrojnijeg naroda. Ostati uz svoj narod i dijeliti njegovu sudbinu uvijek se smatralo prirodnim i časnim izborom. Iako sam imao i neke druge planove, nesretan razvoj događaja i splet okolnosti odredio mi je drugačiju sudbinu.

Mogućnost za izlazak iz tog pakla svakim danom se smanjivala, a zahtjevi mojih sunarodnjaka da ostanem uz njih su se povećavali. Tako sam postao sudi-onikom najstrašnijeg rata koji se ikada dogodio na tim prostorima. Planovi velikih sila i težnje malih naroda da se država Bosna i Hercegovina uredi baš po njihovoj mjeri nisu se slagali. Sukob interesa velikih i malih proizveo je kaos i nasilje u kome su po instrukcijama velikih vođa preko noći nastajala neprijateljstva i savezništva kakva je teško razumjeti. Iako sam bio apolitičan čovjek, imao sam dovoljno povijesnih saznanja da moj malobrojni hrvatski narod u Bosni i Hercegovini ima duboke korijene i da ih treba i mora sačuvati. Zbog stradanja kojem je usred agresije na Bosnu i Hercegovinu već bio izložen, i ljubavi prema svom narodu, smatrao sam da je moj ostanak uz narod obaveza i nepogrešivi izbor.

Časni sude, ja i danas tako promišljam. Budući da se nisam bavio politikom, niti sam sudjelovao u određivanju ciljeva političke borbe, smatrao sam da to dovoljno mudro i odgovorno čini vodstvo, koje je dobilo povjerenje i priliku da o tome odlučuje. Nažalost, vrijeme i događaji koji su uslijedili pokazali su da neke odluke nisu bile ni mudre ni odgovorne. Sukob između Hrvata i Muslimana se nije smio dogoditi. Postoje svjedoci, a i Tužiteljstvu sam dao i dokaze, koji uvjerljivo pokazuju da sam se još u ljeto 1992. godine odlučno usprotivio suludim postupcima Tihomira Blaškića i njegovih zaštitnika, koji su provocirali ovaj sukob u srednjoj Bosni.

Zbog mog takvog stava prema tom sukobu, početkom 1993. godine sam smijenjen sa svih dužnosti, kako bi taj čovjek uz podršku istih ljudi odmah nakon toga započeo svoj drugi rat protiv Muslimana. Uživajući ugled u oba naroda, rizikujući vlastiti život, odigrao sam ključnu ulogu u zaustavljanju tog potpuno besmislenog sukoba, u kojem nije moglo biti pobjednika.

Časni sude, i o tome postoje mnogobrojni svjedoci i vjerodostojni dokumenti, koji su mojom suradnjom postali dostupni i Tužiteljstvu. No usprkos svemu, te iste strukture su me praktično protjerale iz mog Kiseljaka. Krajem travnja 1993. godine, prilikom posjete obitelji u mom rodnom Kiseljaku, sasvim slučajno sam se našao u vrtlogu događaja, kada je ista garnitura ljudi započela svoj treći rat protiv Muslimana. Nije više bilo moguće učiniti ništa što bi moglo zaustaviti to besmisleno stradanje ljudi, njihovih domova i naselja. Na djelu je bio scenarij o kojem nisam znao baš ništa, kao i mnogi sa kojima sam razgovarao.

Ali iz onog što se vidjelo i što sam uspio doznati, nije trebala velika pamet da bi se shvatilo o čemu se radi. Nije bilo nikakve dvostruke linije zapovijedanja niti prekida u komunikaciji između nadležnih

ca i onog što se događalo. Sve se odvijalo upravo onako kako je tražio Blaškić, po njegovoj odluci ili po nečijem nalogu. On će to, nadam se, morati objasniti.

Druga linija je osmišljena u glavama kukavica, kada je trebalo pobjeći od odgovornosti za vlastite postupke i katastrofalne posljedice. A tvrdnje o nedostatku informacija o zbivanjima na terenu zbog prostorne izoliranosti i slabih komunikacija su podvala, koja više govori o nedostatku veze sa zdravom pameću nego sa stvarnim događajima. No, kako je svaki normalan čovjek mogao i predvidjeti, ratna sreća se brzo okrenula. Armija Bosne i Hercegovine je kao odgovor uskoro počela izvoditi napade na sve što je hrvatsko, a položaj hrvatskog naroda srednje Bosne postao je katastrofalan. Pravljene su planovi za iseljavanje. O tome sam Tužiteljstvu takođe dostavio vjerodostojnu dokumentaciju.

A onda su se ti isti kreatori rata sjetili mene. Znajući za moj ranije stečeni ugled kod muslimanskog naroda i njihovih vojnih zapovjednika, povjerili su mi ulogu pregovarača, a potom me imenovali i zapovjednikom sa zadatkom da spašavam što se spasiti može. Bilo je teško pregovarati i suprotnu stranu uvjeriti o onom što nije odgovaralo istini. Svjestan tragičnih posljedica ako se taj rat nastavi, učinio sam sve da se to ludilo zaustavi.

Nenajavljeno sam otišao u komandu Armije Bosne i Hercegovine u Visokom i, uz rizik da budem zarobljen, još jednom pokušao dogovoriti zaustavljanje rata. Učinio sam sve što su tražili od mene, a čak i ono što su smatrali nemogućim. Ali spirala nasilja je dostigla takvu točku da o primirju više nije bilo moguće govoriti. Kad proradi nagon za opstanakom, nakon izgubljenog doma ili člana obitelji, nemoguće je uvijek i na svakom mjestu osigurati da ponašanje tih ljudi bude u granicama dopustivosti. Zbog toga su se događali zločini, i upravo zbog toga

se taj rat nije smio dogoditi. Kako ispoštovati granice dopustivosti u nečemu što je po svojoj prirodi nedopustivo, kao što je bio taj rat?

Časni sude, ja sam znao da je veliki broj ljudi kojima sam zapovijedao bio opterećen gubitkom doma ili nekog iz obitelji, da su to ljudi sa svojim vrlinama i manama, ali nisam mogao znati kako će koji od njih reagirati u pojedinim ratnim situacijama. Zadatke sam izvršavao sa ljudima koje sam imao, a ne sa onima koje sam želio imati. I nikada nisam naredio zločin, već samo ono što je tražila akcija: obrana ili napad.

U okviru svojih mogućnosti neka djela sam odmah sankcionirao, neka su po savjetu suradnika nadležnih organa i institucija evidentirana sa namjerom da se adekvatne radnje i postupci provedu u vrijeme kada to neće imati kontraproduktivan učinak za sustav obrane. Da sam se suprotstavljao bezakonju sve do rizika po vlastiti život pokazuje i činjenica da su me kriminalci iz vlastitog naroda napadali, otimali, a više puta pokušali i ubiti. I o tome postoji dokumentacija koju sam ustupio Tužiteljstvu.

Sve ovo sam naveo kako bih vam što realnije prikazao uvjete u kojima sam djelovao. Moj odlazak u Vareš nije imao za cilj nikakav zločin, koji bi izazvao napad Armije Bosne i Hercegovine na Vareš, nakon kojeg bi hrvatski narod po nekom scenariju trebao napustiti taj prostor.

Napad Armije Bosne i Hercegovine na Vareš trajao je već nekoliko dana. HVO Vareša tražio je pomoć, a ja sam izvršavajući naređenja svojih nadređenih pokušao učiniti sve što sam mogao. Nažalost, neki pojedinci i grupe nisu poštivali instrukcije svojih zapovjednika i u tom teškom i nepredvidivom razvoju događaja se dogodio zločin. Ipak, on nije smio biti opravdanje za teške zločine koje je na tom prostoru kasnije pretrpio hrvatski narod.

Časni sude, iz svega što vam je predloženo posve je razvidno da taj zločin nisam zapovjedio, niti se on dogodio uz moje znanje i pristanak. Ali – dogodio se. Njega su počinili pojedinci i grupe kojima sam bio nadređen. I za to sam odgovoran i kriv. Kao što zapovjedniku pripada zaslužena čast i slava za dobra djela koja ostvari sa svojim vojnicima, tako mu vojnička etika i čast nalažu da prihvati odgovornost za ono što su učinili loše.

Hrabro i odgovorno ću prihvatiti kaznu koju mi odredite. Žao mi je svih žrtava u Stupnom Dolu i Varešu. Te žrtve su bile nepotrebne, baš kao i rat između dva prijateljska naroda.

Obiteljima stradalih upućujem ispriku i svoju najiskreniju sućut za svu bol koju trpe zbog gubitka svojih najmilijih. Ona je iskrena iz srca, jer razumijem tu bol zato što je taj rat takvu bol donio i u moju obitelj, kao i u brojne druge obitelji neovisno o nacionalnoj pripadnosti. Sve te žrtve zaslužuju istinu i pravdu. Moja suradnja sa Tužiteljstvom je doprinos utvrđivanju istine, a prihvatanje krivnje čin odgovornog, a ne slomljenog čovjeka kako u medijima tvrdi moj bivši odvjetnik.

Uvjeren sam da će to zrno istine biti prepoznato i izdvojeno iz mora laži koje godinama u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj o meni plasiraju pojedinci i obavještajno-medijske sluge raznih gospodara, kako bi me primorali na šutnju i prikrili istinu o sebi i o politici koja je od mene i od moga naroda napravila i žrtvu i agresora u vlastitoj zemlji.

Samo istina može pomoći svim budućim generacijama i ja ću je iznositi i braniti bez obzira na prijetnje, pa i fizičke napade koje sam doživio u pritvorskoj jedinici. Kako te prijetnje nisu upućene samo meni osobno, već cijeloj obitelji, a zatim i mojoj braniteljici, zamolio bih ovaj Časni sud da iskoristi svoj utjecaj da ih se zaštiti.

Oni koji se boje istine spremni su na sve i koriste se vrlo suptilnim i opasnim metodama, što potvrđuje i dobro osmišljena obavještajna medijska kampanja koja je u Republici Hrvatskoj pokrenuta protiv mene nakon sporazuma sa Tužiteljstvom. Kako drugačije objasniti pisanje jednog utjecajnog hrvatskog tjednika, koji se poziva na lažni i suludi izvještaj hrvatskih tajnih službi da sam upravo ja odgovoran za stravičan zločin na tržnici Markale u Sarajevu, već kao prijetnju obitelji - ako uz tu monstruoznu laž objavljuju sliku moje supruge, adresu stana i registraciju obiteljskog automobila. Nije li to prikriveni poziv ozlojeđenim članovima obitelji i prijateljima stradalih u tom strašnom zločinu na osvetnički linč moje obitelji? Još puno gore i monstruoznije laži o meni su plasirane putem vrlo gledane emisije na Hrvatskoj televiziji odmah nakon objave sporazuma o priznanju krivnje.

Treba li spomenuti da je u toj emisiji sudjelovao i moj bivši odvjetnik, koga sam ranije opisao sa samo dvije riječi. Podvale takve vrste, prijetnje koje ih prate i sudbina nekih ljudi u Hrvatskoj koji su surađivali s ovim Sudom tjera me na oprez i brigu za sigurnost moje obitelji. Radi se o prepoznatljivim metodama režimskih sluga, kerova i pudlica iz redova hrvatske izvještajne službe i sigurnosno-informativne službe i raznih bivših i sadašnjih državnih i političkih klanova, koji su upravljali ratnim događajima i našim sudbinama. Da bi zaštitili sebe i svoje nalogodavce, oni prikrivaju stvarne, a izmišljaju i krivotvore lažne dokaze, kojima optužuju druge i tako obmanjuju hrvatsku javnost i ovaj Sud.

Poznato mi je da Tužiteljstvo poduzima i konkretne radnje da se demontiraju neke lažne konstrukcije koje su podmetnute ovom Sudu i iskreno se nadam da će mi dati priliku da i osobno sudjelujem u tome.

Časni sude, ja sam učinio sve što sam mogao da se dođe do pune istine. U vašim rukama su čvrsti dokazi o svemu što se događalo. Vjerujem u vašu mudrost i hrabrost u odmjeravanju pravične kazne. Molim Boga da mi da snage i zdravlja da je časno izdržim i vratim se svojoj obitelji koja dugo nezasluženo trpi i kojoj sam najpotrebniji. Hvala Vam.“

Osuđen je 8. maja 2006. godine na 12 godina zatvora.

DRAGAN ZELENović

Predmet: „Foča“

Dragan Zelenović (rođen 1961.) bio je 1992. godine pripadnik VRS i *de facto* vojni policajac u Foči, Bosna i Hercegovina. Silovao je i mučio nekoliko zatočenih žena i djevojaka bosanskih Muslimanki, uključujući opetovano silovanje djevojke stare 15 godina. Ženama koje su se opirale njegovim seksualnim napadima, prijetio je smrću ili ih premlaćivao. Kao dio sporazuma o krivici, Dragan Zelenović je pristao da pruži istinite i potpune informacije, te da svjedoči u postupcima pred MKSJ-om.

Na pretresu održanom 23. februara 2007. godine Zelenović je kazao:

„Časni sude, svoj stav i kajanje izrazio sam u izjavi koja je predložena od strane odbrane. Takođe, sada, pred svima, želim da ponovim i da kažem: zahvaljujem što ste mi dali priliku da se sa nekoliko riječi obratim prvenstveno vama, i onda svim ljudima koji se zalažu za istinu i pravdu. Nadam se da će ove riječi, moje riječi, čuti žrtve besmislenog rata koji nikoga nije učinio sretnim.

Poučen biblijskom porukom da se istine ne treba bojati, jer jedino ona može svima pomoći, ja sam priznao svoju krivnju i spreman sam snositi poslje-

dice svih svojih nepromišljenih postupaka. Znam da nikakva kazna ne može izbrisati traume žrtava zbog patnje koju su nezasluženo pretrpjele, ali vjera nas uči kako je priznanje da je nekome učinio nepravdu najbolji put da mu pomognemo.

Upravo zbog toga, a sa iskrenom željom da ih se zaštititi od podsjećanja na razne događaje, ja sam priznao svoju krivicu. Žao mi je svih žrtava, naročito onih koje su to postale zbog bilo kojeg mog postupka i zato iz ovoga mjesta najiskrenija izvinjenja izražavam, najdublja poštovanja. Želio bih da svi koji me čuju ovo prihvate kao riječ običnog čovjeka sa svim svojim vrlinama, ali i manama kojih nisam bio svjestan i koje nisam znao obuzdati kada sam to trebao i morao učiniti.

Časni sude, sad je na vama. Hrabro ću prihvatiti svaku kaznu koju mi odredite i molim Boga da mi dâ mudrost i hrabrost da izdržim i da se vratim svojoj porodici.“

Osuđen je 4. aprila 2007. godine na 15 godina zatvora.

Bosna i Hercegovina

Priznanja krivice pred Sudom BiH

VEIZ BJELIĆ

Predmet: „Vlasenica“

Veiz Bjelić (rođen 1949.) priznao je da je kao pripadnik Teritorijalne odbrane Piskavice i čuvar zatvora „Štala“ u zaseoku Rovaši, selo Cerska kod Vlasenice, od juna 1992. do kraja januara 1993. godine više puta silovao žensku osobu koju je u noćnim satima izvodio iz „Štale“, kako ne bi vidjeli ostali zarobljenici i čuvari u smjeni, te prijetio da će je ubiti ukoliko nekom kaže šta joj se dešava. Učestvovao je, zajedno s drugim pripadnicima Teritorijalne odbrane RBiH, u sedmomjesečnom fizičkom i psihičkom zlostavljanju zatočenika kojima su u „Štali“ nanošene teške tjelesne povrede i patnje. Sud je pri odmjeraivanju kazne kao olakšavajuću okolnost cijenio suradnju optuženog s Tužilaštvom, priznanje i iskreno kajanje, koje može imati „znatan pozitivni efekat na žrtve“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Obrazlažući zašto je priznao krivnju, Bjelić je u martu 2008. u sudnici rekao da „želi odmoriti mozak“ i „prekinuti agoniju zbog koje ne može da spava“. „Uradio sam to što mi je stavljeno na teret“, kazao je Bjelić.

Osuđen je 28. marta 2008. godine na kaznu zatvora od pet godina.

DUŠAN FUŠTAR

Predmet: „Logor Keraterm, Prijedor“

Dušan Fuštar (rođen 1954.) bio je tokom 1992. godine vođa stražarske smjene u logoru Keraterm pored Prijedora. Zatočenici držani u tom logoru bili su sistematski zlostavljani i proganjani raznim oblicima fizičkog i mentalnog nasilja, odnosno ubistava, mučenja, premlaćivanja, šikaniranja, ponižavanja i držanja u nehumanim uslovima zatočenja. Fuštar je propustio da spriječi ili zaustavi zlostavljanja zatočenika u tom logoru, za što je „imao ovlaštenja i uticaj“, te je na takav način „doprinio i pospješio sistem zlostavljanja i progona“. Optužen je pred MKSJ-om, ali je predmet ustupljen BiH u skladu s pravilom 11 bis Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a. Prihvatio je krivicu po izmijenjenoj optužnici koja mu više nije stavljala na teret lično aktivno učestvovanje u ubistvima ili maltretiranju zatočenika. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Mada lično nikog nisam ni udario ni na bilo koji način maltretirao, pritisak moje savjesti traži da iskažem najdublje kajanje svim koji su na bilo koji način povrijeđeni zatvaranjem u logor, koji su preživjeli bilo koji oblik psihičkog ili fizičkog zlostavljanja, kao i njihovim porodicama za sve brige koje su preživjele. (...) Želim posebno da naglasim da sam uvjeren da se nikada više ne treba nigdje u svijetu da ponove ovakvi događaji i ljudske patnje, a pogotovo na području BiH.“

Osuđen je 21. aprila 2008. godine na devet godina zatvora.

PAŠKO LJUBIČIĆ

Predmet: „Ahmići, Vitez“

Paško Ljubičić, koji se ranije zvao **Toni Raić** (rođen 1965.), bio je zapovjednik Četvrte bojne vojne policije HVO-a od januara do jula 1993. godine. Ljubičić je 15. ili 16. aprila 1993. godine svojim podređenim, nad kojima je imao efektivnu kontrolu, prenio naredbu svog nadređenog zapovjednika Tihomira Blaškića, za napad na selo Ahmići u Vitezu i ubistva vojno sposobnog stanovništva, te istjerivanje civila i uništavanje njihove imovine. Prilikom napada na Ahmiće ubijeno je više od stotinu civila, te uništene brojne kuće i dvije džamije u selu. Ljubičić je pomogao u planiranju tog napada svjestan da, „prenoseći i izdajući takvu zapovijed, može prouzrokovati, između ostalog, smrt više osoba“. Optužen je pred MKSJ-om, ali je predmet ustupljen BiH u skladu s pravilom 11 bis Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Već 15 godina čekam trenutak kada ću moći javno izraziti sućut svim stradalima, posebno onima koji su izgubili život 16. aprila 1993. godine“, kazao je Ljubičić, koji se „ispričao što je pogriješio, odnosno što nije odbio da prenese zapovijed Tihomira Blaškića, koja je bila nelegalna“.

„Znam da neću vratiti ničije najmilije, ali želim da znaju da se kajem, što će vjerovatno pridonijeti mom duševnom miru“, kazao je Ljubičić i dodao da ne želi umanjivati svoju odgovornost, ali da mora kazati „da nikoga nije ni verbalno povrijedio“.

Osuđen je 29. aprila 2008. godine na 10 godina zatvora.

IDHAN SIPIĆ

Predmet: „Ključ“

Idhan Sipić zvani **Nuno** (rođen 1967.) bio je tokom 1995. godine pripadnik Izviđačko-diverzantske čete u sastavu Petog korpusa Armije RBiH. Polovinom septembra 1995. godine u mjestu Korjenovo Brdo, kod Ključa, ubio je vojnim bajonetom jednu staricu srpske nacionalnosti. Sipić je samoinicijativno prijavio to ubistvo, te odveo ekipu za uviđaj na mjesto zločina „čime je omogućio da zločin ne ostane neriješen“. Sipić je prva osoba koja je pred Odjelom za ratne zločine Suda BiH potpisala sporazum o priznanju krivnje. Tokom pretresa za razmatranje sporazuma o priznanju krivice izjavio je da je *obišao cijelu Evropu, ali gdje god je lijegao i gdje god se budio, uvijek mu je pred očima bila ista slika – slika ubijanja bespomoćne starice!* Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Kriv sam i žao mi je što sam to uradio“, kazao je Sipić tokom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje u februaru 2008. godine.

Osuđen je 22. februara 2008. godine na osam godina zatvora.

SLAVKO ŠAKIĆ

Predmet: „Bugojno“

Slavko Šakić (rođen 1972.) tokom jula 1993. godine je kao pripadnik Jedinice za posebne namjene Garavi pri 104. brigadi HVO-a Eugen Kvaternik, kao saizvršilac počinio ubistvo, učestvovao u nezakonitom zatvaranju, mučenju i prisiljavanju na prinudni rad Bošnjaka na području Bugojna. Šakić je u svemu tome pokazao naročitu okrutnost,

kao na primjeru jednog zatočenika kojem je „špagom vezao ruke i nožem ga sjekao po glavi“. Tijelo tog zatočenika je pronađeno godinu dana kasnije. Sud je u odmjerenju kazne kao olakšavajuće okolnosti prihvatio Šakićevu mladost u vrijeme počinjenja zločina i činjenicu da je otac troje djece. U sporazumu i presudi nije navedeno da li se Šakić obavezao na neki oblik suradnje s Tužilaštvom BiH. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 29. septembra 2008. godine na kaznu zatvora od osam godina i šest mjeseci.

VASO TODOROVIĆ

Predmet: „Srebrenica“

Vaso Todorović (rođen 1968.) je kao pripadnik Drugog odreda Specijalne policije Šekovići Ministarstva unutrašnjih poslova RS 12. jula 1995. godine sudjelovao u pretresu sela na području Srebrenice, istjerivanju civila i njihovom sprovođenju do Potočara, znajući da će biti „prisilno i trajno preseljeni“. Todorović je sudjelovao i u zarobljavanju više hiljada muškaraca, kao i sprovođenju kolone od nekoliko stotina Bošnjaka do skladišta Zemljoradničke zadruge Kravica, „znajući da će biti pogubljeni“. Drugi pripadnici istog odreda su „puškama, puškomitraljezima i bombama ubijali zarobljene Bošnjake“ dok je Todorović stražario. Sud je pri odmjerenju kazne kao olakšavajuću okolnost uzeo priznanje krivice, te činjenicu da su time uštedeni troškovi suđenja, a svjedoci pošteđeni retraumatizacije. Sud je ocijenio da Todorovićevo svjedočenje predstavlja „dragocjenu pomoć“ Tužilaštvu. Izmijenjenom optužnicom mu je na teret, umjesto genocida, stavljen zločin protiv čovječnosti.

Todorović je u sudnici rekao da je poznavao mnoge od Bošnjaka ubijene u Kravici. „Ali nisam razgovarao s njima. Samo sam se sklanjao jer sam znao šta se sprema. Iskreno se kajem što sam bio tu uopšte. Ali bio je rat i, da sam pobjegao, mogao sam i ja završiti kao i ti nastradali.“

Osuđen je 22. oktobra 2008. godine na kaznu zatvora od šest godina.

GORDAN ĐURIĆ

Predmet: „Korićanske stijene, planina Vlašić“

Gordan Đurić (rođen 1968.) bio je tokom 1992. godine pripadnik Interventnog voda policije Stanice javne bezbjednosti u Prijedoru. Priznao je da je učestvovao u izvođenju civila iz konvoja u kojem je vršen progon nesrpskog stanovništva, na lokalitetu Korićanske stijene na planini Vlašić, te da je po naređenju čuvao stražu dok su ostali pripadnici Interventnog voda strijeljali oko 200 muškaraca s područja Prijedora. Đurić je svjedočio u korist Tužilaštva BiH protiv ostalih optuženih, što je bio jedan od uslova iz potpisanog sporazuma o priznanju krivice. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Časni Sude, znam da se desio strašan zločin. Žao mi je i iskreno se kajem. Taj teret nosim 17 godina i nosit ću ga cijeli život... Iskreno se kajem“, kazao je Đurić

Osuđen je 10. septembra 2009. godine na osam godina zatvora.

DAMIR IVANKOVIĆ

Predmet: „Korićanske stijene, Prijedor“

Damir Ivanković (rođen 1970.) bio je tokom 1992. godine pripadnik Interventnog voda policije Stanice javne bezbjednosti u Prijedoru. Zajedno s drugim pripadnicima Interventnog voda, lično je učestvovao u izvođenju, čuvanju, sprovođenju, strijeljanju i ubistvu više od 200 nenaoružanih muškaraca, civila, na Korićanskim stijenama. Taj pokolj je preživjelo samo 12 muškaraca. Ivanković se složio da će surađivati s Tužilaštvom, a njegovo izjašnjavanje o krivici je pomoglo da se utvrdi istina o zločinima počinjenim nad nesrbima. Pružio je informacije koje su pomogle u pronalasku posmrtnih ostataka žrtava. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Želim iskreno da kažem svoje kajanje. Žao mi je za sve što se uradilo... Iskreno mi je žao svih žrtava i porodica koje su izgubile svoje najmilije“, rekao je Ivanković pred izricanje presude.

Osuđen je 2. jula 2009. godine na 14 godina zatvora.

ZORAN MARIĆ

Predmet: „Jajce“

Zoran Marić zvaní Đole (rođen 1964.) bio je tokom 1992. godine pripadnik VRS. Marić je zajedno sa članovima „organizovane grupe naoružanih ljudi“, a nakon zajednički dogovorenog plana, 10. septembra 1992. godine učestvovao u nasilnom izvođenju iz kuća i hapšenju bošnjačkih civila iz sela Ljoljići i Čerkazovići kod Jajca. Civili su zatim odvedeni do mjesta Tisovac, gdje im je bilo naređeno da se poredaju uz ivicu provalije, nakon čega su strijeljani. Tom prilikom su 23 osobe ubijene, četiri

ranjene, a jedna je ostala nepovrijeđena. Među olakšavajuće okolnosti su mu uračunate „ozbiljne zdravstvene smetnje“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Izjašnjavam se da mi je žao zbog toga što se desilo, prihvatam krivicu. Želim da kažem da mi je žao što se učinilo s ljudima koji su ubijeni, i da izrazim porodicama onih što su ubijeni saučešće“, rekao je Marić.

Osuđen je 29. oktobra 2009. godine na kaznu zatvora od 15 godina.

STOJAN PERKOVIĆ

Predmet: „Rogatica“

Stojan Perković (rođen 1944.) je kao pripadnik VRS i komandir čete iz mjesta Lađevine, na području Rogatice izvršio, te znao, a nije spriječio niti kaznio: ubistva, prisilne nestanke, teška oduzimanja fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, silovanja, progon civilnog stanovništva nesrpske nacionalnosti na nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj i spolnoj osnovi, te druga nečovječna djela učinjena u namjeri nanošenja velikih patnji, ozbiljnih fizičkih povreda i narušavanja zdravlja. Sudsko vijeće je Perkoviću pri određivanju visine kazne kao olakšavajuću okolnost uzelo činjenicu da je ostvario „značajnu suradnju s Tužilaštvom BiH“, a što je za rezultat imalo otkrivanje masovne grobnice. Sud je kao otežavajuću okolnost za Perkovića uzeo činjenicu da je u počinjenju zločina, koji su uključivali i silovanje, iskazivao „naročitu brutalnost“. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Nikad nisam želio ovaj rat i živio sam s komšijama bez obzira na nacionalnost. Znam da se zlo dešavalo i

dogodile su se ružne stvari koje nisam želio. Iskreno saosjećam s bolom i patnjom svih žrtava, jer sam i sâm to iskusio, te još jednom želim da izrazim iskreno kajanje svim žrtvama“, kazao je Perković

Osuđen je 24. decembra 2009. godine na kaznu zatvora od 12 godina.

RADE VESELINOVIĆ

Predmet: „Hadžići“

Rade Veselinović (rođen 1944.) je kao pripadnik Vojne policije VRS iz Hadžića u periodu od početka maja 1992. godine do kraja 1992. godine učestvovao, poticao i pomagao u progonu nesrpskog stanovništva sa opštine Hadžići, na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi i to ubistvima, protivzakonitim zatvaranjem, mučenjem, prisilnim nestancima, nanošenjem velikih patnji i povreda tjelesnog integriteta i drugim nečovječnim djelima učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje i ozbiljnih fizičkih povreda i narušavanja zdravlja. Pored priznanja krivice, Sud je kao olakšavajuću okolnost prihvatio i to što je optuženi lice starije životne dobi, znatno narušenog zdravstvenog stanja. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Prihvatam krivnju koja mi se stavlja na teret“, kazao je Veselinović u sudnici.

Osuđen je 30. juna 2009. godine na kaznu zatvora od sedam godina i šest mjeseci.

MARKO BOŠKIĆ

Predmet: „Zvornik“, „Srebrenica“

Marko Boškić (rođen 1964.) bio je tokom 1995. godine pripadnik Desetog diverzantskog odreda Glavnog štaba VRS. U selu Pilica, opština Zvornik, 16. jula 1995. godine je na ekonomiji Branjevo, zajedno s još sedam pripadnika 10. diverzantskog odreda, učestvovao u strijeljanju više stotina zarobljenih muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, od kojih su neki imali poveze na očima. Pogubljenje su preživjela samo dva zarobljenika. Boškić je izručen iz SAD-a, a pred tamošnjim sudom je priznao učešće u ratnim zločinima u BiH. Sporazumom je prihvatio da svjedoči o ovom i drugim događajima, a kao olakšavajuća okolnost mu je uzeto i to da je pri izvršenju krivičnog djela bio pod prijetnjom nadređenog komandanta da će i sam biti lišen života ako ne posluša naredbu. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

Osuđen je 19. jula 2010. godine na 10 godina zatvora.

LJUBIŠA ČETIĆ

Predmet: „Korićanske stijene, planina Vlašić“

Ljubiša Četić (rođen 1969.) bio je tokom 1992. godine pripadnik interventnog voda policije Stanice javne bezbjednosti u Prijedoru. Priznao je da je lično učestvovao, zajedno sa drugim pripadnicima interventnog voda, u izvođenju, čuvanju, sprovođenju, strijeljanju i ubistvu više od 200 nenaoružanih muškaraca, civila, na Korićanskim stijenama, na planini Vlašić.

Četić se sporazumom obavezao da će pomoći Tužilaštvu BiH u rasvjetljavanju ubistava na Korićanskim stijenama, te da će „podijeliti sva saznanja u pogledu drugih

dogadaja koji tužiocu budu interesantni“. Prilikom izvršenja zločina koristio je malokalibarsku pušku, koja u poređenju sa automatskom puškom ima manju ubojnu moć. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti. Kada je 2024. godine pravosnažno osuđen na pet godina zatvora za zločine u prijedorskom selu Zecovi, nije sklopio sporazum o priznanju.

„Kajem se zbog svega što sam učinio i što sam uopšte bio u policiji, jer mi je to uništilo život. Želim da se izvinim žrtvama kojima sam, na bilo koji način, nanio zlo kao pripadnik policije u Prijedoru.“

Osuđen je 18. marta 2010. godine na 13 godina zatvora.

ELVIR JAKUPOVIĆ

Predmet: „Travnik“

Elvir Jakupović zvan **Čoki** (rođen 1976.) bio je tokom 1993. godine pripadnik prvog bataljona 17. Krajiške brigade Armije RBiH. Priznao je da je 9. juna 1993. godine u mjestu Slimena, kod Travnika, pištoljem ubio zarobljenog pripadnika Hrvatskog vijeća obrane, u čijem zarobljavanju je i sam učestvovao. Jakupović je sklopio sporazum u ranoj fazi postupka „što je od najveće koristi za pravosuđe“ kako se navodi u presudi. U vrijeme počinjenja zločina Jakupović je bio maloljetan. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

„Bez obzira što sam bio mlad tada, meni je stvarno iskreno žao zbog onoga što sam počinio.“

Osuđen je 23. augusta 2010. godine na pet godina zatvora.

DRAGAN RODIĆ

Predmet: „Drvar“

Dragan Rodić zvani **Šaula** (rođen 1963.) bio je od 1992. do 1995. godine stražar zatočenicima u OŠ „Slavko Rodić“ u Drvaru i u logoru Kamenica, u kojem je najmanje u periodu od druge polovine 1994. godine pa do kraja 1995. godine bio vođa smjene straže. Podržavao je sistem represije nad zatočenicima i učestvovao u zlostavljanja nad civilima i ratnim zarobljenicima. To je uključivalo zatočavanje pripadnika druge nacije, održavanje nehumanih uslova u zatočeničkim objektima i stalno i permanentno mučenje, batinanje i ubijanje zatočenika. Tužilaštvo je istaklo da je Rodić iskazao kajanje i od početka bio spreman na saradnju, te da je dao značajne podatke o logorima u Drvaru. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti te za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 26. oktobra 2010. godine na osam godina zatvora.

MIROSLAV ANIĆ

Predmet: „Kiseljak i Vareš“

Miroslav Anić zvani **Firga** (rođen 1971.) bio je tokom 1993. godine pripadnik specijalne jedinice pod nazivom Maturice iz sastava brigade HVO-a Josip ban Jelačić iz Kiseljaka. Zajedno sa ostalim pripadnicima jedinice Maturice, Anić je u junu 1993. godine učestvovao u napadima na sela Grahovci, Han Ploča i Luke na području Kiseljaka, te u oktobru 1993. godine na selo Stupni Do kod Vareša. Prilikom tih napada učestvovao je u zarobljavanju i ubijanju oko 60 civila bošnjačke nacionalnosti, među kojima je bilo i djece. Nakon višegodišnje nedostupnosti, Anić se

sam prijavio Tužilaštvu. Miroslav Anić je odbio prijedlog Tužilaštva da raspon kazne u sporazumu bude od 12 do 15 godina, već je zatražio da ta kazna bude 15 godina, iako je njegov zapovjednik dobio 12 godina za iste zločine. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Žao mi je svih ljudi koji su nastradali od moje ruke i od ljudi koji su sa mnom učestvovali u svim tim dešavanjima. Kajem se, kajat ću se cijeli život. (...) Izvinjavam se još jednom i kajem se za zla koja sam činio ljudima i žrtvama mojih nedjela“, kazao je Anić obraćajući se Sudskom vijeću.

Osuđen je 31. maja 2011. godine na 15 godina zatvora.

DRAGAN CRNOGORAC

Predmet: „Srebrenica“

Dragan Crnogorac (rođen 1972.) bio je tokom 1995. godine pripadnik Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske. Priznao je da je 13. jula 1995. godine u mjestu Sandići, opština Bratunac, zajedno s drugim pripadnicima Centra učestvovao u zarobljavanju muškaraca Bošnjaka koji su pokušali napustiti „sigurnu zonu“ pod zaštitom UN-a u Srebrenici. Tom prilikom su usmrtili deset muškaraca Bošnjaka od kojih su šestoricu zarobili kao ranjenike. Optuženi Dragan Crnogorac je istakao da se iskreno kaje, da na događaje nije mogao uticati jer je morao zbog svoje sigurnosti izvršavati naredbe, te da se izvinjava žrtvama. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

Osuđen je 13. maja 2011. godine na 13 godina zatvora.

PAVLE GAJIĆ

Predmet: „Bihać“

Pavle Gajić (rođen 1971.) priznao je da je kao pripadnik Izviđačko-diverzantskog odreda Orlovi Grmeča u sastavu VRS, u novembru 1994. godine u naselju Sokolac kod Bihaća vojnim bajonetom usmrtio zarobljenog pripadnika Armije RBiH. Okrutno smaknuće zabilježeno je na videosnimku. Sud je prilikom odlučivanja o visini kazne kao olakšavajuće okolnosti cijenio invalidnost, nezaposlenost i porodične prilike optuženog, te njegovo priznanje krivnje i izvinjenje upućeno porodici oštećenog. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Optuženi Gajić kratko se obratio Sudskom vijeću, rekavši da se „izvinjava porodici ubijenog za monstruozi čin.“

Osuđen je 16. juna 2011. godine na sedam godina zatvora.

ENES HANDŽIĆ

Predmet: „Bugojno“

Enes Handžić (rođen 1960.) bio je tokom 1993. godine pomoćnik komandanta za bezbjednost 307. brigade Armije RBiH. Bio je odgovoran za upućivanje zatvorenika hrvatske nacionalnosti na kopanje rovova, a na teret mu je stavljeno i to što nije pokrenuo istragu protiv podređenih mu pripadnika vojne policije odgovornih za premlaćivanja i ubistva hrvatskih zatvorenika u nizu objekata u Bugojnu. Optuženi Enes Handžić je prilikom pregovaranja o krivnji dao Tužilaštvu BiH korisne informacije o lokalitetima gdje su zatočenici bili likvidirani i o mogućim mjestima

gdje se nalaze njihovi posmrtni ostaci, kao i o drugim osobama koje su učestvovala u ratnim dešavanjima u Bugojnu. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Nastojao sam da olakšam situaciju i sebi i drugima. Sada mi je spao teret svih dešavanja i kao čovjek mogu da nastavim život sa sankcijom koja mi bude izrečena“, rekao je Handžić.

Osuđen je 25. maja 2011. godine na osam godina zatvora.

ZORAN KUŠIĆ

Predmet: „Srebrenica“

Zoran Kušić (rođen 1974.) oglašen je krivim što je dana 14. jula 1995. godine, u okviru napada na zaštićenu zonu UN-a Srebrenica, kao pripadnik Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije Ministarstva unutrašnjih poslova RS, u prijedpodnevnim satima, postupajući po naređenju njemu nadređenog starješine, u blizini skladišta Zemljoradničke zadruge Kravica, lišio života jednog zarobljenog muškarca Bošnjaka. Sud je u odmjerenju kazne uvažio to što je Kušić u vrijeme počinjenja zločina bio mlada osoba, što je kao dezertar uhapšen u Srbiji i deportovan u BiH protivno njegovim uvjerenjima, da nije dobrovoljno učestvovao u napadu, kao i da je ubistvo izvršio po naređenju pretpostavljenog. Oglašen je krivim za krivično djelo zločini protiv čovječnosti.

Osuđen je 11. marta 2011. godine na kaznu od pet godina.

OSMAN ŠEGO

Predmet: „Bugojno“

Osman Šego (rođen 1966.) bio je tokom 1993. godine u sastavu vojne policije 307. brigade Armije RBiH. Priznao je da je u julu 1993. godine učestvovao i pomogao u djelima ubistva, mučenja i prisiljavanja na rad Hrvata zatočenih na više lokacija u Bugojnu i to: u Marksističkom centru – Klosteru časnih sestara, u Guvnu blizu Bugojna i naselju Vrbanja u Bugojnu. Sud je cijenio što je njegovo priznanje došlo u početnoj fazi postupka, prije glavnog pretresa, „što je od najveće koristi za pravosuđe“. Sud je kao olakšavajuću okolnost prihvatio i to što optuženi ima teško oboljelu maloljetnu kćerku. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Navodi optužnice su tačni i izjašnjavam se da sam kriv, časni Sude. Želio bih se izviniti svim žrtvama i izraziti duboko i iskreno pokajanje za ono što se desilo“, kazao je Šego.

Osuđen je 8. juna 2011. godine na pet godina zatvora.

NOVICA TRIPKOVIĆ

Predmet: „Foča“ i „Kalinovik“

Novica Tripković zvani **Vojvoda** (rođen 1947.) sklopio je dva sporazuma o priznanju krivice za dva različita ratna zločina. Prema prvom sporazumu, Tripković je priznao da je kriv što je kao pripadnik VRS u naselju Donje Polje u Foči, od aprila do juna 1992. godine vršio progon civila bošnjačke nacionalnosti. Silovao je jednu ženu, što podrazumijeva upotrebu sile i prijetnje direktnim napadom na njen život i tijelo. U više navrata je nečovječno postupao u vidu fizičkog i psihičkog zlostavljanja iste osobe i članova

njene porodice. Krajem juna 1992. godine ubio je jednog muškarca u navedenom naselju. Sud je kao olakšavajuću okolnost prihvatio starosnu dob i narušeno zdravlje optuženika, te njegovo priznanje i pokajanje. Tripković je i ranije bio osuđivan. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti. Prema drugom sporazumu o priznanju krivice, Tripković je priznao odgovornost za silovanje više žena iz naselja Aladža kod Foče. Tripković je i 2016. godine osuđen na osam godina zatvora za ratni zločin ubistva tri civila zatočena na području Kalinovika, u kojem slučaju nije sklopio sporazum o priznanju krivice, što njegov slučaj čini iznimnim utoliko što je 2011. godine priznao prvi zločin koji mu se stavljao na teret, potom 2016. godine nije priznao, da bi 2022. ponovo priznao počinjeni zločin.

U jednom predmetu je 7. juna 2011. godine osuđen na osam godina zatvora. I u drugom predmetu je osuđen na osam godina zatvora, te mu je Sud 24. maja 2022. godine izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.

ZDRAVKO MIHALJEVIĆ

Predmet: „Kiseljak“ i „Vareš“

Mihaljević Zdravko zvan **Pijuk** (rođen 1964.) je u vrijeme oružanog sukoba između jedinica Hrvatskog vijeća obrane i Armije RBiH na području Kiseljaka bio pripadnik specijalne jedinice Maturice u sklopu brigade HVO-a Josip ban Jelačić, pod zapovjedništvom Ivice Rajića. Mihaljević je 1993. godine, zajedno s drugim pripadnicima HVO-a, izvršio napad na selo Tulice i odgovoran je za ubistvo više bošnjačkih civila i za zarobljavanje grupe od oko 30 civila iz koje je bilo izdvojeno sedam muškaraca u čijem je ubistvu Mihaljević lično učestvovao.

Mihaljević u prvostepenom postupku nije priznao počinjenje ratnih zločina i Sud BiH ga je oslobodio. Nakon žalbe Tužilaštva BiH, Apelaciono vijeće Suda BiH ukinulo je prvostepenu oslobađajuću presudu i zakazalo pretres pred Apelacionim vijećem Suda BiH. Tužilaštvo BiH je potom izmijenilo optužnicu, te uz izmijenjenu optužnicu dostavilo i sporazum o priznanju krivice sklopljen s Mihaljevićem.

Osuđen je 16. juna 2011. godine na kaznu zatvora od šest godina.

ŠABAN ĐELILBAŠIĆ

ELVIR ĐELILBAŠIĆ

Predmet: „Turbe, Travnik“

Šaban Đelilbašić (rođen 1966.) i njegov brat **Elvir Đelilbašić** (rođen 1969.) bili su pripadnici 3. bataljona u sastavu 312. motorizovane brigade (tzv. Turbetanski odred) Armije RBiH. Priznali su da su 9. decembra 1992. godine, nakon saznanja da im je brat poginuo na prvoj borbenoj liniji u borbama s Vojskom Republike Srpske, obojica naoružani automatskim puškama, krenuli u Turbe s namjerom da ubiju građane srpske nacionalnosti, te lišili života dva lica. Sud je prilikom odmjeraivanja kazne, pored njihovog priznanja i kajanja, posebno uzeo u obzir da je do priznanja došlo prije početka glavnog pretresa, što je doprinijelo efikasnosti i smanjenju troškova postupka. Oglašeni su krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđeni su 22. juna 2012. godine na kaznu zatvora od po šest godina.

RASEMA HANDANOVIĆ

Predmet: „Konjic“

Rasema Handanović zvana **Zolja** (rođena 1972.) bila je pripadnica specijalnog odreda Zulfikar pri Štabu Vrhovne komande Armije RBiH. Sudjelovala je u napadu na selo Trusina kod Konjica, u okviru kojeg i u ubistvu strijeljanjem više ratnih zarobljenika i civila. Sud je prilikom odmjeraivanja kazne uzeo u obzir da je Handanović bila mlada osoba, da je samohrana majka, te da je prethodno i sama doživjela traumu silovanja i gubitka članova porodice u ratu. Handanović je u okviru sporazuma svjedočila protiv drugih vinovnika zločina u Trusini. Oglašena je krivom za krivična djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđena je 30. aprila 2012. godine na kaznu zatvora od pet godina i šest mjeseci.

RADIOVOJE SOLDI

Predmet: „Konjic“

Radivoje Soldo zvani **Rašo** (rođen 1963.) priznao je da je tokom juna i jula 1992. godine na području Konjica, u bungalovu na Boračkom jezeru, u sklopu kampa tzv. Crvenih beretki VRS, nezakonito zatočio ženu bošnjačke nacionalnosti i svakodnevno je silovao i prisiljavao na prinudni rad. Oštećenu su silovali i drugi nepoznati pripadnici VRS-a, kao i vojnici iz Srbije. Soldo je žrtvu prinudio da se pokrsti i da promijeni ime, što je ona, iz straha za svoj život, morala i učiniti. Sud je kao olakšavajuću okolnost uzeo to što je Soldo invalid i otac dvoje djece. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Prije izricanja presude, Sudu se obratio i optuženi Soldo, koji je oštećenju uputio izvinjenje:

„Žao mi je što se sve ovo desilo. Žao mi je i ja se zaista iskreno izvinjavam za sve što se desilo.“

Osuđen je 3. novembra 2015. godine na pet godina zatvora.

MILIVOJE ĆIRKOVIĆ

Predmet: „Srebrenica“

Milivoje Ćirković zvan **Ćiro** (rođen 1973.) bio je tokom 1995. godine pripadnik Centra za obuku Jahorina, Specijalne brigade policije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske. Ćirković je priznao da je 14. jula 1995. godine, kao pripadnik Centra, po naredbi svog komandanta, u blizini Zemljoradničke zadruge Kravica kod Bratunca, ubio jednog civila pucajući mu u leđa. Tužilaštvo je u prijedlogu kazne naglasilo saradnju optuženog, kao i činjenicu da se on u Specijalnoj brigadi policije nije našao dobrovoljno i da je ubistvo počinio po naredbi pretpostavljenog. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Želim da kažem da mi je žao zbog svega što sam uradio tog dana. Osjećam se krivim. Žao mi je i želim se izvinuti porodici čijeg sam člana ubio, mada ne znam ko je“, kazao je Ćirković, obraćajući se Sudu BiH.

Osuđen je 16. novembra 2016. godine na pet godina zatvora.

MIĆO JOVIČIĆ

Predmet: „Štrpci, Rudo i Višegrad“

Miće Jovičić zvan **Splica** i **Crni** (rođen 1961.) bio je tokom 1993. godine pripadnik interventne čete 2. Podrinjske lake pješadijske brigade VRS Višegrad. Učestvovao je, zajedno s oko 25 vojnika VRS, u otmici 20 putnika nesrpske nacionalnosti koje su na željezničkoj stanici Štrpci kod Rudog prisilili da izađu iz voza na liniji Beograd-Bar i odveli u komandu u mjestu Prelovo u opštini Višegrad. Tu su zarobljene civile brutalno premlatili, povezali žicom i odvezli na obalu Drine, u mjesto Mušići, gdje su ih pogubili, a tijela bacili u rijeku. Sud je kod određivanja kazne imao u vidu to što je Jovičić priznao u ranoj fazi postupka, što je doprinijelo rasvjetljavanju ovog zločina, te da „iako je saizvršilac u počinjenju navedenog krivičnog djela, isti nije direktni izvršilac, odnosno nije poduzeo samu radnju pucanja u oštećene civile“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 16. novembra 2016. godine na pet godina zatvora.

STOJAN KENJALO

ZORAN KENJALO

DRAGAN BALABAN

Predmet: „Bosanski Novi/Novi Grad“

Stojan Kenjalo zvan **Bajo** (rođen 1970.), njegov brat **Zoran Kenjalo** (rođen 1973.) i **Dragan Balaban** zvan **Kipalj** (rođen 1955.) bili su tokom 1992. godine pripadnici VRS. U napadu na civilno stanovništvo Alića i Ekića, zase-laka sela Maslovare kod Bosanskog Novog, učestvovali su, zajedno s još preko 20 naoružanih osoba, u ubijanju 27

muškaraca. Prije toga su ih pred ženama i djecom fizički zlostavljali, a potom natjerali da kopaju zajedničku grobnicu. Sva trojica optuženika su na isti dan zaključili zasebne sporazume o priznanju krivice, a osuđeni u zajedničkoj presudi. Tužiteljica je naglasila iskreno kajanje sve trojice optuženih, te dodala da je Dragan Balaban izrazio kajanje u tolikoj mjeri da je pokušao samoubistvo. Istakao je da mu je jedina želja da se sastane s porodicama koje su ostale žive, te da od njih pokuša tražiti oprost. Zoranu Kenjalu je u olakšavajuću okolnost ubrojana mladost u vrijeme počinjenja. Oglašeni su krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

„Ja sam sto posto kriv. Priznao sam još u Banja Luci prije devet godina“, kazao je optuženi Dragan Balaban.

Stojan Kenjalo je 9. juna 2016. godine osuđen na sedam godina zatvora. Istog dana je Zoran Kenjalo osuđen na pet, a Dragan Balaban na sedam godina zatvora.

DAMIR LIPOVAC

Predmet: „Derventa“

Damir Lipovac (rođen 1970.) bio je tokom 1992. godine pripadnik 103. brigade Hrvatskog vijeća odbrane i komandant logora formiranog u Osnovnoj školi u mjestu Poljari kod Dervente. Učestvovao je u teškom oduzimanju fizičke slobode, ubistvima, mučenjima, raznim oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja i pljački civila srpske nacionalnosti nezakonito zatočenim u ovom logoru. Lipovac je priznao da je ubio dva zatočenika. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva. U olakšavajuću okolnost, pored priznanja i kajanja, ubrojano je i to da je u vrijeme počinjenja bio mlada osoba; imao je 22 godine.

„Još jedanput izražavam kajanje žrtvama“, rečenica je koja je objavljena u medijima.

Osuđen je 9. februara 2016. godine na sedam godina zatvora.

DARIO SLAVULJICA

Predmet: „Teslić“ „Miće“

Dario Slavuljica (rođen 1973.) bio je tokom 1992. godine pripadnik vojno-policijske formacije Miće i Vojne policije Teslićke brigade VRS. Priznao je da je na planini Borje, lokalitet zvani Bebe, zajedno s pet drugih lica učestvovao u ubijanju 28 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti s područja Teslića. Zločin je, odmah po učinjenom krivičnom djelu, priznao u istrazi provedenoj 1992. godine, ali je do suđenja došlo tek osnivanjem Suda BiH. Njegovo priznanje i spremnost da svjedoči u svim fazama postupka u velikoj su mjeri pomogli u rasvjetljavanju okolnosti ovog zločina i suđenju drugim počiniteljima. Slavuljica je u vrijeme izvršenja krivičnog djela imao 19 godina, bio na odsluženju vojnog roka i u podređenom položaju u odnosu na naredbodavce zločina. Činjenica da je je bio mlađe punoljetno licu tretirana je kao olakšavajuća okolnost. Oglašen je krivim za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.

Osuđen je 29. februara 2016. godine na osam godina zatvora.

MIROSLAV PERIĆ

Predmet: „Logor Vojno, Mostar“

Miroslav Perić (rođen 1972.) bio je pripadnik Ministarstva unutrašnjih poslova Policijske stanice Mostar, i kao takav u periodu od 17. 04. 1993. godine do kraja februara 1994. godine nečovječno postupao i učestvovao u zlostavljanju – nasilju nad zatvorenicima civilima u logoru Vojno u naselju Vojno kod Mostara – koje je za posljedicu imalo tešku tjelesnu povredu i povredu ličnog dostojanstva. Sporazumom je dogovorena isplata od 10.000 KM oštećenom koji je u vrijeme zatočenja bio maloljetno lice, a prema kojem su Miroslav Perić i njegovi saučesnici naročito okrutno postupali. Sud je uzeo u obzir da je optuženi bio mlad, kao i to da je i sam žrtva ratnih događanja u kojima su stradali i članovi njegove porodice. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Perić je kazao da je svjesno potpisao sporazum, da se kaje i spreman je pružiti ruku pomirenja oštećenom.

„Žao mi je što se to dogodilo“, rekao je u sudnici.

Osuđen je 19. decembra 2017. godine na godinu dana zatvora.

GORAN PAVKOVIĆ

Predmet: „Prozor“

Goran Pavković (rođen 1975.) bio je tokom 1993. godine pripadnik Hrvatskog vijeća odbrane Rama-Prozor. Na teret mu je stavljeno da je u novembru 1993. godine u prostoriji Vatrogasnog doma u Prozoru, gdje su pripadnici HVO-a vršili ispitivanje grupe nezakonito zatvorenih civila Bošnjaka, učestvovao, zajedno sa više pripadnika HVO-a, u mučenju zatvorenih civila tako što im je električnom

palicom dodirivao gola tijela i tukao ih nogama, rukama i palicom po svim dijelovima tijela, nanoseći im patnje i povredu tjelesnog integriteta. Pavković je u vrijeme zločina bio mlađe punoljetno lice, imao je 18 godina i 7 dana. Priznao je krivicu u ranoj fazi postupka. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 23. aprila 2018. godine na godinu dana zatvora.

GORAN VIŠKOVIĆ

Predmet: „Vlasenica“ i „Milići“

Goran Višković zvani **Vjetar** (rođen 1954.) bio je pripadnik VRS i tokom 1992. i 1993. godine učestvovao u progonu civilnog nesrpskog stanovništva s područja Vlasenice i Milića, i to: ubistvima, oduzimanjem slobode i nečovječnim postupanjem. Višković je 2010. godine u predmetu *Predrag Bastah i drugi* bio osuđen na 18 godina zatvora za zločine počinjenje na području Vlasenice i Milića, a tada nije sklopio sporazum. U drugom predmetu je optužnica podignuta 2021. godine i Višković je priznao da je, zajedno s drugim pripadnicima VRS-a, odgovoran za otmicu, premlaćivanje i ubistvo Mevludina Hasanbegovića, zatočenje i premlaćivanje Ismeta Hasanovića i drugih civila, kao i za premlaćivanje i nečovječno postupanje prema zatočenim osobama u logoru Sušica kod Vlasenice. Povrh toga, Višković je iz logora Sušica izveo više zatvorenika kojima se nakon toga gubi svaki trag i koji ni do danas nisu pronađeni. Sud je pri izricanju kazne imao u vidu da je optuženi izrazio kajanje i s Tužilaštvom sarađivao u ranoj fazi glavnog pretresa, te priznanjem doprinio ekonomičnosti i efikasnosti postupka.

Osuđen je 12. novembra 2021. godine na osam godina zatvora. Uzimajući u obzir ranije utvrđenu kaznu zatvora

od 18 godina, Sud mu je izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.

DAMIR MISKIN

Predmet: „Mostar“ i „Nevesinje“

Damir Miskin zvani **Dama** (rođen 1968.) bio je pripadnik 5. bataljona Nevesinjske brigade VRS u vrijeme oružanog sukoba VRS-a i Armije RBiH na području Mostara i Nevesinja. Zajedno s drugim pripadnicima VRS-a, zarobio je 29. juna 1992. godine na planini Velež grupu bošnjačkih civila koji su zbog napada srpskih snaga na njihova sela bježali iz Nevesinja ka teritoriji opštine Mostar. Grupa je odvedena u osnovnu školu u Zijemlju, gdje su nezakonito zatočeni i premlaćivani. Sporazumom je Miskin priznao da je, zajedno sa drugom dvojicom pripadnika VRS-a, silovao jednu od zatočenih žena. Sud je pri izricanju kazne imao u vidu da je optuženi izrazio kajanje, da je s Tužilaštvom sarađivao u ranoj fazi postupka i da je preuzeo obavezu da svjedoči u drugim predmetima.

Osuđen je 11. aprila 2022. na četiri godine zatvora.

Priznanje krivice pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH

KONSTANTIN SIMONOVIĆ

Predmet: „Luka, Brčko“

Konstantin Simonović (rođen 1962.) priznao je navode optužnice da je u logoru Luka kod Brčkog, od početka

maja pa do kraja jula 1992. godine, „zajedno sa drugim licima izdavao naredbe, svakodnevno vršio mučenja, nečovječno postupanje, protivzakonito odvodio u koncentracione logore, nanosio velike patnje, povrjeđivao tjelesni integritet i zdravlje civilnog stanovništva, silovao ženska nesrpska civilna lica“. Čime je počinio krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Optuženi je izjavio da u potpunosti priznaje krivicu za utuženo krivično djelo i to za svih sedam radnji izvršenja krivičnog djela, navodeći da je i on prisilno mobiliziran u protekli rat, da se duboko kaje za izvršenje krivičnog djela, da se javno izvinjava svim oštećenima koje je maltretirao u logoru Luka, da mu je žao što je do toga došlo i da prihvata kaznu u trajanju od šest godina utvrđenu sporazumom.

Osuđen je 18. oktobra 2005. godine na kaznu zatvora od šest godina.

Priznanja krivice pred kantonalnim sudom u Bihaću

PETAR ARSENIĆ

Predmet: „Sanski Most“

Petar Arsenić je priznao da je 10. oktobra 1995. godine, kao pripadnik VRS, zajedno s drugom dvojicom naoružanih vojnika, po prethodnom dogovoru, učestvovao u ubistvu 15 civila Bošnjaka u Sanskom Mostu. U mjestu Kruhari su presreli troje zaprežnih kola kojima su se civili Bošnjaci vraćali iz sječe šume, gdje su bili angažovani u radnom vodu. Pratila su ih petorica vojnika VRS od kojih su Arsenić i ona druga dvojica naoružanih na silu preuzeli 15

civila, uz negodovanje vojnika iz pratnje. Civile su prisilili da se vrate putem kojim su došli, pa im naredili da na jednoj livadi legnu licem prema zemlji i potom u njih ispalili više rafala. Usmrtili su svih 15 civila. Sud mu je u odmjeraivanju kazne naročito cijenio „spremnost da iskreno svjedoči o događaju u odnosu na druge optužene“ što je bila i njegova obaveza prema sporazumu. Oštećeni, kao i predsjednik lokalnog udruženja logoraša, izrazili su podršku zaključenju sporazuma. Arsenić je oglašen krivim da je počinio krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 22. novembra 2010. godine na kaznu zatvora od 10 godina.

MIROSLAV GRBIĆ

Predmet: „Bosanski Petrovac“

Miroslav Grbić zvani **Mišo** priznao je da je kao pripadnik Petrovačke čete VRS, 22. septembra 1992. godine u naselju Gaj kod Bosanskog Petrovca ranio jednog civila bošnjačke nacionalnosti. Došao je naoružan pred njegovu kuću i prijetecim glasom tražio da izađe napolje. Dvojica muškaraca civila koji su boravili u kući, uplašeni za vlastiti život, pokušali su da pobjegnu iskočivši kroz prozor. Grbić je pucao za njima i jednog teško ranio u leđa. Sud je kao olakšavajuću okolnost uvažio saradnju Grbića s Tužilaštvom i iskazano iskreno kajanje. Oglašen je krivim da je počinio krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

„Razmišljao sam i ranije da se izvinim oštećenom, ali sam se bojao i bilo me je sram“, kazao je Grbić u sudnici.

Osuđen je 1. juna 2011. godine na kaznu od tri godine zatvora.

MUSTAFA ODOBAŠIĆ

Predmet: „Velika Kladuša“

Mustafa Odobašić je priznao da je 18. marta 1995. godine, u mjestu Podzvzd kod Velike Kladuše, kao pripadnik izviđačko-diverzantske čete Golubovi u sastavu 2. brigade Narodne odbrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna, ubio jednog zarobljenog pripadnika 5. korpusa Armije Republike BiH. Odobašić je iz stroja izveo zarobljenog vojnika i udarcima ga oborio na zemlju, da bi potom ispalio više metaka u njegovo tijelo, od čega je ovaj preminuo na licu mjesta. Sud je u cijelosti prihvatio sporazum o priznanju krivnje i smatrao da je kazna dovoljna „da bi se postigla svrha kažnjavanja u vidu generalne i specijalne prevencije“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 28. juna 2011. godine na kaznu zatvora od sedam godina.

NEDO TRIFKOVIĆ

MITAR MILINKOVIĆ

Predmet: „Sanakeram, Sanski Most“

Neđo Trifković i Mitar Milinković priznali su da su kao pripadnici VRS u oktobru 1995. godine bili čuvari civila Bošnjaka zatočenih u prizemlju upravne zgrade firme Sanakeram u Donjem Kamengradu kod Sanskog Mosta, te učestvovali u njihovom fizičkom zlostavljanju i ubijanju. Trifković i Milinković su priznali da su ubili tri civila, te da su u više navrata izvodili grupe od po 10 zatočenih civila i fizički ih zlostavljali. Koristeći svoj položaj čuvara, jednog su zatočenika prisilili da strijelja devet drugih izvedenih iz zgrade, što je ovaj učinio i pucajući iz automatske puške

usmrtio osam zatvorenika. Samo je jedan preživio uz zadobijene tjelesne povrede. Prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje, Sud je uzeo u obzir da su optuženi priznali krivnju i izrazili kajanje, da su na taj način „doprinijeli ekonomičnosti i efikasnosti postupka“. Sud je imao u vidu i činjenicu da su se optuženi obavezali da „aktivno sarađuju sa tužilaštvom, a sve sa ciljem otkrivanja i drugih počinilaca“. Oglašeni su krivim da su počinili krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđeni su 10. februara 2011. godine na kaznu od po 10 godina zatvora.

NEDELJKO ŠIKMAN

Predmet: „Ključ“

Nedeljko Šikman zvan **Šico** priznao je da je kao pripadnik VRS 30. oktobra 1994. godine u mjestu Biljani kod Ključa ubio jednu ženu bošnjačke nacionalnosti. U večernjim satima došao je pred njenu kuću, pozvao je i udario tupim predmetom u glavu, a potom i zadavio njenom maramom. Tijelo zadavljene žene odvuкао je u štalu, gdje su je sutradan pronašle komšije. Šikmanu je kao olakšavajuća okolnost uvaženo to što je priznanjem „doprinio ekonomičnosti i efikasnosti postupka“ te da se obavezao aktivno sarađivati s Tužilaštvom u otkrivanju drugih počinilaca. Oglašen je krivim da je počinio krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Optuženi Šikman je izrazio kajanje zbog počinjenog djela, naglasivši da je bio mlad i u alkoholiziranom stanju, a obećao je saradnju s istražnim organima u otkrivanju počinilaca drugih zločina počinjenih na području Ključa.

Osuđen je 21. aprila 2011. godine na kaznu zatvora od sedam godina i šest mjeseci.

SAFET DELIĆ

Predmet: „Velika Kladuša“

Safet Delić zvani **Soja** (rođen 1973.) priznao je da je kao pripadnik 506. brigade 5. korpusa Armije Republike BiH 7. augusta 1995. godine silovao jednu ženu u Velikoj Kladuši. Delić je zajedno sa još jednim nepoznatim vojnikom došao u porodičnu kuću oštećene, a kad je pokušala da napusti prostoriju, udario ju je kundakom puške u glavu, oborio je na pod i nastavio je tući i trgati joj odjeću. Potom ju je silovao. Delić je oštećenu poznavao od ranije, a znao je i da su neki njeni rođaci bili pripadnici Narodne odbrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna. Sud je, između ostalog, kao olakšavajuću okolnost uzeo to što je Delić u vrijeme učinjenja krivičnog djela bio mlad (manje od 22 godine) i da je bio u „stanovitom alkoholiziranom stanju“. Od otežavajućih okolnosti istaknute su „trajne posljedice koje je krivično djelo ostavilo na oštećenu“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 7. decembra 2012. godine na kaznu zatvora od tri godine i šest mjeseci.

JOVICA TADIĆ

ZORAN TADIĆ

ZORAN BERGA

ŽELJKO BABIĆ

GORAN MIHAJLOVIĆ

Predmet: „Bihać“

Jovica Tadić zvani **Kajo**, **Zoran Tadić**, **Zoran Berga**, **Željko Babić** zvani **Željo** i **Goran Mihajlović**, bili su pripadnici vojske i policije Republike Srpske i u septembru

1992. godine ubili 25 civila bošnjačke nacionalnosti u selima Duljci i Orašac kod Bihaća. Među ubijenim civilima bilo je žena i djece. Okrivljeni su likvidacije vršili bez stvarnog povoda i selekcije. Neka ubistva su počinili nožem, a tijela nekih žrtava su spalili. Sporazum o priznanju krivice sva su petorica postigli u vrijeme priprema za glavni pretres i tako doprinijeli ekonomičnosti postupka. Sud je kao otežavajuću okolnost uzeo drskost, upornost i bezobzirnost prilikom izvršenja krivičnog djela i teške posljedice koje su tom prilikom nastupile. Oglašeni su krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđeni su 1. februara 2012. godine: Jovica Tadić, Zoran Tadić i Željko Babić na po 12 godina zatvora, Zoran Berga na 11 godina zatvora, a Goran Mihajlović na kaznu zatvora od 10 godina.

SLOBODAN DRAGIĆ

Predmet: „Ključ“

Slobodan Dragić je zajedno sa četvoricom drugih pripadnika VRS optužen za učešće u ubistvima, silovanju i nečovječnom postupanju u selima Humići, Vojići i Pudin Han kod Ključa. Priznao je da je s Predragom Bajićem i Sinišom Babićem krajem decembra 1992. godine učestvovao u pljačkanju i fizičkom zlostavljanju više civila bošnjačke nacionalnosti, te da je zajedno s Predragom Bajićem silovao četrnaestogodišnju djevojčicu. Prilikom izricanja sankcije sud je, pored priznanja i doprinosa ekonomičnosti postupka, konstatovao da se Dragić „iskreno pokajao, da je u vrijeme počinjenja djela bio mlad, te da su se i oštećeni saglasili s predloženom sankcijom“. U sporazumu se Dragić obavezao na saradnju s organima gonjenja u istragama ratnih zločina na području Ključa. Oglašen je

krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 28. aprila 2014. godine na kaznu zatvora od pet godina.

PREDRAG BAJIĆ

SINIŠA BABIĆ

Predmet: „Ključ“

Predrag Bajić zvani **Gagi** i **Siniša Babić** su zajedno sa Slobodanom Dragićem, Nenadom Bajićem i drugim pripadnicima VRS, u drugoj polovini 1992. i početkom 1993. godine nečovječno postupali prema civilima bošnjačke nacionalnosti i počinili više ubistava i silovanja u selima oko Ključa. Predrag Bajić je priznao da je učestvovao u ubistvima sedam civila i silovao dvije osobe od kojih je jedna bila djevojčica od 14 godina. Drugoj ženi, koju je silovao zajedno s Nenadom Babićem, na tijelu su gasili cigarete i urinirali po njoj, a na njenu jednogodišnju bebu prosuli vrelu čorbu i nanijeli joj teške povrede. Siniša Babić je priznao da je zajedno sa drugima izvršio ubistvo pet civila, te učestvovao u silovanju jedne osobe. Prilikom sklapanja sporazuma optuženi su naveli „da su djelo počinili kao vrlo mlade osobe, da se kaju za izvršenje krivičnog djela, da se javno izvinjavaju svim oštećenima te da prihvataju kaznu u rasponu koji je predložen sporazumom“. Sud je kao olakšavajuću okolnost uzео to što okrivljeni imaju porodice. Kao otežavajuće okolnosti uzete su im „drskost, upornost, bezobzirnost i teške posljedice koje su nastupile“. Oglašeni su krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđeni su 22. maja 2014. godine: Predrag Bajić na 13 godina zatvora, a Siniša Babić na sedam godina zatvora.

NENAD BAJIĆ

Predmet: „Ključ“

Nenad Bajić zvani **Limun** u drugoj je polovini 1992. i početkom 1993. godine, zajedno sa Predragom Bajićem, Sinišom Babićem i drugim pripadnicima VRS, na području Ključa učestvovao u ubistvima pet civila i silovanju jedne žene. Ženi, koju je silovao s Predragom Bajićem, na tijelu su gasili cigarete i urinirali po njoj, a na njenu jednogodišnju bebu prosuli vrelu čorbu i nanijeli joj teške povrede. Sud je kao olakšavajuću okolnost uzeo to da je Nenad Bajić oženjen, otac troje djece, kao i to da je izrazio kajanje i priznao krivicu čime je „doprinio bržem i efikasnijem okončanju krivičnog postupka“, a kao otežavajuće „njegovu drskost, upornost, bezobzirnost i teške posljedice“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 13. juna 2014. godine na kaznu od sedam godina i šest mjeseci zatvora.

AMIR ĆORALIĆ

Predmet: „Cazin“

Amir Ćoralić zvani **Pango** priznao je da je kao pripadnik 4. brigade Narodne odbrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna, u mjestu Tržac kod Cazina 13. decembra 1993. godine nečovječno postupao prema civilima i silovao četrnaestogodišnju djevojčicu. Silovanje je izvršio u autu kojim su tog dana vozili dvije maloljetne sestre nakon što su ih oteli iz porodične kuće, znajući da je njihov brat bio pripadnik 5. korpusa Armije Republike BiH. Redžep Beganović, koji je bio u društvu Ćoralića, pokušao je silovati drugu sestru, trinaestogodišnju djevojčicu, ali ga je u tome

spriječio treći pripadnik Narodne odbrane koji je u međuvremenu preminuo. U sporazumu koji je postigao s Tužilaštvom Ćoralić se obavezao da će oštećenoj na ime naknade nematerijalne štete isplatiti 50.000 KM (25.000 eura). Oštećena je prihvatila ponuđeni iznos i visinu predložene kazne za optuženog. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 19. oktobra 2015. godine na godinu dana zatvora. Iskoristio je zakonsku mogućnost i za 18.500 eura „otkupio“ zatvorsku kaznu.

SAFET KOVAČEVIĆ

Predmet: „Bihać“

Safet Kovačević zvan **Papo** priznao je da je kao pripadnik 5. bataljona vojne policije 5. korpusa Armije Republike BiH, zajedno sa Dževadom Mahmutovićem i drugim pripadnicima iste jedinice, nečovječno postupao prema zarobljenim pripadnicima VRS i nanosio im povrede tjelesnog integriteta i zdravlja. Kovačević je 11. marta 1995. godine prilikom transporta 31 ratnog zarobljenika s lokacija gdje su bili zatočeni – od Cazina do Bihaća i graničnog prelaza Izačić, gdje su trebali biti razmijenjeni – tukao zarobljenike policijskom palicom i tjerao ih da pjevaju i uzvikuju po njih uvredljive i ponižavajuće riječi. Sve vrijeme putovanja tražili su od vozača da sporije vozi da bi mogli duže zlostavljati zarobljenike koji su na podu autobusa sjedili s platnenim vrećama na glavi. Sud je prilikom odmjeravanja kazne cijenio priznanje i izraženo kajanje, te porodične prilike Kovačevića, slabog imovnog stanja i oca troje djece. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 28. decembra 2015. godine na kaznu od godinu dana zatvora.

DŽEVAD MAHMUTOVIĆ

Predmet: „Bihać“

Dževad Mahmutović je priznao da je kao vojni policajac 5. bataljona policije 5. korpusa Armije Republike BiH, zajedno sa Safetom Kovačevićem i drugim pripadnicima iste jedinice, nečovječno postupao prema zarobljenim pripadnicima VRS i nanosio im povrede tjelesnog integriteta i zdravlja. Mahmutović je 11. marta 1995. godine prilikom transporta 31 ratnog zarobljenika s lokacija gdje su bili zatočeni – od Cazina do Bihaća i graničnog prelaza Izačić, gdje su trebali biti razmijenjeni – tukao zarobljenike policijskom palicom i tjerao ih da pjevaju i uzvikuju po njih uvredljive i ponižavajuće riječi. Mahmutović je u vrijeme izvršenja krivičnog djela imao 20 godina, a sporazum o priznanju sklopio je prije početka glavnog pretresa, što je doprinijelo ekonomičnosti postupka. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 23. februara 2015. godine na kaznu od godinu dana zatvora.

REDŽEP BEGANOVIĆ

Predmet: „Cazin“

Redžep Beganović zvani **Redžo** priznao je da je kao pripadnik 4. brigade Narodne odbrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna, u mjestu Tržac kod Cazina, 13. decembra 1993. godine nečovječno postupao prema civilima i pokušao silovati trinaestogodišnju djevojčicu. Zajedno s Amirom Ćoralićem i još jednim pripadnikom Narodne odbrane odveo je dvije maloljetne djevojčice iz njihove porodične kuće, znajući da je njihov brat bio pripadnik 5. korpusa Armije Republike BiH. Beganović je trinaestogo-

dišnju djevojčicu izveo iz auta, strgao joj odjeću i pokušao silovati, ali ga je u tome spriječio treći pripadnik Narodne odbrane koji je u međuvremenu preminuo. Dok su se oni prepirali, Amir Ćoralić je u autu silovao drugu djevojčicu. Sestre su nakon izvršenog krivičnog djela vratili u porodičnu kuću. U sporazumu koji je postigao s Tužilaštvom Beganović se obavezao da će oštećenoj na ime naknade nematerijalne štete isplatiti 50.000 KM (25.000 eura). Oštećena je prihvatila ponuđeni iznos i visinu predložene kazne za optuženog. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 18. marta 2016. godine na godinu dana zatvora.

SEFER DERVIŠEVIĆ

„Cazin“

Sefer Dervišević je kao pripadnik 517. oslobodilačke brigade 5. korpusa Armije Republike BiH tokom augusta 1995. godine u mjestu Šturlić kod Cazina u više navrata teško fizički maltretirao civile i nanosio im snažnu tjelesnu i duševnu bol i patnju. Mahom se radilo o ženama i starcima bošnjačke nacionalnosti. Civile je tjerao da mu vuku i guraju auto s ugašenim motorom dok ih on udara gumenom palicom. Sud je priznanje krivice i kajanje koje je izrazio Dervišević uzeo kao olakšavajuću okolnost, smatrajući da je to doprinijelo „ekonomičnosti i efikasnosti postupka“. U sporazumu se ne navodi da li je oštećena strana obavještena o sporazumu, kako je to urađeno u drugim postupcima pred istim sudom. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 28. septembra 2016. godine na kaznu od godinu dana zatvora.

MUSTAFA OMERČEHAJIĆ

Predmet: „Velika Kladuša“

Mustafa Omerćehajić je priznao da je kao pripadnik Izviđačko-diverzantskog voda Zenge u sastavu 3. brigade Narodne odbrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna nečovječno postupao prema ratnim zarobljenicima iz 5. korpusa Armije Republike BiH, i nanosio im velike patnje. On je 21. juna 1995. godine, zajedno s drugim pripadnicima Narodne odbrane, u blizini Vrnogrča kod Velike Kladuše učestvovao u brutalnom premlaćivanju zarobljenika koji su kamionom transportovani do Donje Slapnice u Velikoj Kladuši. Sud je prilikom određivanja kazne uzeo u obzir njegovu mladost u vrijeme izvršenja krivičnog djela, teške porodične prilike, kao i činjenicu da je priznao krivicu i „izrazio duboko kajanje“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 28. septembra 2016. godine na kaznu od dvije godine zatvora.

HASID DŽELALAGIĆ

Predmet: „Cazin“

Hasid Dželalagić je priznao da je kao policajac Službe javne bezbjednosti Cazin ubio jednog civila srpske nacionalnosti koji je bio zarobljen na području Sanskog Mosta i doveden u Cazin. U septembru 1995. godine tog su zarobljenog civila povelili da zajedno s pripadnicima Civilne zaštite izvrši radni zadatak, ali ga je kod naselja Ostrožac Dželalagić izveo iz vozila i ubio hicem iz pištolja. Tijelo su bacili u rijeku Unu. Sud je pri izricanju presude, pored Dželalagićevog priznanja i iskazanog kajanja, naglasio da je Dželalagić u okviru sporazuma na ime naknade isplatio

porodici ubijenog 25.000 KM (12.500 eura), ali i istakao njegovu drskost i bezobzirnost prilikom izvršenja krivičnog djela. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

U iskazu pred Sudom Dželalagić navodi da je „u njemu nešto puklo, ni danas ne može objasniti šta se dešavalo s njim, izvadio je pištolj i ispalio jedan hitac“. Izjavio je da se istog momenta pokajao i da nije mogao sebi objasniti zašto je to učinio. Dodao je i to da je prije kritičnog događaja konzumirao alkohol i „da mu je žao, da se kaje za svoje postupke te da ne prođe niti jedan dan, a da se ne sjeti šta je uradio.“

Osuđen je 31. maja 2018. godine na kaznu zatvora od pet godina.

Priznanja krivice pred Kantonalnim sudom u Mostaru

NIKO LOVRIĆ

Predmet: „Neum“

Niko Lovrić (rođen 1963.) priznao je da je u svojstvu zapovjednika voda 3. bojne Vojne policije Hrvatskog vijeća obrane Neum, zajedno s drugim vojnim policajcima, učestvovao u odvođenju civila nehrvatske nacionalnosti iz Neuma u logor Dretelj kod Čapljine, „za koji je znao da služi kao mjesto za nezakonito zatvaranje civila bošnjačke i srpske nacionalnosti“. Vojni policajci pod komandom Lovrića i u njegovom prisustvu vrijeđali su i fizički maltretirali civile, tjerajući ih da pjevaju ustaške pjesme dok su ih odvodili u logor. Sud je prilikom određivanja kazne

cijenio priznanje okrivljenog, čime je „kazneni postupak učinio efikasnijim“ kao i to da je otac malodobne djece. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 13. septembra 2018. godine na kaznu od godinu dana zatvora.

ARMAN BAJRIĆ

Predmet: „Mostar“

Arman Bajrić zvani **Kvisko** (rođen 1970.) bio je pripadnik Hrvatskog vijeća obrane, jedinice ATG Benko Penavić i u tom svojstvu je tokom 1993. godine na području Mostara nanosio povrede tjelesnog integriteta i zdravlja, nečovječno postupao prema civilnim osobama i učestvovao u prisilnom preseljenju bošnjačkog stanovništva iz zapadnog dijela u dio grada na lijevoj obali Neretve. Priznao je, između ostalog, da je zlostavljao dvije žene: jednoj je stavljao nož pod vrat, a drugu udarao šakom i koljenom, u namjeri da ih zastraši i protjera. Sud je prilikom određivanja kazne kao posebno olakšavajuću okolnost prihvatio pismenu saglasnost oštećenih koji su se izjasnili da ne traže nadoknadu štete i prihvataju predloženu visinu kazne. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 8. aprila 2019. godine na kaznu zatvora od 14 mjeseci.

Priznanje krivice pred Kantonalnim sudom u Novom Travniku

SMAIL MEVIĆ

Predmet: „Travnik“

Smail Mević (rođen 1960.) je kao stražar Okružnog vojnog zatvora Travnik, koji se nalazio u prostorijama kasarne Petar Mećava, od juna do decembra 1993. godine u više navrata izvodio i ispitivao ratne zarobljenike, pripadnike HVO-a, a pri tome ih mučio i fizički i psihički zlostavljao. Time je počinio ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Sud je njegovo priznanje prihvatio kao olakšavajuću okolnost jer „se ovakvim skraćenim postupkom svjedoci ne izlažu ponovnim traumama“ tokom svjedočenja, te neće doći do njihove retraumatizacije. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 29. maja 2019. godine na kaznu zatvora od godinu dana.

Priznanja krivice pred Kantonalnim sudom u Sarajevu

ENES ŠAKRAK

Predmet: „Grabovica, Mostar“

Enes Šakrak je tokom 1993. godine bio pripadnik 9. motorizovane brigade 1. korpusa Armije Republike BiH. Priznao je da je 9. septembra 1993. godine počinio zločin nad

hrvatskim civilima u selu Grabovica kod Mostara. Iz neposredne blizine je pucao u ženu koja je u naručju držala svoju četvorogodišnju kćer i obje ih usmrtio rafalom iz automatskog oružja. Potom je zajedno s drugim pripadnicima svoje jedinice učestvovao u sakrivanju tijela žrtava. U selu Grabovica je tog dana ubijeno 32 civila. Sud je kao olakšavajuće okolnosti prihvatio to što je on porodični čovjek, što je u vrijeme izvršenja djela bio mlad i što je priznao krivnju. Sud je smatrao da će sankcija „vaspitno uticati na optuženog da ubuduće ne čini krivična djela“ i da će se izrečenom kaznom zatvora „izraziti društvena osuda počinjenog djela“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 4. novembra 2003. godine na kaznu od 10 godina zatvora.

MUSTAFA HOTA

Predmet: „Grabovica, Mostar“

Mustafa Hota je priznao da je kao pripadnik 9. motorizovane brigade 1. korpusa Armije Republike BiH, u septembru 1993. godine počinio zločin nad hrvatskim civilima u selu Grabovica kod Mostara. Priznao je da je ubio dvoje civila – bračni par u čiju je kuću bio razmješten kao vojnik. Tom prilikom su u selu ubijena 32 civila, među kojima i jedno dijete. Sud mu je kao olakšavajuće okolnosti uzeo to što ima porodicu, starosnu dob u vrijeme izvršenja krivičnog djela, to što je „u vrijeme izvršenja djela bio smanjeno uračunljiv, ali ne bitno“ i to što je priznao krivnju. Po uvjerenju Suda, krivično pravna sankcija je „adekvatna i srazmjerna težini djela“ i izražava društvenu osudu počinjenog krivičnog djela. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 2. decembra 2003. godine na kaznu zatvora od devet godina.

MILORAD RODIĆ

Predmet: „Sarajevo“

Milorad Rodić zvan **Miće** je kao pripadnik VRS u sarajevskom naselju Grbavica, tokom 1992. i 1993. godine zastrašivao, nanosio fizičke povrede civilima i prinudno preseljavao preostalo muslimansko stanovništvo. Priznao je i da je 13. januara 1993. godine počinio silovanje jedne žene kojoj je prijetio nožem i udarao je u glavu. Na strani optuženog su se našle olakšavajuće okolnosti: „da je porodičan čovjek, otac dvoje djece, njegovo zdravstveno stanje i da je priznao krivnju“. Izrečena sankcija je po uvjerenju Suda „adekvatna i srazmjerna težini djela i stepenu odgovornosti optuženog“ te da će u dovoljnoj mjeri „uticati na ostale da ne čine krivično pravne radnje“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 9. jula 2004. godine na kaznu od pet godina zatvora.

ŽELJKO MITROVIĆ

Predmet: „Sarajevo“

Željko Mitrović zvan **Gilmar** je tokom rata bio pripadnik 2. bataljona 1. Sarajevske mehanizovane brigade VRS. Priznao je da je kao komandir radnog voda primjenjivao na nesrpsko stanovništvo mjere zastrašivanja i prisiljavao civile na prinudni rad na prvim linijama ratišta. Mitrović je, izvršavajući naredbe pretpostavljenih, odabirao civile

za prinudni rad i izlagao ih neposrednoj opasnosti kopanja rovova i izvlačenja tijela poginulih vojnika, što je imalo za posljedicu ranjavanje i pogibiju više pripadnika radnog voda. Sud mu je uvažio ove olakšavajuće okolnosti: „raniju neosuđivanost, da je porodičan, njegovo iskreno držanje pred sudom, te priznanje krivice za učinjeno djelo“. Sud je smatrao da će se izrečenom kaznom „postići svrha posebne i generalne prevencije krivičnih djela“. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 17. marta 2009. godine na kaznu od dvije godine zatvora.

Priznanja krivice pred Kantonalnim sudom u Tuzli

MIRKO PANTIĆ

Predmet: „Zvornik“

Mirko Pantić (rođen 1967.) priznao je da je kao pripadnik čete Vojne policije Zvorničke brigade VRS, od marta do kraja decembra 1993. godine bio stražar u upravnoj zgradi DP Novi izvor u Zvorniku, koja je bila pretvorena u logor. Priznao je da je sam, i zajedno s Radomirom Škiljevićem i drugim stražarima, fizički maltretirao, premlaćivao i kolektivno kažnjavao zatočenike bošnjačke nacionalnosti. Pantić je s ostalim stražarima više puta bezrazložno kažnjavao zatočenike, tjerajući ih da dugo stoje uza zid i da se međusobno tuku. Uskraćivali su im hranu i puštali da u logor ulaze srpski vojnici i civili i da tuku ratne zarobljenike. Pantić je jednu zatočenicu pretukao i pokušao

silovati, te seksualno zlostavljao i na druge ponižavajuće načine. Utvrđeno je da nekoliko zatočenika nije preživjelo torturu. Sud je Pantiću u olakšavajuće okolnosti uzeo priznanje krivičnog djela u cijelosti. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva i krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 6. juna 2006. godine kaznu od tri godine i šest mjeseci zatvora.

RADOMIR ŠKILJEVIĆ

Predmet: „Zvornik“

Radomir Škiljević zvani **Škilje** i **Rašo** (rođen 1973.) priznao je da je kao pripadnik čete Vojne policije Zvorničke brigade VRS, od marta do kraja decembra 1993. godine, bio stražar u upravnoj zgradi DP Novi izvor u Zvorniku, koja je bila pretvorena u logor. Sam, i zajedno sa Mirkom Pantićem i drugim čuvarima, fizički je maltretirao, premalčivao, te kolektivno kažnjavao i seksualnim zlostavljanjem povrjeđivao dostojanstvo zatvorenika bošnjačke nacionalnosti. Pored drugih tortura navedenih u presudi, okrivljeni je grupi zatočenika naredio da se skinu goli, a onda im užarenim predmetom nanosio povrede u predjelu genitalija. Tokom postupka je utvrđeno da je nekoliko zatočenika podleglo ozljedama usljed brutalnog premalčivanja. Sud je kod izricanja kazne kao olakšavajuće okolnosti prihvatio priznanje okrivljenog i njegove porodične prilike i mlađu životnu dob u vrijeme počinjenja zločina. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva i krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 26. februara 2015. godine na kaznu od tri godine i šest mjeseci zatvora.

Priznanje krivice pred Kantonalnim sudom u Zenici

SEAD DIZDAREVIĆ

Predmet: „Tešanj“

Sead Dizdarević (rođen 1969.) je, suočen s dokazima, priznao da je kao policajac Stanice javne bezbjednosti Tešanj, u službenim prostorijama tokom juna i jula 1992. godine mučio civile srpske nacionalnosti u cilju iznuđivanja priznanja i informacija. Privedene civile je vrijeđao, zastrašivao i udarao policijskom palicom, nogama, rukama, te različitim predmetima, uključujući i ručni bacač raketa. Sud mu je to priznanje uzeo kao glavnu olakšavajuću okolnost kod izricanja kazne. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 7. novembra 2017.godine na kaznu od godinu dana zatvora.

Priznanje krivice pred Kantonalnim sudom u Livnu

DRAGAN ZJAJIĆ

Predmet: „Glamoč“

Dragan Zjajić zvani **Zjajo** je kao pripadnik VRS odgovoran za prisilno zatočenje nesrpskih civila na području Glamoča 1992. godine; civile je odvodio u logor Klubana, držao ih zatočene u lokalnoj džamiji, premlaćivao i

nezakonito im oduzimao imovinu. U septembru 1992. godine pokušao je silovati M. B. u njenoj porodičnoj kući i, u namjeri da je ubije, pogodio ju je u desnu nadlakticu. M. B. je razbila prozor i pobjegla kod susjeda Š.L. Zjajić je dotrčao za njom, ali ga je Š.L. spriječio da uđe u kuću i pozvao policiju koja je M. B. odvezla u Dom zdravlja da joj se ukaže pomoć.

Osuđen je 5. januara 2010. na četiri godine zatvora.

Priznanje krivice pred Okružnim sudom u Doboju

HARIS SKELIĆ

Predmet: „Derventa“

Haris Skelić zvani **Skelo** prihvatio je odgovornost da je u vrijeme oružanog sukoba VRS sa jedne i Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane sa druge strane, na širem području Dervente 1992. godine učestvovao u zlostavljanju i premlaćivanju civila zatočenih u logorima Rabić i Polje. Skelić je u sklopu sporazuma s Tužilaštvom pristao da oštećenima isplati po 2.500 KM (1.250 EUR), odnosno ukupno 10.000 KM (5.000 EUR).

Osuđen je 12. februara 2024. na godinu dana zatvora.

Hrvatska

Priznanja krivice pred Županijskim sudom u Splitu

JOSIP BIKIĆ

Predmet: „Lora, Split“

Josip Bikić zvani **Ćop** (rođen 1968.) je kao pripadnik interventnog voda 72. bojne Vojne policije od marta do septembra 1992. godine, zajedno s ostalim pripadnicima interventnog voda i stražarima, bez ikakvog pravnog temelja zatočio u Vojno istražnom centru Lora u Splitu više civila, uglavnom srpske nacionalnosti. Mučili su ih i tjelesno kažnjavali, vrijeđali njihovo dostojanstvo i ponižavali. Dvojica zatočenika su nakon brutalnog premlaćivanja preminuli od zadobijenih rana i Bikić se dovodi u vezu s tim događajem. Ranije je u odsutnosti bio osuđen na šest godina, pa tražio obnovu postupka kada je u potpunosti priznao navode optužnice. Sud je priznanje prihvatio kao olakšavajuću okolnost, te mu izrekao blažu kaznu. Proglašen je krivim za krivično djelo protiv čovječnosti i međunarodnog prava – ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.

„Osjećam se krivim prema svim navodima optužnice i kajem se. Ovo je moja obrana, a na pitanja ne bih želio odgovarati“ – kazao je Bikić.

Osuđen je 29. decembra 2009. godine na kaznu od četiri godine zatvora.

Priznanje krivice pred Županijskim sudom u Zagrebu

MARINKO STOJANOVIĆ

Predmet: „Kiseljak“ i „Vareš“

Optužnicu protiv **Marinka Stojanovića** podigle su pravosudne institucije BiH još 2015. godine. S obzirom na to da je optuženi imao prebivalište na području Hrvatske, predmet su preuzele hrvatske pravosudne institucije. Stojanović je u vrijeme oružanog sukoba Armije RBiH i Hrvatskog vijeća obrane na području Kiseljaka, kao pripadnik jedinice za specijalne namjene Maturice pri HVO-u odgovoran za silovanje dvije ženske osobe od kojih je jedna bila maloljetna.

Osuđen je 27. aprila 2022. na četiri godine zatvora.

Priznanje krivice pred Županijskim sudom u Osijeku

MILAN PAVLOVIĆ

Predmet: „Šibenik“

Milan Pavlović zvani **Paja** (rođen 1944.) je u svojstvu komandanta artiljerijske jedinice JNA u septembru 1991. godine učestvovao u napadima na civile i civilne i kulturne objekte u Šibeniku. Tokom napada je jedna žena smrtno stradala, dok su u velikoj mjeri oštećena gradska katedrala, koja je znamenitost Šibenika, te okolne crkve, objekti

kulturnog naslijeđa i druga imovina. Županijski sud u Šibeniku ga je prethodno u odsustvu osudio na 15 godina zatvora. Nakon priznanja je tražio novo suđenje i taj zahtjev mu je odobren.

„Činjenica je da sam kao pripadnik JNA sudjelovao u granatiranju Šibenika, te time izazvao posljedice navedene u optužnici. Međutim, moram navesti da u Šibenik nisam došao ratovati. Bio sam vojnik profesionalac, pohađao sam vojne škole i učen sam biti častan vojnik i časnik. Dogodio se rat koji nitko nije želio. Kao zapovjednik topničke baterije dobivao sam zapovijedi koje sam morao izvršavati, a i sam sam podređenima izdavao zapovijedi koje su se morale izvršavati. Žao mi je zbog toga. Imam troje djece i ozbiljne zdravstvene probleme“, rekao je Pavlović na sudu.

Osuđen je 4. maja 2018. na kaznu u trajanju od četiri godine i šest mjeseci zatvora.

BOŠKO PREVIŠIĆ

Predmet: „Gabela, Čapljina“

Boško Previšić zvan **Boko** (rođen 1950.) je od juna do decembra 1993. godine bio upravnik logora Gabela kod Čapljine, u kojem su bili zatočeni civili i zarobljeni vojnici bošnjačke nacionalnosti. Teretilo ga se da je „osobno ozljeđivao zatočenike vatrenim oružjem i jednoga ubio, sudjelovao u nanošenju teških tjelesnih ozljeda, psihičkom i fizičkom zlostavljanju zatočenika uskraćujući im hranu, vodu, medicinsku pomoć, te izlažući ih ponižavajućim postupcima, poticao ispitivače Sigurnosno-informativne službe HVO-a i sebi podčinjene čuvare na takve radnje prema zatočenicima“. Time je počinio kaznena djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava i to

ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Previšić se izjasnio krivim po svim navodima iz optužnice. Sud je prilikom određivanja kazne kao olakšavajuće okolnosti uzeo njegovo priznanje, životnu dob, narušeno zdravlje u vrijeme počinjenja kaznenih djela i u vrijeme suđenja, konstatirajući na osnovu provedenog psihičkog vještačenja da su „njegove sposobnosti shvaćanja značenja svog djelovanja i upravljanja svojim postupcima bile bitno umanjene“. Kantonalno tužilaštvo u Mostaru je podiglo optužnicu protiv Previšića u novembru 2005. godine, ali je on bio nedostupan toj instituciji.

Osuđen je 24. aprila 2018. godine na kaznu od osam godina zatvora.

Srbija

Priznanja pred Višim sudom u Beogradu

MILAN ŠKRBIĆ

Predmet: „Sanica, Ključ“

Milan Škrbić zvani **Svetica** (rođen 1948.) je kao pripadnik VRS na području Ključa ubio 26. juna 1992. godine civila muslimanske nacionalnosti, pucajući mu iz automatske puške u glavu i tijelo. Tužilaštvo za ratne zločine Srbije preuzelo je krivično gonjenje protiv Škrbića od Kantonalnog tužilaštva u Bihaću s obzirom na to da je optuženi državljanin Srbije i da ima prebivalište u toj zemlji. Odjeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu prihvatilo je sporazum zaključen između optuženog i Tužilaštva za ratne zločine Srbije. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 13. septembra 2013. godine na kaznu od sedam godina zatvora.

MARKO CREVAR

Predmet: „Sremska Mitrovica“

Marko Crevar (rođen 1964.) je kao pripadnik oružanih snaga – Teritorijalne odbrane u sastavu JNA, a zatim milicije SAO Krajine, te milicije novoformirane Republike Srpske Krajine (RSK) dolazio u Prihvatni centar u Kazneno popravnom zavodu Sremska Mitrovica, gdje su bili smješteni pripadnici rezervnog sastava Zbora narodne

garde RH (ZNG) zarobljeni 18. novembra 1991. godine u Vukovaru. Tokom ispitivanja u februaru 1992. godine mučio je ratne zarobljenike tražeći da priznaju optužbe koje su im stavljene na teret i pruže podatke od vojnog značaja i istovremeno im nanosio povrede tjelesnog integriteta. Čime je počinio krivično djelo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika.

Osuđen je 18. februara 2015. godine na kaznu od godinu dana i šest mjeseci zatvora.

ŽARKO MILOŠEVIĆ

Predmet: „Sotin, Vukovar“

Žarko Milošević je priznao da je kao komandir Teritorijalne odbrane Sotin kod Vukovara u decembru 1991. godine učestvovao u ubijanju 16 civila, Hrvata iz sela Sotin. Milošević je u procesu dobio status okrivljenog saradnika nakon što je s Tužilaštvom postigao nagodbu o priznanju krivice. Sud je prihvatio svjedočenje Miloševića protiv sebe i drugih optuženih isključivo tamo gdje je svjedočenje bilo potkrijepljeno i drugim dokazima. Milošević je priznao da je lično sačinio spisak za likvidaciju 13 Hrvata iz Sotina i potom učestvovao u njihovom pogubljenju. Oglašen je krivim za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 26. juna 2015. godine na kaznu od devet godina zatvora.

BRANO GOJKOVIĆ

Predmet: „Branjevo, Srebrenica“

Brano Gojković je tokom 1995. godine bio pripadnik Desetog diverzantskog odreda VRS. Priznao je da je, zajedno sa drugim pripadnicima tog odreda, na ekonomiji Branjevo u blizini sela Pilica kod Zvornika, 16. jula 1995. godine učestvovao u strijeljanju više stotina zarobljenih civila – muškaraca muslimanske nacionalnosti, koji su zajedno s više hiljada drugih civila zarobljeni nakon zauzimanja Srebrenice, 12. i 13. jula 1995. godine. Gojković i ostali pripadnici odreda izvodili su iz autobusa civile, od kojih su neki imali poveze na očima i rukama, sprovodili ih po desetoricu do livade pored hangara i pucali im u leđa. Tako su ubili više stotina civila starosne dobi od oko 17 do 60 godina. Time je izvršio krivično djelo zločin protiv civilnog stanovništva.

Osuđen je 27. januara 2016. godine na kaznu od 10 godina zatvora.

DRAGAN MAKSIMOVIĆ

Predmet: „Kalesija“

Dragan Maksimović je 16. juna 1992. godine, kao pripadnik izviđačke čete Prve brčanske brigade VRS – Šekovačke garde, ubio pet civila bošnjačke nacionalnosti – dvije žene i troje djece – u mjestu Caparde kod Kalesije. Time je počinio krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Tužilaštvo za ratne zločine Srbije je optužnicu protiv Maksimovića preuzelo od Tužilaštva BiH.

Osuđen je 6. juna 2018. godine na kaznu od šest godina i dva mjeseca zatvora.

MALJOKU RAMADAN

Predmet: „Uroševac“

Maljoku Ramadan je kao pripadnik Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) na području Gornje Nerodimlje kod Uroševca, 21. juna 1999. godine, predvodeći četiri uniformisana i naoružana lica, zajedno s njima fizički zlostavljao više civila srpske nacionalnosti, među kojima su bile i žene. Primjenjivali su mjere zastrašivanja, vršili tjelesno povređivanje i protivzakonito zatvaranje. Time su izvršili krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Maljoku je sporazumom s Tužilaštvom za ratne zločine prihvatio krivicu i navode iz optužnice.

Osuđen je 19. marta 2019. godine na kaznu od 18 mjeseci zatvora.

MIOMIR JASIKOVAC

Predmet: „Srebrenica“

Momir Jasikovac bio je pripadnik Zvorničke brigade VRS. Nakon pada Srebrenice 1995. godine učestvovao je u zarobljavanju više civila na širem području Zvornika (Orahovac, Ročević, Brana u Petkocima poznata i kao brana crvenog mulja). Nakon zatočenja na ovim lokacijama više stotina srebreničkih civila je strijeljano, a Jasikovac je, prema presudi, učestvovao u strijeljanju najmanje 300 civila. Tužilaštvo BiH je protiv Jasikovca podiglo optužnicu za genocid i ubistvo oko 2.300 osoba. Samo nekoliko dana nakon podizanje ove optužnice, Jasikovac je u Srbiji optužen za ratni zločin i ubistva oko 300 osoba.

Osuđen je 13. januara 2023. na pet godina zatvora.

Sporazumi o priznanju krivice za pomaganje haškim bjeguncima

Pred Višim sudom u Beogradu zaključeni su sporazumi o priznanju krivice sa deset lica optuženih da su pomagali u skrivanju haških bjegunaca Ratka Mladića i Stojana Župljanina. Nikola Tepić, u čijem je stanu uhapšen Župljanin, osuđen na kaznu kućnog zatvora (sa nanognicom) u trajanju od jedne godine, a ostali su osuđeni na uslovne kazne u trajanju do jedne godine.

Sporazumi su sklopljeni tokom 2011. i 2012. godine, i to sa sljedećim licima:

KOVILJKO LOVRE
MLAĐEN MARJANOVIĆ
VINKA MARJANOVIĆ
SLOBODAN KOPRIVICA
MILORAD KOPRIVICA
NIKOLA TEPIĆ
BRANISLAV MLADIĆ
VLADIMIR LIJESKIĆ
MIROSLAV JEGDIĆ
LJUBIŠA LAZIĆ

Pregledna tabela sporazuma o priznanju ratnih zločina

Legenda:

ARBiH* - Vojne/policijske/političke strukture Republike BiH

HV* - Vojne/policijske/političke strukture Republike Hrvatske (Hrvatska vojska)

HVO* - Vojne/policijske/političke strukture Herceg-Bosne

JNA i VJ* - Vojne/policijske/političke strukture Jugoslavije

NO* - Vojne/policijske/političke strukture Autonomne pokrajine Zapadna Bosna (Narodna odbrana)

OVK* - Vojne/policijske/političke strukture Kosova

VRS* - Vojne/policijske/političke strukture Republike Srpske

VSK* - Vojne/policijske/političke strukture Republike Srpske Krajine

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/Entitet/Država	Faza postupka
Dražen Erdemović	MKSJ	Farma u Pilici, Srebrenica	1998	5	VRS*	tokom suđenja
Damir Došen	MKSJ	Logor Kera-term, Prijedor	2001	5	VRS*	tokom suđenja
Dragan Kolundžija	MKSJ	Logor Kera-term, Prijedor	2001	3	VRS*	tokom suđenja
Duško Sikirica	MKSJ	Logor Kera-term, Prijedor	2001	15	VRS*	tokom suđenja
Stevan Todorović	MKSJ	Bosanski Šamac	2001	10	VRS*	tokom suđenja
Milan Simić	MKSJ	Bosanski Šamac	2002	5	VRS*	tokom suđenja
Predrag Banović	MKSJ	Logor Kera-term, Prijedor	2003	8	VRS*	tokom suđenja
Dragan Nikolić	MKSJ	Logor Sušica, Vlasenica	2003	20	VRS*	tokom suđenja
Momir Nikolić	MKSJ	Srebrenica	2003	20	VRS*	tokom suđenja
Dragan Obrenović	MKSJ	Srebrenica	2003	17	VRS*	tokom suđenja
Biljana Plavšić	MKSJ	Bosna i Hercegovina	2003	11	VRS*	tokom suđenja
Milan Babić	MKSJ	Republika Srpska Krajina	2004	13	VSK*	tokom suđenja
Ranko Češić	MKSJ	Brčko	2004	18	VRS*	tokom suđenja
Miroslav Deronjić	MKSJ	Glogova, Bratunac	2004	10	VRS*	tokom suđenja
Miodrag Jokić	MKSJ	Dubrovnik	2004	7	JNA i VJ*	tokom suđenja
Darko Mrđa	MKSJ	Planina Vlašić, Prijedor	2004	17	VRS*	tokom suđenja
Miroslav Bralo	MKSJ	Lašvanska dolina, Ahmići	2005	20	HVO*	tokom suđenja
Ivica Rajić	MKSJ	Stupni Do, Vareš	2006	12	HVO*	tokom suđenja
Dragan Zelenović	MKSJ	Foča	2007	15	VRS*	tokom suđenja

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/ Entitet/ Država	Faza postupka
Veiz Bjelić	Sud BiH	Vlasenica	2008	5	ARBiH*	tokom suđenja
Dušan Fuštar	Sud BiH	Logor Kera-term, Prijedor	2008	9	VRS*	tokom suđenja
Paško Ljubičić	Sud BiH	Ahmići, Vitez	2008	10	HVO*	tokom suđenja
Idhan Šipić	Sud BiH	Ključ	2008	8	ARBiH*	tokom suđenja
Slavko Šakić	Sud BiH	Bugojno	2008	8,5	HVO*	tokom suđenja
Vaso Todorović	Sud BiH	Srebrenica	2008	6	VRS*	tokom suđenja
Gordan Đurić	Sud BiH	Korićanske stijene, Vlašić	2009	8	VRS*	tokom suđenja
Damir Ivanković	Sud BiH	Korićanske stijene, Vlašić	2009	14	VRS*	tokom suđenja
Zoran Marić	Sud BiH	Jajce	2009	15	VRS*	tokom suđenja
Stojan Perković	Sud BiH	Rogatica	2009	12	VRS*	tokom suđenja
Rade Veselinović	Sud BiH	Hadžići	2009	7,5	VRS*	tokom suđenja
Marko Boškić	Sud BiH	Zvornik Srebrenica	2010	10	VRS*	tokom suđenja
Ljubiša Četić	Sud BiH	Korićanske stijene, Vlašić	2010	13	VRS*	tokom suđenja
Elvir Jakupović	Sud BiH	Travnik	2010	5	ARBiH*	tokom suđenja
Dragan Rodić	Sud BiH	Drvar	2010	8	VRS*	tokom suđenja
Miroslav Anić	Sud BiH	Kiseljak i Vareš	2011	15	HVO*	tokom suđenja
Dragan Crnogorac	Sud BiH	Srebrenica	2011	13	VRS*	tokom suđenja
Pavle Gajić	Sud BiH	Bihać	2011	7	VRS*	tokom suđenja
Enes Handžić	Sud BiH	Bugojno	2011	8	ARBiH*	tokom suđenja

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/Entitet/Država	Faza postupka
Zoran Kušić	Sud BiH	Srebrenica	2011	5	VRS*	tokom suđenja
Osman Šego	Sud BiH	Bugojno	2011	5	ARBiH*	tokom suđenja
Novica Tripković	Sud BiH	Foča	2011	8	VRS*	tokom suđenja
Zdravko Mihaljević	Sud BiH	Kiseljak i Vareš	2011	6	HVO*	tokom suđenja
Šaban Delilbašić	Sud BiH	Turbe, Travnik	2012	6	ARBiH*	prije početka suđenja
Elvir Delibašić	Sud BiH	Turbe, Travnik	2012	6	ARBiH*	prije početka suđenja
Rasema Handanović	Sud BiH	Konjic	2012	5,5	ARBiH*	tokom suđenja
Radivoja Soldo	Sud BiH	Konjic	2015	5	VRS*	tokom suđenja
Milivoje Čirković	Sud BiH	Srebrenica	2016	5	VRS*	tokom suđenja
Mičo Jovičić	Sud BiH	Štrpci, Rudo i Višegrad	2016	5	VRS*	tokom suđenja
Stojan Kenjalo	Sud BiH	Bosanski Novi, Novi Grad	2016	7	VRS*	tokom suđenja
Zoran Kenjalo	Sud BiH	Bosanski Novi, Novi Grad	2016	5	VRS*	tokom suđenja
Dragan Balaban	Sud BiH	Bosanski Novi, Novi Grad	2016	7	VRS*	tokom suđenja
Damir Lipovac	Sud BiH	Derвента	2016	7	HVO*	tokom suđenja
Dario Slavuljica	Sud BiH	Teslić Miće	2016	8	VRS*	tokom suđenja
Miroslav Perić	Sud BiH	Logor Vojno, Mostar	2017	1	HVO*	tokom suđenja
Goran Pavković	Sud BiH	Prozor	2018	1	HVO*	tokom suđenja
Goran Višković	Sud BiH	Vlasenica i Milići	2021	8	VRS*	tokom suđenja

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/ Entitet/ Država	Faza postupka
Damir Miskin	Sud BiH	Mostar i Nevesinje	2022	4	VRS*	prije početka suđenja
Novica Tripković	Sud BiH	Foča	2022	8	VRS*	tokom suđenja
Mustafa Hota	Kantonalni sud u Sarajevu	Grabovica, Mostar	2003	9	ARBiH*	tokom suđenja
Enes Šakrak	Kantonalni sud u Sarajevu	Grabovica, Mostar	2003	10	ARBiH*	tokom suđenja
Milorad Rodić	Kantonalni sud u Sarajevu	Sarajevo	2004	5	VRS*	tokom suđenja
Konstantin Simonović	Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Luka, Brčko	2005	6	VRS*	tokom suđenja
Mirko Pantić	Kantonalni sud u Tuzli	Zvornik	2006	3,5	VRS*	tokom suđenja
Željko Mitrović	Kantonalni sud u Sarajevu	Sarajevo	2009	2	VRS*	tokom suđenja
Petar Arsenić	Kantonalni sud u Bihaću	Sanski Most	2010	10	VRS*	tokom suđenja
Dragan Zjajić zvan Jzajo	Kantonalni sud Livno	Glamoč	2010	4	VRS*	tokom suđenja
Miroslav Grbić	Kantonalni sud u Bihaću	Bosanski Petrovac	2011	3	VRS*	tokom suđenja
Mustafa Odobašić	Kantonalni sud u Bihaću	Velika Kladuša	2011	7	NO*	prije početka suđenja
Nedo Trifković	Kantonalni sud u Bihaću	Sanski Most	2011	10	VRS*	tokom suđenja
Mitar Milinković	Kantonalni sud u Bihaću	Sanski Most	2011	10	VRS*	tokom suđenja
Nedeljko Šikman	Kantonalni sud u Bihaću	Ključ	2011	7,5	VRS*	tokom suđenja
Safet Delić	Kantonalni sud u Bihaću	Velika Kladuša	2012	3,5	ARBiH*	tokom suđenja
Jovica Tadić	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2012	12	VRS*	tokom suđenja
Zoran Tadić	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2012	12	VRS*	tokom suđenja

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/Entitet/Država	Faza postupka
Zoran Berga	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2012	11	VRS*	tokom suđenja
Željko Babić	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2012	12	VRS*	tokom suđenja
Goran Mihajlović	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2012	10	VRS*	tokom suđenja
Slobodan Dragić	Kantonalni sud u Bihaću	Ključ	2014	5	VRS*	prije početka suđenja
Predrag Bajić	Kantonalni sud u Bihaću	Ključ	2014	13	VRS*	tokom suđenja
Siniša Babić	Kantonalni sud u Bihaću	Ključ	2014	7	VRS*	tokom suđenja
Nenad Bajić	Kantonalni sud u Bihaću	Ključ	2014	7,5	VRS*	tokom suđenja
Amir Ćoralić	Kantonalni sud u Bihaću	Cazin	2015	1	NO*	tokom suđenja
Safet Kovačević	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2015	1	ARBiH*	tokom suđenja
Dževad Mahmutović	Kantonalni sud u Bihaću	Bihać	2015	1	ARBiH*	prije početka suđenja
Radomir Škiljević	Kantonalni sud u Tuzli	Zvornik	2015	3,5	VRS*	tokom suđenja
Redžep Beganović	Kantonalni sud u Bihaću	Cazin	2016	1	NO*	tokom suđenja
Sefer Dervišević	Kantonalni sud u Bihaću	Cazin	2016	1	ARBiH*	tokom suđenja
Mustafa Omerćehajić	Kantonalni sud u Bihaću	Velika Kladuša	2016	2	NO*	tokom suđenja
Sead Dizdarević	Kantonalni sud u Zenici	Tešanj	2017	1	ARBiH*	tokom suđenja
Hasid Dželalagić	Kantonalni sud u Bihaću	Cazin	2018	5	ARBiH*	tokom suđenja
Niko Lovrić	Kantonalni sud u Mostaru	Neum	2018	1	HVO*	tokom suđenja
Arman Bajrić	Kantonalni sud u Mostaru	Mostar	2019	1g 2m	HVO*	tokom suđenja

Ime i prezime	Sud pred kojim je osuđen/a	Naziv predmeta	Godina presude	Visina kazne	Formacija/ Entitet/ Država	Faza postupka
Smail Mević	Kantonalni sud u Novom Travniku	Travnik	2019	1	ARBiH*	tokom suđenja
Haris Skelić	Okružni sud u Doboju	Derventa	2024	1	HVO*	prije početka suđenja
Milan Škrbić	Viši sud u Beogradu	Sanica, Ključ	2013	7	VRS*	tokom suđenja
Marko Crevar	Viši sud u Beogradu	Sremska Mitrovica	2015	1,5	JNA i VJ*	tokom suđenja
Žarko Milošević	Viši sud u Beogradu	Sotin, Vukovar	2015	9	JNA i VJ*	tokom suđenja
Brano Gojković	Viši sud u Beogradu	Branjevo, Srebrenica	2016	10	VRS*	tokom suđenja
Dragan Maksimović	Viši sud u Beogradu	Kalesija	2018	6g 2m	VRS*	tokom suđenja
Maljoku Ramadan	Viši sud u Beogradu	Uroševac	2019	1,5	OVK*	tokom suđenja
Miomir Jasikovac	Viši sud u Beogradu	Srebrenica	2023	5	VRS*	prije početka suđenja
Josip Bikić	Županijski sud u Splitu	Lora, Split	2009	4	HV*	tokom suđenja
Milan Pavlović	Županijski sud u Osijeku	Šibenik	2018	4,5	JNA i VJ*	tokom suđenja
Boško Previšić	Županijski sud u Osijeku	Gabela, Čapljina	2018	8	HVO*	tokom suđenja
Marinko Stojanović	Županijski sud u Zagrebu	Kiseljak i Vareš	2022	4	HVO*	tokom suđenja

Popis često korištenih skraćenica

ARBIH ili Armija RBiH – Armija Republike Bosne i Hercegovine – zvanična oružana snaga Republike Bosne i Hercegovine (1992–1995)

BiH – Bosna i Hercegovina – Nakon proglašenja nezavisnosti u martu 1992. godine, zvaničan naziv države bio je Republika Bosna i Hercegovina. Na osnovu Dejtonskog sporazuma 1995. godine i novog ustava koji je uslijedio, zvaničan naziv je promijenjen u „Bosna i Hercegovina“. Po Dejtonskom sporazumu, Bosna i Hercegovina se sastoji od dva politička entiteta sa svojim parlamentima i vladama: Federacija Bosne i Hercegovine, čije stanovništvo većinom čine Bošnjaci i bosanski Hrvati, i Republika Srpska, čije stanovništvo većinom čine bosanski Srbi. Pored ova dva entiteta postoji i administrativna jedinica sa vlastitom upravom: Brčko distrikt.

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine – jedan od entiteta BiH

HV – Hrvatska vojska – zvanična oružana snaga Republike Hrvatske, osnovana 1991. godine

HVO – Hrvatsko vijeće obrane – Oružana snaga Hrvata u BiH od 1992. do 1995. godine

JNA – Jugoslovenska narodna armija – zvanične oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (1945–1992).

MKSJ ili ICTY – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju / International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia sud je Ujedinjenih nacija osnovan 1993. koji se bavi zločinima počinjenim tokom sukoba na Balkanu devedesetih godina XX vijeka. Sjedište

ovog suda bilo je u Den Haagu u Nizozemskoj pa je u javnosti i literaturi poznat i kao Haški tribunal.

MKSR ili ICTR – Međunarodni krivični sud za Ruandu / International Criminal Tribunal for Rwanda osnovan je 1995. godine sa zadaćom da krivično progoni osobe odgovorne za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području Ruande i susjednih država u periodu od 1. januara do 31. decembra 1994. godine. Tribunal je imao sjedište u Arushi u Tanzaniji, a ured u Kigaliju, u Ruandi.

RH – Republika Hrvatska

RS – Republika Srpska – jedan od entiteta BiH

RSK – Republika Srpska Krajina bila je samoproglašena, međunarodno nepriznata paradržava na području Hrvatske između 1991. i 1995.

SVK – Srpska vojska Krajine – oružane snage Republike Srpske Krajine od 1991. do 1995. godine

UNPROFOR – The United Nations Protection Force / Zaštitne snage Ujedinjenih nacija – Prva mirovna misija Ujedinjenih nacija u Hrvatskoj i BiH (1992.–1995.)

VJ – Vojska Jugoslavije – oružane snage Savezne republike Jugoslavije koju su činile Srbija i Crna Gora (1992.–2006.)

VRS – Vojska Republike Srpske – oružane snage Srba u BiH (1992.–1995.)

ZKP – Zakon o krivičnom postupku – temeljni zakon kojim se utvrđuju pravila krivičnog postupka u svakoj državi

Popis citiranih izvora i literature

Dokumenti

- Ažurirani statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju* (2009.), MKSJ, UN, septembar. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_bcs.pdf
- Baza sudskih odluka*, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Odjel za sudsku dokumentaciju i edukaciju: <https://csd.pravosudje.ba/vstvfo/B/142/kategorije-vijesti/141/simple>
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (1948.), usvojena Rezolucijom 260 (III) A Generalne skupštine UN (9. decembar 1948.), stupila na snagu 12.1.1951., Dostupno na: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
- Documenta (2023.) *Zločini u Lori 1 i 2 (opt. Tomislav Duić i dr.)*, 27.3.2023., Zagreb: Documenta. Dostupno na: <https://documenta.hr/novosti/zlocini-u-lori-1-i-2-opt-tomislav-duic-i-dr/>
- Documenta (n.d.) 'Mišljenje promatračkog tima nakon provedenog obnovljenog postupka protiv opt. Josipa Bikića' u *Zločin u Lori*, Zagreb: Documenta. Dostupno na: <http://old.documenta.hr/hr/zlo%C4%8Din-u-lori.html>
- Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (2010.) *Naputak o pregovaranju i sporazumijevanju s okrivljenikom o priznanju krivnje i sankciji*, br. O-2/09, 17. veljače 2010. Dostupno na: https://dorh.hr/sites/default/files/dokumenti/2021-10/O_2_09_Naputak_sporazumijevanje.doc
- Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (n.d.) *Presuda po sporazumu stranaka*. Dostupno na: <https://dorh.hr/hr/cesto-postavljana-pitanja/naputak-o-postupanju-tijekom-sporazumijevanja-s>
- International Crimes Database (n.d.) *Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina v. Dušan Fuštar*. Dostupno na: <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1008>

- Kantonalni sud u Bihaću (2020.), Dopis br: 001-o-Su-20-000851, Bihać, 16.11.2020.
- MKSJ (n.d.) *Podaci o predmetu: Stevan Todorović, „Bosanski Šamac“*, IT-95-9/1. Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/todorovic/cis/bcs/cis_stevan_todorovic_bcs.pdf
- MKSJ (n.d.b) *Podaci o predmetu: Biljana Plavšić, „Bosna i Hercegovina“*, IT-00-39 i 40/1. Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/plavsic/cis/bcs/cis_plavsic_BCS.pdf
- MKSJ (n.d.c) *Podaci o predmetu: Milan Babić, „RSK“* (IT-03-72). Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/babic/cis/bcs/cis_babic_bcs.pdf
- MKSJ (n.d.d) *Podaci o predmetu: Mejakić i drugi, „Logori Omarska i Keraterm“* (IT-02-65). Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/mejakic/cis/bcs/cis_mejakic_et_al_BCS.pdf
- OESS (n.d.), Ministarstvo vanjskih i europskih poslova. Dostupno na: <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/oess/21910>
- Optužnica protiv Maksimović Dragana* (2017.), KTO br. 3/17, Tužilaštvo za ratne zločine, Republika Srbija, 26.12.2017. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/04/Optuznica_26.12.2017..pdf
- Pravilnik o postupku i dokazima* (2002.), IT/32/Rev. 26, Hag: MKSJ, 30.12.2002. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev26_bcs.pdf
- Pregovarački put* (n.d.), Republika Hrvatska. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Glavno%20tajni%C5%A1tvo/Materijali%20za%20istaknuto/2014/CroatiaEU//Pregovara%C4%8Dki%20put.pdf>
- Presuda Damir Ivanković* (2009.), Predmet br. X-KR-08/549-1, Sud BiH, 2.7.2009.
- Presuda Dušan Fuštar* (2008.), Predmet br. X-KR-06/200-1, Sud BiH, 21.4.2008.
- Presuda Enes Šakrak* (2003.), Predmet br.: K-112/03, Sarajevo: Kantonalni sud u Sarajevu, 4.11.2003.
- Presuda Gordan Đurić* (2009.), Predmet br. X-KR-08/549-2, Sud BiH, 10.9.2009.
- Presuda Josip Bikić* (2009.), Županijski sud u Splitu, 29.12.2009.
- Presuda Ljubiša Četić* (2010.), Predmet br. X-KR-08/549-3, Sud BiH, 18.3.2010.

- Presuda Paško Ljubičić* (2008.), Predmet br. X-KR-06/241, Sud BiH, 29.4.2008.
- Presuda Rasema Handanović* (2012.), Predmet br. S 11 K 009162 12 Kro, Sud BiH, 30.4.2012.
- Presuda Tešić/Seregi* (2016.), K br. 130/14, Viši sud u Nišu, Republika Srbija, 30.5.2016. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/03/Prvostepena_presuda_u_ponovljenom_postupku_30.5.2016.pdf
- Presuda Tomislav Duić i dr.* (2002.), K-30/02, Županijski sud u Splitu, 20.11.2002. Dostupno na: https://www.arhiva2.centar-za-mir.hr/uploads/2A12d_1.pdf
- Prosecutor v. Radislav Krstic* (2024.) Case No. MICT-13-46-ES.1, Krstic Defence Submission, Ujedinjene nacije, 11.11.2024. Dostupno na: https://www.irmct.org/sites/default/files/case_documents/MS54334R0000663719.pdf
- Remember Sušica Crimes* (2024.), Facebook, UN International Residual Mechanism for Criminal Tribunals, 30.9.2024. Dostupno na: <https://www.facebook.com/watch/?v=8407768702672520>
- SENSE Centar za tranzicijsku pravdu: <https://www.sensecentar.org/sense-news-agency>
- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske, s jedne strane, i europskih zajednica i njihovih država članica, s druge strane* (2001.), Republika Hrvatska i Europske zajednice, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova. Dostupno na: <https://mvep.gov.hr/informacije-za-građane-244593/pristup-informacijama/hrvatska-i-europska-unija/sporazum-o-stabilizaciji-i-pridruživanju/271455>
- Tužilac protiv Ante Furundžije* (2000.), Žalbeno vijeće, Predmet br. IT-95-17/1-A, MKSJ, 21.7.2000. Dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/furundzija/acjug/en/fur-aj000721e.pdf>
- Tužilac protiv Biljane Plavšić* (2003.), Presuda, Predmet br. IT-00-39&40/1-S, MKSJ, 27.2.2003.
- Tužilac protiv Dragana Nikolića* (2003.), Presuda, Predmet br. IT-94-2-S, MKSJ, 18.12.2003.
- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1996.), Prvostepena presuda, Predmet br. IT-96-22-T, MKSJ, 29.11.1996.
- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1996b), Predmet br. IT-96-22-T, Transkript zvučnog zapisa načinjenog tokom sudskog postupka, MKSJ, 20.11.1996. Dostupno na: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-96-22#transcripts>

- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1997.), Predmet br. IT-96-22-T, Transkript zvučnog zapisa načinjenog tokom sudskog postupka, D 15-1/1900 TER, MKSJ, 17.1.1997. Dostupno na: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Transcript/NotIndexable/IT-95-5%2318/MS3578R0000519932.pdf>
- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1997b), Žalbeno vijeće, Predmet br. IT-96-22-A, Zajedničko izdvojeno mišljenje sudija McDonalda i Vohraha, tačka 8, MKSJ, 7.10.1997. Dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-asojmcd971007e.pdf>
- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1997c), Žalbeno vijeće, Predmet br. IT-96-22-A, Izdvojeno i protivno mišljenje sudije Cassesea, MKSJ, 7.10.1997. Dostupno na: <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/acjug/bcs/erd-ajsdocass971007b.pdf>
- Tužilac protiv Dražena Erdemovića* (1998.), Drugostepena presuda, Predmet br. IT-96-22-Tbis, MKSJ, 5.3.1998.
- Tužilac protiv Milana Babića* (2004.) Presuda, Predmet br. IT-03-72-S, MKSJ, 29.6.2004.
- Tužilac protiv Milana Babića* (2004b) Postupak izricanja kazne, Procesna pitanja (javna sjednica), Predmet br. IT-03-72-S, MKSJ, 1.4.2004.; transkript. Dostupno na: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-03-72#eng>
- Tužilac protiv Miroslava Brale* (2007.) Presuda po žalbi na kaznu, Predmet br. IT-95-17-A, MKSJ, 2.4.2007. Dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/bralo/acjug/bcs/070402_1.pdf
- Tužilac protiv Momira Nikolića* (2003.), Presuda, Predmet br. IT-02-60/1-S, MKSJ, 2.12.2003.
- Tužilac protiv Sefera Halilovića* (2005.), Presuda, Predmet br. IT-01-48-T, MKSJ, 16.11.2005.
- Tužilac protiv Sikirice, Došena, Kolundžije* (2001.), Presuda o kazni, Predmet br. IT-95-8-S, MKSJ, 13.11.2001.
- Tužilac protiv Stevana Todorovića* (2001.), Presuda o kazni, Predmet br. IT-95-9/1-S, MKSJ, 31.7.2001.
- Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije (2021.), *Dopis*, PI br. 25/20, 22.1.2021., Beograd.
- UN (1993.) *Doslovni zapis sa 3217. sastanka*, S/PV. 3217, Savjet bezbjednosti, 25.5.1993. Dostupno na: <https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/930525-unscc-verbatim-record.pdf>

- UN (1997.) Generalna skupština, '88. Plenarna sjednica Generalne skupštine UN-a - Situacija u Bosni i Hercegovini (17. decembar 1996.) 51/203' in *Resolutions adopted by General Assembly during its fifty-first session*, Vol I, A/51/49, str. 65-68.
Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n97/o76/87/img/n97o7687.pdf>
- UN (2002.) *Statement by the President of the Security Council*, S/PRST/2002/21, Savjet bezbjednosti, 23.7.2002. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/S/PRST/2002/21>
- UN (2003.) Rezolucija br. 1503 (2003.) koju je Savjet bezbjednosti prihvatio na svojoj 4817. sjednici, S/RES/1503, Savjet bezbjednosti, 28.8.2003. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statut_1503_2003_bcs.pdf
- UN (2004.) Rezolucija br. 1534 (2004.) koju je Savjet bezbjednosti usvojio na svojoj 4935. sjednici, (S/RES/1534), Savjet bezbjednosti, 26.3.2004. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statut_1534_2004_bcs.pdf
- UN (2010.), *Assessment and report of Judge Patrick Robinson, President of the International Tribunal for the Former Yugoslavia, provided to the Security Council pursuant to paragraph 6 of Security Council resolution 1534 (2004), covering the period from 15 May 2010 to 15 November 2010*, Dokument S/2010/588, 19.11.2010. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/CompletionStrategy/completion_strategy_19nov2010_en.pdf
- UN (2015.) *Organizacija MKSJ-a*, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. Dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/o-mksj/tribunal/organizacija-mksj>
- UN (n.d.) Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, *Saradnja sa regionom*. Dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/o-mksj/tuzilastvo/saradnja-sa-regionom>
- War Crimes Trials Database*: <https://www.warcrimesdatabase.net>
- Zakon o državnom odvjetništvu* (2009.), *Narodne Novine*, 76/2009, Republika Hrvatska, 1.7.2009. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_76_1833.html
- Zakon o kaznenom postupku Federacije BiH* (2003.), *Službene novine Federacije BiH*, br. 35/03, 28.7.2003. Dostupno na: https://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/zakoni/ZKP_FBiH/ZKP_FBiH_35_03_hrv.pdf

- Zakon o kaznenom postupku* (2008.), *Narodne Novine*, 152/2008, Republika Hrvatska, 24.12.2008. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_12_152_4149.html
- Zakon o krivičnom postupku* (2011.), *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019, 27/2021 (Odluka Ustavnog suda), 62/2021 (Odluka Ustavnog suda), Republika Srbija. Dostupno na: <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2024-10/ZAKONIK%20o%20krivichnom%20postupku.pdf>
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine* (2003.), *Službeni glasnik RS*, br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011, 6/2015, 87/2018 (drugi zakon), 10/2023, Republika Srbija. Dostupno na <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2024-10/ZAKON%20O%20ORGANIZACIJI%20I%20NADLEZNOSTI%20DRZAVNIH%20ORGANA%20U%20POSTUPKU%20ZA%20RATNE%20ZLOČINE.pdf>
- Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava* (2003.), *Narodne novine*, br. 175/2003, Republika Hrvatska, 4.11.2003. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/466/Zakon-o-primjeni-statuta-me%C4%99unarodnog-kaznenog-suda-i-progonu-za-kaznena-djela--protiv-me%C4%99unarodnog-ratnog-i-humanitarnog-prava>

Knjige, naučni radovi, rasprave, dokumentarni filmovi

- Bejatović, S. (2012.) 'Sporazum o priznanju krivice (novi ZKP Republike Srbije i regionalna komparativna analiza)', u: Petrović, A. i Jovanović I. (ur.) *Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Beograd: Misija OEBS u Srbiji, str. 102 – 119. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/o/b/102745.pdf>
- Bejatović S. (2013.) 'Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona' u: Jovanović I. i M. Stanisavljević (ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima;*

- regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd: Misija OEBS u Srbiji, str. 11-31. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/d/103136.pdf>
- Bejatović, S. (2023.). 'Reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije i institut sporazumijevanja javnog tužioca i okrivljenog', u: *Anali Pravnog fakulteta u Zenici*, God. 5, Br. 10, str. 203-222. Dostupno na: https://prf.unze.ba/Docs/Anali/godina_5_broj_10/09.pdf
- Boljević i dr. (2011.) *Reči i nedela: Pozivanje ili podsticanje na ratne zločine u medijima u Srbiji 1991-1992*, Beograd: Centar za tranzicione procese. Dostupno na: https://pescanik.net/wp-content/PDF/reci_i_nedela.pdf
- Bubalović, T. (2013.) 'Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu', u: u: Jovanović I. i M. Stanisavljević (ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima; regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd: Misija OEBS u Srbiji, str. 262-287. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/d/103136.pdf>
- Chifflet, P. i Boas, G. (2012.) 'Sentencing Coherence in International Criminal Law: The Cases of Biljana Plavsic and Miroslav Bralo', u: *Criminal Law Forum*, Vol. 23, No. 1-3, str. 135-159.
- Clark, J.N. (2009.) 'Plea Bargaining in the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation', *European Journal of International Law*, Vol. 20, No. 2, str. 415-436. Dostupno na: <https://academic.oup.com/ejil/article/20/2/415/500859>
- Combs, N. (2002.) 'Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes', *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 151, No. 1, str. 09-214. Dostupno na: <https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/153/>
- Combs, N. (2003.) 'International Decisions: Prosecutor v. Plavsic', *American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 4, str. 929-937. Dostupno na: <https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/34/>
- Cook, J.A. (2005.) 'Plea Bargaining in the Hague', *Yale Journal of International Law*, Vol. 30, No. 2, str. 473-506.
- Čalić-Jelić, M. (2014.) 'Pregled suđenja u odsutnosti', u: *Documenta*, str. 135-147.

- Del Ponte, C. i Sudetic, C. (2008.). *Gospođa tužiteljica – suočavanje s najtežim ratnim zločinima i kulturom nekažnjivosti*, Sarajevo: Buybook.
- Delaye, D. (2015.) 'Šta je to tranzicijska pravda?', *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, Vol. 6, No. 21, str. 51-54. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/216941>
- Dembour M. i Haslam, E. (2004.) 'Silencing Hearings? Victims-Witnesses at War Crimes Trials', *European Journal of International Law*, Vol. 15, No. 1, str. 151-177. Dostupno na: <https://academic.oup.com/ejil/article/15/1/151/418245>
- Diggelmann, O. (2016.) 'International Criminal Tribunals and Reconciliation. Reflections on the Role of Remorse and Apology', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 14, No. 5, str. 1073-1097.
- Documenta (2014.) *Procesuiranje ratnih zločina – Jamstvo procesa suočavanja s prošlošću u Hrvatskoj*, Zagreb: Documenta. Dostupno na: <https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/procesuiranje-ratnih-zlocina-FINAL.pdf>
- Ellis, M. (2004.) 'Coming to Terms with its Past – Serbia's New Court for the Prosecution of War Crimes', *Berkeley Journal of International Law*, Vol. 22, No 2, str. 165-194. Dostupno na: <https://lawcat.berkeley.edu/record/1119248/files/fulltext.pdf>
- Fond za humanitarno pravo (2011.) *Dosije: 10. Diverzantski odred Glavnog Štaba Vojske Republike Srpske*, august 2011., Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2011/10/Dosije_10.-diverzantski-odred_FHP_14.09.2011.pdf
- Fond za humanitarno pravo (2013.) *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji u 2012. godini*, Beograd: FHP. Dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/01/Izvestaj-o-sudjenjima-za-rz-2012-SRP-ff.pdf>
- Fond za humanitarno pravo (2014.) *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji u 2013. godini*, Beograd: FHP. Dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/07/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji-u-2013.-godini-ff.pdf>
- Fond za humanitarno pravo (2014b) *10 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji – konture pravde. Analiza procesuiranja ratnih zločina u Srbiji u periodu od 2004. do 2013. godine*, septembar 2014., Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/10/Analiza_2004-2013_srp.pdf

- Fond za humanitarno pravo (2017.) *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2016. godine*, maj 2017., Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_2016.pdf
- Fond za humanitarno pravo (2019.) *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji*, maj 2019. godine, Beograd: FHP. Dostupno na: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>
- Fond za humanitarno pravo (2020.) *Godišnji izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji u 2019. godini*, mart 2020., Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/03/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_2019._godini.pdf
- Fond za humanitarno pravo (2021.) *Godišnji izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina*, Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2021/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2020._godine.pdf
- Fond za humanitarno pravo (2023.) *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2022. godine*, Beograd: FHP. Dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/05/Godisnji_izvestaj_2022_sr.pdf
- Garbett, C. (2012.) 'Transitional Justice and National Ownership: An Assessment of the Institutional Development of the War Crimes Chamber of Bosnia and Herzegovina', *Human Rights Review*, Vol. 13, No. 1, str. 65-84. Dostupno na: https://www.academia.edu/8429248/Transitional_Justice_and_National_Ownership_An_Assessment_of_the_Institutional_Development_of_the_War_Crimes_Chamber_of_Bosnia_and_Herzegovina
- Godine koje su pojele lavovi* (2010.), režija: Boro Kontić, BiH: Produkcija.
- Harmon, M. (2009.) 'Plea Bargaining: The Uninvited Guest at the ICTY', u: Bassiouni, M. C., Doria, J., Gasser, H.P. (ur.) *The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko*, *International Humanitarian Law Series*, Vol. 19, str.161-182.
- Harmon, M. (2017.) *ICTY Symposium: Final Reflections on the ICTY*. Dostupno na: <https://www.icty.org/en/features/icty-legacy-dialogues/icty-symposium-final-reflections-on-the-icty>

- Human Rights Watch (2004.) *Pravda u opasnosti: suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, i Srbiji i Crnoj Gori*, Vol. 16, No. 7(D), oktobar 2004. Dostupno na: <https://www.hrw.org/reports/1004serbian.pdf>
- Human Rights Watch (2007.) *Nedovršeni posao. Veće za ratne zločine u Srbiji*, br. 3, jun 2007. Dostupno na: <https://www.hrw.org/legacy/background/eca/serbia0607/serbia0607seweb.pdf>
- ICTY: www.icty.org
- Jakić, T. (2013.) *Nisam zavijao sa vukovima*, Zagreb: Plejada.
- Kastratović, V. (2014.) 'Optužnice podignute devedesetih za kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom' u: *Procesuiranje ratnih zločina – Jamstvo procesa suočavanja s prošlošću u Hrvatskoj*, Zagreb: Documenta, str. 77-86. Dostupno na: <https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/procesuiranje-ratnih-zlocina-FINAL.pdf>
- Kerr, R. (2007.) 'Peace through Justice? The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia', *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 7, No. 3, str. 373-385.
- Kurspahić, K. (2003.) *Zločin u 19.30. Balkanski mediji u ratu i miru*, Sarajevo: Mediacentar Sarajevo.
- Medić, J. (2022.) 'Obmana ili iskrenost? Dva priznanja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju' u: *Pregled. Časopis za društvena pitanja*, Vol. 63 No. 2.
- Mekjian, G.J., Varughese, M.C. (2005.). 'Hearing the Victim's Voice: Analysis of Victims' Advocate Participation in the Trial Proceeding of the International Criminal Court', *Pace International Law Review*, Vol. 17, No. 1, str. 2-46. Dostupno na: <https://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol17/iss1/1/>
- MKSJ (2016.) *Outreach: 15 godina Outreach-a na MKSJ-u*. Dostupno na: https://www.icty.org/x/file/Outreach/15-years-of-outreach/outreach-15_bcs_light.pdf
- Neoprošteno* (2018.), režija: Lars Feldballe Petersen.
- O'Connell, J. (2005.) 'Gambling with the Psyche: Does Prosecuting Human Rights Violators Console Their Victims?', *Harvard International Law Journal*, Vol. 46, No. 2, str. 295-345. Dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=1540624>
- Orentlicher, D. (2008.) *Shrinking the Space for Denial: The Impact of the ICTY in Serbia*, New York: Open Society Justice

- Initiative. Dostupno na: <https://www.justiceinitiative.org/publications/someone-guilty-be-punished-impact-icty-bosnia>
- Orentlicher, D. (2010.) *That Someone Guilty Be Punished: The Impact of the ICTY in Bosnia*, New York: Open Society Justice Initiative. Dostupno na: <https://www.justiceinitiative.org/publications/someone-guilty-be-punished-impact-icty-bosnia>
- OSCE (2005.) *Suđenje ratnih zločina na sudovima u Bosni i Hercegovini, Napredak i prepreke*, Sarajevo: OSCE Misija u Bosni i Hercegovini, mart 2005. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/548713.pdf>
- OSCE (2006.) *Sporazum o priznanju krivice: primjena pred sudovima BiH i usklađenost sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava*, Sarajevo: OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, maj 2006. Dostupno na: <https://www.osce.org/hr/mission-to-bosnia-and-herzegovina/548728>
- OSCE (2010.) *Procesuiranje predmeta ustupljenih Bosni i Hercegovini od strane MSKJ-a u skladu sa Pravilom 11bis; Osvrt na rezultate petogodišnjeg praćenja postupaka koje je provela Misija OSCE-a u BiH; Izvještaj u sklopu Projekta za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa*, Sarajevo: OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, januar 2010. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/118966.pdf>
- Pejić, N. (2013.) *Isključi TV i otvori oči*, Sarajevo: Mediacentar Sarajevo.
- Scharf, M.P. (2004.) 'Trading Justice for Efficiency: Plea Bargaining and International Tribunals', *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 2, No. 4, str. 1070-1081.
- Šimić, G. (2013.) *Suđenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo : Dobra knjiga).
- Šimić, G. i Kazić, E. (2017.) *Pravni položaj žrtve krivičnog djela prema Direktivi 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnih djela*, Mediterranean Social Sciences Conference: Conference Proceedings, Podgorica: Dobra knjiga. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/317203588_Pravni_položaj_zrtve_krivicnog_djela_prema_Direktivi_201229EU_o_uspostavi_minimalnih_standarda_o_pravima_podrsci_i_zastiti_zrtava_krivicnih_djela
- Teršelić, V. (2014.) 'Praćenje suđenja za ratne zločine i reforma pravosuđa u kontekstu pregovora o integraciji u Europsku uniju' u: Documenta (2014), str. 39-55. Dostupno na: <https://>

documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/procesuiranje-ratnih-zlocina-FINAL.pdf

- Thompson, M. (1995.) *Kovanje rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Zagreb: Hrvatski Helsinški Odbor za Ljudska Prava.
- Tieger, A. (2003.) 'Remorse and Mitigation in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia', *Lieden Journal of International Law*, Vol. 16, No. 4, str. 777-786.
- Turner, J.I. (2016.) 'Plea Bargaining and International Criminal Justice', *University of the Pacific Law Review*, Vol. 48, No. 2 str. 219-246. Dostupno na: <https://scholarlycommons.pacific.edu/uoplawreview/vol48/iss2/11>
- Zhong, R. i dr. (2014.) 'So You're Sorry? The Role of Remorse in Criminal Law', *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, Vol. 42, No. 1, str. 39-48. Dostupno na: <https://jaapl.org/content/42/1/39.long>
- OSCE (2013.) *Žrtva ste ili svjedok krivičnog djela? Upoznajte se sa svim vašim pravima i obavezama*, Sarajevo: OSCE Misija u BiH. Dostupno na: <https://www.osce.org/hbs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/118881>

Novinski članci

- Alić, A. (2008.) 'Kratica do pravde – sporazum o priznanju krivice', *Detektor*, 8.7.2008. Dostupno na: <https://detektor.ba/2008/07/08/kratica-do-pravde-sporazum-o-priznanju-krivice/>
- B92 (2004.) 'Kad pališ, pali bolje', 4.6.2004. Dostupno na: https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=142610
- Bećirović, A. (2004.) 'Štrajkovaćemo glađu sve do smrti', *Oslobođenje*, 4.8.2004. Dostupno na: <https://www.infobiro.ba/article/23440>
- BIRN BiH (2009.) 'Korićanske stijene: Ispovijest o zločinu', *Detektor.ba*, 1.7.2009. Dostupno na: <https://detektor.ba/2009/07/01/koricanske-stijene-ispovijest-o-zlocinu/>
- BIRN BiH (2009b) 'Korićanske stijene: Još jedno priznanje krivice', *Detektor.ba*, 30.6.2009. Dostupno na: <https://detektor.ba/2009/06/30/koricanske-stijene-jos-jedno-priznanje-krivice/>

- BIRN BiH* (2012.) 'Lokalno pravosuđe – Bihać: Potvrđena optužnica za zločin u Ključu', *Detektor.ba*, 23.12.2012. Dostupno na: <https://detektor.ba/2012/02/23/lokalno-pravosude-bihac-potvrdena-optuznica-za-zlocin-u-kljucu/>
- Bogati, V. (1999.) 'Otmica na Zlatiboru', *Sense*, 24.11.1999. Dostupno na: <https://arhiva.sensecentar.org/vijesti.php?aid=6469>
- Dučić, A. (2012.) 'Knjigu 'Izdaja' ne smijem objaviti da mi 'Ševe' ne bi ubile djecu', *Dnevni Avaz*, 21.4.2012. Dostupno na: <https://www.infobiro.ba/article/893444>.
- Džidić, D. i M. Ristić (2016.) 'Gojković osuđen na 10 godina zatvora zbog masakra u Srebrenici', *BIRN*, 4.2.2016. Dostupno na: <https://balkaninsight.com/sr/2016/02/04/gojkovic-osuden-na-10-godina-zatvora-zbog-masakra-u-srebrenici-02-04-2016/>
- FENA (2009.) 'Damir Ivanković sutra svjedoči protiv ostalih optuženih', agencijska vijest (FENA), *Klix.ba*, 29.6.2009. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/damir-ivankovic-sutra-svjedoci-protiv-ostalih-optuzenih/090629051>
- Index.hr* (2011.) 'Ratni zločinac iz Lore na uvjetnom dopustu iz zatvora pijan lomio čaše i napao sina vlasnika Šumice!', 27.12.2011. Dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ratni-zlocinac-iz-lore-na-uvjetnom-otpustu-iz-zatvora-pijan-lomio-case-i-napao-sina-vlasnika-sumice/590577.aspx>
- Mijatović, S. (2003.) 'Šakrak i Hota svjedoče protiv Sefera Halilovića', *Slobodna Bosna*, 11.12.2003. Dostupno na: <http://www.infobiro.ba/article/241071>
- Sabalić, I. (2000.) 'Ratni zločinci na platnom spisku ministarstva obrane', *Sense*, 24.2.2000. Dostupno na: <https://arhiva.sensecentar.org/vijesti.php?aid=6381>
- Šimić, O. (2023.) 'Ratni zločinac koji se pokajao: Kako je ignorisano izvinjenje osuđenika iz BiH', *BIRN*, 14.9.2023. Dostupno na: <https://balkaninsight.com/sr/2023/09/14/ratni-zlocinac-koji-se-pokajao-kako-je-ignorisano-izvinjenje-osudenika-iz-bih/>
- Vežić, G. (2010.) 'Držanje pred sudom znači kooperativnost?', *Radio slobodna Evropa*, 18.1.2010. Dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/lora_kazna/1932443.html
- Vojna policija* (n.d.) 'Otkriveno spomen obilježje poginulim pripadnicima 72. bojne vojne policije u Lori'. Dostupno na: <https://www.vojna-policija.com/otkriveno-spomen-obiljezje-poginulim-pripadnicima-72-bojne-vojne-policije-u-lori/>

Popis intervjuisanih osoba

Tokom istraživanja za pisanje ove publikacije obavili smo ukupno 17 intervjua. Intervjui su obavljeni 2020. i 2021. godine, a intervjuisane osobe su ovdje predstavljene abecednim redom i shodno njihovim funkcijama u trenutku obavljanja intervjua. Intervjui su obavljeni uživo, putem digitalnih platformi ili u pisanoj formi (e-mail prepiska). Posebnu zahvalnost dugujemo svima koji su izdvojili vrijeme da s nama podijele svoja iskustva i razmišljanja o ovoj temi. Bez njihovih uvida, preporuka i povjerenja, teško da bi ove publikacije i bilo.

Ahmić, Armin (2021.) Predsjednik Udruženja građana žrtava rata '92-95 „16. april“ Ahmići, Vitez, BiH. Ovo udruženje ključni je organizator komemoracije za 116 ubijenih civila u Ahmićima kod Viteza, BiH.

Baždarević, Izet (2021.) Advokat iz Sarajeva, BiH. Branio je više optuženih za ratne zločine, a prije advokature je bio sudija u Sarajevu.

Bulić, Ibro (2021.) Rukovodilac Odsjeka III i zamjenik rukovodioca Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH. Bio je postupajući tužilac u više predmeta ratnih zločina pred Sudom BiH.

Džidić, Denis (2021.) Izvršni direktor i urednik *Balkan-ske istraživačke mreže BiH* (BIRN). BIRN ima višegodišnje iskustvo u praćenju suđenja za ratne zločine, posebno pred sudovima u BiH, te izradi različitih baza o sudski utvrđenim činjenicama o ratu na prostoru bivše Jugoslavije.

Hodžić, Refik (2020.) Novinar, filmski radnik i aktivista iz Prijedora. Već se više od dvije decenije bavi tranzicijskom pravdom kao novinar, filmski radnik i stručnjak za javne informacije i terenske kampanje. Bavi se poslijeratnom pravdom i medijima prvenstveno u bivšoj Jugoslaviji, Libanu i Istočnom Timoru. Za Međunarodni krivični sud za Jugoslaviju radio je kao glasnogovornik i koordinator aktivnosti kojima se rad MKSJ približava javnosti u BiH.

Ivančić, Viktor (2021.) Novinar i kolumnista iz Hrvatske. Bio je jedan od pokretača i urednika magazina *Feral Tribune* koji je među prvima pisao o ratnim zločinima u Hrvatskoj.

Jukić, Davorin i Darko Samardžić (2021.) Sudije Suda BiH s višegodišnjim iskustvom u predmetima ratnih zločina. Bili su među prvim domaćim sudijama koji su počeli raditi na predmetima ratnih zločina.

Karlica, Zdravka (2021.) predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila grada Prijedora, BiH.

Kljaić, Marina (2020.) Pravnica iz Fonda za humanitarno pravo (FHP) u Beogradu, Srbija. FHP ima višegodišnje iskustvo u dokumentovanju ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije i praćenju suđenja za ratne zločine, posebno u Srbiji.

Kulašić, Teufik (2021.) Bivši logoraš koji je bio zatočen u Keratermu i Trnopolju kod Prijedora.

Mesić, Jasmin (2021.) Tužilac Tužilaštva Unsko-sanskog kantona, BiH. Jedan je od tužilaca koji se posebno istakao u predmetima procesuiranja ratnih zločina, te tužilac koji je sklopio najveći broj sporazuma o priznanju ratnih zločina.

Nuhanović, Hasan (2020.) Bivši UN-ov prevodilac u Srebrenici, gdje su mu u genocidu ubijeni otac, majka i brat. Autor je više knjiga, među kojima su *Zbjeg* i *Pod*

zastavom UN-a. Radi kao kustos i istraživač u Memorijalnom centru Potočari kod Srebrenice, BiH.

Pervanić, Kemal (2020.) Bivši logoraš i osnivač mirovne organizacije Most mira, te autor knjige *Otpor zaboravu* (*The Killing Days: My Journey Through the Bosnian War*). Autor je filma *Pretty Village*, priče o oprost, pomirenju i dometima ljudskosti.

Ramulić, Edin (2025.) Bivši logoraš, ratni veteran i mirovni aktivista iz Prijedora, BiH. Sarađivao je s Tužilaštvom BiH na predmetima procesuiranja ratnih zločina. Nakon rata daje svoj doprinos povratku, borbi za pravdu i izgradnju povjerenja u Prijedoru kroz Udruženje Prijedorčanki Izvor, Fondaciju za izgradnju kulture sjećanja i Centar za mlade Kvart Prijedor.

Šimić, Goran (2021.) Univerzitetski profesor, stručnjak za krivično pravo i tranzicijsku pravdu iz Sarajeva. Autor je više knjiga i naučnih članaka.

Teršelić, Vesna (2021.) Dugogodišnja mirovna aktivistica, voditeljica Centra za suočavanje s prošlošću *Documenta* iz Zagreba, Hrvatska. *Documenta* je intenzivno pratila suđenja za ratne zločine pred hrvatskim pravosuđem.

Tomić, Dragica (2020.) Predsjednica Udruge obitelji poginulih, umrlih i nestalih hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu Konjic, BiH. Jedna od organizatorica komemoracije za ubijene civile i vojnike u mjestu Trusina kod Konjica.

Centar za nenasilnu akciju Sarajevo-Beograd

regionalna je mirovna organizacija s misijom izgradnje trajnog mira u regionu bivše Jugoslavije. Svoju misiju ostvaruje kroz promociju kulture nenasilja, dijaloga i izgradnje povjerenja među pojedincima i grupama, kao i kroz rad na konstruktivnom suočavanju s prošlošću, što je jedan od ključnih faktora izgradnje mira.

Radimo na ostvarenju društva održivog mira u kojem se razvija kritičko mišljenje, preuzima odgovornost za društvo i zajednicu, potiče preispitivanje vlastitih stavova i prihvatanje različitosti. Na ostvarenju ovih društvenih vrijednosti radimo kroz različite vidove aktivizma od kojih su najvažniji mirovno obrazovanje, izdavaštvo i video-produkcija.

Svojim radom nastojimo poticati i osnaživati promociju mira kao osnovne društvene vrijednosti, te odbacivanje rata i nasilja kao načina rješavanja sukoba.

nenasilje.org

„Publikacija Centra za nenasilnu akciju *Dogovorena pravda – sporazumi o priznanju ratnih zločina na prostoru bivše Jugoslavije* predstavlja značajan doprinos raspravi o ulozi krivične pravde u procesima utvrđivanja činjenica o prošlosti i izgradnje mira u postjugoslovenskom kontekstu. Pružajući uvid u način na koji se pravne norme prepliću s društvenim shvatanjima pravde, ova publikacija otvara prostor za dublje razumevanje frustracija i očekivanja žrtava. Autori polaze od na višegodišnjem terenskom radu zasnovane premise da porodice žrtava i dalje osećaju da pravda nije zadovoljena – uprkos izrečenim presudama, osuđenim počiniočima i dostupnim dokazima. Već se na početku publikacije suočavamo s ključnim paradoksom: čak i kada postoje presude, pogođene zajednice neretko zločine doživljavaju kao nekažnjene. Iz tog uvida proizlazi i osnovno istraživačko pitanje ove studije: da li sporazumi o priznanju krivice doprinose osećaju zadovoljene pravde kod žrtava ratnih zločina, ili ga pak umanjuju?“

Iz recenzije **Jovane Kolarić**,
sociološkinje i istraživačice Fonda za humanitarno pravo

